

VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETAS

Lina PREIŠEGALAVIČIENĖ

**INTERJERAS TARPUKARIO LIETUVOJE:
VEIKSNIAI, FORMOS, TENDENCIJOS
(1918–1940 m.)**

Daktaro disertacija

Humanitariniai mokslai, menotyra (03 H)

Kaunas, 2014

UDK 747(474.5).03

Pr-57

Mokslo daktaro disertacija rengta 2010–2014 metais Vytauto Didžiojo universitete. Doktorantūros teisė Vytauto Didžiojo universitetui suteikta kartu su Architektūros ir statybos institutu Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. liepos mėn. 15 d. nutarimu Nr. 926.

Mokslinis vadovas:

Prof. habil. dr. Vytautas Levandauskas (Vytauto Didžiojo universitetas, humanitariniai mokslai, menotyra – 03 H)

ISBN 978-609-467-060-2

TURINYS

ĮVADAS / 5

I. SOCIOKULTŪRINIAI INTERJERO FORMAVIMO(-SI) VEIKSNIAI / 16

1.1. Kultūrinio tapatumo paieškos interjere / 16

1.1.1. Tautinių katalikiškų pažiūrų įtaka vidaus erdvėms / 18

1.1.2. Ideologizuotos naujovės interjere / 21

1.1.3. Rytų ir Vakarų sintezės idėjos raiška / 26

1.2. Socialiniai atspindžiai vidaus erdvėse / 34

1.2.1. Socialinės situacijos įtaka interjerui / 34

1.2.2. Kolekcininko, kaip kultūrinės atminties atstovo, namai / 36

1.2.3. Saloninio interjero ypatumai / 48

1.2.4. Kontrkultūros idėjų įtaka bohemos patalpoms / 55

II. INTERJERO ĮRANGOS FORMOS IR JŲ STILISTINĖ RAIŠKA / 61

2.1. Baldų stilistinė įvairovė / 61

2.1.1. Retrospektyvių formų baldai / 63

2.1.2. Modernizmo baldai / 74

2.1.3. Naujų formų mišrios stilistikos baldai / 86

2.2. Šviestuvai: formos, medžiagiškumas ir stilistika / 95

2.2.1. Istorizmo šviestuvai ir sieniniai bra / 96

2.2.2. Secesiniai šviestuvai / 97

2.2.3. *Art deco* ir modernizmo šviestuvai: jų bendrumai ir skirtumai / 98

2.2.4. Naujų formų mišrios stilistikos šviestuvai / 100

2.3. Patalpų apdaila ir dekoravimas / 104

2.3.1. Profesionali interjero apdaila / 105

2.3.2. Mėgėjiška patalpų apdaila / 116

III. TAUTINĖS TENDENCIJOS INTERJERE / 126

3.1. Etninis interjeras / 127

3.2. Lietuviškas tautinis stilius / 129

3.3. Tautinių mažumų interjero savitumai / 136

3.3.1. Lietuvos žydų interjeras / 138

3.3.2. Lenkų interjero architektūrinė estetika / 152

3.3.3. Lietuvos rusų patalpos / 155

IŠVADOS / 164

ŠALTINIŲ IR LITERATŪROS SĄRAŠAS / 167

ILIUSTRACIJŲ SĄRAŠAS / 191

SANTRUMPOS / 201

ILIUSTRACIJOS / 202

IVADAS

Temos naujumas, problematika, aktualumas. Iki šiol nėra tyrimų, nagrinėjančių tarpukario Lietuvos interjero raidos ypatumus. Dažnai vyrauja architektūriniai, istoriniai tyrimai, o interjero dizaino formos, neįsikomponuojančios į teorinius architektūrinių kryptių rėmus, mokslininkų ir architektų atmetamos, o laikui bėgant ir pamiršamos. Šią spragą aktyviai siekiama užpildyti tik pastaraisiais metais. 2013 metais Vilniuje įvyko tarptautinė mokslinė konferencija, skirta pasaulietiniams interjerams¹. Šis darbas, pradėtas rašyti 2010 metais, yra aktualus pirmasis bandymas išsamiau atskleisti tarpukario laikotarpiui būdingus interjero bruožus. Interjeras yra susijęs su mentaliteto ir reprezentacinės idėjos raiška, jis dažnai projektuojamas nesiderinant prie pastato išorinės stilistikos. Interjero erdvėse galima ieškoti vidinių architektūrinės stilistikos priešasčių ir daug įvairesnės tapatybių raiškos nei pastatų išorėje. Darbe siekiama parodyti tarpukario laikotarpiu gyvavusią estetinės sampratos įvairovę ir kilmę. Taip pat siekiama apibūdinti šiandien primirštas Lietuvos visuomeninių ir gyvenamųjų interjerų menines (estetines) savybes, kartu praplėsti šiandien Lietuvoje vyraujančią vidaus patalpų, interjero formavimo(-si) sampratą, žmogų supančią aplinką suvokti ne vien tik kaip architektūros objektą, bet ir kaip Lietuvos gyventojų *kolektyvinės kultūros* ir *kolektyvinio tapatumo* sudėtinę dalį. Tikimasi, kad atliktas darbas papildys šiuo metu vykdomus *lituanistikos* tyrimus ir suteiks mokslinį pagrindą tautinės savimonės ugdymui interjero dizaino srityje. Tarpukario Lietuvos interjeras tiriamas trimis pjūviais: per sociokultūrinius interjero raidos veiksmus, per išorines stilistines įrangos formas ir per tautinio tapatumo tendencijas. Ši apibendrinta medžiaga yra svarbi tiek siekiant istorinės interjerų raidos apibūdinimo, tiek ir kuriant interjerus ateityje.

Darbo objektas – tarpukario Lietuvos (1918–1940 m.) visuomeniniai ir gyvenamieji interjerai, sukurti tiek profesionalių architektų, dailininkų, dekoratorių, tiek ir įrengti mėgėjiškai. Sąmoningai už darbo ribų palikti Klaipėdos ir Vilniaus kraštai. Pastarasis didžiąją nagrinėjamo laikotarpio dalį buvo atskirtas nuo Lietuvos, nemažai įtakotas Lenkijos politikos ir kultūros, o Klaipėdos kraštas, nors didžiąją aptariamojo laikotarpio dalį ir priklausė Lietuvai, buvo veikiamas vokiečių kultūros: šioje teritorijoje buvo išsisknijusi Prūsijos kultūros tradicija. Išimti sudaro keli Vilniaus krašto atvejai, kurie pasitelkiami, nagrinėjant tautinių mažumų interjero savitumus. Palyginimo tikslais medžiaga buvo renkama apie artimų kaimyninių ir tolimesnių Europos kraštų interjerus – tuometinės Latvijos, Rusijos, Lenkijos, Vokietijos, Čekoslovakijos, Italijos ir kitų.

Darbo tikslas – atskleisti visuomeninių ir gyvenamųjų pastatų interjerų stilistinių kryptių įvairovę ir kilmę, tarpukario Lietuvos interjeruose vyravusias tendencijas.

¹ *Secular Interiors: Idea, Decor, Design / Pasaulietiniai interjerai: idėja, dekoras, dizainas*. Tarptautinė konferencija / Org. Dalia Klajumienė. VDA Dailėtyros, dailės tyrimų ir sklaidos institutas. Vilnius. 2013 m. gegužės 9-10 d.

Darbo uždaviniai:

1. Išnagrinėti pagrindinius sociokultūrinius interjerų formavimo(-si) veiksnius.
2. Išanalizuoti patalpų įrangą – baldus, šviestuvus, patalpų apdailą, dekoravimo būdus, spalvas, kitas interjero detales ir atskleisti priežastis, nulėmusias interjero formų stilistines kryptis.
3. Remiantis atliktais interjero raidos veiksnių ir formų tyrimais, iširti ryškiausią laikotarpio tendenciją – tautiškumo reprezentaciją.

Darbo metodai. Pagrindinė metodologinė prieiga – kolektyvinės kultūrinės atminties teorija. Remiantis šiuolaikiniais Jano Assmann'o, Aleidos Assmann bei kitų autorių praktikuojamais *atminties* tyrimais, naudojant *kolektyvinės atminties* konceptą, tiriamas atskirų žmonių *individualus tapatumas*, jų *individuali atmintis*, mąstysena, tradicijos, simboliai. Istorinių interjerų rekonstrukcijoms remiamasi J. Assmann'o požiūriu, jog kiekviena individuali atmintis formuojasi komunikuodama su kitais žmonėmis. Tie kiti žmonės – tai žmonių bendruomenė, grupė, įgaunanti vienovę ir savastį per bendrą praeities paveikslą. Interjerų analizėje pasitelkiama tarpukario laikotarpiu susiformavusia Maurice'o Halbwechs'o (1877–1945) samprata apie šeimas, kaimynus ir profesines grupes, politines partijas, asociacijas bei kitas vis didesnes bendruomenes, tokias, kaip skirtingos tautos. Pavieniai objektai, daiktai, juos fiksuojant, užrašant, perpasakojant, komunikuojant tampa didesnės žmonių grupės, tautos, valstybės, *kolektyvinės atminties* ir tuo pačiu *kultūrinio identiteto* dalimi. Darbe naudoti ir tradiciniai menotyros metodai: lyginamoji analizė, formalioji, faktografinė analizė, atvejo studija. Analizuojama iki šių dienų išlikusi ikonografija, dokumentų tekstai, amžininkų prisiminimai. Nors surinkta ir iširta daug pavyzdžių, buvusių kitose tuometinėse Europos valstybėse, lyginamoji analizė darbe dėl apimties ribotumo pateikiama minimaliai, daugiausia apibendrinimų ir išvalgų forma.

Šaltiniai ir literatūra. Archyvinių dokumentų, kuriuose užfiksuoti tarpukario laikotarpio duomenys apie interjero įrangą, nėra daug ir jie išsklaidyti įvairiuose fonduose. Juos galima suskirstyti: 1) architektūriniai projektai, kuriuose interjero vaizdą kartais atspindi pastato pjūvio brėžiniai, retais atvejais aptinkami interjero įrangos ir detalių brėžiniai, papildyti aiškinamaisiais tekstais; 2) istorinės fotografijos; 3) patalpų perspektyviniai vaizdai, eskizai ir tapybos darbai; 4) įvairūs dokumentai – susirašinėjimas tarp klientų ir užsakovų, posėdžių protokolai, prekių užsakymo ir įsigijimo sąskaitos; 5) iki šių dienų išlikę autentiški įvairių patalpų apdailos ir įrangos fragmentai, baldai, šviestuvai, interjero detalės; 6) amžininkų atsiminimai ir laiškai; 7) tarpukario ir vėlesnių laikotarpių studentų baigiamieji darbai, disertacijos.

Iki šiol neskelbta ikonografinė ir dokumentinė medžiaga buvo renkama Lietuvos centriniame valstybės archyve, Vilniaus apskrities archyve, Kauno apskrities archyve, Lietuvos literatūros ir meno archyve, Lietuvos nacionalinio muziejaus fonduose, Lietuvos dailės muziejuje, Lietuvos liaudies buities muziejuje, Maironio lietuvių literatūros muziejuje, Lietuvos teatro,

muzikos ir kino muziejaus fonduose bei nuolatinėse ekspozicijose; istorinės fotografijos rinktos Šiaulių „Aušros“ muziejuje, Žemaičių muziejuje „Alka“, Biržų krašto muziejuje „Sėla“, Lietuvos nacionalinės M. Mažvydo bibliotekos retų spaudinių skyriuje, Kauno miesto muziejaus filialuose ir fonduose, Nacionalinio M. K. Čiurlionio dailės muziejaus rinkiniuose, Valstybinio Vilniaus Gaono žydų muziejaus ekspozicijoje ir fonduose, Latvijos nacionalinėje bibliotekoje, Jeruzalės Yad Vashem archyve, Berlyno žydų muziejuje (vok. Jüdisches Museum Berlin), Kauno technologijos universiteto Retų spaudinių skyriuje, Kauno apskrities viešosios bibliotekos Senųjų ir retų spaudinių skyriuje, privatiems asmenims priklausančiuose autentiškuose tarpukario interjeruose ir privačiuose rinkiniuose; tiriama viešuose aukcionuose parduodama ikonografinė medžiaga ir autentiški interjero objektai. Ištirtas Antano Tamošaičio kūrybinis palikimas sukauptas A. ir A. Tamošaičių galerijoje „Židinyš“. Didelė dalis autentiškų tiriamųjų objektų užfiksuoti darbo autorės, aplankant privačius interjerus, Lietuvos ir užsienio muziejus bei antikvariatų.

Tyrimui kaupiamai medžiagai įtakos turėjo ir autorės studijos Valstybiniame Dailės institute (dabar Vilniaus dailės akademija), specializuojantis interjero ir įrengimų projektavimo srityje. Svaria įžanga tapo sovietmečio modernizmo teoretikų paskaitos ir projektiniai darbai, Jono Minkevičiaus disertacijos tezės apie patalpų įrangos principuose dominuojančią „interjero kompozicijos temą“ ir individualiai projektuojamą „emocinės įtampos charakterį“². Pastarasis šaltinis nukreipė į pradines tyrimo gaires – ideologinių ir emocijų aspektų ieškoti interjero meninių formų bei tautiškumo ženklų pasirinkime.

Vytauto Didžiojo universiteto bibliotekoje saugomų menotyros baigiamųjų darbų fonde atrinkti interjero tyrimams naudingi magistrų baigiamieji darbai. Eglės Kučinskienės³, Živilės Dapšauskaitės⁴, Kristinos Endriukaiytės⁵, Justinos Minelgaitės⁶, Aistės Dičkalnytės⁷. Tyrimui labiausiai pasitarnavo K. Endriukaiytės darbas, kuriame užrašyti interviu tarpukario gyvenimo būdo, kultūros ir mentaliteto klausimais⁸. Vertingų atsakymų į tyrimui aktualius klausimus darbo autorei pavyko gauti asmeniškai susisiekus su amžininkų palikuonimis, šiuo metu gyvenančiais ne

² Минкевичюс, Йонас. *Композиционные основы синтеза архитектуры и монументального декоративного искусства в современном интерьере Литвы*. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата архитектуры. Каунас: Каунасский Политехнический институт, 1967, с. 20.

³ Kučinskienė, Eglė. *Kauno Karininkų Ramovės reprezentaciniai interjerai: autentiškumas ir vertė*. Magistro baigiamasis darbas. Vadovė: doc. dr. Laima Šinkūnaitė. Kaunas: VDU, 2003.

⁴ Dapšauskaitė, Živilė. *Spalva ir dekoras Lietuvos gyvenamųjų namų interjere XV–XIX a.* Magistro baigiamasis darbas. Vadovas dr. Mindaugas Bertašius. Kaunas: VDU, 2010.

⁵ Endriukaiytė, Kristina. *Salonų kultūros raiška tarpukario Kauno Kultūrinėje terpėje*. Magistro baigiamasis darbas. Vadovė: doc. dr. Rasutė Žukienė. Kaunas: VDU, 2010.

⁶ Minelgaitė, Justina. *Tarpukario Kauno bohemos ypatumai*. Magistro baigiamasis darbas. Vadovė: doc. dr. Rasutė Žukienė. Kaunas: VDU, 2010.

⁷ Dičkalnytė, Aistė. *1900–1940 m. Lietuvos baldininkystės raida: sociokultūriniai ir meniniai aspektai*. Magistro baigiamasis darbas. Vadovė: doc. dr. Raimonda Simanaitienė. Kaunas: VDU, 2012.

⁸ Endriukaiytė, 2010, op. cit, p. 91-103.

tik Lietuvoje, bet ir užsienyje. Šiame darbe naudojami neformalūs amžininkų atsiminimai patvirtina istorinės medžiagos autentiškumą.

Publikuotus šaltinius galima suskirstyti: 1) specializuoti tarpukario leidiniai ir periodika; 2) tarpukario dailininkų kūrybos katalogai; 3) muziejų rinkinių katalogai; 4) publikuoti žinomų žmonių atsiminimai ir laišakai. Didžiąją publikuotų šaltinių dalį sudaro pirmoji grupė – iš jos buvo atrinktos amžininkų nuomonės įvairiais interjero planavimo ir stilistikos klausimais. Tarpukario periodikoje, specializuotuose leidiniuose moterims ir amatininkams visuomenės estetinį skonį lavino žinomi savo srities profesionalai: Antanas ir Anastazija Tamošaičiai, Pranas Dankšas, Kazys Mirinauskas, Antanas Margaitis, Juozas Valentukonis, Vladas Švipas, Bronė Švipaitė, Mikalina Glemžaitė ir kiti. Šiuose šaltiniuose aptinkama nemaža dalis tarpukario laikotarpio interjero ir baldų fotografijų, taip pat ir patalpų apdailos projektų. Teorinius pamąstymus stiliaus klausimais ne kartą publikavo Paulius Galaunė, Antanas Jaroševičius, Mstislavas Dobužinskis, Vladimiras Dubeneckis, Gerardas Bagdonavičius, Justinas Vienožinskis bei kiti žinomi menininkai. Iširti amžininkų pasisakymai tarpukario spaudoje, surinktos ir apibendrintos jų nuomonės architektūros, interjero įrangos, baldų ir patalpų apšvietimo klausimais. Greta specializuotų tekstų amatininkams interjero raidos tyrimui svarbios tarpukario inteligentų diskusijos *tapatybės* ir nepriklausomos Lietuvos vietos pasaulyje klausimais. Kultūros teoretikų tarpe ypač dažnai buvo gvildinama *Rytų ir Vakarų sintezės* idėja. Laikotarpiui būdingos mintys lietuvių kultūrinės tapatybės klausimais buvo perimtos iš Pauliaus Galaunės, Vydūno, Jono Griniaus, Zenono Ivinskio, Antano Maceinos, Juozo Keliuočio ir kitų mąstytojų tekstų. Tarpukario Lietuvos gyventojų mentaliteto ir nuomonės tyrimams panaudoti publikuoti ir mažiau žinomų asmenų atsiminimai bei laišakai.

Kolektyvinės kultūrinės atminties konceptas paskatino darbo autorę tyrimui naudoti amžininkų *prisiminimus*, kurie apibūdina pačius ryškiausius tarpukario gyvenimo būdo ir kasdienybės ypatumus. Monografijos ir atsiminimai apie žinomus tarpukario Lietuvos kultūros, visuomenės veikėjus ir politikus, interviu, laišakai, taip pat kita dokumentika, liudija apie tarpukario privačiose ir viešose erdvėse vykusį kultūrinį gyvenimą, kur rinkdavosi skirtingų socialinių sluoksnių atstovai. Menininkai, rašytojai, akademinė bendruomenė, valdžios atstovai, kunigai ir pramonininkai tarpusavyje diskutuodavo, bendraudavo, klausydavosi muzikos, kamerinių koncertų, poezijos skaitinių, dalindavosi rūpimais politinės padėties klausimais.

Tekstų fragmentai apie gyvenimo būdo įtaką interjerui buvo atrinkti iš įvairių monografijų apie tarpukario dailininkus: Adomą Varną,⁹ Liudą Truikį,¹⁰ Sofiją Romerienę¹¹ ir kitus. Gyvenamojo būsto įrangos rūpesčiai, baldų ir meno kūrinių įsigijimo faktai minimi Unės

⁹ Žemaitytė, Zita. *Adomas Varnas*. Vilnius: Baltos lankos, 1998.

¹⁰ Sakalauskas, Tomas. *Liudas Truikys. Scenos alchemikas*. Vilnius: Vaga, 2005.

¹¹ Širkaitė, Jolanta. *Dailininkė Sofija Romerienė*. Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno institutas, 2005.

Babickaitės laiškuose ir atsiminimuose,¹² Pauliaus Galaunės prisiminimuose,¹³ Vytauto Landsbergio-Žemkalnio atsiminimuose,¹⁴ Antano Žmuidzinavičiaus autobiografijoje,¹⁵ atsiminimuose apie Salomėją Nėrį, apybraižose apie Joną Jablonskį, Vincą Krėvę, Vincą Mykolaitį Putiną, Levą Karsaviną, Balį Sruogą¹⁶, amžininkų atsiminimuose apie Antaną Vienožinskį¹⁷ bei daugelį kitų. Interjero temai naudingų prisiminimų publikuojama ir šiuolaikinėje populiariojoje spaudoje, pavyzdžiui, Sigutės Imbrasaitės straipsnyje „Maironio salonai“¹⁸, tarpukario Lietuvos gyvenimą nagrinėjantys straipsniai dienraštyje „Kauno diena“¹⁹.

Lietuvoje ir pasaulyje atliktų tyrimų apžvalga. Pastaraisiais metais profesionalios menotyros dėmesys atsigręžia į interjerų architektūros sritį, tačiau esamuose tyrimuose akivaizdi interjero tyrimams tinkančios metodologijos problema. Todėl metodologijos idėjų ieškota Vakarų Europos autorių darbuose.

Iš psichologijos mokslo yra žinoma, kad žmogaus *asmeninė atmintis* (angl. *individual memory*) susideda iš skirtingų sistemų. Kelios iš jų yra *sąmoninga* ir *nesąmoninga atmintis*. Šiuos atminties konceptus legalizavo Sigmund'as Freud'as (1856–1939).²⁰ Sekdamas Freud'o idėjomis, Erich'as Fromm'as (1900–1980) skiria žmogaus atmintį į dvi rūšis: *turėjimo* ir *buvimo prisiminimus*. Kalbant apie interjerus, svarbi E. Fromm'o idėja, kad žmogus dažniausiai balansuoja tarp dviejų skirtingų egzistavimo būdų: tarp *turėjimo* (materialaus) būvio, pagrįsto materialia nuosavybe ir *buvimo* (nematerialaus) būvio, paremtu kūrybinga veikla, troškimu duoti, dalintis bei aukoti.²¹ Šiame darbe užsibrėžta atskleisti tarpukario Lietuvos interjerų stilistinės raidos veiksniai ir kontekstą, todėl svarbu suprasti, kad ne vien *asmeninė atmintis* atsiskleidžia skirtingų daiktų ar dekorų formomis, bet ir grupės atmintis, veikianti kaip *kolektyvinė atmintis*. Ji taip pat veikia namų ir visuomeninių patalpų išvaizdą. Prancūzų filosofas M. Halbwachs'as tarpukariu rašė apie namų gyvenamąją aplinką kaip apie *kolektyvinės atminties* kaupimo ir saugojimo erdvę. Anot M. Halbwachs'o, namai – jų įrengimas, baldai ir kambarių dekoras – primena šeimą ir draugus, kuriuos dažnai matome šioje erdvėje. Jeigu gyvename uždara gyvenimo būdą, tai ilgą laiką mus supanti erdvės dalis atspindi tai, kuo išsiskiriame iš kitų. Gyventojų skoniai ir troškimai, išryškėjantys per daiktų pasirinkimą ir jų derinimą, paaiškinami ryšiais, siejančiais įvairias grupes.

¹² Babickaitė-Graičiūnienė, Unė. *Laiškai. Amžininkų atsiminimai* / Sud.: L. Broga, R. Brogienė. Vilnius: Aidai, 2005.

¹³ Žemaitytė, Zita. *Paulius Galaunė*. Vilnius: Vaga, 1988.

¹⁴ Vytautas Landsbergis-Žemkalnis. *Iš atminties ekrano*. Sud. Vytautas Landsbergis, Vilnius: Versus Aureus, 2009.

¹⁵ Žmuidzinavičius, Antanas. *Paletė ir gyvenimas*. Prisiminimų knyga. Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1961.

¹⁶ Orinitaitė, Petronėlė. *Ką laumės lėmė. Liepalotų medynuose*. Prisiminimai. Vilnius: Vaga, 2001.

¹⁷ Vienožinskis, Justinas. *Straipsniai, dokumentai, laiškai, amžininkų atsiminimai* / Sud. I. Kostkevičiūtė. Vilnius: Vaga, 1970.

¹⁸ Imbrasaitė, Sigutė. Maironio salonai. In: *Namas, kuriame gyvenu*. Nr. 9, 1999, p. 25-27.

¹⁹ Rupeikaitė, Vereta. F. Vizbaro pilaitės princesė (Interviu su Lidija Graudinaite-Kuodiene). In: *Kauno diena*, 2013-05-26, p. 8.

²⁰ Buchanan, Ian. *Dictionary of Critical Theory*. New York: Oxford University Press. 2010, p. 476.

²¹ Fromm, Erich. *To have or to Be?* New York: Continuum, 2007, p. 26-87.

Interjero daiktai pasimato kaip visuomenės dalis: baldai, ornamentai, paveikslai, indai ir rakandai, dailės mažmožiai juda ir tarp grupių. Jie yra vertinami ir lyginami, jie leidžia išvelgti naujas mados, skonio kryptis, primena apie senesnius papročius ar socialinius skirtumus. Kiekvienas daiktas, tinkamai įkomponuotas erdvėje, atspindi gyvenimo būdą, bendrą daugeliui žmonių. Analizuoti interjero daiktų atrankos priežastis – tai kritiškai nagrinėti mąstymą, sudarytą iš daugelio grupių indėlio. Daiktų formos supa žmogų tarytum nebyli ir nejudanti visuomenė. Nors jie ir nebylūs, yra suprantami, nes visi daiktai interjere turi lengvai interpretuojamą prasmę.²²

Tarpukario gyventojų mentaliteto analizė remiasi filosofo Arūno Sverdiolo darbais²³. Tarpukariu dominavusios ideologinės problemos vienu ar kitu aspektu jau keletą dešimtmečių aptarinėjamos ir kitų šiuolaikinių kultūros filosofijos istorikų, sociologų tekstuose, todėl interjero tyrimų rezultatus šiame darbe bandyta lyginti su įvairių humanitarinių disciplinų autorių darbais. Istorinio konteksto sampratai vertingos dauguma šiuolaikinių mokslinių publikacijų apie tarpukario Lietuvą. Skirtingų sričių tyrėjai naujai paskelbia istorinius faktus apie tarpukario spaudoje neminimus sociokultūrinius reiškinius: Alma Braziūnienė – apie kolekcionavimo veiklą²⁴, Justina Minelgaitė – apie tarpukario menininkų bohema²⁵, Laima Kastanauskaitė – tuometės Lietuvos inteligentijos dalyvavimą tarptautinėse organizacijose (masonų ir paramasonų organizacijų veikla)²⁶.

Rašant darbą atsižvelgta į anksčiau publikuotas studijas apie Lietuvos dailės ir architektūros tyrimus. Pasinaudota Nijolės Lukšionytės publikacijomis, kuriose aptartos pagrindinių architektūrinių krypčių tendencijos istorizmo laikotarpiu. Anot N. Lukšionytės, nagrinėjamo laikotarpio išvakarėse *secesija* Lietuvoje ypatingai nevienalytė: greta retrospektyvaus neobaroko, neoklasicizmo gyvavo ir neogotika bei nacionalinė, tautinė romantinė kryptis, XIX–XX a. sandūroje atsirado vieno bendro nacionalinio stiliaus poreikis²⁷. Pastarasis tapo ypač aktualus po nepriklausomybės paskelbimo 1918 metais. Tarpukario interjerų suplanavimas ir apdailos

²² Halbwachs, Maurice. La mémoire collective et l'espace. (Chap. 4) In: *La mémoire collective*. Paris: Presses Universitaires de France, 1950, p. 84. (Vertimas į lietuvių kalbą: L. Preišgalavičienė)

²³ Sverdiolas, Arūnas. *Kultūros filosofija Lietuvoje*. Vilnius: Mintis, 1983.
Sverdiolas, Arūnas. *Kultūra lietuvių filosofų akiratyje*. Vilnius: Apostrofa, 2012.

²⁴ Braziūnienė, Alma. Kūrybinė bibliofilijos erdvė Lietuvos Respublikoje (1930–1940). In: *Knygotyra*, T. 48. 2007, p. 149-171.

Braziūnienė, Alma. *Bibliofilija kaip asmenybės raiška. Kazio Varnelio biblioteka*. Vilnius: Lietuvos Nacionalinis muziejus; Vilniaus universitetas, 2008.

²⁵ Minelgaitė, Justina. Tarpukario Kauno bohemos ypatumai. In: *Kauno istorijos metraštis*, T. 12. Kaunas: VDU, 2012, p. 109-154.

²⁶ Kastanauskaitė, Laima. *Lietuvos inteligentija masonų ir paramasoniškose organizacijose (1918–1940)*. Vilnius: Vaga, 2008.

²⁷ Lukšionytė-Tolvaišienė, Nijolė. Modernas ir kitos XX a. pradžios kryptys. In: *Lietuvos architektūros istorija. Nuo XIX a. antrojo dešimtmečio iki 1918 m.* T. 3 / Red. kol.: N. Lukšionytė-Tolvaišienė ir kt. Vilnius: Kultūros paveldo centras. Savastis, 2000, p. 409-415.

Lukšionytė-Tolvaišienė, Nijolė. Kauno pastatai. In: *Žydų kultūros paveldas Lietuvoje / Sud. A. Jomantas*. Vilnius: Savastis, 2005, p. 71-90.

medžiagos trumpai minimos Jolitos Kančienės tekstuose²⁸. Vertingi tarpukario Lietuvos pastatų architektūriniai istoriniai tyrimai, paskelbti Vaido Petrulio studijose²⁹. Lietuvių tautinės dailės gyvenimas atskleistas Giedrės Jankevičiūtės monografijose, aprašytas lietuviškasis pilietinis patriotizmas ir su juo susijusios emocijos. Oficialioji tautinė tapatybė atsispindėjo įvairių žanrų meno kūrinuose, knygų ir žurnalų leidyboje³⁰. 2001 metais paskelbti J. Mulevičiūtės atliktų tyrimų rezultatai monografijoje „Modernizmo link“ paskatino stilistikos ženklus iširti tarpukario Lietuvos interjere. Tyrimui pasitarnavo minėtos autorės pasakojimas apie antikvarinių dailės kūrinių, senienų ir liaudies meno rinkimo bumą³¹.

Koncentruota, fragmentiška informacija apie tarpukario interjerus perimta iš šiuolaikinių mokslinių straipsnių. Lietuviškų baldų istorija trumpai aprašyta Ritos Škiudienės straipsnyje „Lietuvos banko baldai“³². Kritiniu požiūriu į tautiškumo refleksijas taikomuose menuose išsiskiria Lijana Šatavičiūtė: tautinio interjero stiliaus fenomenai dedikuotas jos straipsnis „Tautinio stiliaus stereotipai tarpukario Lietuvos interjeruose“³³. Autorė nagrinėja Dailių amatų sąjungą³⁴, ieško tautinės tapatybės atspindžių tarpukario namų apyvokos daiktuose ir interjero aksesuaruose.³⁵ Pastarųjų metų L. Šatavičiūtės mokslinės publikacijos aptaria tautinio romantizmo poveikį tarpukario Lietuvos gyventojų kasdienybės kultūrai³⁶. Algimantas Mačiulis, rašydamas apie tautinę architektūrą, palietė tautinio interjero klausimą, akcentuodamas architektūros stilių plėtotei pavojingas, neigiamas tautiškumo tendencijas – eklektiką ir tiesmuką imitaciją.³⁷

Tautiškumo aspektų analizė šiame darbe remiasi ir Lietuvos etninį interjerą tyrinėjusių autorių darbais, rusų bei lenkų mokslininkų atliktais tyrimais.³⁸ Svarbūs tradicinio Lietuvos žydų

²⁸ *Kauno Architektūra*. Red. kol: Algė Jankevičienė, Vytautas Levandauskas, Algimantas Miškinis, Jonas Minkevičius. Vilnius: Mokslas, 1991.

²⁹ In: www.autc.lt

³⁰ Jankevičiūtė, Giedrė. *Dailė ir valstybė. Dailės Gyvenimas Lietuvos Respublikoje 1918–1940*. Kaunas: NČDM, 2003. Jankevičiūtė, Giedrė. *Lietuvos grafika 1918–1940*. Vilnius: E. Karpavičiaus leidykla, 2008.

³¹ Mulevičiūtė, Jolita. *Modernizmo link. Dailės gyvenimas Lietuvos respublikoje 1918–1940*, Kaunas: NČDM, 2001, p. 39.

³² Škiudienė, Rita. Lietuvos banko baldai. *Menotyra*. T. 36, 2004, p. 50-55.

³³ Šatavičiūtė, Lijana. Tautinio stiliaus stereotipai tarpukario Lietuvos interjeruose. In: *Menotyra*. T. 28, Nr. 3, Vilnius: Lietuvos Mokslų akademijos leidykla, 2002, p. 51-57.

³⁴ Šatavičiūtė, Lijana. Dailininkas ar amatininkas? Menininkas ir dailių amatų sąjūdis tarpukario Lietuvoje. In: *Kultūrologija*, T. 15, 2007, p. 244-272.

Šatavičiūtė, Lijana. Antano Tamošaičio tautinio stiliaus koncepcija. In: *Menotyra*. Vilnius: Lietuvos Mokslų akademijos leidykla. T. 17, Nr. 2. Vilnius: Lietuvos Mokslų akademijos leidykla, 2001, p. 81-85.

³⁵ Šatavičiūtė, Lijana. Stiliaus varžtuose: tautinės tapatybės paieškos tarpukario namų pramonės dirbiniuose. In: *Menotyra*. Vilnius: Lietuvos Mokslų akademijos leidykla. T. 14, Nr. 2, 2007, p. 20-31.

³⁶ Šatavičiūtė, Lijana. Modernaus būsto idėja tarpukario Lietuvoje: tarp funkcionalizmo ir tautinio romantizmo. In: *Menotyra*. Vilnius: Lietuvos Mokslų akademijos leidykla. T. 18, Nr. 4, 2011, p. 275-290.

³⁷ Mačiulis, Algimantas. Tautinės architektūros paieškos (1919–1944). In: *Urbanistika ir architektūra*. T. 22, Nr. 4, Vilnius: VGTU, 1998, p. 158.

³⁸ Kulikauskienė, Vida. Pirkių interjeras. In: *Dievenišks / Sud.: V. Barauskienė, V. Milius*, Vilnius: Vaga, 1968, p. 112-124.

Čerbulėnas, Klemensas. Liaudies namo interjero tradiciniai komponentai iki XX a. vidurio. In: *Architektūros istorijos paminklai*, T. 10: *Architektūros paminklų interjerų restauravimas ir pritaikymas*. Vilnius: Mokslas, 1987, p. 6-14. *Lietuvių liaudies baldai*: LDM eksponatų katalogas / Sud. A. Mikėnaitė. Vilnius: LDM, 1992.

vizualiojo meno ir simbolikos tyrimai, 2007 metais paskelbti Aistės Niunkaitės-Račiūnienės monografijoje. Ji padėjo susieti įvairialypius žydų interjero aspektus su tradicijų kontekstais.³⁹ Gilinantis į tautinio tapatumo klausimus panaudoti įvairūs šiuolaikiniai užsienio bei Lietuvos kultūrologų tekstai, kuriuose *tapatumas* dažnai suprantamas kaip asmens gebėjimas apibūdinti save.

Svarbiausios sąvokos. Šiuolaikiniai mąstytojai A. ir J. Assmann'ai *kolektyvinę atmintį* aiškina kaip procesą, kai *asmeninė atmintis*, sąveikaudama su kitų žmonių atmintimis, bendravimo metu tampa *kolektyvine atmintimi*. Siarindama filosofo M. Halbwachs'o teoriją iki kultūros srities, A. Assmann pastaraisiais metais įvedė *kultūrinės atminties sąvoką*⁴⁰. Pasak A. Assmann, *prisiminimai-autobiografiniai memuarai* yra tai, kuo mūsų būtis atskiria mus vienus nuo kitų.⁴¹

Amžininkų prisiminimuose dažnai minimas *salono* terminas. Tai gyvenamųjų ir visuomeninių erdvių reiškinys, jis buvo dažnas ir plačiai išplitęs tarpukario Lietuvoje. *Salonų kultūra*⁴², kaip ir darbe minima *bibliofilija*, dauguma autorių kildina iš Prancūzijos, iš *literatūrinių salonų*. Anot literatūrologės Joan'os DeJean, septyniolikto ir aštuoniolikto amžių sandūroje *salonų kultūra* buvo laikoma prancūzų kultūros sinonimu.⁴³ Aprašytojo kultūrinio reiškinio kontekste šiame darbe nagrinėjamas *kolekcininko, saloninis* ir *bohemos interjeras*, remiantis aukščiau minėtais autoriais.

Darbe *tapatumas* vartojamas dvejopai – kaip individualus tapatumas ir kolektyvinis(-iai) tapatumas(-ai). *Tapatumas*, atitinkantis kolektyvinės kultūrinės atminties teorijai, laikomas kintančiu. Vertimuose iš anglų kalbos lygiavėčiai naudojama kita to paties termino forma – *tapatybė*. Vartojamas ir *tapatumo* sinonimas – *identitetas*. Remiantis Heidrun Friese, *mąstymas* (angl. *thought*) ir *laikinumas* (angl. *temporality*) pripažįstami esminėmis ir pastoviausiomis *tapatumo (identiteto)* savybėmis, todėl *tapatumas* darbe siejamas su *mąstymu* ir *laikiniu*. H.

Reinfuss Roman. *Meblarstwo Ludowe w Polsce*. Warszawa: Polska Akademia Nauk. 1977.

³⁹ Niunkaitė-Račiūnienė, Aistė. *Lietuvos žydų tradicinio meno ir simbolių pasaulis*. Vilnius: VVGŽM, 2011.

⁴⁰ Assmann, Aleida. *Cultural Memory and Western Civilization*. Cambridge, New York: Cambridge University Press, 2011. p. 121: M. Halbwachs'as nustatė pagrindinius prieštaravimus tarp *istorinės atminties* ir *kolektyvinės atminties*. A. Assmann šiuos skirtumus dar kartą primena. Dažnai pasitaikanti lietuvių autorių klaida, kai sąvokos „istorinė atmintis“ arba „istoriografija“, pateikiami kaip „kolektyvinės atminties“ sinonimai.

⁴¹ Assmann, Aleida. Transformations between history and memory. Collective memory – a spurious notion? In: *Social Research*. Vol. 75, Nr. 1. *Collective Memory and collective Identity*, 2008, p. 49-72: „Patirties prisiminimai yra įsikūniję, dėl to jie negali būti perteikti vieno žmogaus kitam. Pabrėžiant patirtinės individualios atminties solipsizmą, mes nepaisome dviejų svarbių atminties dimensijų: sąveikos su kitais individualiais ir sąveikos su išoriniais ženklais ir simboliais. Autobiografiniai atsiminimai negali būti įkūnyti kito žmogaus, tačiau jais galima pasidalinti. Juos verbalizavus, pavertus į pasakojimą, naratyvą ar reprezentavus vizualiai, individualūs atsiminimai tampa intersubjektyvių simbolių sistemos dalimi ir daugiau nėra grynai išskirtinė nuosavybė. Atsiminimus atkoduojant bendrąja kalba, jais galima pasikeisti, pasidalinti, patvirtinti, koreguoti, diskutuoti, netgi apropriuoti.“ (Vertimas į lietuvių kalbą: L. Preišgalavičienė.)

⁴² Endriukaiytė, Kristina. Gyvas miestas, arba tarpukario Kauno salonų kultūra. In: *Kauno istorijos metraštis*. T.10, Kaunas: VDU, 2009, p. 133-155.

⁴³ DeJean, Joan. Rooms of their own: Literary Salons in Seventeenth – century France. In: *The Cambridge History of Literary Criticism*. Vol. 3. *The Renaissance* / Edited by Glyn P. Norton. UK: Cambridge University Press. 2001, p. 378. (378-383)

Friese's apibūdinimas, kad *tapatumas* yra nesibaigiantis, vis besitęsiantis projektas (angl. *draft*), tinka aktualiems Lietuvos interjerų istoriniams tyrimams.⁴⁴ Jano Assmann'o studijose akivaizdžiai įrodyta *religijos* įtaka kultūriniam tapatumui⁴⁵. Remiantis Allanu Megill'u⁴⁶, pripažįstamas *tapatumo* konstruktyvusis pobūdis: „žmogus gali būti tapatus, tapatumas jame yra natūralus, o ne sukurtas dirbtinai. Daug paralelišių, nors vienas kitam ir prieštaraujančių *atsiminimų*, yra tikra, bet ne dirbtinai sukurta istorija.“⁴⁷ Tuo tarpu tarpukariu egzistavęs *tautinės kultūros* supratimas buvo idealistinis; buvo galvojama, jog tautinė kultūra turi vieningai atstovauti kuo platesnės visuomenės mentalitetą: nuo paprastos liaudies iki šviesuomenės bei turtingųjų pramonininkų.

Aptariant sąvoką *reprezentacija*, jos prasmė dažniausiai tapatinama tik su oria išvaizda ir solidumu. Tačiau terminas *reprezentatyvus* turi kelias prasmes: pirmoji – kaip turintis atstovaujamos visumos bruožų ir būdingas; antroji prasmė tai – orios išvaizdos ir solidus. Su *reprezentacija*, kaip visumos bruožų atstovavimu, interjere susiduriama dažnai, tačiau gyvenamojoje aplinkoje ji nebūtinai turi sutapti su oria išvaizda ir solidumu. Tuo tarpu visuomeniniuose interjeruose *reprezentacija* suprantama kaip ori išvaizda ir solidumas, kaip vienintelė atstovaujanti visuma. Pripažįstant teiginį, kad architektūra ir dizainas yra erdvių, formų, proporcijų ir spalvų „kalba“, interjero analizei naudingas Stuart'o Hall'o teiginys apie *reprezentaciją* kaip prasmės suteikimą per kalbą. Reprezentacijos metu mes naudojames skirtingais ženklais, organizuotais į skirtingas kalbas tam, kad galėtume prasmingai komunikuoti vieni su kitais⁴⁸. Interjere, kaip ir kalboje, prasmė sukurama tik panaudojimo bei vartojimo praktikoje. Čia dar kartą susiduriama su kolektyvinėmis patirtimis, atsirandančiomis žmonių tarpusavio komunikavimo metu, apie kurias M. Halbwachs'as rašė XX a. ketvirtojo dešimtmečio pabaigoje.

M. Halbwachs'o, Ch. Rice'o, P. Bourdieu ir daugelio kitų užsienio autorių darbai vieningai nurodo būtinybę interjero tyrimo eigoje vartoti *socialinio statuso* sąvoką, kuri apibūdina visuomenės pasiskirstymą bei skirtingų daiktų pasirinkimą žmogų supančioje aplinkoje. Šiame darbe *socialinis statusas* suprantamas ne vien tik materialinių galimybių, bet ir paveldėto bei įgyto kultūrinio kapitalo prasmėmis, kurios nuodugnai atskleistos P. Bourdieu (1930–2002) veikale „*Skirtingumas. Socialinė skonio kritika*“ (angl. „*Distinction. A social Critique of the Judgement of*

⁴⁴ Friese, Heidrun. Identity. Desire, Name and Difference. In: *Making Sense of History*. Vol. 2: *Identities: Time, Difference and Boundaries* / Edited by H. Friese, A. Assmann. New York. Oxford: Berghahn Books, 2002, p. 17-27.

⁴⁵ Assmann, Jan. *Religion and Cultural Memory: ten studies* / Translated by R. Livingstone. Stanford, California: Stanford University Press, 2006.

⁴⁶ Megill, Allan. Historical Representation, Identity, Allegiance. In: *Making Sense of History*. Vol. 11: *Narrating the Nation: Representation in History, Media and the Arts* / Edited by S. Berger, L. Eriksonas, A. Mycock. New York. Oxford: Berghahn Books, 2011, p. 19-34.

⁴⁷ Ibid, p. 19-34.

⁴⁸ Hall, Stuart. *The work of Representation*. In: *Representation: Cultural representations and Signifying Practices* / Edited by Stuart Hall. London: Sage Publications, 1997, p. 28.

Taste“⁴⁹. P. Bourdieu sąvoka *skonis* darbe vartojama skirtingų daiktų pasirinkimo ir jų derinimo tarpusavyje prasme. Terminai *kultūros aristokratai* (angl. *the aristocracy of culture*) bei *kultūrinė diduomenė* (angl. *cultural nobility*) taip pat naudojami taikant P. Bourdieu sampratą.

Lietuviškoje tarpukario spaudoje ir amžininkų prisiminimuose mūsų krašto aristokratų, kilmingųjų luomui apibūdinti vartojamos *bajoro* ir *bajorijos* sąvokos bei *dvaras*, kaip šios grupės žmonių tradicinė gyvenamoji aplinka užmiesčio vietovėse, būdinga ne tik Lietuvai bet visai buvusiai LDK teritorijai. Dėl istoriškai susiklosčiusio bajorų luomo netolygumo šie terminai neapibūdina perkamosios galios, tik giminės atmintyje gyvuojančią „aukštą kilmę“, kuri, anot Zenono Ivinskio, reprezentuojama *imituojant* valdovų, aukštuomenės naudojamus daiktus ir gyvenimo būdą.⁵⁰ Istorikas Z. Ivinskis 1949 m. teigė apie Lietuvai būdingą dvaro kultūros ir baroko stilistikos ryšį. Z. Ivinskio studijose terminai *bajoras*, *dvaro kultūra* ir *barokas* naudojami kartu.⁵¹ Tai rodo baroko suvokimą kaip reprezentuojančio valdžią ir turimą. Terminas *buržuazija* (šio sluoksnio žmogus – *buržuà*) šiame darbe, remiantis kitų autorių patirtimi, naudojama įprastai, kaip marksistinė kategorija.

Naujausiuose užsienio autorių leidiniuose ir žodynuose konstatuojamas XX a. pr. *modernizmo* ir kairiųjų pažiūrų ryšys. Oxford'o *Critical Theory* (2010) žodyne teigiama, jog „modernizmas [...] buvo įkvėptas ir atmestas to periodo politinių eksperimentų: komunizmo, fašizmo, nacizmo ir socializmo.“⁵² Lietuviškame tarptautinių žodžių žodyne rašoma, jog pagrindiniai *modernizmo* bruožai yra priešprieša realizmui, protestas prieš normas, viešpatuojančias visuomenėje, individualizmas, simbolizmas, estetizmas.⁵³ Visiems kraštams būdingas *modernizmo* ir kairiųjų pažiūrų ryšys įtikinamai argumentuotas istoriko Normano Davis'o darbuose⁵⁴. Interjerų istorikai *modernizmą* oficialiai dar vadina *internacionaliniu stiliumi* (angl. *International Style*) ir kildina iš Walter'io Gropius'o 1919 metais įkurtos vokiečių *Bauhauzo* (angl. *Bauhaus*) dizaino mokyklos, propagavusios funkcionalizmą, spalvų, ornamentikos ir architektūrinių ypatybių minimumą.⁵⁵ Panašiai ir *modernizmo* tekstilė – tai saikingi raštai, spalvų ir formų minimumas:

⁴⁹ Bourdieu, Pierre. *Distinction. A Social Critique of the Judgement of Taste*. Translated by R. Nice. Massachusetts: Harvard University Press, 1984.

⁵⁰ Ivinskis, Zenonas. Lietuvių kultūros tarpiniai. In: (Aidai 1949, Nr. 33) *Kultūra ir istorija. Kultūros fenomenas* / Sud. V. Berenis. Vilnius: Gervėlė, 1996, p. 210: „Net medžio statiniuose bajorų dvarai išvystė atskirą statybos stilių. Dažnai vieno aukšto dvaro rūmai su klinkiniais pečiais, su kilimais, karo trofėjais ir t. t. turėjo būti didžiųjų palocijų *imitacija*. Vidutiniais bajorais *sekė* mažesnieji, stengdamiesi ir savo biednuose statiniuose pabrėžti bajoriškumą.“

⁵¹ *Ibid*, p. 204-210: Baroko bei dvaro kultūros.

⁵² Buchanan, Ian. *Dictionary of Critical Theory*. New York: Oxford University Press, 2010, p. 324: *Modernism* [...] was inspired and repulsed by the political experiments of the period: communism, fascism, nazism, and socialism.

⁵³ Modernizmas. In: *Tarptautinių žodžių žodynas* / Sud.: Bendorienė, A., Bogušienė, V., Dagytė, E. ir kt. Vilnius: Alma littera, 2008, p. 489.

⁵⁴ Norman, Davies. Tenebrae. Užtemimo apgaubta Europa 1914–1945. In: *Europa. Istorija*. (1996) Vilnius: Vaga, 2008, p. 897-1046.

⁵⁵ Irrgang, Christin; Kern, Ingolf. *Bauhaus Taschenbuch 5: The Bauhaus building in Dessau* / Photo N. Brade. Leipzig: Spector Books, 2014.

dideli langų plotai, dengti neutralių spalvų, dažniausiai vienspalviais audiniais, lygios, tiesiai kabančios, paprastai drapiruotos užuolaidos⁵⁶, prie jų priderinti minimaliai ornamentuoti kilimai.

Darbo struktūra. Tyrimo sudėtinės dalis nulėmė pasirinktas *kultūrinės atminties* diskursas. Pirmasis skyrius skirtas sociokultūriniam tarpukario Lietuvos interjero formavimo(-si) veiksniams. Jame nagrinėjama, kaip interjerų formas ir dekorą paveikė skirtingos nepriklausomos Lietuvos gyventojų pasaulėžiūros, tapatumo paieškos, socialinis statusas ir įvairios gyventojų veiklos formos. Antrajame skyriuje atskleidžiami tarpukario interjerų įranga ir dekoravimas – baldai, šviestuvai, patalpų apdaila ir tekstilė. Trečiajame skyriuje gilinamasi į ryškiausią laikotarpio tendenciją – tautinio tapatumo deklaravimą. Baigiamajame skyriuje analizuojama tarpukario laikotarpiui būdinga tendencija deklaruoti tautinį tapatumą interjere, kuris aptariamas ne vien tik oficialiame valstybiniame, bet ir tautiškumo sampratų įvairovės kontekste. Tautinio tapatumo bruožus lėmė gyventojų retrospektyvi pasaulėžiūra, valstybinė politika, etninių ir konfesinių grupių tradicijos, skoniai ir kolektyvinė atmintis. Darbo pabaigoje pateikiama: išvados, bibliografijos, iliustracijų sąrašai ir iliustracijos.

⁵⁶ Gibbs, Jenny. *Curtains and Drapes. History, Design, Inspiration*. London: Cassel, 1994, p. 157-179.

I. SOCIOKULTŪRINIAI INTERJERO FORMAVIMO(-SI) VEIKSNIAI

Skyriuje nagrinėjami sociokultūriniai interjero formavimo(-si) veiksniai, apibūdinami dviem pagrindiniais kriterijais. Pirmasis susijęs su naujai kuriamos lietuviškos kultūrinės tapatybės atspindžiais visuomeninėse ir gyvenamosiose erdvėse; antrasis susijęs su socialiniais aspektais, labiausiai išryškėjančiais privačiose vidaus erdvėse.

Tarpukario mąstysenos kryptys ir naujo tapatumo paieškos buvo skirtingos, jos tiesiogiai veikė interjerų išvaizdą. Tautinė katalikiškoji kryptis stipriai paveikė konservatyvių, dažniausiai mėgėjiškai formuojamų interjerų išvaizdą. Ideologizuotos naujovės atvėrė kelius modernizmo interjerų stilistikai. Kultūros filosofijos teoretikų tekstuose buvusi populiariausia rytietiško ir vakarietiško kultūrų sintezės idėja įtakojo naujai kuriamą oficialųjį stilių, iki tol nematytus formų ir daiktų derinius. Skirtingas gyventojų pasaulėžiūras vienijo „lietuviško“ arba „tautinio“ tapatumo paieškos. Lietuvybės projektavimas tapo skirtingas pažiūras jungiančiąja grandimi, paveikusia retrospektyvius, modernistinius ir naujai kuriamos stilstikos objektus. Tai buvo jaunos nepriklausomos valstybės įvaizdžio kūrimo užduotis.

Antrasis sociokultūrinis veiksnys – socialiniai atspindžiai – daugiausia išryškėja privačiose erdvėse. Kukli krašto ekonominė situacija lėmė sociokultūrinės interjero tipologijos ribotumą, todėl poskyryje atskleidžiami trys ryškiausi tipai: *kolekcinininko*, kaip kultūrinės atminties atstovo, gyvenamoji erdvė; kultūrinio bendravimo veiklos įtakoje susiformavęs *saloninis interjeras* ir kontrkultūros idėjų įtakotas *bohemos interjeras*.

1.1. Kultūrinio tapatumo paieškos interjere

Po Pirmojo pasaulinio karo kultūrinės veiklos reikšmė ir sąsaja su įvairiomis tautos egzistencijos formomis buvo akivaizdi, nes Lietuvai nepriklausomybės paskelbimas tapo tautinio, valstybinio ir kultūrinio atgimimo pradžia. Iš Lietuvos menininkų buvo pareikalauta naujų apsisprendimų, naujos tapatybės ir įvaizdžio visose srityse, taip pat architektūros bei taikomuosiuose menuose. Tačiau žmonių pažiūros tuo metu, kaip ir visais laikais, buvo skirtingos. Gyvenamieji ir visuomeniniai interjerai yra materiali *kolektyvinės kultūros* dalis, kurios pažinimas yra dinamiškas procesas. Bandant dabartinę menotyrinę sampratą pritaikyti prie nagrinėjamo laikotarpio, *kultūrinės atminties* metodas reikalauja rekonstruoti tuometinį mąstymą ir filosofines pažiūras. Anot kultūrologų, kultūra vadinama spontaniškas gausios žmonių grupės elgesys,

spontaniškai pasirinkimai ir žmonių laikysena, kylanti iš to, kas jie yra ir ką jie deklaruoja.⁵⁷ Filosofijos, pažiūrų, veiklos ir tapatybės reprezentavimas vyksta ir visuomeniniuose, ir gyvenamuosiuose interjeruose. Abiejų tipų patalpose gyventojų mąstysena pripažįstama kaip reikšmingiausioji *tapatumo* dalis, todėl mentalitetas interjero raidos analizėje yra laikomas išeities tašku. Jo dėka visuomenė save įrašo į kultūrą: savo bruožus, savybes ir struktūrą ji įkelia į kultūrinius tekstus, muziką, teatrą, dailės kūrinius ir architektūrą. Surinkta ikonografija bei prisiminimai apie pastatus bei vidaus patalpų išvaizdą, net ir nieko nežinant apie visuomenę, formuoja prielaidas apie jos tuometinę struktūrą. Taigi, iš tarpukario architektūros objektų bei juose buvusių interjerų galima nuspėti, kokia visuomenė yra buvusi tuo metu ir atvirkščiai. Anot Vytauto Kavolio, stilius, kuriame daug tuščios arba nereikšmingos erdvės bei kartojami panašūs elementai, būdingas egalitarinėms visuomenėms, o stilius, kuriame integruojama daugybė nepanašių elementų ir todėl komplikutesnis, būdingas hierarchinėms visuomenėms.⁵⁸ Tačiau žvelgiant šiuolaikiškai, klaidinga manyti, kad stilių galima apibūdinti iš anksto: nebūtinai hierarchiškos visuomenės pasekmė privalo būti sudėtingas architektūros stilius. Šią mintį patvirtina daug tuščios ir nereikšmingos erdvės turintys interjerai didžiosiose Europos valstybėse: Vokietijoje, Italijoje, Rusijoje bei kitur.⁵⁹ Remiantis daugybe interjero atvejų galima iliustruoti kultūrologų idėjas apie tvirtą deterministinį ryšį tarp stiliaus ir socialinės struktūros, tačiau šiandien šį teiginį būtina koreguoti. Keičiantis epochoms, kinta ir stiliaus apibrėžimas. Nebegalima teigti, kad komplikotas stilius būdingas hierarchinėms visuomenėms ar priešingai. Pasirinktas metodas reikalauja į tyrimo lauką įtraukti ne tik profesionalių kūrėjų darbus, bet ir mėgėjiškai sukurtus objektus, dažnai nepavaldžius įprastai „stiliaus“ sąvokai. Poskyryje analizuojama, kaip interjero stilistines kryptis veikė naujo Lietuvos įvaizdžio, naujos kultūrinės tapatybės paieška. Tapatybės idėjų modeliai perimti iš kultūros teoretikų darbų.

⁵⁷ Kavolis, Vytautas. *Kultūros dirbtuvės*. Vilnius: Baltos lankos, 1996, p. 15.

⁵⁸ *Ibid.*, p. 63.

⁵⁹ Pavyzdžiu gali būti detalių nepripildytas, lygiomis, šviesiomis dažytais sienomis ir „švariomis“ baldų plokštumomis dekoruotas Prahos Vokiečių Muzikos mokyklos klasės interjeras, užfiksuotas fotografijose, kurios šiuo metu saugomos Yad Vashem archyve, albume „Years of work for the war effort. 19/09/1939“, Yad Vashem, No FA19/39; Tame pačiame albume yra daugiau istorinių fotografijų su 1939 m. užfiksuotais Prahos vaikų darželio bei vokiečių pradinės mokyklos ir kitais interjerais. Vertinant visuomeninių patalpų interjerą istorinių, politinių įvykių kontekste, suprantama, jog vokiečių pradinės mokyklos salėje dominuojantys lygūs, nedekoruoti sienų, baldų ir grindų plotai, yra tinkama aplinka politiniams, ideologiniams akcentams išryškinti. „Years of work for the war effort 19/09/1939“, album, Yad Vashem, No FA19/33; (Ikonografiniame šaltinyje pateikiamos tik fotografijos, be komentarų. Šiame darbe pateikti interjerų aprašymai – L. Preišgalavičienės).

Nustatyta, kad tuščios erdvės bei lygios plokštumos XX a. ketvirtajame dešimtmetyje dominuoja ir Italijos architektų projektuose, In: *Architettura*. Rivista del sindacato nazionale fascista architetti, 1935–Gennaio-13, fascicolo 1; Lygios, nemargintos didelės plokštumos, „nereikšmingos“ erdvės ir plotai buvo populiarūs interjero erdvė ir tuometinės Rusijos visuomeninėse patalpose, In: Хазанова, Вигдария „Клубная жизнь 1917–1941“, Москва, 2000.

1.1.1. Tautinių katalikiškų pažiūrų įtaka vidaus erdvėms

Lietuvos kultūros ir filosofijos istorikams, etnologams yra gerai žinomos tarpukario Lietuvos intelektualų pastangos sukurti *tautinę katalikišką* kultūrą. Tuo tarpu pasaulietinius objektus tyrinėjanti menotyra katalikybės įtakas pastebi retai. Priešingai iki šiol paskelbtiems tyrimams, šiame darbe bandoma atskleisti akivaizdžią tautinių katalikiškų pažiūrų įtaką visuomeniniams ir gyvenamiesiems interjerams tarpukario Lietuvoje.

Tuometinėms pažiūroms apibūdinti naudingi Kęstučio Skrupskelio tyrimai apie Lietuvos gyventojų *tapatybės* paieškų kryžkelę, nes XX a. pradžioje Lietuvos inteligentams buvo tik du keliai: arba išlikti katalikais ir tapti lenkais, arba išlikti lietuviais ir tapti laisvamaniais. Reikia pripažinti, jog dauguma Lietuvos inteligentų pasirinkdavo tapimo laisvamaniais kelią. Anot K. Skrupskelio, tuometinėje Lietuvoje buvo kuriama ir trečioji galimybė: lavintis, išliekant kartu ir lietuviu, ir kataliku⁶⁰. Iš pirmo žvilgsnio atrodo, jog lietuviybės ir katalikybės derinys tarpukariu vadintas *katalikiškos kultūros idėja*, visuomeniniuose ir gyvenamuosiuose interjeruose sunkiai pastebimas. Tiriant išlikusias patalpų fotografijas nustatyta, jog tiesioginiai katalikybės simboliai eksponuojami kukliai. Katalikybės idėja liaudiškai interpretuojama, skelbiama netiesiogiai, per komponavimo, derinimo ir puošybos elementus, juos perimant iš medinių kaimo bažnyčių. Tokių patalpų išskirtiniais bruožais yra simetrija, nesudėtingas planavimas, šviesios ir tamsios spalvų kontrastas. Ateitininkų salės dekoravimas – tik vienas iš daugelio pavyzdžių, kaip atrodė *tautinių katalikiškų pažiūrų* įtakoje susiformavęs interjeras. Sienų plokštumos neapkrautos detalėmis, dideli sienų plotai paliekami nedekoruoti, naudotos taupios ir nebrangios puošybos detalės: ant tamsių grindų – tamsaus medžio kėdės, sienų apatinė dalis dažyta tamsesne spalva, patalpos viršus – šviesiai. Dominavo švrios ir lygios plokštumos, kurių fone išryškinti vieninteliai kuklios ir nebrangios puošybos akcentai – trafaretinė sienų tapyba išdidintais lietuviškų audinių raštais (1 il.). Populiarūs buvo nesudėtingi tapyti ornamentai ar stilizuotų figūrų piešiniai.

Tautinių katalikiškų pažiūrų įtakoje susiformavęs dekoras ir apdaila taip pat aptinkamas Antalieptės Žemės ūkio mokyklos klasės interjere. Patalpoje dominuoja kuklumas, tvarka, nesudėtingas planavimas, šviesios ir tamsios spalvos kontrastas, dažyta dideliais spalvų plotais, nesmulkinant į mažas plokštumas ar detales. Tamsūs klasės suolai ir tamsūs langų rėmai išryškinti šviesiame sienų fone, kuriame eksponuoti kuklūs ir nebrangūs akcentai: didelio formato Europos žemėlapis ir reprodukcija su Jėzaus Kristaus atvaizdu. Dievo Sūnaus atvaizdas išpuoštas kaimo bažnyčioms būdingomis augalų girliandomis, šiuo atveju naudota džiovintų žolynų, pataisų girlianda. Sienos dažytos lygiai, dviem nekontrastingomis spalvomis, tamsesnę komponuojant

⁶⁰ Skrupskelis, Kęstutis. *Ateities draugai. Ateitininkų istorija (iki 1940 m.)*. Vilnius: Naujasis Židinys-Aidai. Lietuvių Katalikų mokslo akademija, 2010, p. 9-10.

apačioje, jų sujungimo riba atskirta siaura tamsios spalvos ornamentuota juostele. Jos aukštis priderintas prie langų rėmo formos (2 il.).

Visuomeniniuose interjeruose katalikybės ir lietuviybės derinys atsiskleidė perimant kaimo medinių bažnyčių planavimo ir puošybos principus, saikingai eksponuojant religinės simbolikos elementus. Gyvenamuosiuose interjeruose *tautinė katalikiškoji* kryptis patalpų išvaizdą veikė akivaizdžiau. Pirmiausia – per *altorius* katalikybę išpažįstančių gyventojų namuose. Sakralinėse patalpose altorius yra „stalas, plokštė ar statinys ant pakyls, skirtas religinėms apeigoms atlikti ar aukoti.“⁶¹ Tačiau namų aplinkoje altorėlis yra ne religinių apeigų centras, o liaudies liturgijos atspindys gyvenamojoje aplinkoje. Mažesnių miestelių ir kaimų namuose altorėliai įrengiami seklyčios patalpoje, dažniausiai netoliese valgomojo stalo. Lietuvos dvaruose buvo įrenginėjamos puošnios koplyčių patalpos, altorėliai miegamuosiuose,⁶² tačiau didesni ir puošnesni nei valstiečių namuose. Jų vaizdai yra užfiksuoti įvairiose tarpukario laikotarpio fotografijose. Pastaraisiais dešimtmečiais juos siekiama atkurti LLBM ekspoziciniuose namuose. Lietuvos miestuose namų altorėlio tradicija tarpukariu taip pat buvo gyva, tačiau priešingai nei kaimo gyventojų namuose, altorėlis komponuojamas laikantis dvarų tradicijos – nuo svečių patalpų izoliuotose privačiuose kambariuose.⁶³ Unės Babickaitės miegamajame buvo įrengtas altorėlis, sukomponuotas iš Švč. Mergelės Marijos paveikslo, Šventųjų atvaizdų, žvakidžių, kerubinių skulptūrėlių ir klaupto. Krikščionybės simbolis – kryžius buvo įkomponuotas virš lovos, lygaus, šviesaus audinio draperijų fone. Lietuviškose kaimo bažnyčiose altoriai dekoruojami liaudiškais raštais marginta tekstile, puošniais nėriniais. Namuose ši patalpa gausiai papildoma rankdarbių: siuvinėtų staltiesių, nėrinų, lovos galvūgaliai ir sofų atlošai pridengiami peltakiuotais lininiais audiniais (3 il.).

Lietuvos miestų ir miestelių kukliuose interjeruose atsispindėjo katalikiškojo nacionalinio judėjimo įtaka. Jis buvo nukreiptas ir prieš Vakarų visuomenės modernėjimą, ir prieš Rusijoje vyraujančią materialistinę pasaulėžiūrą bei ateizmo ideologiją.⁶⁴ Lietuvių kultūros filosofijos pradininko Adomo Dambrausko-Jakšto (1860–1938) lietuviškos katalikiškos tapatybės kūrimo idėjos nebuvo populiarios intelektualų tarpe, nebuvo jos populiarios ir profesionalių architektų darbuose. Tačiau tiriant išlikusią ikonografinę medžiagą nustatyta, kad lietuviška katalikiška tapatybė buvo gan plačiai eksponuojama mėgėjiškai įrengiamose gyvenamosiose patalpose ir ypač kuklaus biudžeto visuomeninėse patalpose: mokyklose, prieglaudose ir ligoninėse. Ryškiausiai katalikiškojo nacionalinio judėjimo pažiūros bei Katalikų bažnyčios propaganda veikė šiame darbe nenagrinėjamą Lietuvos kaimo bažnyčių vidaus erdvę, įvairius šventinius papuošimus patalpų

⁶¹ Harris, Cyril, M. *Architektūros istorijos žodynas anglų-lietuvių kalbomis*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2007, p. 15.

⁶² Aprašomas reiškiny, remiantis ne publikuotais tekštais, bet išlikusiomis XX a. pradžios fotografijomis. NČDM. Ta 5208, 1340-So.

⁶³ Altorius vieta Lietuvos dvaruose nustatyta ištyrus išlikusias XX a. pradžios Lietuvos dvarų interjerų fotografijas.

⁶⁴ Norman, op. cit., p. 897-1046.

viduje bei išorėje, pavyzdžiui, šventinius „triumfo vartus“. Reprezentuojant lietuvišką katalikišką tapatybę interjero įrangos elementai komplektuojami mėgėjiškai, liaudiškai, įtikinamai ir retrospektyviai. Tai buvo religijos, vietinių tradicijų, kuklaus biudžeto ir *kolektyvinės kultūros* atspindys. Panašius apibendrinimus galima rasti ir Undinės Radzevičiūtės straipsnyje „Triumfo vartų semantika. Triumfo vartų turgaus aikštėje analizė“, kuriame teigiama, kad paprastumas ir elementų pasikartojimas erdvėje lemia propagandos sėkmę.⁶⁵ Nustatyta, jog katalikiška, bažnyčioms būdinga tautiška estetika naudota ir aukščiausio lygio visuomeninių patalpų puošyboje, šia kryptimi kartais sekama ir architektų projektuojamose patalpose. Pavyzdžiui, Steigiamojo Seimo prezidiumo puošyboje: stalas dengtas sunkia aksomine staltiese iki grindų, „scenos“ zonoje – kilimai, žemaūgiai medeliai vazonuose, gėlių puokštės, kompozicijos iš audinių draperijų, šilkinų kaspinių, Vyties skydas, Gedimino stulpai (4 il.). Taupumo, paprastumo, rimties ir iškilmingumo estetika išryškinta simetrijos pagalba. Tai iliustruoja iki šiol išlikę salės interjero vaizdai į prezidiumą. Pastebima, jog dalyvių susodinimo hierarchija atitiko plano simetriją, o tamsios spalvos baldai patalpai suteikė solidumo (5 il.).

Dar vienu tautinės katalikiškos estetikos pavyzdžiu visuomeniniame interjere galėtų būti proginė patalpų puošyba ažuolo lapų girliandomis ir kaspiniais Karo mokykloje Panemunėje, Kaune (6 il.). Tautinės katalikiškos estetikos bei grožio visuomeninėse patalpose etalonu galėtų būti ir Aukštųjų karo technikos kursų salės dekoravimas LDK Vytauto ir Antano Smetonos portretais, skulptūriniu biustu, medaliais, barokiniais audinių baldakimais, draperijomis, girliandomis ir gėlėmis (7 il.).

Tautinio katalikiško interjero atveju tapatybė reprezentuojama pagal tris kriterijus. Pirmasis – katalikybė, antrasis – etniškumas ir trečiasis – valstybingumas. Erdvė puošiama nebrangiai ir paprastai, dekoruojama lengvai suprantamais ir dažnai atsikartojančiais elementais: Šventųjų atvaizdais, altorėliais, Lietuvos valstybingumo simboliais – embleminiu Vyties skydu, įvairiais liaudies meno dirbiniais, rankdarbiais. Mėgėjiškai įrengtose patalpose dažnai dominuoja siuvinėti ar austi kilimėliai, nertos staltiesės ir užtiesalai, natūralūs augalai – aukštaūgės gėlės vazonuose, nedideli medeliai, nukirsti berželiai, eglės. Jie komponuojami visu ūgiu arba kuriamos girliandos iš ažuolų lapų, tujos šakelių, pataisų ar kitų pievų žolių. Populiarus buvo šventinis, iškilmingas interjero puošimas, primenantis Lietuvos kaimo bažnyčių sakralines erdves. Tarpukario pasaulietiniuose interjeruose dažnai naudotasi Lietuvos kaimo bažnyčioms būdinga estetika, tradicija, sakralinėse patalpose naudojamais grožio ir puošnumo pavyzdžiais.

⁶⁵ Radzevičiūtė, Undinė. Triumfo vartų semantika. In: *Vilniaus Dailės akademijos darbai*. T. 5: Dailė. Lietuvos dailė Europiniame kontekste. Vilnius: 1995, p. 80, (78-89).

Tarpukario Lietuvos pasaulėžiūrą nagrinėjęs A. Sverdiolas mini daugelio tuometinių mąstytojų rėmimąsi tradicinėmis katalikiškomis idėjomis – tai Stasys Šalkauskis (1886–1941), Adomas Jakštas, Pranas Dovydaitis. Ištyrus skirtinguose Lietuvos archyvuose saugojamas tarpukario Lietuvos fotografijas su gyventojų buitėmis, visuomeninių minėjimų, susirinkimų, parodų, patalpų atidarymo bei kitais proginiais vaizdais, galima pritarti kultūros filosofijos istorikų A. Sverdiolo ir K. Skrupskelio nuomonei, jog tarpukario Lietuvoje, priešingai modernėjančiai Europai, kultūra ir religija teoriškai bei praktiškai nebuvo supriešintos. Iki šiol išlikusios tarpukario fotografijos liudija, kad buvo labai populiarūs tautinių katalikiškų pažiūrų įtakoje susiformavę visuomeninių ir gyvenamųjų interjerų įrangos elementai. Tuometinė katalikiškos kultūros idėja turėjo nemažai sąsajų ir su naujai kurtuoju tautiniu stiliumi. Tautinio stiliaus pradininkas ir kūrėjas V. Dubeneckis įkvėpimo ir medžiagos savo kūrybai ieškojo Lietuvos sakralinėje architektūroje: medinėse kaimo bažnyčiose, koplytstulpiuose, varpinėse, sinagogose ir baroko bažnyčiose. Tačiau etnine religine idėja paremta tapatybė tuo metu buvo laikoma atgyvenusia kosmopolitinio modernizmo ideologijos kontekste, ji vertė jaustis svetimais kitų konfesijų atstovus. Tai išsamiai savo darbuose aptaria Virginijus Savukynas.⁶⁶ Dėl priešpriešos su kitomis konfesijomis tautinė katalikiškoji kryptis netapo oficialia valstybine kryptimi. Ji buvo populiarsnė mėgėjiškai įrengiamose patalpose.

1.1.2. Ideologizuotos naujovės interjere

Nevisi Lietuvos gyventojai buvo retrospektyvūs ar katalikiški. Gyvavo ir kitos konfesijos, kurios pagal XX a. pradžios etninę sudėtį turėjo jaustis svetimos lietuviško katalikiško tapatumo kontekste. Lietuvių tautos patriarchas Jonas Basanavičius (1851–1927) netgi neigiamai vertino katalikybės vaidmenį Lietuvos kultūrai. Didelė dalis Lietuvos gyventojų – pasauliečių, inteligentų – dažnai pasirinkdavo laisvamanybės kelią. Vyko perėjimas nuo religinės į tautinę tapatybę, pagrįstas bendrine lietuvių kalba bei vizualiais simboliais, dominavusiais tarpukario architektūroje ir menuose. Interjerų raidoje atsiribojimas nuo konfesinės tapatybės atvėrė kelią daugumai europietišku ir pasaulinių kultūrinių naujovių. Tuometiniai marksistinio požiūrio atstovai tautinį savitumą taip pat laikė labai svarbiu aspektu. Tautiškumas buvo tapęs skirtingus socialinius sluoksnius jungiančiąja grandimi. Pavyzdžiui, Julius Janonis 1919 metais teigė, „kad žmogus tegalys pilnai apsireikšti tiktai per savo tautą; visi genijai tapę tokiais tik savo tautinio savitumo dėka“.⁶⁷

⁶⁶ Savukynas, Virginijus. *Istorija ir mitologija: tapatybės raiškos XVII–XIX amžiaus Lietuvoje*. Vilnius: Viešosios politikos strategijų centras, 2012.

⁶⁷ Sverdiolas Arūnas. *Kultūros filosofija Lietuvoje*. Vilnius: Mintis, 1983, p. 91.

Nepriklausomoje Lietuvoje, kaip ir visame tuometiniame pasaulyje, plito kairiosios pažiūros ir skirtingos, alternatyvios jų pasireiškimo formos. Po Pirmojo pasaulinio karo visoje Europoje įvyko religinis, filosofinis ir kultūrinis nuosmukis, atsiliepęs ir Lietuvos inteligentijos mąstymui bei veiklai. Ateizmo įtakoje plito magija, spiritizmo seansai bei misticizmas. Pastaruosius populiarino teatras, vaidybos ir scenovaizdžio menas. Dėl to teatralizuotos formos skverbėsi ir į kasdieninį gyvenimą Lietuvoje kaip ir kituose Europos kraštuose – Vokietijoje, Italijoje, Ispanijoje, Čekoslovakijoje. Siekiant suprasti kultūrinius architektūrinės aplinkos formavimo(-si) veiksnius, svarbu pastebėti laikmečiui charakteringą teatralizuotų formų ir kasdieninio gyvenimo samplaiką, palietusią žmonių privatų gyvenimą, politinius įvykius, įvairius partinius ritualus, apeigas, sporto šventes, renginių apipavidalinimą, proginę patalpų puošybą. Gyvenamieji interjerai tapdavo teatro scena, stilizuotų teatro dekoracijų stilistika – vidaus erdvių dalimi. Pavyzdžiui, Tytuvėnų dvaro svetainės interjeras 1936 metais buvo atkartotas Mstislavo Dobužinskio sukurtame scenovaizdyje spektakliui „Eugenijus Oneginas“⁶⁸. Olgos Dubeneckienės dekoratyvinis pano su Balio Sruogos šaržu, primenantis spektaklio dekoraciją, puošė menininkų klubo „Vilkolakis“ patalpas.⁶⁹ Apie „Vilkolakio“ interjerą V. Dubeneckis asmeniškai pripažino, kad tai buvo pirmasis gan pavykęs bandymas sukurti *erdvę* (vok. *raum*), kurios formos atitinka deklaruojamas idėjas ir vidaus turinį⁷⁰.

Didiesiems Europos totalitariniams režimams būdingą herojiškų tautinių mitų, legendų vaizdavimą menuose politiniu aspektu atskleidė Norman Davies'as.⁷¹ L. Kastanauskaitė taip pat liudija, kad visoje Europoje platinamos kairiųjų pažiūrų ideologijos viena iš užduočių buvo sekti mitais, legendomis, tikrovėje atkurti įsivaizduojamų genčių arealus, pagoniškus dievus ir šventoves bei kurti naujas socialines vizijas.⁷² Įvertinant iki šiol atliktus mokslininkų tyrimus, naujai atsiskleidžia tarpukario laikotarpio mada eksponuoti mitų bei legendų vaizdinius visuomeninėse ir privačiose erdvėse, ypač reprezentacinėse erdvėse: pavyzdžiui, Lietuvos viešbučio Trijų kunigaikščių salėje nutapyti Lietuvos kunigaikščių portretai ir legendiniai karo bei medžioklės vaizdai kitose patalpose. Legendų siužetus vaizduojantys meno kūriniai komponuojami ir gyvenamosiose reprezentacinėse patalpose. Pavyzdžiui, Jono Vailokaičio namuose, tarp valgomojo kambario ir svečių kambario, virš suveriamų durų, architektas Arnas Funkas įkomponavo Mstislavo Dobužinskio nutapytą paveikslą ant stiklo „Geležinis vilkas“, vaizduojantį Vilniaus

⁶⁸ Širkaitė, op. cit., p. 110: monografijoje minima, jog salono kampas su baltąja krosnimi, nupieštas tušu ir anglimi 1934 metais čia apsilankiusio dailininko Dobužinskio, gausiai apstatytas baldais, gėlėmis, sienos nukabinėtos paveikslais. Minėtas interjero fragmentas publikuotas Lietuvos dailės muziejaus kataloge *Mstislavas Dobužinskis (1875-1957)*. *Senoji Lietuva*, 2007, p. 36; Spektaklio „Eugenijus Oneginas“ II v. 1-ojo scenovaizdžio eskizas su Tytuvėnų dvaro salono atvaizdu aptiktas kataloge *Mstislavas Dobužinskis. Scenografija Lietuvos teatro, muzikos ir kino muziejiaus rinkiniuose*, Vilniaus Dailės akademijos leidykla, 2006, p. 116-117.

⁶⁹ Sutkus, Antanas. *Vilkolakio teatras. Atsiminimų knyga*. Vilnius: Vaga, 1969, p. 49.

⁷⁰ Dubeneckis, Vladimiras. Apie mūsų architektūrą. In: *Baras*. Nr. 1, 1925, p. 92.

⁷¹ Norman, op. cit., p. 943

⁷² Kastanauskaitė, op. cit., p. 147-208.

įkūrimo legenda, Gedimino sapną – staigiantį geležinį vilką. Šių namų svečių kambaryje, kaip prisimena Ramutė Vailokaitytė-Backer, dar buvo Petro Rimšos bareljefas, vaizduojantis „Jūratės ir Kastyčio“ legendą.⁷³ Mitus ir legendas iliustruojantys atvaizdai patekdavo į interjerus ne tik kartu su tapybos ar skulptūros darbais, bet ir su įvairiais autoriniais taikomosios dekoratyvinės dailės kūriniais. Yra žinoma, kaip Juozapas Albinas Herbačiauskas tuometinius menininkus aktyviai ragino „tautos dvasios“ ieškoti mituose, legendose, liaudies dainose ir kitose kultūrinėse tradicijose, kur tik kaupiasi tautos dvasinis potencialas. A. Herbačiauskas teigė, kad „tautos dvasią“ galima suprasti interpretuojant tautos kultūrinę tradiciją.⁷⁴

Tiriant kaimyninių kraštų interjerus lyginimo tikslais, nustatyta, jog vietinių tradicijų interpretavimas ir sintezavimas buvo būdingas ir kitoms Europos valstybėms. Žinant laikotarpio platinamas pažiūras, tai atrodo natūralu – su krašto istorija susiję mitų vaizdiniai tarpukario interjeruose buvo populiarūs skirtinguose kraštuose. Regioninės, tautinės tapatybės ieškojimas vyko ne kaip lokalizuotas reiškinys – Europoje tai buvo masinis, politizuotas reiškinys. Pavyzdžiui, Latvijos prezidento Ambasadorių akreditavimo salėje, įrengtoje 1929 metais, pagal mitologinio žanro ir tautinio stiliaus lyderio dailininko Ansis Cirulis (1883–1942) interjero projektą, lubos buvo ištapytos Latvijos pagoniškų dievybių – Laima, Mara, Janis ir Perkons figūromis.⁷⁵ Nacionalinis epas „Kalevala“ įvairiais žanrais ir siužetais eksponuotas suomių visuomeniniuose bei gyvenamuosiuose interjeruose. Čekoslovakijos interjeruose ir architektūros detalėse buvo įvairiai atkartojama populiarūs žydų legenda apie molinį žmogų Golemą bei Prahos miesto įkūrimo legenda apie princesę Libušę.

Davies'as atskleidžia tautos vado kultą, išplitusį totalitarizmo apimtoje Vakarų Europoje ir Rusijoje.⁷⁶ Ši reiškinį iliustruoja didžiosiose ir mažosiose tarpukario Europos valstybėse buvusių visuomeninių, reprezentacinių objektų vidaus patalpų atvaizdai. *Vado* portretų eksponavimas įvairių kraštų tarpukario interjeruose buvo toks pat madingas, kaip ir legendų vaizdiniai. Tiriant

⁷³ Vailokaitytė-Backer, Ramutė. Laiškas darbo autorei 2011-09-30.

⁷⁴ Sverdiolas, 1983, op. cit., p. 17.

⁷⁵ Ansis Cirulis. *Saules pagalmos*, Edited by: Rūta Rinka. Ryga: Neputns. 2008, p. 178-185.

1923 m. Latvijos Prezidentas Janis Cakste paskelbė, kad Rygos pilyje būtina įrengti patalpą latviškame stiliuje, skirtą ambasadorių akreditacijos iškilimams. Tais pačiais metais buvo paskelbtas Rygos pilies reprezentacinių patalpų įrengimo konkursas. Didžiausio pasisekimo susilaukė latvių tapytojo Ansis Cirulis 1923–1926 m. sukurti projektiniai pasiūlymai ir 1929 m. parengtas pilnas interjero projektas. Dailininkas sukūrė sienų ir lubų tapybos siužetus, kilimus bei baldus. Ambasadorių akreditacijos iškilimams skirta salė buvo įrengta latvių tautiniame stiliuje, kuris formavosi kaip modernio stiliaus (angl. *Latvian national romanticism style*), tęsinys. Iki šių dienų tai vienintelė patalpa, kuri išliko praktiškai nepasikeitusi. Interjere sienų, lubų tapyba su latvių dievybėmis: Laima, Mara, Janis ir Perkons. Latviški etniniai motyvai dominuoja visoje erdvėje, pradedant baldais, baigiant užuolaidų karnizais [žiūrėta 2013-03-07]. Priega per internetą: http://www.president.lv/pk/content/?cat_id=11&lng=en

Latvijos Nacionalinėje bibliotekoje saugojamos tarpukario fotografijos ir su kitų patalpų Rygos Pilyje atvaizdais. Ikonografiniame šaltinyje interjero fotografijos pateikiamos be komentarų, tačiau aiškiai matoma, kaip vienoje Rygos Pilies patalpoje sienos buvo dekoruotos žinomų liaudies pasakų motyvais ir herojais, pvz. valstiečio, kaimo kanklininko-pasakoriaus, lapės, nešansios gaidelį ir kitais atvaizdais [žiūrėta 2013-02-14]. Priega per internetą: <http://zudusilatvija.lv/objects/object/17111/>

⁷⁶ Norman, op. cit., p. 943.

išlikusias interjerų fotografijas Lietuvoje, aptikta daug Lietuvos Prezidento Antano Smetonos portretų įvairios paskirties patalpose. Išlikusi J. Tallat-Kelpšienės studijos interjero fotografija liudija, kaip masiškai buvo tiražuojamas Lietuvos lyderio portretas.⁷⁷ Šalia Vytauto Didžiojo ir Antano Smetonos portretų visuomenines reprezentacines patalpas dažnai puošdavo ir kitų įžymių lietuvių tautos ideologų atvaizdai, pavyzdžiui Jono Basanavičiaus ir Vinco Kudirkos monumentalaus formato atvaizdai. Didelio formato portretai, biustai, masyvios skulptūrinės kompozicijos didingose erdvėse liudija *galios estetikos*⁷⁸ egzistavimą ir tuometinėje Lietuvoje (8 il.). Ryškiausių pavyzdžių galėtų būti neįgyvendintų prezidento rūmų, numatytų statyti ant Parodos kalno, Žemės ūkio parodos vietoje, konkursinis projektas (9 il.). Tiriant situaciją kituose Europos kraštuose, ryškėja dėl kairiųjų pažiūrų išaugusios tautos vado eksponavimo interjere taisyklės. N. Davies'as apibendrina, kad būtent totalitarinė propaganda „panaudojo jausmingus simbolius, *son et lumière*, politikos meną, išpūdingą architektūrą ir *didžiojo melo* principą.“⁷⁹ Dar iki pasirodant N. Davies'o tekstams, Rimantas Buivydas, rašydamas apie tarpukario Lietuvos architektūros stilius, priminė, jog ir *art deco* buvo iracionalus ir dirbtinai sukurtas stilius.⁸⁰ Taip pat ir kiti Lietuvos bei užsienio autoriai, rašę apie tarpukario *art deco*, mini šiam stiliui būdingą kičą, teatralizuotas formas, sentimentalius siužetus ir geometrizuotą stilizaciją. Davies'as taip apibūdina tarpukario Europoje masiškai propaguotą galios estetiką:

„Totalitariniai režimai įvedė tikrų tikriausią meno monopolį ir kūrė estetinę aplinką, kuri garbino valdančiąją partiją, „ryšius“ tarp jos ir liaudies, nuolatos primindavo herojiškus tautinių mitų vaizdus ir žadino fantazijas, kurstančias didybės maniją. Italų fašistai, vokiečių nacistai ir sovietų komunistai be galo mėgo iškilus Vado portretus, neregėto dydžio skulptūras, vaizduojančias raumeningus darbininkus ir akį rėžiančius grandiozinių proporcijų visuomeninius pastatus.“⁸¹

Toks apibrėžimas leidžia atpažinti galios estetikos atspindžius tarpukario interjeruose. Tačiau teoriniame lygmenyje iki šiol nebuvo nagrinėta, ar tarpukario architektūros stilistikoje egzistavo tie patys jausmingi simboliai ir „didysis melas“, tas pats teatralizuotas išpūdingumas, įtikinamos, geometrinės, stilizuotos formos, kaip ir tuometinės Europos politiniuose reiškiniuose. Išlikę interjerų fragmentai ir ikonografinė medžiaga leidžia manyti, jog Lietuvos gyventojams, priešingai nei didžiosioms Europos valstybėms, artimesnis buvo tradicionalizmas (detaliau apie tai bus kalbama 2 ir 3 skyriuose). Tačiau reikia pripažinti, jog ir Lietuvoje pasirodydavo labai radikalus, nacionalsocialistinis požiūris į naujai kuriamą tapatybę, nepakenčiantis tautinio mišrumo

⁷⁷ *Vienoj žymiausių Kaune J. Tallat-Kelpšienės fotografijos ateljė ruošia valdžios įstaigų užsakytus Respublikos Prezidento portretus.* Iliustracija. In: *Naujas žodis*. Nr. 1, 1929, p. 23.

⁷⁸ Norman, op. cit., p. 943.

⁷⁹ *Ibid*, p. 943.

⁸⁰ Buivydas, Rimantas. XX a. architektūra: iracionalizmas. In: *Archiforma*. Nr. 2, 1992, p. 71.

⁸¹ Norman, op. cit., p. 943.

ir skatinantis „apsivalymą nuo svetimtautiškų priemaišų“. Tai liudija Antano Maceinos tekstas „Tauta ir valstybė“, atvirai deklaruojantis etninę sterilumą tautiškumo paieškose. A. Maceinos raštuose skelbiamas radikalus kitataučių kultūros nepripažinimas: „padaryti mūsų valstybę tautine prasme totalinę, išplėsti tautinį principą kultūroje, sudinaminti tautos išvystymą, apsivalyti nuo svetimtautiškų priemaišų, žodžiu, padaryti mūsų valstybę lietuvišką yra visų mūsų uždavinys. Tai yra mūsų tautinė garbė ir pareiga.“⁸² Lietuvos architektūros ir interjerų stilistinėje raidoje rėmimasis šiomis pažiūromis buvo nepriimtinas. Menų srityje radikalus nacionalistinis požiūris buvo svetimas dėl pačių menininkų įvairiatautės kilmės. Tačiau mažiau radikali kairiosios pažiūros akivaizdžiai paveikė reprezentacinius interjerus ir Lietuvoje. Jos atsiskleisdavo kaip vakarietiško modernizmo ir vietinių etninių elementų derinys.

Bendrame Europos modernizmo ideologijos fone tautinė katalikiškos kultūros koncepcija atrodė pasenusi ir nuobodi. Tai liudija ir tarpukario Lietuvos inteligentijos priklausymas laisvamanių, masoniškoms ar kitokioms tarptautinėms organizacijoms, suteikęs lietuviškai kultūrai nemažai pozityvių aspektų. Vienas iš jų – tai atvertas kelias kultūrinėms naujovėms bei Lietuvos integracijai į Europą. Dauguma kultūrinių naujovių skleidėsi kaip laikotarpiai charakteringa ideologija, o remiantis V. Kavolio idėja apie kultūros veiklumo kaitas, matoma, kaip ta pati kultūra skirtingai veikia pastoviais ir nepastoviais laikais: pastoviais laikais kultūra tampa tradicija, arba kasdieniu sveiku protu. Nepastoviais laikais ta pati kultūra tampa ideologija. Tradicijai būdinga silpna kontrolė, o ideologija siekia stiprios žmonių kontrolės, tradicija užtikrina „tęstinumą stiliuje“, o ideologija „sukuria naujas veiklos strategijas“.⁸³ Tarpukario laikotarpis visoje Europoje buvo labai nepastovus, todėl tuometinius kultūrinius procesus galima vertinti kaip platinamą ideologiją, o iškeltą tautinio stiliaus sukūrimo užduotį kaip ideologijos sukurtą veiklos strategiją. Norint nustatyti tradicijos ir ideologijos santykį architektūroje, reikalingi du požiūrio taškai: mąstyti retrospektyviai bei ieškoti buvusių naujovių ir kosmopolitinių įtakų. Viena žymesnių įtakų – tarptautinių teosofų organizacijų propaguojama pasaulėžiūra, kuri įprastai tapatinama su negatyvia masonų organizacijų veikla. Tačiau apibendrinant šias radikalias organizacijas, jas vertinant tarpukario menų kontekste nustatyta, jog masoniškų organizacijų nariai į Lietuvą atnešė nemažai pozityvių naujovių: universalizmą, regionalizmą, federalizmą, sveikesnio, geresnio bei patogesnio gyvenimo siekius. Visa tai šiuolaikiniuose architektūrologų tekstuose apibendrinama kaip tarpukario Lietuvos modernizmo ir racionalizmo architektūra. Tarpukario periodikoje šios idėjos pasirodydavo kaip tekstai apie gyvenamojo būsto modernizavimą ir patogumą, propaguojamas sąsajas su Lietuvos kaimų medinės architektūros tradicija. 1925 metais išspausdintas Vidaus reikalų ministerijos Statybos inspekcijos leidinys „Lietuvių statybos ir

⁸² Maccina, Antanas. Tauta ir valstybė. In: *Raštai*. T. 12. Vilnius: Margi raštai, 2007, p. 62.

⁸³ Kavolis, op. cit., p. 189.

puošybos pavyzdžių albumas“. Šiame albume, greta Lietuvos katalikų bažnyčių ir lietuviško kaimo trobesių, pateikiami Lietuvos žydų medinių sinagogų pavyzdžiai ir „rusiškame stiliuje“ pastatyti gubernijos laikotarpio objektai (10 il.). Tai leidžia daryti prielaidą, kad lietuviškos statybos tradicija buvo formuojama ne konfesine ar etnine prasme, bet propaguojama platesniame, *regionizmo*⁸⁴ kontekste. Apibendrinant galima teigti, jog mažiau radikali kairiosios pažiūros pasitarnavo tuo metu modernaus tautinio stiliaus raidai. Tačiau tai nebuvo vienintelis šaltinis naujai kuriamos lietuviškos tapatybės paieškoms. Dar viena valstybinio, lietuviško tapatumo idėja kilo iš to, ką lietuvių kultūros teoretikai vadina „Rytų ir Vakarų sintezės idėja“.

1.1.3. Rytų ir Vakarų sintezės idėjos raiška

Tiriant lietuviško kultūrinio mentaliteto tendencijas nustatyta, jog Lietuvoje tuo metu dominavo prieštaringos mąstymo kryptys: *katalikiškoji, laisvamaniškoji ir ateistinė*. Sukurti bendrą krašto tapatybę, pasirenkant vieną iš jų, buvo neįmanoma. Tačiau visas jungė bendra tautiškumo idėja. Tai žinant galima teigti, jog tautinės tapatybės ženklų būta skirtingos stilistikos patalpose. Kadangi tautiškumo idėja jungė radikaliai priešingas mąstysenas, ji turėjo tapti leitmotyvu visiems tarpukario kūriniams, taip pat ir naujai kuriamai tapatybei. Vietoje radikalių pasaulėžiūrų reikėjo atrasti naują, visiems gyventojams tinkantį modelį. Todėl kartu su tautinės tapatybės klausimu tarpukario Lietuvoje buvo vystoma *Rytų ir Vakarų sintezės* idėja, kuri naujo kultūrinio tapatumo kūrimui atrodė labiausiai palanki. Tai lėmė geografinę krašto padėtis ir multikultūrinę etninę gyventojų sudėtis. Remiantis įvairių metų tarpukario Lietuvos statistiniais duomenimis, lietuviai sudarė apie 80% krašto gyventojų, o miesteliuose apie 50% ar net mažiau⁸⁵. Taigi, Lietuvos gyventojų kolektyvinei kultūrai bei tautinės savivokos formavimui didelės įtakos turėjo visų tautų gyventojų prisiminimai apie krašto praeitį bei jų kultūriniai pradai, o ypač žydų, vokiečių, lenkų ir rusų⁸⁶. Multietninė Lietuvos istorija ir tarpukario Lietuvos gyventojų aplinka natūraliai lėmė, kad būsimojo stiliaus kūrime vienas iš pasirinkimų buvo rytietišku ir vakarietišku pradų sintezė. Interjerų kūryboje ši idėja išryškėjo kaip dominuojanti Lietuvos gyventojų tapatybės idėja.

XX a. pradžioje rytietiškos ir vakarietiškos kultūrų sintezės idėja naujai kuriamos lietuvių filosofijos srityje nebuvo išvystyta iki teorijos lygio, tačiau sulaukė pritarimo iš prieštaringų požiūrių atstovų. Ji atstovavo visas Lietuvoje gyvenančias konfesines ir kalbines grupes, todėl tapo tinkamiausia idėja naujos tapatybės kūrimui. S. Šalkauskis savo tekstuose atvirai aptarinėjo daugelį

⁸⁴ Regionizmas: *XX a. architektūros krypčių stilistinės apraiškos, turinčios sąsają su regiono architektūros tradicijomis*. In: *Tarptautinių žodžių žodynas* / Sud.: A. Bendorienė, V. Bogušienė, E. Dagtė ir kt. Vilnius: Alma littera. 2008, p. 632.

⁸⁵ 1924–1926 m. *Lietuvių statistikos metraštis*. I-oji laida. Kaunas, 1926. p. 22: lietuviai – 80,6 % 80,14; 1938 m. *Lietuvių statistikos metraštis*. T. 11, p. 15: lietuviai – 80,6 %

⁸⁶ Eiliškumas, remiantis skirtingų metų *Lietuvių statistikos metraščiais*. 1924-1938 m.

bruožų, kuriuos lietuviams vertėtų perimti iš kaimyninių tautų – žydų, rusų, vokiečių ir lenkų. Kultūrų sintezės idėja padarė didelę įtaką ne tik Lietuvos mąstytojams, bet ir plačiam ratui inteligentų, menininkų. Visai Lietuvai būdingą domėjimąsi Rytais bei tolimais egzotiškais kraštais įrodo įvairūs straipsniai, kelionių dienoraščiai, publikuoti tarpukario spaudoje 1925–1930 metais. Jie buvo spausdinami iliustruotuose leidiniuose „Naujas Žodis“ ir „Laiko Žodis“⁸⁷. Rytų įtaka atsispindi ir gyventojų namų aplinkoje, pripildytoje rytietiškais daiktais – kilimais, indais, šviestuvais, knygomis ir meno kūriniiais.

Teoriniuose tekstuose apie lietuvišką kultūrą ir jos vietą Europos kultūroje iki šiol keliamas klausimas, ar iš tikrųjų Rytų ir Vakarų sintezė yra mūsų tautinis pašaukimas, nors tarpukario Lietuvos mokslininkai iškart pripažino, kad S. Šalkauskio teorija šiuo klausimu „buvo pats pirmasis sisteminis ir pakankamai išvystytas darbas, kuriame tautinė mūsų savisaimonė pasiekė aukštą laipsnį. Ji yra būdinga ne tik sintetinei Šalkauskio dvasiai suprasti, bet ir mūsų tautos tautiniam susivokimui įvertinti“.⁸⁸ Kultūros teoretikų tarpe vyrauja nuomonė, jog tarpukariu iškelta idėja apie Lietuvių kultūrą, kaip rytietiškų ir vakarietišku pradų sintezę, neva, daugiau skleidėsi filosofinėje plotmėje, o ne moralinėje ar psichologinėje⁸⁹, tačiau atlikti interjero dizaino tyrimai kultūrologų požiūriū paneigia. Interjerų projektavime bei įrangoje ši sintezė aptikta ypač dažnai. Baroką tarpukario istorikai pripažino pirmąją Rytų ir Vakarų kultūrinės sintezės apraiška. Pirmasis vakarietiškos kultūros laikotarpis (XV–XVI a.) buvo pavadintas *sinkretizmu*, „t. y. mišiniu pagonybės ir ant jos užslenkančios krikščionybės“.⁹⁰ Baroko laikotarpiu senoji kultūra, suaugusi su pagonišku kultu, labai lėtai užleido vietą naujai religijai. Šalia naujų, krikščioniškų elementų dar ilgai laikėsi pagoniški, tačiau vieni kitiems nekludė. Pirmasis sinkretizmo laikotarpis buvo vienas įdomiausių Lietuvos kultūrinio gyvenimo reiškinių – tuo metu barokas plito įvairiose srityse, buvo labai gajus. Šis stilius savo dvasia labiausiai atitiko didikų bajorų puošnumą ir ceremoningumą. Tai skleidėsi architektūroje, interjerų įrangoje, namų apyvokos daiktuose ir visame gyvenimo būde.⁹¹ Būtent todėl baroko, o ne gotikos ar klasicizmo meninės formos tapo populiarsnės, jos buvo įtraukiamos į naujai kurtąjį tautinį stilių. Tarpukario amžininkai buvo įsitikinę, jog baroko meninių formų įtraukimas į naujai kuriamą valstybinį stilių buvo sėkmingas pasirinkimas meniniu, emociniu ir politiniu atžvilgiu. Barokas simbolizavo vakarietišką krašto kultūrą ir politiškai bei

⁸⁷ Lamų ir dacanų krašte. S. Engelio, keliauninko po Azijos kraštus, ištraukos iš kelionių dienoraščio. In: *Naujas Žodis*. Nr. 3, 1929, p. 4.

Šalčius, Matas. Iš kelionės po 25 kraštus. Kelionių įspūdžiai. In: *Laiko Žodis*. Nr. 1, 1933, p. 3.

Šalčiuvienė-Gustaitytė, Antanina. Iš kelionės po žieminę Afriką. In: *Naujas Žodis*. Nr. 18, 1929, p. 6-7.

⁸⁸ Ivinskis, Zenonas. Lietuvių kultūros problemos. In: (*Aidai*. Nr. 22, 1949, p. 17-23.) *Kultūra ir istorija. Kultūros fenomenas* / Sud. V. Berenis. Vilnius: Gervėlė, 1996, p. 186. (175-194).

⁸⁹ *Ibid*, p. 187.

⁹⁰ Ivinskis, Zenonas. Lietuvių kultūros tarpsniai. In: (*Aidai*. Nr. 33, 1949.) *Kultūra ir istorija. Kultūros fenomenas* / Sud. V. Berenis. Vilnius: Gervėlė, 1996, p. 203. (195-210)

⁹¹ *Ibid*, p. 206.

emociškai skaudų Lietuvos ryšį su Vilniaus kraštu. 1925 metais V. Dubeneckis, pasirinkęs baroko menines formas savo kūrybai, aiškino jas kaip kultūros, architektūros ryšį su mūsų praeitimi⁹²:

„Jau teatro fasade mes matome gyvą mūsiškėj pasaulio priėmimo formoj sukristalizuotą Vilniaus atbalsį: Vilniaus reikšmę istorijos bei kultūros žvilgsniu ir ryšius su juo. Ši mintis teatro vidaus papuošimuose, lubų architektūriniuose raštuose perkošta per senobišką medžio ir siuvinių ornamentą. „Ragučio“ namų fasadas suriša mus su Kauno baroko tradicijomis, Maironio namai senajame mieste, [...] Galima paminėti dar visą eilę daugiau ar mažiau vykusių pastangų sukurti mūsų statybos stilių.“⁹³

Rytietišką mentalitetą tarpukariu propagavo Vydūnas, jo skelbiami tekstai ir pasisakymai paskaitose veikė ne tik tuometinius teoretikus, bet ir dailininkus, architektus. Tiriant tarpukario spaudą nustatyta, jog Rytai neapsiribojo tik Rytų Europa, Kaukazu ar Vidurio Azijos kraštais: jie siekė Indiją, Kiniją, Jeruzalę ir kitus Tolimųjų Rytų kraštus. Vydūno skleista pasaulėžiūra menininkų darbuose plito greičiau nei profesionalių filosofų tarpe. Vydūno požiūris į tautiškumą buvo populiarus, domėjimasis Rytų kultūromis bei pažiūromis buvo įprastas tarpukario Lietuvos inteligentų tarpe. Yra žinoma, kad Rericho pakta⁹⁴ 1936 metų gruodžio 4 dieną pasirašė 66 žinomiausi Lietuvos mokslo, meno, literatūros bei kultūros darbuotojai.⁹⁵ Šį faktą patvirtina ir L. Kastanauskaitės studijoje pateikti tyrimai, liudijantys, kad teosofinės pažiūros buvo būdingos ne tik Vydūnui. Joms pritarė ir J. Keliuotis, V. Mykolaitis-Putinas, K. Pakštas, M. Romeris, A. Žmuidzinaičius bei daugelis kitų šiandien gerai žinomų žmonių.⁹⁶ Tai paaiškina orientalizmo populiarumą Lietuvos šviesuomenėje, rytietišku kultūrų, meno ir vietinių kultūros formų sintezę. Šią sintezę iliustruoja Liudo Truikio (1904–1987) ir Marijonos Rakauskaitės (1892–1975) namai, kur vienoje erdvėje dailininkas kontrasto principu eksponavo lietuvių liaudies meno skulptūreles, barokinius baldus ir rytietiško meno kūrinius (11 il.). Svarbiausiais mokytojais L. Truikys laikė Rytų kultūrų paveiktus Lietuvos menininkus Mikalojų Konstantiną Čiurlionį, Mstislavą

⁹² Dubeneckis, Vladimiras. Apie mūsų architektūrą. *Baras*. Nr. 1, 1925, p. 89-95.

⁹³ *Ibid*, p. 93.

⁹⁴ *Rericho paktas ir pasaulio taikos vėliava* [žiūrėta 2012-01-21]. Prieiga per internetą: http://www.rerich.lt/agni/lt/rerichai/rericho_paktas/rericho_paktas.html

„Nikolajus Rerichas, 1904 m. skaitydamas pranešimą Architektų draugijoje, jau kalbėjo apie meno ir mokslo turtų išsaugojimo svarbą. 1914 m. N. Rerichas pateikė projektą tuometinės Rusijos Vyriausybei, tačiau Pirmasis pasaulinis karas sutrukdė įgyvendinti planus. 1929 m., grįžęs iš Transhimalajinės ekspedicijos, jis vėl prabilo apie viso pasaulio kultūros paminklų apsaugos reikšmę. Tais pačiais metais buvo įsteigtas Rericho Pakto komitetas Niujorke, o 1930 m. – Paryžiuje ir Briugėje. Taip gimė didi idėja ir buvo sukurtas pasaulinis kultūrinių vertybių apsaugos judėjimas. [...] 1935 m. balandžio 15 d. Vašingtone buvo pasirašytas Rericho Paktas, pirma kart istorijoje paskelbęs pasauliui apie genialių žmonių sukurtų meno, mokslo ir kitų kultūros paminklų unikalumą, apie būtinybę juos apginti ir išsaugoti. Pakta pasirašė JAV ir 20 Lotynų Amerikos šalių. Jį palaikė žymūs to meto žmonės – JAV prezidentas F. D. Ruzveltas, Čekoslovakijos prezidentas T. Masarikas, Romos Popiežius Pijus XI, garsūs mokslininkai (A. Einšteinas), rašytojai (R. Rolanas, R. Tagorė, T. Manas, B. Šou), kiti kultūros ir visuomenės veikėjai. Pasirašius Pakta, JAV prezidentas F. Ruzveltas per radiją pasveikino visą civilizuotą pasaulį sakydamas, kad Pakto pasirašymas – tai dar viena pakopa, skirta Amerikos tautų kultūros laimėjimams saugoti.[...] Kūrėsi N. Rericho vardu pavadintos draugijos. Jos buvo steigiamos ir Baltijos šalyse. Lietuvoje N. Rericho draugija įkurta 1935 m.“

⁹⁵ Tarabilda, op. cit., p. 41-43.

⁹⁶ Kastanauskaitė, op. cit., p. 82.

Dobužinskį ir Vydūną, kuris asmeniškai paskatino L. Truikį atsigręžti į Rytus, susidomėti senąja Rytų kultūra: „Orientalistika, Rytai, į kuriuos atgręžė Vydūnas, prirakino Truikio mintį. [...] Jo įkvėptas pamilo Egiptą.“⁹⁷

Orientalistiniais kūriniais šiuolaikinėje menotyroje vadinami Vakarų autorių sukurti darbai, kurie remiasi Rytų kultūra, medžiagiškumu, simboliais ir prasmėmis. Dažniausiai toks orientalizmas yra primityvus ir pritaikytas masiniam skoniui. Tarpukario Lietuvoje orientalizmas buvo ne tik mados bet ir pasaulėžiūros rezultatas. Abiem atvejais jis buvo kosmopolitinis, veikiamas įvairių tarptautinių procesų. Akivaizdus orientalizmo impulsas buvo *art deco* mados reikalavimas naudoti pavienes Rytų, Egipto citatas, sintezuoti rytietiškas formas su vietiniais, tradiciniais baldais ir liaudies menais. Tai daugiausia tarpukario turtingųjų gyventojų sluoksnio privilegija, individualiai projektuojant reprezentacines patalpas gyvenamuosiuose namuose. Priešingai daugumai Europos valstybių, stereotipinis *orientalizmas* (arba „maurų stilius“), taikomas kavinių interjeruose, Lietuvoje tarpukariu nebuvo madingas. Tarpukario Lietuvos architektai mieliau derino atskiras orientalizmo citatas su vakarietiškos kultūros elementais, kaip deklaruota teorinėje Rytų ir Vakarų sintezės idėjoje. Kadangi Lietuva nebuvo kolonizavusi jokių Rytų šalių, jos santykis su Rytais daugeliu atvejų tapo emociniu ir pasaulėžiūriniu, kas išsakyta S. Šalkauskio, Vydūno ir kitų mąstytojų raštuose.

Orientalizmo mada Vakarų Europoje prasidėjo XIX a. pradžioje. Tačiau Rytų kultūra Europą veikė jau daug anksčiau ir įsitvirtina kartu su krikščionybe. Ne išimtis ir Lietuva. Šiandien galima teigti, kad krikščionybės įvedimas Lietuvoje buvo pirmasis žinomas, oficialus orientalinio, vakarietiško ir baltiškų kultūrų susimaišymo procesas. Anot Aldonos Snitkuvienės tyrimų, Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje domėjimasis Senovės Egiptu sustiprėjo XVI a., paplitus Renesanso humanistinėms idėjoms. Krašto šviesuomenė studijavo antikos bei Senovės Rytų kultūrinį palikimą, Katalikų bažnyčia taip pat skatino ir rėmė tradicines piligrimines keliones į Šventąją Žemę.

Viena seniausių Lietuvoje orientalinio meno kolekcijų priklausė Radvilų giminei. Mikalojaus Kristupo Radvilos Našlaitėlio 1601 metais išleista knyga „Kelionė į Jeruzalę“ pasakojo apie šiauriečių keliautojų patirtus įspūdžius to meto Egipte, buvo labai mėgiama ir skaitoma visoje Europoje, tuo pačiu žadino to meto europiečių dėmesį Egipto kultūrai.⁹⁸ Iš kelionių parsivežti autentiški orientalinio meno kūriniai, sekimas rytietiškomis patalpoms būdingu dekoravimu

⁹⁷ Sakalauskas, op. cit., p. 30.

⁹⁸ Snitkuvienė, Aldona. Senovės Egiptas Radvilų giminės istorijoje bei Rinkiniuose. In: *Menotyra*. Nr. 16, 1988, p. 95-109.

Snitkuvienė, Aldona. *Lietuva ir Senovės Egiptas XVI a. pab.–XXI a. prad. Keliautojų, kolekcininkų ir mokslininkų pėdsakai*. Kaunas: NČDM, 2011.

kilimais, pagalvėmis, langų ir durų angų dengimas draperijomis ilgą laiką buvo Lietuvos bajorų luomo privilegija, turinti sąsajas su bajorų gyvenimo būdu ir dvaro interjero kultūra.

Akivaizdu, kad tarpukario laikotarpiui būdingas potraukis patalpoms suteikti rytietišką atspalvį, jokių būdu ne naujiena, nors tuo metu domėjimosi egzotiškais kraštais geografinės ribos gerokai išsiplėtė, lyginant su reiškinio pradžia – XVI a. pabaiga. Tiesa, kad dėl padažnėjusių kelionių laivais, traukiniais ir automobiliais Rytų ir Vakarų kultūrinė sintezė paspartėjo. Reikia prisiminti, jog dar XIX a. pradžioje visiems Vakarų Europos kraštams ir Rusijai tapo būdingas „romantiškas žavėjimasis egzotiškais kraštais. „Menininkų ir architektų pradinį susidomėjimą Rytais paskatino Paryžiuje publikuotas 24-ių tomų leidinys „Description de l’Egypte“ (1809–1822 m.). Leidinys buvo Napoleono armijos žygių per Turkiją iki Egipto padarinys.“⁹⁹ Orientaliniai kostiumai, architektūra, istorija ir papročiai sukėlė įvairių žinomų menininkų susižavėjimą Rytais. Iš tiesų, daugumoje Europos valstybių orientalizmas plito kaip imperialistinės ekspansijos padarinys, kuomet dažniausiai galingoji pusė pasisavindavo užkariautos, silpnesnės pusės idėjas, kultūrą ir menus. Kitoniškumas ir skirtingumas darė juos geidžiamais, daug prisidėjo formuojant ir didžiųjų valstybių tapatumus: „Orientas iš dalies buvo Vakarų veidrodis, nors ir labai iškreiptas. [...] Susidurdama su neeuropiniu pasauliu, Europos idėja tapo kultūrinių nuorodų modeliu, formavusiu tai, ką vadiname europinio tapatumo projektais.“¹⁰⁰ Vienuose kraštuose idealizuojama Maurų kultūra, kitur naudojami iš Artimųjų Rytų, Egipto, Kaukazo ar Vidurio Azijos atsivežti elementai, dar kitur atsigręžiama į Japonijos, Indijos, Kinijos ar Pietų Amerikos kraštų menus. Orientalinės citatos gyvenamųjų patalpų, kavinių, klubų patalpose XIX a. antrojoje pusėje buvo labai populiaru. Po Paryžiaus parodos 1856 m. taip vadinamas „Maurų stilius“ tapo dominuojančiu Prancūzijoje, Ispanijoje. Netrukus Prancūzijai užkariavus Tunisą 1881 m., išplito ir kituose Europos kraštuose, populiarus buvo Lenkijoje.¹⁰¹ Priešingai Edward’o W. Saido nagrinėtam Vakarų Europos didžiųjų valstybių ir Amerikos *orientalizmui*, kurie buvo paremti kolonijinėm, imperinėm ambicijom bei rasizmu¹⁰², lietuviškasis *orientalizmas* buvo idealistinis. XVI a. pabaigoje žavėjimasis Rytais įtakojo Katalikų bažnyčios piligrimystės ir misijos, o XX a. pradžioje suaktyvėjusi lietuviška filosofinė mintis. Menotyrinį orientalinių, egzotiškų formų paieškų impulsą Lietuvos architektūroje galima susieti su klasicizmo laikotarpio Prancūzijos teorinės mokyklos įtaka Lietuvoje ir su romantizmo laikotarpio pradžia. Anot Vytauto Levandausko, XIX a. pirmoje pusėje Lietuvoje, plintant romantizmui, domėtasi ne tik istorinių stilių raida, bet ir *įvairiausiomis*

⁹⁹ Clarke, Michael. Orientalism. In: *The Concise Oxford Dictionary of Art Terms*. Oxford University Press, 2010, p. 177-178.

¹⁰⁰ Delanty, Gerard. *Europos išradimas: Idėja, tapatumas, realybė*. 6 sk.: *Europa oriento veidrodyje*. (iš anglų kalbos vertė A. Samalavičius). Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2002, p. 119. (118-157).

¹⁰¹ Krassowski, Witold. Problemy architektury polskiej między 3 ćwiercią XVIII wieku a drugą XX wieku. In: *Architektura*. Nr. 11-12, 1978, s. 58.

¹⁰² Said, Edward W. *Orientalizmas*. (Vertimas į lietuvių kalbą: V. Davoliūtė, K. Seibutis) Vilnius: Apostrofa, 2006.

egzotinėmis tolimų kraštų architektūros formomis.¹⁰³ Tai leidžia galvoti apie oficialią Rytų kultūrą ir orientalizmo estetikos pradžią Lietuvos architektūroje.

Šiuolaikiniuose lietuviškuose tekstuose apie interjerus yra įprasta kalbėti apie *orientalinį stilių* kaip apie formalų Rytų kultūrą mėgdžiojimą, kuris vykdomas nesudėtingai, dažnai primityviai, nesigilinant į vartojamų simbolių prasmes. Tiesiogiai atkartojamas Rytų kultūroms būdingas vidaus planavimas, dekoru elementai, Rytų kultūroms būdingos spalvos, rytietiški daiktai ir interjero aksesuarai¹⁰⁴. Tuo tarpu tarpukario laikotarpio *orientalinė* kryptis daug bendro turėjo su atsinaujinančia pasaulėžiūra ir filosofija. Dažnai rytietišką atspalvį turintys elementai architektų ir dailininkų buvo kuriami naujai, juos sintezuojant su vietiniu liaudies menu, istorizmo ir modernizmo architektūros elementais, ypač baldų, interjero įrangos detalių srityje (2 skyrius). Tokiu būdu tarpukariu formuojamos, auginamos daugumos jaunų nepriklausomų Europos valstybių tapatybės.

Ryškiausiai autentiški orientaliniai elementai pasimatydavo tarpukario kolekcininkų namuose (poskyris 1.2.2.), miestų gyvenamosiose patalpose, tęsiančiose dvarų interjerų tradicijas. Antra – gyvenamosiose patalpose populiarus sienų ir grindų dengimas kilimais, rytietiško rašto gobelenais aptraukti minkšti „kutosiniai baldai“, sofų apkrautos geometriniais raštais margintomis pagalvėmis, voleliais, žemi pufai ir t. t.

Profesionalių Rytų ir Vakarų sintezės pavyzdžiu gali būti Lietuvos Respublikos Prezidento kambario Karininkų Ramovėje interjeras. Konkurso sąlygose pirmasis reikalavimas buvo kambario sienas, lubas, grindis, duris, langus ir baldus suprojektuoti taip, kad patalpoje būtų vieningas vaizdas, kuris reprezentuotų lietuvių tautos meno kūrinių evoliuciją ir atitiktų tautos charakterį. Sprendžiant iš skirtingų autorių pasisakymų tarpukario periodikoje bei sukurtos ir realizuotos įrangos projektų, palankiausio įvertinimo susilaukė konkurse nedalyvavęs projektas. Visi konkursui pateikti projektai komisijos narių buvo atmesti, o gamybai pasirinktas dailininko Gerardo Bagdonavičiaus baldų projektas. Jis buvo derinamas su Stasio Kudoko parengtais Lietuvos Respublikos Prezidento kambario sienų išklotinėmis, durų dekoru bei palubės karnizų ornamentikos detalių brėžiniais¹⁰⁵. Iki šiol išlikęs Prezidento kambarys yra tuo metu populiarus Rytų ir Vakarų sintezės pavyzdys: vienoje erdvėje derinamas orientui būdingas turtingumo išpušis ir margumas su lietuvių liaudies tekstile, drožiniais ir spalviniais deriniais; rūtos augalinis motyvas įkomponuojamas į putlias vakarietiško *art deco* baldų formas. Tiriant „Lietuvos Architektūros

¹⁰³ Levandauskas, Vytautas. Architektūros studijų šaltiniai Vilniaus universitete XIX amžiuje. In: *Urbanistika ir architektūra*. T. 22. Nr. 1, 1998, p. 6.

¹⁰⁴ Pavyzdžiui: Pečiukonienė, K. Šiek tiek išraiškingos egzotikos. In: *Mano namai*. Nr. 2, 2010, p. 39-43.; Šilgalytė, E., Maroko spalvų paletė. In: *Mano namai*. Nr. 2, 2010, p. 44-48.

¹⁰⁵ *Lietuvos Karininkų Ramovės reprezentaciniuose rūmuose lietuviškame charakteryje Prezidento kambario įrengimo darbas atlikti techninės sąlygos, brėžiniai, pasiūlymai, sutartis ir kiti tuo reikalu raštai*. 1936–1938 m. LCVA. F. 1, ap. 1, b. 40.

istorijos“ tekstus nuo seniausių laikų iki XVII a. vidurio, buvo nustatyti Lietuvos interjerams būdingi bruožai: stačiakampio, artimo kvadratumui, proporcija, kresni tūriai, tamsios ir ryškios spalvos bei rūtos augalinis motyvas.¹⁰⁶ G. Bagdonavičiaus projekte¹⁰⁷ pavaizduotos minėtos formos bei Lietuvai būdingos tamsios spalvos: juoda, tamsiai ruda ir žalia (12 il.). S. Kudokas sienų išklotinėse panaudojo saikingą lietuviškų medinių raižinių ornamentą, o lubų planuose – masyvius augalinius tulpės ir saulutės motyvais dekoruotus lubų kesonus, įkomponuotus šalia siaurųjų sienų. Lubų stačiakampio proporcija, kaip ir balduose – kresna.¹⁰⁸ Vakarietišku *art deco* interjerų principus atkartoją detalėmis neapkrautos, lygios sienų plokštumos, vienetiniai baldai, rankų darbo sieniniai šviestuvai ir sietynas, specialiai šiai patalpai išausti audiniai. Sienų apdaila tapo tinkamu fonu Lietuvos Prezidento atvaizdai išryškinti (13 il.). Neobarokinės interpretacijos pastebimos langų uždengimuose, durų intarsijos raštuose ir ažuolinio palubės karnizo drožiniuose. Analogiškas bangelės motyvas interjere buvo įterptas kaip lietuviškas, nors jis dažnai sutinkamas ir Lietuvos žydų aplinkoje. Žinant gausią G. Bagdonavičiaus Lietuvos sinagogų išorės ir interjerų piešinių kolekciją, šiandien saugomą VVGŽM, interjere panaudota skirtingų etninių formų sintezė atrodo įtikinamai.

Tarpukario Rytų ir Vakarų sintezės vizualizavimo atvejų interjeruose daug. Rytų ir Vakarų interjero idėja atskleidžiama nesudėtingai, kontrasto principu, iš kelių kultūriškai kontroversiškų elementų. Vakarietišką kultūrą atstovavo barokinių, *art deco*, modernizmo formų baldai, vietinio liaudies meno drožiniai, o rytietišką – orientiniai vitražiniai šviestuvai, ant sienų kabinami ir ant grindų klojami kilimai, ant sienų kabinami kiniški drabužiai, japonų kimono, masyvios porceliano vazos, Budos skulptūrėlės. Visa tai kūrė turtingumo įspūdį.

Tarpukario Lietuvoje dirbusių architektų komanda buvo daugiatautė, todėl architektūros ir interjerų projektavimo srityje skirtingų tautinių bruožų perėmimas ir susimaišymas vyko natūraliai, labiau kasdieniniame bendravime nei propagandoje. Tautinio stiliaus kūrimu rūpinosi Lietuvoje gyvenantys įvairių tautybių menininkai ir architektai. Įtikinančiu kultūrinės sintezės pavyzdžiu yra Lietuvos valstybingumo simboliai Lietuvos tautinių mažumų aplinkoje. Pavyzdžiui, Lietuvos žydų visuomeniniuose interjeruose būta Vytauto portretų ar Vyties skydų, ažuolo lapų ir giliukų girliandų motyvų. Lietuvos sinagogoms buvo būdinga statyba iš medžio bei interjerų puošyba Lietuvos kaimo vietovėms būdingais medžio drožiniais, sieninė tapyba ant medinių vidaus

¹⁰⁶ Levandauskas, Vytautas. Kulto pastatai. In: *Lietuvos architektūros istorija*. T. 1. 1987, p. 46.

Jankevičienė, Algė. *Gotika. Kiti visuomeniniai pastatai*. In: *Lietuvos architektūros istorija*. T. 1, 1987, p. 159.

Čerbulėnas, Klemensas. *Renesansas. Mokyklos ir bendrabučiai*. In: *Lietuvos architektūros istorija*. T. 1, 1987, p. 299.

¹⁰⁷ *Lietuvos Karininkų Ramovės reprezentaciniuose rūmuose lietuviškame karakteryje Prezidento kambario įrengimo darbams atlikti techninės sąlygos, braižiniai, pasiūlymai, sutartis ir kiti tuo reikalu raštai*. 1936–1938 m. LCVA. F. 1, ap. 1, b. 40.

¹⁰⁸ *Lietuvos Karininkų Ramovės reprezentaciniuose rūmuose lietuviškame karakteryje Prezidento kambario įrengimo darbams atlikti techninės sąlygos, braižiniai, pasiūlymai, sutartis ir kiti tuo reikalu raštai*. 1936–1938 m. LCVA. F. 1, ap. 1, b. 40, l. 8.

dailylenčių¹⁰⁹ (14-15 il.). Rytietiškais kilimais, barokinėmis formomis bei lietuviško liaudies meno objektais buvo dekoruoti Vlado Daumanto, Liudo Truikio, Unės Babickaitės ir daugelio kitų inteligentų namai. Tarpukario interjerų tyrimai patvirtina S. Šalkauskio tezę, kad: „Kultūros ir apskritai gyvenimo sintezė yra pagrindinis lietuviškosios individualybės troškimas.“¹¹⁰ Šiandien suprantama, kad Rytų ir Vakarų kultūrinės sintezės sąlygos slypėjo krašto istorijoje ir daugiatautėje aplinkoje. Lietuvos architektai ir menininkai būdavo baigę studijas Vakaruose ir išitraukdavo į darbus gimtinėje jau paveikti skirtingų tautų ir kultūrų susimaišymo. Didelė dalis Lietuvos architektų ir intelektualų buvo ne lietuvių tautybės. Ne lietuvių tautybės Lietuvos filosofai Vosylius Sezemanas ir Levas Karsavinas šiuo klausimu su S. Šalkauskiu nepolemizavo, nes „principinis jų išvadų panašumas, išryškėjantis nepaisant skirtingų filosofinių tradicijų, kuriomis remdamiesi jie samprotavo, rodo tam tikrą jų filosofinio mąstymo vidinę vienybę.“¹¹¹ J. A. Herbačiauskas taip pat ragino kurti nacionalinės kultūros projektą, kuriame visas gyventojų grupes jungtų bendra tautos dvasia. J. A. Herbačiauskas ragino nesitenkinti romantišku susižavėjimu senolių žygiais, o istorijos faktuose ieškoti „tautiškos idėjos ženklą“. Atkreiptinas dėmesys į J. A. Herbačiausko požiūrį, kad liaudies išsaugotos nacionalinės tradicijos interpretavimas sudaro tik dalį tautinės kultūros idėjos. Anot A. Maceinos, forma – kūrinys realizuota idėja – lietuvių kultūroje yra silpna, tačiau idėja, glūdinti subjektyvioje dvasioje, vaidina svarbų vaidmenį, kur taip pat ir skirtingų kultūrų sintezė laikoma naujai kuriamos lietuviškos kultūros prigimtimi ir tikslu: „Mes sinteze pasiturime. [...] Mes sintezės siekiame. Bet šitoji sintezė yra suvedimas pusiausvyron išraiškos ir pavidalo, kultūros ir civilizacijos momentų konkrečioje mūsų kultūroje. Tik tokios sintezės pasiekę, mes atbaigsime savą kultūrą, kuri, kaip minėjome, dabar yra neužbaigtas kūrinys.“¹¹² Tokiu būdu krašto tapatybė pripažįstama kaip nuolatos besikeičianti kategorija.

Apibendrinant pasaulėžiūros kryptis ir tapatumo paieškas Lietuvoje, galima pripažinti, jog tarpukaris visoje Europoje buvo politiškai ir ekonomiškai nestabilus, jį veikė ne tradicija, o platinama ideologija. Todėl sintezavimo ir interpretavimo užduotis, jos vykdymas ir metodai buvo politizuoti. Tačiau šią užduotį vykdantys skirtingų tautybių menininkai išsaugojo asmeninius požiūrius ir ją atlikdavo drąsiai ir individualiai. Be to, XX a. pradžioje skirtingų kultūrų samplaika buvo charakteringa Europai, Lietuvoje ji atsiskleidė kiek vėliau nei didžiosiose valstybėse. Kultūrinių procesų ir patyrimų judėjimą analizavo įvairūs užsienio autoriai. Palyginus su Vakarų Europos kraštais, lietuviško tapatumo ir stiliaus kūrime dominavo kontroversiški kultūrinių derinių nuostata. Dėl to Lietuvos įvaizdžio kūrėjai tą pačią užduotį atlikdavo skirtingai. Natūralu, kad

¹⁰⁹ Pakruojo Sinagogos interjero puošyba, žr. il. 419-440, katalogas monografijoje: Niunkaitė-Račiūnienė, Aistė. *Lietuvos žydų tradicinio meno ir simbolių pasaulis*. Vilnius: Valstybinis Vilniaus Gaono žydų muziejus, 2011.

¹¹⁰ Sverdiolas, 1983, op. cit., p. 179.

¹¹¹ Ibid, p. 168.

¹¹² Sverdiolas, 1983, op. cit., p. 189.

klasicizmo mokyklą Rusijoje baigusio autoriaus projektas skyrėsi nuo Berlyno ar Paryžiaus modernizmo mokyklos auklėtinio darbų. Be to, naujai kuriamas stilius pirmiausia buvo laikomas asmeniniu.

Interjero stilistines kryptis veikė naujo Lietuvos įvaizdžio, naujos kultūrinės tapatybės paieška. Pastaroji turėjo būti įtvirtinta valingu veiksniu, galinčiu sukurti pageidaujamą objektą pagal iš anksto suplanuotą modelį. Architektūroje ir mene atsirado poreikis kurti naują stilių, kuris atspindėtų bendrą Lietuvos kultūrinę tapatybę. Mąstytojų bei menininkų tarpe populiariu įvairiai interpretuoti ir sintezuoti vietines žemdirbių tradicijas su Rytų ir Vakarų tautų tradicijomis. Iš kilo uždavinys gilintis į pamištą Lietuvos praeitį, tuo pačiu domėtis aplinkinių ir tolimų kraštų kultūromis bei menais. Tarpukario spaudoje naujasis stilius buvo aptarinėjamas dažnai, įvardijant jį vienu iš dviejų terminų – arba tautiniu, arba lietuvišku stiliumi. Tarpukariu pradėtas kurti tapatumas tapo nesibaigiančiu ir vis tebesitęsiančiu projektu. Buvo aiškus visuomenės troškimas sukurti Lietuvoje priešpriešą tuometinei Vakarų kultūrai.

1.2. Socialiniai atspindžiai vidaus erdvėse

Antrasis svarbus interjero formavimo(-si) veiksnys – įvairūs socialiniai aspektai; jie labiausiai išryškėja privačiose vidaus erdvėse, nes gyventojų darbas, išsilavinimas, pajamos, šeimos sudėtis, meno prioritetai, mitybos tradicijos lemia jo gyvenimo ritualus, būsto interjerą ir stilistiką. Gyvenimo sąlygų įvairiose Lietuvos vietovėse tyrimai teigia, jog krašto socioekonominės sąlygos buvo ypatingai kuklios, todėl sociokultūriškai veikiamo interjero įvairovės nebuvo. Vis dėlto, tyrimo eigoje pavyko aptikti kelis charakteringus sociokultūrinio interjero tipus. Šiame poskyryje nagrinėjami *kolekcininko*, *saloninio* ir *bohemos* interjero atvejai.

1.2.1. Socialinės situacijos įtaka interjerui

Tarpukario Lietuvos populiarioji spauda, išlikusi ikonografija atspindi ypatingai kuklius gyvenamųjų ir visuomeninių patalpų apstatymo atvejus Lietuvoje. Kukliai atrodė daugelis kino teatrų, parduotuvių, biurų, mokyklų, ligoninių bei kitos nereprezentacinės visuomeninės patalpos. Lietuvos centriniame archyve saugoma daugybė valstybės tarnautojų susirašinėjimo su įvairių patalpų savininkais dokumentų, liudijančių finansinius sunkumus ir sudėtingą patalpų įrangos ir jų pridavimo naudojimui eigą. Lietuvos ekonominės situacijos suvokimas paaiškina kai kuriuos interjerų ypatumus ir netikėtą modernizmo stilistikos poreikį, visiškai nesiderinusį su visuomenėje vyravusiu estetiniu skoniu. 1937–1939 metais gydytojo Broniaus Minelgos (1911–1969) atlikti gyvenamųjų patalpų tyrimai atspindi skurdžią tarpukario Lietuvos gyventojų kasdienybės kultūrą:

daugumoje gyvenamų patalpų nebuvo elementarių sanitarinių sąlygų – šviesos, šilumos, elektros, vandens. Apie 70% Lietuvos šeimų gyveno susigrūdę vieno ar dviejų kambarių butuose. 19% vidutinių (keturių-penkių asmenų) Kauno šeimų gyveno keturių kambarių bute, Kauno apskrityje iki 10%, mažesniuose Lietuvos miestuose ir miesteliuose padėtis buvo ypatingai skurdi.¹¹³ Todėl naujai planuojant pastatus ir įrangą, pagrindiniu tikslu tapo visuomenės gyvenimo sąlygų pagerinimas. Pirmiausia tai buvo susiję su patalpų planavimu ir paskirstymu, racionaliu baldų išdėstymu bei praktiškų ir higieniškų medžiagų parinkimu. Anot architekto Vlodo Švipo, kiekvienai žmogaus gyvenimo funkcijai atlikti reikalingos tam tikros patalpos, pirmiausia – tenkinančios higienos reikalavimus. Patalpų paskirstymas yra susijęs su biologinėmis žmogaus funkcijomis bei jų atlikimu – patalpa valgiui, miegui, prausimuisi ir kt. Estetiniai reikalavimai Lietuvos modernizmo interjerų sampratoje buvo antraeilis dalykas. Daiktų forma, medžiagos rūšis ir konstrukcijos turi būti tikslingos, tenkinančios standartizacijos bei masiškumo reikalavimus. Nežiūrint dekoratyvumo nebuvimo, tarpukario modernizmas buvo laikomas „kultūringa gyvenimo forma“. Tarpukariu spaudoje siūlomi „gyvenamųjų namų ir kambarių apstatymo pavyzdžiai yra standartinio pobūdžio ir liudija apie gyvenimo formų juose aukštumą. Jie neapkrauti pereitų epochų estetikos liekanomis, bet užtat sveiki ir patogūs“.¹¹⁴ Švara, higiena, funkcionalumas, taupumas ir grožis tampa neatsiejami: „[...] butas, apstatytas pačiais reikalingiausiais baldais, bus jaukus, jei nebus baldų sugrūdimo. Aštrios sienų spalvos, gausiai nusagstytos paveikslais, gadina dekoraciją. Rankdarbiai turi būti skoningi ir jų neperdaugiausia. Kartais viena nebrangi, bet skoninga reprodukcija daug daugiau papuošia kambarį, kaip visa eilė beverčių paveikslų. Bet užvis kambarius puošia švara.“¹¹⁵ Lietuvoje, kaip ir visame pasaulyje, siekta standartizuoti patalpų įrangą ir baldus, sukurti kuo platesniam vartotojų ratui įperkamus gaminius. Net ir 4-o dešimtmečio pabaigoje įsirengti patogius butus, naujai suprojektuotus gyvenamuosius namus, juos apstatyti modernizmo formų baldais buvo prabanga. Praktiškai suprojektuotos sieninės spintos, konkrečiai patalpai skirti virtuvės baldai su patogiomis vitrinomis, ištraukiamomis lentynomis, stalčiais, lyginimo lentomis nebuvo standartizuoti ir nepritaikyti masinei gamybai. Šie baldai būdavo projektuojami kaskart naujai ir gaminami individualiai. Todėl profesionaliai sukurti modernizmo interjerų atvejai buvo tik pasiturinčių miestiečių patalpose, kurių įrangą projektuodavo žinomi to meto architektai. Yra išlikę Vytauto Landsbergio-Žemkalnio modernizmo interjerai bei jų projektai, Broniaus Elsbergo, Karolio Reisono ir kitų žinomų architektų darbai. Tačiau profesionalaus architekto paslaugos buvo nepasiekiamą prabangą didžiąjai daliai Lietuvos

¹¹³ Minelga, Bronius. Lietuvos gyvenamųjų butų tyrinėjimai. In: *Kova su džiovia*. Nr. 15, 1940, p. 16-23.

¹¹⁴ Švipas, Vladas. Kultūringos gyvenimo formos. In: *Naujas žodis*. Nr. 9, 1929, p. 6-7.

¹¹⁵ Margaitis, A. Butas ir baldai. In: *Amatininkas*. Nr. 13-14, 1937, p. 200.

gyventojų. Pastarieji gyveno nepatogiuose, šeimai nepritaikytuose nuomojamuose butuose, naudojami konkrečiai patalpai netinkančiais daiktais.

Šiuolaikiniai tyrimai socialinį statusą pripažįsta labai svarbiu privataus interjero formavimo(-si) veiksniu. Socialinis statusas skiriamas pagal du požymius – materialinį ir kultūrinį. Materialines galimybes lemia biudžetas, kultūrinės atsiskleidžiamos per estetinį skonį ir daiktų pasirinkimą. Kaip teigia P. Bourdieu, gero skonio sampratą formuoja šeimos aplinka, suteikdama supratimą ir skonį. Skonio negalima išmokti nei sąmoningai įgyti, jis yra ugdomas kultūriškai lavinantis ir bendraujant. Čia galima išvelgti metodologines sąsajas tarp kolektyvinio estetinio skonio ir A. Assmann kolektyvinės atminties, kai individualią žmogaus atmintį pirmiausia veikia šeima, kaip žmonių grupė, o vėliau, bendraujant skirtingose grupėse, ji tampa kolektyvine atmintimi, atitinkamai ir kolektyviniu skoniu.

Anot 1979 metais Bourdieu paskelbtų tyrimų, egzistuoja socialinio statuso ir atitinkamų interjero daiktų pasirinkimo ryšys.¹¹⁶ Tačiau estetiškas skonis, kaip ir tapatumas, nuolatos kinta. Šių tyrimų duomenys netinka tarpukario laikotarpiui apibūdinti, tačiau tiriant interjero sociokultūrinius aspektus pravartu remtis kertiniais P. Bourdieu teorijos teiginiais. Vienas iš jų sako, jog socialinis statusas yra paveldėto ir įgyto kultūrinio kapitalo junginys. Gyventojų darbas, išsilavinimas, pajamos, šeimos sudėtis, meno prioritetai, skonis maistui lemia jo gyvenimo ritualus, būsto interjerą ir stiliškumą.¹¹⁷ Toliau nagrinėjami kultūrinio komunikavimo eigoje atsiradusio interjero atvejai: *kolekcininko*, *saloninio* ir *bohemos interjeras*. Jie dar kartą patvirtina P. Bourdieu teiginį, jog intelektualams visame pasaulyje būdinga turėti privilegijuotųjų skonį ir žinojimą ką pasirinkti, net jeigu jie priklauso dominuojančiosios klasės dominuojamajai frakcijai.

1.2.2. Kolekcininko, kaip kultūrinės atminties atstovo, namai

Kolekcionavimo hobis plito Europos kraštuose Klasicizmo laikotarpiu ir ypatingai populiarus tapo XIX a. pirmoje pusėje. Anglija ir Prancūzija laikomos šios veiklos lopšiais. Tačiau įvairių senų daiktų, kažkada išmestų kaip beverčių, surinkimas ir jų, kaip ypatingų vertybių, eksponavimas namuose buvo ir yra būdingas visiems pasaulio kraštams. Siekiant suformuoti asmeniškai geidžiamą ir branginamą meno kūrinių, knygų ir įvairių istorinių objektų kolekciją, vyko įvairaus pobūdžio senienų supirkimas ir mainai. Kolekcijos turinį taip pat lėmė politinė situacija ir gyventojų pažiūros. Kolekcionavimo reiškinyje XIX a. antrosios pusės Lietuvoje plito kartu su Romantizmo idealais, o vėliau, XX a. pradžioje, kartu su labai aktualia Lietuvos

¹¹⁶ Bourdieu, op. cit., *Table A.6 Tastes and cultural practices of classes and class fractions: Furniture / Interior*, p. 534.

¹¹⁷ Bourdieu, op. cit., *The Habitus and the Space of Life-Styles*, p. 169-225.

valstybingumo idėja. Skirtingai nei ankstesniais laikais, tarpukariu dvarai nustojo būti svarbiausiomis meno ir kultūros vertybių saugyklomis, nes dauguma jų po Pirmojo pasaulinio karo ir politinės suirutės buvo nuniokoti, išgrobstyti. Iš tradicinio brangenybių, perduodamų iš kartos į kartą, kaupimo, kolekcionavimas virto kultūrinės atminties saugojimo forma privačioje aplinkoje. Atitinkamai ir kolekcininko asmenybė tapo kultūrinės atminties atstovu, nebeprisklausančiu nuo socialinio statuso ar paveldėtos kilmės.

Vieningo menotyrinio pavadinimo gyvenamajai erdvei, kuri formuojama kaip kolekcijos talpinimo vieta, nėra. Ši erdvė vadinama skirtingai: namais-muziejumi, kolekcionieriaus namais, dvaro interjeru ir panašiai. Tarpukariu surinktos kolekcijos buvo eksponuojamos įvairiose naujųjų dvarininkų, turtingų miestiečių (fabrikantų, verslininkų, bankininkų), kunigų ir laisvosios profesijos atstovų – inteligentų – gyvenamosiose patalpose. Tyrimu siekiama apibūdinti, kaip tarpukario Lietuvoje kultūros ir meno vertybės buvo renkamos, grupuojamos ir paskirstomos. Nagrinėjama išsilavinusio tarpukario Kauno inteligento, laisvosios profesijos atstovo gyvenamoji aplinka, tačiau remiantis kolektyvinės kultūros idėja, daroma prielaida, jog panašūs principai galiojo ir kolekcininkų grupėms kitose Lietuvos vietovėse. Šiame darbe minimi namai neišlikę, autentiški interjerai sunaikinti, tačiau kai kurie jų šiandien atkurti kaip namai-muziejus. Jiems bendra tai, jog realaus gyvavimo metu jie atrodė kaip muziejus, net ir neturėdami šios paskirties. Tokius namus aprašo Ch. Rice'as.¹¹⁸ 2007 metais Ch. Rice'as atskleidė, kaip tam tikras užsiėmimas lemia konkretų interjerą. Šiame darbe, kaip ir minėto autoriaus knygoje, kolekcininko interjeras atskleidžiamas ne kaip stilius, bet kaip pasaulėžiūros ir veiklos pėdsakas gyvenamojoje erdvėje. Ch. Rice'o požiūrį papildė James'as Clifford'as, kuris kolekcionavimą analizuoja dvejopai: kaip „meno ir kultūros sistema“ ir kaip kolektyvinę kultūrinę tapatybę bei individualią tapatybę, kurią sudaro objektai, žinojimas, atsiminimai ir patyrimai. Kolekcionavimas ir eksponavimas, anot J. Clifford'o, yra labai svarbūs vakarietiškos tapatybės formavimo(-si) procesai¹¹⁹.

Kadangi kolekcionavimas yra europinės kilmės, remiamasi Vakarų Europos autorių darbais, kurie atskleidžia požiūrių pliuralizmą. Pavyzdžiui, Susan'a Stewart teigia, kad asmeninė kolekcija yra klasifikacinė sistema, kuri ištrina istoriją ir sukuria savo vidinį, sinchronišką laiką. Walter'io Benjamin'o požiūriu, kolekcijų klasifikacinėje sistemoje visą laiką slypi tinkle, kurią veikia nesąmoningi prisiminimai (pranc. *mémoire involontaire*)¹²⁰. J. Clifford'as naujai apmąsto individualių kolekcijų temą ir primena, jog etniškumo ir naivaus liaudies meno kolekcionavimas

¹¹⁸ Rice, Charles. *The Emergence of the Interior. Architecture. Modernity. Domesticity*. London and New York: Routledge, 2007, p. 105-108: Autorius nagrinėja modernizmo dailės kolekcininko Raoul'io La Roche gyvenamosios vilos atvejį, šiandien gerai žinomą kaip Maison Le Roche. Pastatas ir interjerai buvo įgyvendinti 1925 m. pagal architektų Le Corbusier ir Pierre Jeanneret'o projektą.

¹¹⁹ Clifford, James. *Kultūros problema. XX a. etnografija, literatūra ir menas*. Vilnius: Rašytojų sąjungos leidykla, 2006, p. 313-344.

¹²⁰ Rice, op. cit., p. 14.

visame pasaulyje tapo ryškia XX a. pradžios dominante, tiesiogiai susijusia su kolonializmu¹²¹. Todėl kolekcijų sistemos yra politiškai reglamentuotos bei istoriškai kintančios¹²². Lietuvoje tokį reglamentą pristatė tuometinė spauda. Joje, kaip minėta, buvo keliamas Lietuvos gyventojų tapatybės klausimas bei nepriklausomos Lietuvos vietos pasaulyje klausimas. Čia Rytų ir Vakarų sintezės idėja buvo pristatyta kaip populiariausia tapatybė.

Darbe aprašomi atvejai yra laikotarpiui būdingi kultūrinės atminties ir interjero sąveikos pavyzdžiai. Individualus kolekcionavimas pripažįstamas kaip kultūrinės atminties saugojimo forma privačioje aplinkoje. Atitinkamai ir kolekcininko asmenybė suprantama kaip kultūrinės atminties atstovas, kurio nebesąlygoja socialinis statusas. Tuo tarpu Ch. Rice'o teorijoje socialinė kilmė riboja: Rice'as į kolekcininko namus žvelgia kaip į *buržuà* aplinką ir naudoja terminą *buržuà interjeras* (angl. *bourgeois interior*), tačiau šis terminas netinka, kai kalbama apie privačios kolekcijos ypatybes tarpukario Lietuvoje. Čia meno ir kultūros objektai buvo kaupiami skirtingiems socialiniams statusams priklausančiose atstovų patalpose: dvaruose, turtingų miestiečių namuose, išsilavinusių inteligentų gyvenamojoje aplinkoje. Kaip teigia J. Mulevičiūtė: „Tautinis entuziazmas skatino domėtis krašto istorija, kaupti asmenines kolekcijas, steigti viešus muziejus. Tame visuotiniame rinkime dalyvavo jaunas ir senas, miesto šviesuolis ir kelias klases baigęs valstietis. Nuošalyje neliko nė kunigai, apskričių viršininkai ir policija.“¹²³ J. Mulevičiūtė viena iš pirmųjų tyrė išskirtinę Vlado Daumanto kolekciją, pateikė Zigmo Toliušio prisiminimus apie išlikusią meno vertybių ir knygų kolekciją Pliaterių Švėkšnos dvare, jo puošnų interjerą, mini kelių neišgrobstytų dvarų – Tiškevičių rūmų Palangoje, Roppų Pakruojyje, Radvilų Taujėnuose - atvejus¹²⁴. Tęsiant kitų autorių pradėtus tyrimus, būtina pabrėžti, jog dauguma Lietuvos dvarų Pirmojo pasaulinio karo ir politinės suirutės metu buvo nuniokoti, išgrobstyti vokiečių ar rusų valdžios nurodymu, sunaikinti autentiški dvaro patalpų interjerai, jų šeimininkai dažnai traukėsi į Lenkiją, Vokietiją ar kitus turtingesnius kraštus. Vieni, nesudurdami galo su galu, patys dalimis išpardavinėjo dvaro patalpose buvusį turą. Kiti, pasibaigus Pirmajam pasauliniam karui, stengėsi išgelbėti tai, ko dar buvo nesunaikinusi karo ir politinė suirutė ir tokiu būdu atkurti savo giminės namus. Charakteringas šiuo atžvilgiu yra Tytuvėnų dvaro likimas: „Eugenijus ėmėsi žygių surankioti išvogtus, išbarstytus po visą apskritį baldus, knygas, žemės ūkio padargus. [...] Šeimos sidabro – stalo įrankių, portcigarų, laikrodžių, papuošalų, saugotų Pagryžuvio seife, irgi teko ieškoti vokiečių reziduojamuose dvaruose ar įstaigose. Iš dešimties tūkstančių per amžius kaautos giminės bibliotekos knygų pavyko surinkti tik menką tūkstantį, ir tai pačių naujausių ir nelabai

¹²¹ Clifford, James. *The Predicament of Culture. Twentieth-Century Ethnography, Literature and Art*. USA: Harvard University Press, 2002, p. 23-29.

¹²² Ibid, p. 313-344.

¹²³ Mulevičiūtė, op. cit., p. 39.

¹²⁴ Mulevičiūtė, op. cit., p. 34-47.

vertingų. Knygos lotynų, prancūzų, vokiečių kalbomis buvo išvogtos ir greičiausiai išgabentos į Vokietiją. Ko nepasiglemžė vokiečiai, išsinešiojo savi, mažiau atsidavę dvaro tarnautojai ir samdiniai.¹²⁵

Pauliaus Galaunės prisiminimuose užfiksuota ne viena istorija apie dvaruose buvusių kolekcijų liūdnius likimus.¹²⁶ Apie Lietuvos kultūros turtų likimą daugybę kartų buvo rašyta tarpukario spaudoje. Dar nepriklausomybės pradžioje tuometinės M. K. Čiurlionio galerijos direktorius P. Galaunė spaudoje skelbė apie dvarininkus, kurie išpardavinėjo arba siekė išvežti į Vakarų Europą šeimai priklausiusias vertybes. Yra žinoma, jog į tarpukario dvarus ir zakristijas dažnai užsukdavo užsienio antikvariatų agentai, supirkinėjantys meno kūrinius ir kitas senienas. 1923 metais P. Galaunė kritikavo, jog Lietuva neturi įstatymo, draudžiančio išvežti senuosius kultūros turtus. Nepriklausomybės pradžioje ir vėliau dvareliuose, zakristijose ir klebonijose masiškai dingdavo buvusios menų ir kultūros kolekcijos, o išlikę meno kūriniai buvo vežami parduoti į Lenkiją, Vokietiją ir kitus turtingesnius Europos kraštus: „Tie, kurie kadaise rūpestingai rinko mūsų kultūros turtus ir šiandien jau tikrai jų likučius gabena į savo „tėvynę“ – Lenkiją, tik trina rankas ir džiaugiasi, kad taip „glotniai“ viskas eina, ir kitaip apie mus negalvoja, kaip apie neišmanėlius, kuriems brangios tiktai tėvų, diedukų vyžos.“¹²⁷ 1923 metais dienraštyje „Lietuva“ P. Galaunė paskelbė, kaip slepiama ir dalimis gabenama Lietuvos kunigaikščių Oginskių dvare Plungėje buvusi senienų ir menų kolekcija.¹²⁸ 1925 metais Lietuvoje likusių eksponatų dalį įsigijo tuometinė M. K. Čiurlionio Galerija. Muziejui atiteko 296 įvairios rūšies meno bei kultūros buities eksponatai iš buvusio Oginskių rinkinio.¹²⁹ 1930 metais už 150 000 litų buvo įsigyta 10 senovės tapybos paveikslų iš grafo Tiškevičiaus.¹³⁰ Iki šiol yra išlikusios ginklų, paveikslų ir numizmatikos kolekcijų pardavimo sutartys, vertybių priėmimo-perdavimo aktai, liudijantys apie Lietuvos dvaruose buvusias kolekcijas ir senųjų kultūros vertybių savininkų pasikeitimus.¹³¹ Panašioje situacijoje buvo ir grafo Stanislovo Kazimiero Kosakovskio (Stanisław Kazimierz Kossakowski; 1837-1905) fotografijų kolekcija, susidedanti iš 73 vnt. albumų. Joje užfiksuotos 1900-1905 metų fotografijos. Dalis jų yra publikuota kataloge „Grafų Kosakovskių albumas“. Tarpukario dvaruose nykstantį kolekcininko interjero tipą iliustruoja dauguma Vaitkuškio interjero fotografijų, šiuo metu saugomų NČDM.¹³²

¹²⁵ Širkaitė, op. cit., p. 72-73.

¹²⁶ Galaunė, Paulius. *Muziejininko novelės. Atsiminimai*. Vilnius: Vaga, 1967.

¹²⁷ Egzomas, G. [Paulius Galaunė]. Pasirūpinkime kultūros turtų likučiais. In: *Krašto balsas*. Nr. 19, 1923, p. 2-3.

¹²⁸ Egzomas, G. [Paulius Galaunė]. Kaip slepiami ir gabunami iš Lietuvos kultūros turtai. In: *Lietuva*. Nr. 182, p. 2.

¹²⁹ M. K. Čiurlionies galerija 1925-XII-13 – 1930. *Penkerių metų darbo apyskaita* / Sud. P. Galaunė. Kaunas: M. K. Čiurlionies galerijos leidinys. Nr. 7, 1931, p. 14.

¹³⁰ *Ibid.*, p. 28.

¹³¹ *Muziejaus statusas. 1934 m. sąmata. Susirašinėjimas dėl atlyginimo už eksponatus ir kt.* LCVA. F. 1764, ap. 1, b. 333.

¹³² *Grafų Kosakovskių albumas*. Katalogas / Sud. ir teksto autorė E. Lukaševičiūtė. Kaunas: NČDM, 2004.

Lietuvos dvarai išsamiai nagrinėjami šiuolaikinių autorių darbuose, kai kuriuose analizuojama buvusių kolekcijų sudėtis, jų komplektavimo ir įsigijimo sąlygos,¹³³ tačiau kolekcininko interjero raidos klausimai paliečiami fragmentiškai ir labai retai. Iš minėtų publikacijų išsiskiria Jolantos Širkaitės Tytuvėnų dvaro interjero aprašymas monografijoje „Dailininkė Sofija Romerienė“. Čia išsamiai apibūdintas dvarams būdingas kolekcijos paskirstymo principas naujai atkuriamo Tytuvėnų dvaro interjero erdvėje.¹³⁴ Atkuriamą dvarų vidaus aplinką kaip ir dvaro kultūrą mėginta „kurti dairantis į senosios pavyzdžius, kartu, tiesa, pripažįstant, kad senieji dvarai pasmerkti išnykimui“.¹³⁵ Po Pirmojo pasaulinio karo dvarai jau nebevaicino reikšmingų kultūros centrų vaidmens. Prasidėjo naujoviškas meno kūrinių rinkimas – keitėsi kolekcijų sudėtis, dailės kūrinių rinkiniuose pradėjo vyrauti jaunų lietuvių menininkų darbai, kaimo buities etnografiniai objektai, liaudies menas. Remiantis aukščiau pateikta informacija matoma, jog kolekcininko interjero tradicija yra kilusi iš LDK dvarų ir glaudžiai susijusi su idealizuotos praeities garbinimu. Kita vertus, nepriklausomos Lietuvos gyventojų mąstysena bei veikla keitėsi ir modernėjo, nepriklausomai nuo socialinio statuso. Patekęs į didmiesčio aplinką, naujai pastatytą gyvenamąjį namą ar kompaktiškus daugiabučio namo butus žmogus jautėsi ir mąstė kitaip nei autentiškame neoklasicizmo dvaro interjere, kur tradiciškai buvo kaupiamos, iš kartos į kartą paveldimos senienos, baldai, knygos ir Vakarų Europos menininkų darbai.

Kolekcininkų grupę tarpukario Lietuvoje sudarė įvairių tautybių ir įvairių profesijų žmonės. Tuo metu jie vadinti terminu „kolektorius“. Dalis jų užsiėmė kolekcionavimu kaip hobiu, tačiau didelė grupė veikė turėdama verslo paskatų. KAA saugomi šiandien pamirštų kolekcininkų komercinės veiklos pėdsakai¹³⁶. Kita dalis Lietuvos gyventojų kolekcionavimo veikla užsiėmė kaip hobiu. Tokią veiklą dailininkas Antanas Žmuidzinavičius vadino „kolekciomanija“¹³⁷. Be originalios ir šiandien gerai žinomos velnių kolekcijos, dailininkas rinko dar 22 rūšių objektus: geologinius ir archeologinius radinius, vaikų dėdes (440 vnt.), lietuviškas juostas (410 vnt.), prijuostas (230 vnt.), mezginius (80 vnt.), lietuvių moterų galvos apdangalus ir kitus aptaisus,

¹³³ *Dvaras modernėjančioje Lietuvoje: XIX a. antra pusė–XX a. pirmą pusė*: Straipsnių rinkinys, parengtas pranešimų, skaitytų mokslo konferencijoje, vykusioje 2004 m. lapkričio 19 d. Lietuvos istorijos institute, pagrindu / Sud.: G. Jankevičiūtė, Dangiras Mačiulis. Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno institutas; Kultūros paveldo departamentas prie Kultūros ministerijos, 2005.

Acta Academiae Artium Vilnensis, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla. T. 55: *Lietuvos dvarai: kultūros paveldo tyrinėjimai*. Straipsnių rinkinys / Sud. Algė Andriulytė, Rasa Butvilaitė. Vilnius: VDA leidykla, 2009.

¹³⁴ Širkaitė, op. cit., p. 52–59.

¹³⁵ Jankevičiūtė, Giedrė. Neoromantinės pasaulėžiūros atspindžiai ir požiūris į dvarą tarpukario Lietuvoje. In: *Dvaras modernėjančioje Lietuvoje: XIX a. antra pusė–XX a. pirmą pusė* / Sud.: G. Jankevičiūtė, D. Mačiulis. Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno institutas; Kultūros paveldo departamentas prie Kultūros ministerijos, 2005, p. 112, (107–118).

¹³⁶ *Įvairių profesijų mokesčių mokėtojų bylos, 1923–1941*. KAA. F. 209, ap. Nr.4: Iš sąrašo atrinkti komercinę veiklą vykdę kolekatoriai: Ošeris Barauskas, Motelis Blatas, Juozas Briedis, Jonas Burkauskas, Antanas Jalynskis, Icikas Kaganas, Ona Lencerienė, Jochelis-Samuelis Levinas, Mirjam Malkinaitė, Jokūbas Malkinas, Juozas Masiliūnas, Dovydas Nurbinas, Vincas Pranciūnas, Leiba Pupkinas, Jankelis Rafalovičius, Marijona Skvarčinskienė, Feliksas Sušinskas, Leiba Šteinas, Maja Valeršteinienė, Jokūbas Vilkominskis, Petras Žukovas bei kiti.

¹³⁷ Žmuidzinavičius, op. cit., p. 317.

medžio dirbinius (apie 40 vnt.), muzikos instrumentus (apie 20 vnt.), numizmatikos objektus (250 vnt.), įvairius ženkliukus-žetonėlius (apie 180 vnt.), knygas ir laikraščių iškarpas apie daile, laiškus, nuotraukas, straipsnius apie M. K. Čiurlionį, Petro Rimšos laiškus, straipsnius, jo kūrinius, nuotraukas, parodų katalogus, net anekdotus apie žinomą skulptorių. A. Žmuidzinavičius kolekcionavo lietuvių dailininkų fotoatvaizdus, meno kūrinių albumus, fotografijas ir reprodukcijas (apie 1000 vnt.), lietuviškus atvirukus, lietuvių dailės parodų katalogus (430 vnt.), Lietuvos autorių tapybos, skulptūros, grafikos darbus bei meniškus plakatus. Turėjo jis ir iš skirtingų pasaulio kraštų atkeliavusius asilų ir ožių atvaizdus.¹³⁸ „Kolekciomanija“ buvo būdinga ir „XXVII Knygos mėgėjų“ draugijos nariams¹³⁹. Du pirmi interjero pavyzdžiai, kurie bus pateikti, yra susiję su šios draugijos nariais. Visų buvusių atvejų aprašyti neįmanoma dėl ikonografinės medžiagos trūkumo ir ribotos darbo apimties. Anot Clifford'o, kolekcionavimas ir eksponavimas – tai be galo svarbūs vakarietiškos tapatybės formavimo(-si) procesai.¹⁴⁰ A. Braziūnienės pateikta Lietuvos bibliofilų charakteristika apibūdina daugumą retų knygų kolekcininkų, kurie siekė gyventi gražiai ir kūrė aplink save itin savitą kultūrinės traukos lauką.¹⁴¹ Prielaidą apie kolekcininkų grupės tapatybę siekiama patvirtinti poskyryje pateikiamais atvejais.

Tarpukario Lietuvos politikas, publicistas, vertėjas Vladas Daumantas-Dzimidavičius (1885–1977) buvo aistringas kolekcininkas, bibliofilas.¹⁴² Tarpukario Lietuvoje jis buvo žinomas kaip nuostabių spaudos ir meno rinkinių savininkas. Pasak įvairių spaudos šaltinių, šį intelektualą valdė dvi aistros – knygų ir dailės kūrinių kolekcionavimas. Apibendrinus įvairių autorių nuomones, peržiūrėjus archyvinę medžiagą, nuotraukas, saugomas NČDM fonduose, išaiškėja, kad V. Daumantas – estetas, kultūros ir menų profesionalas, inteligentas, siekęs aristokratiško gyvenimo būdo, pareikalavusio didelių finansinių išteklių. Šio kolekcininko butas buvo Kaune, Donelaičio gatvėje. Dabar šis namas pažymėtas 67-uju numeriu.¹⁴³ V. Daumanto namų interjeras padeda atpažinti žmogų, kolekcionuojantį praeities liudijimus ir kultūrą visomis jos formomis.

Amžininkų dr. Antano Juškos, prof. Vaclovo Biržiškos ir P. Galaunės nuomone, į V. Daumanto rinkinius daiktai patekdavę atsitiktinai, nesirenkant kurios nors atskiros srities

¹³⁸ Žmuidzinavičius, op. cit., p. 317-319. Didžioji Žmuidzinavičiaus asmeninės kolekcijos dalis šiandien yra NČDM nuosavybė.

¹³⁹ *XXVII Knygos mėgėjų metraštis*. T. 1 ir T. 2. Kaunas, Vilnius 2004. Draugijos nariai: Balčiūnas Juozas, Biržiška Mykolas, Biržiška Vaclovas, Cimkauskas Viktoras, Daumantas Vladas (iki 1934 m.), Galaunė Paulius, Jakštas Petras, Paknys Juozas, Puida Aleksandras (iki 1934 m.), Rucevičius Antanas, Šlezevičius Mykolas, Avietėnaitė Magdalena, Steponaitis Vytautas, Urbšienė Marija, Tumas Juozas, Savickis Jurgis, Strazdas Jonas, Klimas Petras, Kamantauskas Viktoras, Bizauskas Kazys, Burkevičius Vilhelmas, Turauskas Eduardas, Rusteika Zigmas, Bagdonas Leopoldas, Šaulys Jurgis, Jurgutis Vladas, Jonynas Vytautas-Kazys.

¹⁴⁰ Clifford, 2006, op. cit., p. 320. (Apie meno ir kultūros kolekcionavimą: p. 313-367)

¹⁴¹ Braziūnienė, 2007, op. cit., p. 149-171.

¹⁴² Preišegalavičienė, 2012, op. cit. p. 111-130.

¹⁴³ Remiantis KAA duomenimis, gyvendamas Kaune, butą nuomojosi Rudolfui Ignui priklausančiame name, tuometinis adresas Kaune: Donelaičio g. 31-4, šiuo metu namo Nr. pakeistas: Donelaičio g. 67. Remiantis biografijos faktais, buvo ir kiti namai, nes prieš tai apie aštuonerius metus gyveno Šveicarijoje, o likusius dvidešimt metų, iki mirties, gyveno Čikagoje.

eksponatų, todėl V. Daumanto rinkinys tarpukariu nebuvo vertinamas.¹⁴⁴ Tokio pobūdžio kolekcionavimas nebuvo susijęs su siekiu uždirbti, nors kolekcininko finansinė padėtis ir buvo sunki. Aristokratiškumas šiame interjere – išorinis, juo siekiama atkartoti dvarams būdingą interjerą. Kaip teigia V. Daumantą pažinoję amžininkai, kolekciją jis rinko Lietuvai.¹⁴⁵ Iš tiesų, didžioji dalis Lietuvoje sukauptų V. Daumanto bibliotekos knygų perduota Kauno Valstybiniam universitetui.¹⁴⁶ Meno kūriniai, porceliano indai, skulptūrėlės, dalis vertingiausių knygų (127 vnt.) ir Chesterfield'o stiliaus fotelis šiuo metu saugomi NČDM fonduose. Lietuvybės, tautiškumo ženklai V. Daumanto interjere nebuvo gausūs, tačiau išdėlioti matomose vietose: lovos ir kušetės užklotos austais kaimiškais užtiesalais, ant jų sudėta daugybė tulpelėmis ir saulutėmis siuvinėtų pagalvių, knygų lentynų šoninės sienutės nukabinėtos pavienėmis megztomis pirštinėmis. Yra žinoma, jog V. Daumantas rinko lietuviškas prijuostas bei sagas. Interjere dar būta skulptūrų nuo lietuviškų koplytstulpių, kryželių. Kaimo buities daiktai kuria kontrastą lentynose tvarkingai išdėliotoms knygoms, puošnioms porceliano vazoms, skulptūroms bei įvairiems rytietiškiems kilimams, šautuvų ir pypkių ekspozicijai. NČDM saugomose V. Daumanto namų nuotraukose užfiksuoti daiktais perpildytų, tačiau estetiškų kambarių vaizdai. V. Daumantas buvo kilęs iš Lietuvos bajorų, todėl namų interjero nuotraukos atspindi tai, ką J. Clifford'as apibūdina kaip „autentiškų tapatybės sferų kolekcionavimą“. Šiuo atveju V. Daumantas save reprezentuoja kaip Lietuvos bajorą. Visa tai galima įvardinti žodžiais „kolekcionuoti save“¹⁴⁷ (16 il.).

Kitas pavyzdys, patvirtinantis J. Clifford'o teoriją, yra gerai žinomi tarpukario kauniečių Adelės ir Pauliaus Galaunių namai, šandien priklausantys NČDM. P. Galaunės (1890-1988) namas buvo pastatytas 1932 metais, pagal vokiečių kilmės architekto Arno Funko (1898-1957) projektą. Galaunių šeima gyveno bute, esančiame namo pirmajame aukšte. Kaip ir V. Daumantas, P. Galaunė aistringai užsiėmė kolekcionavimo veikla, rūpinosi lietuvių tautos ateitimi, žinių apie Lietuvos praeitį kaupimu. Abu priklausė tam pačiam socialiniam sluoksniui – Lietuvos inteligentijai, abu gyveno Lietuvos didmiesčio bute. P. Galaunė ne tik kolekcionavo lietuvių liaudies meno dirbinius ir Lietuvos senąją grafiką, jis taip pat buvo aistringas bibliofilas. Kaip teigia Kazimiera Galaunienė: „Kaupdamas savo biblioteką, jis stengėsi įsigyti tuos leidinius, kurie vienaip ar kitaip buvo susiję su Lietuva, teikė žinių apie jos praeitį, kultūrą, meną, jo atskiras šakas, dominusias jį kaip dailininką, mokslininką, pedagogą, knygos mylėtoją, kultūros puoselėtoją. P. Galaunė kartais prisitardavo: „Visa tai aš rinkau ne tik sau, bet ir savo tautai.“¹⁴⁸ Biblioteka,

¹⁴⁴ *Vlado Daumanto bibliotekos bei meno rinkinių apžiūros aktas. 1937-06-07.* APGN. R-745.

¹⁴⁵ Prunskis, Juozas. Knygų aistros apimtas vyras. Nuostabūs spaudos ir meno rinkiniai. In: *Draugas*. Nr. 196, 1971, p. 3.

¹⁴⁶ *Kauno miesto darbo žmonių deputatų tarybos vykdomojo komiteto nutarimai.* 1945 m. KAA. R-292, ap. 1, b. 71, l. 306-307.

¹⁴⁷ Clifford, 2006, op. cit., p. 316-317.

¹⁴⁸ Galaunienė, Kazimiera. *Adelės ir Pauliaus Galaunių namai.* Ekspozicijos vadovas, 1996, p. 15-16.

susidedanti iš virš 12 tūkstančių leidinių, vykdamas P. Galaunės pageidavimą, jo įpėdinių buvo padovanota NČDM. Tai keliolika kalbų išleisti leidiniai, meno istorijos ir teorijos veikalai, monografijos apie įvairias dailės šakas ir kūrėjus, literatūros istorijos, archeologijos, etnografijos, liaudies meno, muzikos, teatro, numizmatikos klausimais, katalogai, vadovai ir periodika. Daug leidinių – apie 1000 vnt. – yra muziejininkystės tema. Nemažiau vertingi P. Galaunės namų kolekcijai priklausę senosios grafikos rinkiniai. Rašoma, kad P. Galaunė rinko grafikos darbus ne tik mokydamasis Peterburge, studijuodamas muziejininkystę Paryžiuje, bet ir apsigyvenęs Kaune.¹⁴⁹ P. Galaunės surinkti grafikos darbai šiandien taip pat yra NČDM nuosavybė. Įvertinus P. Galaunės turėtos kolekcijos gausą, net ir nematant tarpukario fotografijų, galima teigti, jog šeimos gyvenamieji namai atrodė kaip muziejus. P. Galaunės meno knygų rinkinių tautinį turinį bei kolekcionuoto liaudies meno idėją savotiškai reprezentuoja pagal individualų projektą pagaminta knygų spinta, kurios durelės yra dekoruotos eglutės motyvu. Anot K. Galaunienės pasakojimo ir P. Galaunės prisiminimų rankraščio, šią spintą jis susiprojektavo pats, baldą pagamino Skipičio dirbtuvės Kaune apie 1922–1924 metus, dar prieš įsikeliant gyventi į Funko suprojektuotą namą Vydūno alėjoje 2.¹⁵⁰ Panašaus tautinio stiliaus dekoras aptiktas Žemės ūkio ir pramonės parodos centrinio paviljono lauko durų įstiklinime, kurį 1922 metais projektavo V. Dubeneckis. Kaip teigia K. Galaunienė, P. Galaunė su V. Dubeneckiu buvo artimi draugai, todėl galbūt dėl to abiejų autorių kūryboje aptinkamas tas pats motyvas. To paties ornamento naudojimas skirtingų autorių darbuose gali būti vertinamas kaip kolektyvinės, kultūrinės tapatybės pavyzdys. P. Galaunės namų-muziejaus interjeras buvo atkurtas remiantis P. Galaunės prisiminimais, autentiškais baldais, meno kūriniais, sovietmečiu stovėjusiais dailininko namuose I. Kanto gatvėje, Kaune. A. ir P. Galaunų namuose-muziejuje atkurta tarpukario namuose gyvavusi kolekcininko ir saloninio interjero nuotaika. Šiandien šie namai veikia kaip tarpukario Lietuvos kultūrinės atminties perdavimo erdvė.

Yra žinoma, jog į kolekcionavimo veiklą P. Galaunė įtraukdavo savo draugus, kolegas ir jaunimą. 1926 metais P. Galaunė, tuometinis M. K. Čiurlionio galerijos direktorius, pakvietė Kauno Meno mokyklos studentą Antaną Tamošaitį (1906–2005) į ekspediciją Žemaitijon – rinkti, piešti ir fotografuoti lietuvių liaudies meno dirbinių.¹⁵¹ Nuo tada ir A. Tamošaitis pats pradėjo kolekcionuoti lietuvių liaudies kostiumus, medžio drožinius ir interjero detales. Šiandien A. Tamošaičio fonde¹⁵² saugomas gausus Lietuvos kaimo, liaudiško interjero aksesuarų, baldų detalių ir ornamentikos piešinių bei eskizų rinkinys. Nors archyvuose ir nepavyko rasti A. ir A. Tamošaičių namų, buvusių Kaune, Tunelio g. 39, tarpukario fotografijų, aptikti kai kurie sienų

¹⁴⁹ Ibid, p. 21.

¹⁵⁰ Galaunienė, Kazimiera. Pokalbis su darbo autore. Kaunas, muziejininkės namai, Kanto g., 2010-02-10; *Pauliaus Galaunės prisiminimų dienoraštis: 1981-01-20, antradienis*. Rankraštis, 1981, p. 132-134.

¹⁵¹ Tamošaitis, Antanas. *Prisiminimai apie Paulių Galaunę*. Rankraštis. A. ir A. Tamošaičių galerija „Židyns“. VDA, ap.1, b. 57, p. 27.

¹⁵² A. ir A. Tamošaičių galerija „Židyns“. Vilnius. Dominikonų g. 15/1.

išklotinių eskizai, iliustruojantys jų namų sienų apdailą, medinių baldų formas, detales. Taip pat aptiktos ir namuose eksponuotų lietuviškų rūbų ir liaudies meno fotografijos (17-18 il.). Kanadoje gyvenanti A. Tamošaitienės sesuo Aldona Mažeikaitė-Veselkienė prisimena, kad vaismedžių sode stovėjo medinis namelis. Tiek lauke, tiek ir viduje buvo lyg sodyboje: jauku, šilta, išausti ir audžiami audiniai kambariuose, daug liaudies meno dirbinių, medžio drožinių ir tapybos darbų. Sienos buvo iškljuotos natūralaus, austo lino audiniais. Jais buvo drapiruotos visos namo sienos. Medinės lentų grindys – užklotos kilimais. Amžininkės prisiminimuose išliko minimaliai apstatyti kambariai, su pačiais būtiniausiais liaudiškais baldais. Tačiau meno knygų kolekcija buvo didelė. Anot A. Mažeikaitės-Veselkienės, Tamošaičiai kitų autorių darbų nekolekcionavo, namuose buvo tik tiek, kiek gaudavo dovanų, tačiau rinko lietuvių liaudies meno ir tautinių drabužių pavyzdžius. Rinko net senus batus, sagas ir pirštines. Jas rinkdami prisipirkdavo naujų ir pas kaimo gyventojus keisdavo į XIX a. antros pusės, suplyšusias ir senas. Rinko tautinius moteriškus drabužius, nes vyriškų būdavo ypatingai mažai išlikę. Rinkdami stengdavosi gauti visą komplektą: sijoną, prijuostę, marškinius ir liemenę, būtinai austinę, nepirktinės medžiagos. Moteriškų liemenių taip pat buvo mažai išlikę, nes jas sunėšiodavo labiausiai. Visus šiuos daiktus namuose buvo stengtasi eksponuoti. Pastebima daiktų dėliojimo logika, jie derinami pagal apylinkes: Aukštaičiai, Žemaičiai, Vilnija, Zanavykai, Kapsai, Dzūkai, Mažoji Lietuva. Anot A. Mažeikaitės-Veselkienės, šios logikos buvo laikomasi tam, kad matytųsi, kokios spalvos ir raštai dominavo apylinkėje. Interjerą prisimenanti amžininkė pasakoja apie į akis krintančią Rūpintojėlių kolekciją, pridurdama, kad Tamošaičiai madų nesivaikė.¹⁵³ A. ir A. Tamošaičių kolekcija papildė ir paaiškina V. Daumanto namuose eksponuotų liaudiškų pirštinių, prijuosčių ir sagų rinkimo logiką. Pasak L. Štavičiūtės, XX a. pradžioje liaudies menu domėjosi tik pavieniai asmenys – dailininkai, dvasininkai, tradicijų vertę suvokiantys inteligentai. Lietuvių liaudies meno rinkimo pradininku laikytinas XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje Telšiuose gyvenęs praeities kultūros tyrinėtojas Mykolas Brenšteinas. Kaip teigia menotyrininkė: „gausius liaudies meno lobius buvo sukaupęs prezidentas Kazys Grinius ir jo žmona Joana Pavalkytė-Griniuvienė. Jų sukaupta lietuviškų prijuosčių kolekcija (per 300 vienetų) buvo gausiausia Lietuvoje. [...] K. ir J. Grinių sukaupta prijuosčių rinkinį (kartu su drabužiais 355 vienetai) iš lietuviškų prijuosčių parodos Kaune įsigijo Čiurlionio galerija“.¹⁵⁴ Archyvuose pavyko rasti K. Griniaus namų bibliotekos, darbo kambario fotografiją, kur daugybė prijuosčių iškabinėta ant visų kambario durų, spintos šonų. Lietuviškais raštais margintos austos prijuostės buvo užklotos ant valgomojo stalo, minkštų baldų ir net grindų. K. Griniaus nedideliame darbo kambaryje interjero daiktai atrodo labiau vienalyčiai – čia

¹⁵³ Mažeikaitė-Veselkienė, Aldona. Pokalbis su darbo autore. Vilnius, A. ir A. Tamošaičių galerija „Židinys“. VDA, 2011-09-06.

¹⁵⁴ Štavičiūtė-Natalevičienė, Lijana. *Antanas Tamošaitis. Gyvenimo ir kūrybos kelias*, Vilnius: VDA leidykla, 2003, p. 22.

dominavo lietuviškų prijuosčių ir knygų kolekcija¹⁵⁵ (19 il.). K. Griniaus nuomojamas butas Kaune 1921 metais priklausė Mykolui Šleževičiui (Šleževičiui), jis buvo Laisvės al. 49, prie Miesto sodo.

Dailininko Adomo Galdiko (1893–1969) ir jo žmonos, Mokytojų seminarijos direktorės Magdalenos Draugelytės-Galdikienės (1891–1979) namuose Kaune, Ukmergės plente (šiuo metu Savanorių pr. 83), buvo gausi liaudies meno kolekcija. Amžininkė Ona Gaigalaitė-Beleckienė (1906–1989) prisiminimuose rašė, jog Galdikų namai buvo tarytum įdomus ir savotiškas muziejus: „juose puikavosi daugybė įvairių paveikslų, skulptūrų, liaudies meno ir keramikos dirbinių. Ypač daug Galdikai turėjo smūtkelių, rūpintojėlių, koplytėlių, Šv. Jurgių ir Marijų. Būdavo, įeini į vieną ar kitą kambarį, ir nežinai, kur esi – namuose ar muziejaus salėje. Meniški buvo ir kambarių baldai, su meile padaryti žinomo baldžiaus Prapuolenio.“¹⁵⁶ Šiuos namus dažnai lankydavusi amžininkė teigė, kad Galdikų sukaupta meno kolekcija nebetilpo viduje, – už namo, sodelyje, irgi buvo pilna skulptūrėlių ir koplytėlių, įvairių akmenų ir kryžių. Galdikų namuose gyvavo meno pasaulis, kurio aprašyti neįmanoma. Tyrimo metu nustatyta, jog jis liko unikaliai įamžintas apie 1930–1935 metus sukurtuose A. Galdiko tapybos darbuose. Šiandien LDM saugomas A. Galdiko įvairiomis technikomis tapytų naturmortų ciklas, vaizduojantis lietuvių liaudies meno skulptūrėles, rūpintojėlius, tikriausiai iš dailininko namų kolekcijos.¹⁵⁷ A. Galdiko namų interjeras galėjo būti pavaizduotas tapybos darbe „Moteris skaito“, kuriame užfiksuotas žemas kambarys žydromis sienomis, baltai dažytais durimis ir lubomis. Didelę paveiklo dalį užima masyvus moters biustas, jame taip pat nutapytas Švč. Mergelės Marijos paveikslas, fikusas ir palmė¹⁵⁸.

Remiantis LNB RS ir LTMKM saugomais laiškais ir fotografijomis, taip pat Linos Brogaitės-Kažemėkienės asmeninio archyvo duomenimis, galima rekonstruoti tarpukario Kauno inteligentų Unės Babickaitės-Graičiūnienės (Une Baye, 1897–1961) ir Vytauto Andriaus Graičiūno (1898–1952) namus Kaune, Vaižganto gatvėje Nr. 12-7 (dabar Nr. 14). Apie tai, kad U. Babickaitė kolekcionavo knygas, senuosius Lietuvos žemėlapius, rytietiškas skulptūrėles bei interjero aksesuarus liudija U. Babickaitės-Graičiūnienės laišakai, amžininkų atsiminimai¹⁵⁹ ir Brogų šeimos muziejui padovanoti daiktai. Tai medinių rūpintojėlių kolekcija, kurią U. Babickaitė pradėjo rinkti P. Galaunės paraginta. U. Babickaitė rinko ir kitus meno kūrinius: įvairiomis klasikinėmis technikomis atliktas graviūras, tapybos darbus, kinišką porcelianą, dramblio kaulo skulptūrėles, rytietiškus interjero aksesuarus, japoniškus kimono. Šiandien šią kolekciją ir kai kuriuos U. Babickaitei priklausiusius baldus galima išvysti LTMKM nuolatinėje ekspozicijoje Vilniuje.

¹⁵⁵ Dr. Kazio Griniaus kambarys Mykolo Šleževičiaus [Šleževičiaus] bute Laisvės al. 49 (prie Miesto sodo). Kaunas. Fotografija. LCVA. A117-P8, 1921.

¹⁵⁶ Gaigalaitė-Beleckienė, Ona. Kvietęs mus į spalvų odisėją. Iš atsiminimų apie Adomą Galdiką. In: *Fontanas. Žaliakalnio kultūros almanachas*. Nr. 1, 2009, p. 89.

¹⁵⁷ Galdikas, Adomas. XX a. 3-4 asis deš. Naturmortai. LDM. XX a. I-osios pusės vaizduojamosios dailės rinkinys: Inv. Nr. T-6974; Inv. Nr. T-7011; Inv. Nr. T-7067; Inv. Nr. T-7541; Inv. Nr. T-10174; Inv. Nr. T-10278.

¹⁵⁸ Galdikas, Adomas. *Moteris skaito*. XX a. I pusė. Popierius, pastelė. 70 x 40,5. LDM. Inv. Nr. T-3065.

¹⁵⁹ Babickaitė-Graičiūnienė, op.cit.

Išlikusiose tarpukario fotografijose matyti, kad Babickaitės namai buvo perpildyti meno kūriniais ir knygomis. Galima teigti, kad tai yra kolekcininko gyvenamoji erdvė. 1938 metais birželio 8 dieną U. Babickaitėi adresuotas Vlado Nagevičiaus padėkos laiškas¹⁶⁰ už Vytauto Didžiojo Karo muziejui bei Karininkų Ramovei paaukotus labai vertingus LDK laikotarpio žemėlapius liudija, kad jos namuose, kaip ir V. Daumanto bei P. Galaunės butuose, buvo gausiai kaupiami ir eksponuojami Lietuvos teritorijos žemėlapiai. Fotografija „Unės tualetinis stalelis bute Kaune, Vaižganto g. 12-7“¹⁶¹ liudija Babickaitės bute buvus didelio formato neorenesansinį gobeleną: augaliniame fone įkomponuotos moterų figūros, viena iš jų groja styginiu muzikos instrumentu. Ištyrus išlikusias fotografijas, kolekcijos sudėtį bei atsižvelgiant į amžininkų atsiminimus nustatyta, jog Babickaitės namų interjero išskirtinis bruožas buvo orientalizmas. Apie tai liudija ir U. Babickaitės susirašinėjimas su VDU Humanitarinių mokslų fakulteto Visuotinės istorijos katedros docente, archeologe, egiptologe ir orientaliste Marija Rudzinskaite-Arcimavičiene (1885–1941).¹⁶² Laiškuose minimos U. Babickaitės namuose buvusios išminčių statulėlės, kareivių figūrėlės, kiti kiniški modeliai, paveikslai drakonų tema šiandien sudaro dalį LTMKM ekspozicijos (20 il.).

Rytų ir lietuvių liaudies meno pavyzdžius rinko dailininkas Liudas Truikys (1904–1987) ir operos solistė Marijona Rakauskaitė (1892–1975). Tarpukariu šie menininkai gyveno Putvinskio gatvėje, A. Žmuidzinavičiui priklausiusiame name¹⁶³, 1941 metais L. Truikys su M. Rakauskaite visus savo namų daiktus perkėlė į butą E. Fryko gatvėje, kur šiuo metu yra memorialiniai namai-muziejus. Teatrališkai sustatytos ir meniškai suderintos lietuviškų rūpintojėlių, metalinių saulučių ir Budos figūrėlės eksponuojamos rytietiškų kilimų fone, L. Truikio namus lankusių amžininkų atmintyje jos išliko paslaptinai apšviestos rytietiškais vitražinio stiklo šviestuvais ar žvakių šviesa. Toks interjeras atitinka Ch. Rice'o daiktų spektaklio sąvoką (angl. *spectacle of things*). Amžininkai, lankęsi L. Truikio namuose, prisimena šiuos daiktus buvus įspūdingu fonu ten vykusiems pokalbiams ir susitikimams.¹⁶⁴ Interjero daiktų skleidžiamą nuotaiką dar labiau sustiprindavo rytietiškų smilkalų kvapai. Saulučių, kryželių, rūpintojėlių, žvakidžių ir kitų savo namų interjero aksesuarų motyvus Truikys vėliau panaudodavo kostiumų ir dekoracijų eskizuose.

¹⁶⁰ Babickaitė-Graičiūnienė, op. cit., p. 255. Laiškas saugomas LNB RS. F12, 9-422.

¹⁶¹ Babickaitė-Graičiūnienė, op. cit., p. 470.

¹⁶² Babickaitė-Graičiūnienė, op. cit., p. 256. Laiškas saugomas: LNB RS. F12, 10-517. Šiame laiške, rašytame Kaune, 1938 lapkričio 12 d. M. Rudzinskaitė rašė U. Babickaitėi: „*Trokštu pamatyti Jūsų knygas apie Kiniją ir Japoniją [...]*“ 1939 m. kovo 2 d. M. Rudzinskaitė pakartotinai kreipėsi į Babickaitę orientalinio meno pavyzdžių: „*Rytų gėlė, labai atsiprašau, kad taip ilgai turėjau Jūsų turtą, kad tik šiandien ruošiuosi Jums gražinti ir pakalbėti, bet sakote, negalima, tai gražinu 7 atvirukus, 3 išminčių statulėles ir 3 kareivių – tai prašau mane išbraukti iš skolininkų tarpo.*“ Ant vizitinės kortelės rašytas nedatuotas archeologės laiškelis: „*Ponia, ar negalėsite šiandien man paskolinti tik paskaitai porą kinietiško modelių ir kokių nors drakono paveikslą – o gal turite paveikslų kiniečių dievų – būčiau labai dėkinga ir šiandien popiet gražinčiau. R. A.*“

¹⁶³ Kondrotaitė, Danutė. Pokalbis su darbo autore. Kaunas, Zikaro namai-muziejus, 2010-04-09. Anot dailininko mokinės D. Kondrotaitės pasakojimo, Liudas Truikys su Marijona Rakauskaite prieš karą gyveno Putvinskio g., Žmuidzinavičiaus name.

¹⁶⁴ Kondrotaitė, Danutė. Pokalbis su darbo autore. Kaunas, Zikaro namai-muziejus, 2010-04-09.

Rasa Jonė Ruibienė apie L. Truikio ir M. Rakauskaitės namus rašė: „Viename svetainės kambarių dailininkas išdėliojo lietuvių liaudies skulptūrėles, kitame – Rytų meno kolekciją. [...] Dauguma mažųjų skulptūrėlių yra įstrižai nupjauta apatine dalimi, kad būtų pasvirusios. Truikys įvairiai jas sustatydamas, apšviestas. Svečiams iš pradžių vos praverdavo duris į kambarį ir pro durų tarpą matydavosi į duris palinkusios skulptūros, metančios ant sienų gilius šešėlius.“¹⁶⁵ Dabartinei kartai muziejaus ekspozicija primena apie tarpukariu gyvavusią Rytų ir Vakarų sintezės idėją pasaulėžiūroje ir interjere. Ją iliustruoja neobarokiniai baldai, lietuviško liaudies meno derinimas su kinišku porcelianu, Budos skulptūrėlėmis, rytietiškais vitražiniais šviestuvais, kilimais.

Aukščiau išvardyti pavyzdžiai rodo, kad tarpukariu gausiausiai buvo renkamas ir eksponuojamas lietuvių liaudies menas (drožiniai, grafika, tekstilė, indai), knygos apie meną ir kultūrą. Jaunųjų menininkų darbų gyventojai specialiai ne kolekcionavo, jie patekdavo į interjerą dažniausiai kaip draugų dovanos. Kolekcijų daiktai gyvenamajam interjerui suteikdavo laikmečiui būdingą charakterį, atspindintį tuometės kolektyvinės kultūros bruožus. Atrinktiems ir nuo savo pirminės aplinkos atskirtiems objektams buvo suteikiama nauja vertė naujoje interjero kompozicijoje. Kaip teigia J. Clifford’as: „Kolekcionuoti – bent jau Vakaruose, kur laikas paprastai laikomas linijiniu ir negrįžtamu – reiškia gelbėti fenomeną nuo neišvengiamo istorinio dūlėjimo ar išnykimo.“¹⁶⁶ Šiandien pripažįstama, kad lietuvių liaudies menas buvo išgelbėtas tarpukario kolekcininkų dėka.

Apibendrinant galima teigti, kad kolekcionavimas ir eksponavimas buvo svarbūs vakarietiškos tapatybės formavimo(-si) procesui. Anot Clifford’o, „be kolekcionavimo istorijos neįmanoma suvokti“.¹⁶⁷ Dėl kolekcionavimo veiklos atsiradę interjerai, nepriklausomai nuo kolekcijų turinio, sudėties ar objektų vertės yra europietiškos tapatybės ir kultūros raiška gyvenamojoje aplinkoje. Skirtingi kolekcininko interjero atvejai patvirtina, kad asmens tapatumas yra dalis grupės tapatumo. Kolekcininko interjerui būdinga daiktais perpildyta, tačiau tvarkinga gyvenamoji erdvė, kurioje saugojami ir prižiūrimi įvairūs rinkiniai: knygų, meno kūrinių, indų, vietinio liaudies meno, drabužių, fotografijų. Kolekcijos objektai, kiek leidžia vidaus erdvė, yra eksponuojami: grupuojami ir derinami tarpusavyje. Tarpukario kolekcininko namų erdvę veikė tuometė krašto politinė aplinka, kuri skatino lietuviškos tapatybės paieškas. Kuriant šią tapatybę buvo remiamasi tradiciniais lietuvių liaudies menais ir amatais bei Rytų ir Vakarų sintezės idėja.

¹⁶⁵ Ruibienė, Jonė Rasa. *Liudo Truikio ir Marijonos Rakauskaitės memorialinis muziejus. Pasitinkančių dievų buveinė*. In: Liudui Truikiui – 100. Straipsnių rinkinys / Sud. R. Racėnaitė. Kaunas: NČDM, 2005, p. 111-112.

¹⁶⁶ Clifford, 2006, op. cit., p. 337.

¹⁶⁷ Clifford, 2006, op. cit., p. 320-321.

1.2.3. Saloninio interjero ypatumai

Paprastai į kolekcininkų namus – privačias patalpas – patenka tik išrinktieji svečiai. Tačiau tarpukario Lietuvoje nemažai kolekcininkų namų, kurie buvo atviri lankytojams. Į juos rinkdavosi ne tik patys artimiausieji, bet ir kolegos, bendraminčiai, studentai, mažiau pažįstami asmenys. Juose vykdavo pokalbiai, diskusijos ir pasitarimai įvairiais laikmečiui aktualiais klausimais. Tokių erdvių tikslas sutalpinti ne kolekcijos eksponatus, bet patalpose susiburiančius žmones, todėl šių namų interjeras analizuojamas kaip *saloninis interjeras*. Saloninio interjero (gyvenamojo ir visuomeninio) pagrindiniu bruožu laikoma patalpos pritaikymas žmonių bendravimui ir diskusijoms įvairiais klausimais, kuomet erdvė organizuojama susėsti ir kalbėtis nedideliais būreliais, išsaugant galimybę sueiti į didelį žmonių ratą, klausytis vieniems kitų, gerti kavą, arbatą, užkandžiauti, iš anksto suplanuojama muzikos instrumento vieta, mažytė scena arba kompaktiška erdvė kameriniams koncertams ir spektakliams.

Šiandien įprasta saloninio interjero kilmę sieti su prancūziška kultūra: įvairių sričių vidurinėsios klasės atstovai rinkdavosi pokalbiams dvaruose ar kavinėse pasitarimams apie įvairias socialines, politines ir kultūrinės problemas. Saloninė kultūra, kaip ir bibliofilija, siejama su literatūriniais salonais. Tačiau salonai egzistavo dar antikinės Graikijos miestuose: Atėnuose buvo įprasta namus projektuoti taip, kad vienoje egalitarinėje erdvėje susibūrę artimieji ir nepažįstamieji galėtų vienu metu būti ir drauge, ir atskirai. Tokie susibūrimai vykdavo specialiose patalpose, vadintose *andronu*. Tokių patalpų kambariai buvo įrengti ir apstatyti susirinkusiųjų pokalbiams ir šventėms. Dailininkai, šokėjai, poetai, filosofai ir istorikai bendraudavo vieni su kitais, pasikeisdami savo patyrimais ir požiūriais.¹⁶⁸ Anot kultūros istoriko, antropologo Benet'o Davetian'o, XX amžiaus pradžioje įvairios pokalbių grupės bei diskusijų „rateliai“ susiformavo daugelyje Europos miestų – Berlyne, Amsterdame, Prahoje, Madride ir kitur. Dauguma jų, tokie kaip Madrido „La Tertulia“, „del Café de Pombo“, suburdavo žinomus to meto Ispanijos novelistus, poetus ir eseistus, juose buvo pasisakoma prieš fašizmą ir autoritarizmą.¹⁶⁹ Taigi, saloninis interjeras, kaip ir kolekcininko interjeras, atspindi galias kultūrinės tradicijas turinčią europietišką tapatybę.

Kai kalbama apie kolekcininko interjerą, kalbama apie išskirtinai gyvenamąsias patalpas, tuo tarpu saloninis interjeras apima ir gyvenamąsias, ir visuomenines erdves. Saloninis interjeras komponuojamas nepriklausomai nuo architektūrinės aplinkos stilistikos. Gyvenamosiose patalpose saloninio interjero charakterį lėmė žmogaus kilmė, pažiūros, priklausymas įvairioms meno,

¹⁶⁸ Davetian, Benet. *The History and meaning of Salons* [žiūrėta 2012-02-11]. Prieiga per internetą: <http://www.bdavetian.com/salohistory.html>

¹⁶⁹ Ibid.

kultūros ar politinėms organizacijoms. Saloninio interjero planavimui didžiausią įtaką darė juose vykstantis žmonių bendravimas. Jis kėlė atitinkamus reikalavimus patalpų išdėstymui, apšvietimui, parenkamiems baldams, jų grupavimui, paskirstymui erdvėse bei eksponuojamų meno objektų tematikai. Salonų patalpose meno kūriniai būdavo parenkami sąmoningai, siekiant atspindėti išpažįstamas pažiūras ir ideologiją.

Saloninis gyvenimas Lietuvoje vykdavo užmiesčio dvaruose, didmiesčių kavinėse, klubuose, gyvenamuosiuose namuose ir butuose. Nors privačiuose salonuose dominavo tautinis stilius, nemažai miesto salonų buvo įrenginėjami Lietuvos dvarams būdingu neobaroku, neoklasicizmo ir bydermejerio stiliais. Amžininkų prisiminimuose teigiama, jog tarpukario Kaune kultūriniai salonai daugiausia buvo miesto inteligentijos namuose, kavinių, klubų patalpose, o užmiestyje jie išikurdavo dvaruose. Tuo metu vyko dvarų savininkų kaita, formavosi naujoji dvarininkija, keitėsi tradicijos. Dalis tarpukario Lietuvos šviesuomenės, politikos, verslo atstovų, įsigiję senus dvarus, juos rekonstruodavo savo jėgomis arba padedami architektų. Jie svajojo apie naująją dvarų kultūrą, kurią mėgino kurti, dairydami į senosios pavyzdžius: didelis būrys svečių, ilgi pasisėdėjimai prie stalo, pokalbiai, muzikiniai vakarai, patalpos su daugybe jaunų Lietuvos dailininkų kūrinių. Naujausio lietuviško meno galeriją priminė Krašto apsaugos ministerijoje dirbusio karininko Leono Račiūno namai Vytėnų dvare. Antikvaro parduotuvėse baldų ieškota daktaro Mykolo Devenio dviems dvarams, o Antano Merkio Lapių dvaro registruotų daiktų sąrašas liudija apie patalpų apstatymą pagal visus tradicinius dvaro gyvenimo kanonus: „[...] didžiulis raudonmedžio baldų komplektas, veidrodžiai, žvakidės, porceliano vazos, pavieniai brangūs baldai, bet taip pat ir dvaruose mėgstami medžioklės trofėjai – paukščių, briedžio ir elnio galvų iškamšos.“¹⁷⁰ Sekimas neostiliais, pirkimas autentiškų antikvarinių daiktų buvo ne vienintelis būdas įrengti saloną tarpukario dvare. Savininkai, kurie turėjo mažiau reprezentacinių ambicijų, patalpas iširenginėjo eklektiškai – bydermejerio stilistika buvo jungiama su modernizmu, išsaugomos iš ankstesnių laikotarpių patalpose užsilikusios senienos, jas derinant su šiuolaikiškais daiktais ir meno kūriniais. Dailininkė Sofija Romerienė pati sukūrė baldų eskizus Tytuvėnų dvaro patalpoms, pavyzdžių ji ieškojo tuo metu madingame žurnale „The Studio“. Naujus gaminius dailininkė derino prie senoviškų salono baldų. Pagal jos piešinius baldus gamino dvaro staliai iš nebrangių vietinių medžiagų – vietoj raudonmedžio naudojo iš miesto atsivežtą fanerą, o vietoj Karelijos beržo – „vienišus, susisukusius berželius“¹⁷¹. Tytuvėnų dvare buvo ir tiesių, stačiakampių formų, baltai dažytų modernizmo baldų; vietoj dvarams būdingos senųjų menų kolekcijos, sienas puošė šeimos narių portretai ir pačios dailininkės nutapyti darbai (21 il.). Tai ne vienintelis atvejis, kai senuose romantizmo architektūros dvaruose naujai kuriant interjerą buvo sekama miestui

¹⁷⁰ Jankevičiūtė, 2005, op. cit., p. 115.

¹⁷¹ Širkaitė, op. cit., p. 53.

būdinga modernizmo kryptimi. Dažniausiai tokio pasirinkimo priežastys buvo ekonominės. Minimaliai, kukliais baldais ir rakandais buvo apstatyta buvusi Piotro Stolypino rezidencija, Kalnaberžės dvare, Kėdainių apskrityje. Ją, pasinaudodamas banko paskola, 1923 metais įsigijo rašytojas Kazys Binkis: „Poetas atvyko į dvarą, kupinas vilčių paversti jį poetų, dailininkų, artistų, poilsio ir nusiramavimo vieta, savotišku žemiškų gėrybių Eldoradu.“¹⁷² Lietuvos ir užsienio šalių archyvuose aptinkama ir daugiau medžiagos, liudijančios apie kukliai įrengtus ir atsitiktiniais baldais apstatytus tarpukario Lietuvos dvarus. Nepriklausomybės akto signataro, vyriausybės nario Stasio Šilingo namai Ilguvos dvaro Misiūnų palivarke, kurią jis nusipirko 1925 metais, „buvo apstatyti gana paprastai, tam laikui būdingais iš miesto atvežtais baldais. Prabangos ir tradicijos ženklu galima laikyti dvare sukauptą dailės kūrinių kolekciją, kurioje vyravo lietuvių autorių darbai.“¹⁷³ Anfiladinis dvaro patalpų išdėstymas, daug kambarių, erdvios terasos, mansardos, balkonai nereikalavo didelės rekonstrukcijos; čia buvo galima tinkamai įrengti saloninį interjerą, organizuoti priėmimus dideliam būriui lankytojų ir svečių. Dvare atsitiktinai pasilikusios senienos, derinamos su modernizmo ir tautinio stiliaus elementais, labiausiai atitiko naujausias kultūrinės ir miestietiškas naujoves.

Saloninė veikla buvo plačiau išplitusi Lietuvos gyventojų tarpe nei kolekcionavimas, nes joje dalyvavo ir kolekcionavimu neužsiimantys gyventojai, literatai, kunigai, dailininkai, valstybės tarnautojai, pedagogai, politikai ir kiti. Tarpukario Lietuvos bibliofilijos fenomenas ir „XXVII knygos mėgėjų“ draugijos veikla taip pat liudija apie bibliofilų susibūrimus jų namuose. Atskiro dėmesio reikalauja bibliofilams priklausiusios gyvenamosios patalpos. Šie, susibūrę į „XXVII knygos mėgėjų“ draugiją, organizuodavo saloninę aplinką savo namuose. Jų namams buvo būdinga tvarka, elegancija ir aristokratiškumo siekis, nors bibliofilai savo pasisakymuose aristokratiškumo sąvoką neigė. Prancūzijos aristokratai išlaikė griežtą luominės visuomenės etiketą, o tarpukario Lietuvos inteligentai, kūrybiškai bendraudami, su salonais nesitapatino. Jie siekė atsiriboti nuo visko, kas sietų juos su prabanga ar aukšta kilme. Saloninėje veikloje dalyvaujantys nuoširdžiai tikėjo, kad „tikrai kūrė Lietuvą. Būti lietuviu – kad būtų lietuviška kultūra, kad veikalas lietuviškai parašytas, kad liaudies menas atsispindėtų dekore, interjere; tas buvo labai svarbu. Nors, kartu, šie žmonės ir į užsienį važinėjo, pažino kitą aplinką.“¹⁷⁴

Atsiribojimas nuo kilmingųjų luomo, nuo buržuazijos, uždaras bendravimas, diskusijos, filosofavimas yra būdingi ir europinio salono sampratai. Socialinės lygybės propagandą patvirtina ir L. Kastanauskaitės minimos kairiosios pažiūros bei jų apsikaitimo veikla tarpukario Lietuvos inteligentų aplinkoje. Priešingai erdviems ir prabangiai įrengtiems europiniams salonams,

¹⁷² Kuzmickas, Vincas. *Kazys Binkis. Gyvenimas ir kūryba*. Kaunas: Šviesa, 1985, p. 74-75.

¹⁷³ Jankevičiūtė, 2005, op. cit., p. 114.

¹⁷⁴ Endriukaiytė, 2010, op. cit., p. 99-101: Priedas Nr. 3. *Interviu su Dalia Palukaitiene, Sofijos Kymantaitės-Čiurlionienės anūke. 2010-04-07.*

tarpukario Lietuvoje siekta atsiriboti nuo didelių ir puošnių patalpų, aristokratiško gyvenimo būdo ir taip vadinamo „turtinųjų“ sluoksnio. Tai atsispindi tarpukario Lietuvos inteligentų namuose, kur vyrauja kukli racionalizmo, modernizmo aplinka. Modernizmo stilistikoje buvo suprojektuotas ir Sofijos Čiurlionienės namas, interjeras ir baldai (arch. Vytautas Landsbergis-Žemkalnis). Šiame name visos erdvės suprojektuotos ypatingai racionaliai. Išlikusiuose brėžiniuose matyti, kaip buvo skaičiuojamas kiekvienų durų atsidarymo lankas, kad nebūtų kliudomi baldai, interjero įranga ir kiti daiktai. Šio namo pirmajame aukšte, tarp svetainės ir valgomojo kambario, buvo suprojektuotos slankiojančios durys, kad svečių priėmimų metu būtų galimybė erdvę padidinti.¹⁷⁵

Modernizmo įtaką liudija ir kiti Lietuvos archyvuose saugomi Lietuvos inteligentų namų projektai, realizuoti tarpukario miesto ir priemiesčių aplinkoje. Kai kurie namai yra rekonstruoti ir dabar visuomenei prieinami kaip tarpukario inteligentų namai-muziejai.¹⁷⁶ Be to, yra užfiksuoti tarpukario Lietuvos gyventojų prisiminimai: pavyzdžiui, Danutė Čiurlionytė-Zubovienė rašė, kaip Baliui Sruogai namus Kaune, Ramiojoje gatvėje, projektavo Vladimiras Zubovas. Ką tik Berlyne architektūros studijas baigusiam jaunam architektui buvo iškelti taupumo, racionalumo ir funkcionalumo reikalavimai: „B. Sruoga pageidavo, kad pirmame aukšte būtų atvira veranda, jo kabinetas, įeinamas iš prieškambario, valgomasis ir atitraukiamom užuolaidom nuo jo atskirtas mažas V. Sruogienės kabinetas. Vėliau tame kambaryje buvo rengiami teatro vakarai.“¹⁷⁷ Šiandien Sruogos muziejuje atkurtas nedidelis valgomasis, kuriame stovi J. Prapuolenio tautinio stiliaus valgomojo baldų komplektas ir pianinas, o erdvę padidina kuklus V. Sruogienės kabinetas. Jame taip pat viskas apskaičiuota – nė vieno nereikalingo daikto, čia telpa tik siaurutė viengulė tachta¹⁷⁸, darbo stalas ir lentynos. Sėdint prie valgomojo stalo ši patalpa atrodo lyg nedidelė teatro scena, kurią nuo valgomojo skiria lietuviško austinio audeklo užuolaidos. Šios dvi erdvės padalytos racionaliai ir ekonomiškai, estetiškai ir funkcionaliai.

Panašiu principu buvo projektuojami ir kiti intelektualų namai. Vytautas Landsbergis-Žemkalnis prisiminimuose apie paties suprojektuotus šeimos namus Kaune, Donelaičio gatvėje, rašė, kad pirmajame aukšte šalia projektavimo kabineto buvo šeimos valgomasis: „Šie du kambariai reikalui esant būdavo sujungiami išstumiamomis durimis į vieną didelę patalpą, kuri buvo naudojama kartais meno subuvimams, pasitarimams arba didesniai svečių kiekiui priimti.“¹⁷⁹

¹⁷⁵ LLMA. F. 81, ap 1, b. 652, l. 1. (Ikonografiniame šaltinyje – tik patalpų įrangos eskizai ir brėžiniai; interjero aprašymas – L. Preišgalavičienės).

¹⁷⁶ Poetės Salomėjos Nėries ir skulptoriaus Bernardo Bučo namai-muziejus Palemone, kompozitoriaus Juozo Gruodžio namai-muziejus Kaune, rašytojo, dramaturgo Juozo Grušo memorialinis muziejus Kaune.

¹⁷⁷ Čiurlionytė-Zubovienė, Danutė. *Patekėjo saulė. Antroji knyga. Atsiminimai apie Motiną*. Kaunas: Santara, 2007, p. 171-172.

¹⁷⁸ Tachta – (persų k.) plati sofa be atkaltės. In: *Tarptautinių žodžių žodynas*. Vilnius: Alma littera, 2008, p. 725.

¹⁷⁹ *Vytautas Landsbergis-Zemkalnis. Iš atminties ekrano / Sud. Vytautas Landsbergis*. Vilnius: Versus Aureus, 2009, p. 255.

Dailininko L. Truikio ir operos solistės M. Rakauskaitės namai taip pat buvo žinomi kaip intelektualų salonas. Šių namų interjeras pasižymėjo teatrališkumu. Rasa Jonė Ruibienė tvirtina, kad L. Truikio namuose du kambariai buvo skirti svečiams priimti: „Kambarių sienos ir grindys puoštos kilimais, kuriuos labai mėgo L. Truikys, teigdamas, kad tai XVII–XIX a. menas. [...] Kaip tik šiuose kambariuose buvo klausomasi muzikos (tikrai labai įvairios: operų, simfonijų, negrų spiričuelų) ir kalbama apie Egiptą, jo dievus, žynius, jų maldas ir įvairias galias, apie piramides. Arba apie Atlantidą ar nuostabią Bizantijos kultūrą ir dievišką gotiką.“¹⁸⁰ Saloniniai pokalbiai, diskusijos apie Senovės Egiptą, Atlantidą, apie kultūros atgamtiškumą buvo būdingi daugeliui to meto teosofinių pažiūrų inteligentų. Kaip matyti iš 1936 metų Rericho pakto, L. Truikys ir A. Žmuidzinavičius priklausė N. K. Rericho draugijai.¹⁸¹ Visos Rericho draugijos veikė pagal Pasaulinės kultūros lygos prie N. K. Rericho muziejaus Niujorke programą, kuri numatė penkias privalomas sekcijas: filosofijos ir etikos, meno, mokslo, Rericho pakto ir moterų vienybės. Kaune, kaip teigia L. Kastanauskaitė, veikė meno sekcija: „meno sekcija rikdavosi Valstybės teatro scenografo L. Truikio ir M. Rakauskaitės bute, kambaryje su tamsiai pilkomis sienomis ir kėdėmis, su persiškais kilimais, krikščioniškais kryžiais ir Budos statulėle, rytietiškoms vazomis, smilkalų kvapais ir paskaitomis apie senovės Rytų meną.“¹⁸² Tarpukario salonuose vyko plačios diskusijos ne tik apie Lietuvos, bet ir apie viso pasaulio kultūrą.

Vieni reričiai orientalizmo objektus interjere derino su lietuvių liaudies meno objektais, kiti etnines formas jungė su modernizmu. Dar kiti aplinkos formavimui naudojo saikingas, estetiškas neobaroko ir secesines formas. Tai liudija Juozo Tumo-Vaižganto namai. Iš pirmo žvilgsnio atrodo, kad saloninis gyvenimas juose nevyko. Saloninę veiklą liudija J. Tumo-Vaižganto memorialinio buto-muziejaus ekspozicijos tekstai. Juose rašoma, kad J. Tumo-Vaižganto namų slenktį peržengdavo aukštoji dvasininkija, valdžios vyrai, profesoriai, menininkai bei visada klegantis studentų būrys.¹⁸³ Vaižganto svečių kambarys buvo paprastas ir kuklus. Kambarį puošė nedidelis minkštų secesinių baldų komplektas: sofa, du foteliai, kėdės, apvalus mažas staliukas. Ant sienos, virš sofos, kabėjo nežinomo dailininko Šv. Pranciškaus Asyžiečio paveikslas, kitas kambario sienas puošė dailininkų A. Kodkino „J. Basanavičius“, B. Naruševičiūtės-Žmuidzienės „Madona su kūdikiu“, litografija „Pijus XI-asis“ ir kiti darbai. Kambario pagrindinis akcentas – biblioteka. Šiame kambaryje buvo dar vienas subtilus vidaus erdvės akcentas – kanarėlių narvelis. Juozas Tumas-Vaižgantas mylėjo gyvūnus, turėjo šunelį Kauką ir dvi margaspalves kanarėles. Alfonsas Šimėnas prisimena, jog „kambarys buvo labiau

¹⁸⁰ Ruibienė, op.cit., p. 111.

¹⁸¹ Tarabilda, op. cit., p. 41-43.

¹⁸² Kastanauskaitė, op. cit., p. 86.

¹⁸³ Paplauskienė, Virginija. *Juozo Tumo-Vaižganto memorialinis butas-muziejus*. Ekspozicijos vadovas. Kaunas: Maironio lietuvių literatūros muziejus, 1997.

panašus į mokslininko kabinetą negu į klebono svetainę: rašomasis stalas, kelios kėdės ir knygomis nukrautos lentynos“.¹⁸⁴ Anot Stepo Zobarsko, kanarėlių nepertraukiamas klegesys buvo charakteringa Vaižganto salono nuotaika: „Kai svečias išeina, Tumas barkšteli pirštais į kanarėlių narvo virbus ir pradeda bartis: „Kad tu panie giedi ir giedi. Pasilsėk, ne vienai dienai užgimei.“¹⁸⁵

Garsiausi ir prabanga išsiskiriantys buvo profesorius, poeto Jono Mačiulio-Maironio namai, įkurti autentiškoje barokinėje aplinkoje. Jie išsiskyrė erdvumu, barokinio dekoru puošnumu, patalpų grupavimu, erdvių gausiems svečių susibūrimams numatymu. S. Imbrasaitės pasakojime teigiama, jog poeto salonai garsėjo kaip to meto literatūrinių susitikimų vieta. Čia dažnai būdavo rengiami vakarėliai, taip vadinamos „arbatėlės“. Maironio namuose įvairiomis progomis lankydavosi kompozitoriai Juozas Naujalis, Algimantas Kačanauskas, operos solistės Adelė Galaunienė, Marija Lipčienė, pianistė Aldona Smilgaitė-Dvarionienė, literatas Kazys Puida su žmona, prelatas filosofas Aleksandras Jakštas-Dambrauskas, Valstybės teatro režisierius Borisas Dauguvietis bei daugelis kitų. Maironio namuose susiburdavo po kelias dešimtis svečių, o ypatingomis progomis ir žymiai daugiau. Pavyzdžiui, per Šv. Joną Kentiški, spalio 20 dieną į poeto gimtadienį ir vardines susirinkdavusi „visa Lietuva – ir Prezidentas, ir paprasti kaimynai. Žymus prancūzų rašytojas Jeanas Mauclere’as, pabuvojęs tokiame pobūvyje, Maironį vadino tikru XVIII a. prancūzų abbe“.¹⁸⁶ Išlikęs J. Tumo-Vaižganto prisiminimas apie Maironio namus: „Maironies salonai gražūs: ne tiek turtingi stilingais baldais, kiek gausiai dekoruoti vertingais dailininkų paveikslais, originaliais ir brangiai kopijuotais. Tarp paveikslų daug jo paties portretų ir bareljefų. [...] yra ir šiaip jau brangių paminklinių daiktų, senų laikrodžių.“¹⁸⁷ Maironio namai iš tiesų buvo pritaikyti gausiems susibūrimams, pasisėdėjimui atskirose grupėse. Šiuose namuose svečių priėmimui buvo pritaikytos net trys erdvės: barokinė „Raudonoji svetainė“, tautinio stiliaus ornamentika dekoruotas „Didysis valgomasis“ – jame tilpo ne tik stalas gausiai susirinkusiems svečiams, bet ir plati, keturvietė sofa, neobarokinis ažuolinis bufetas ir fortepijonas – ir trečioji erdvė „Kabinetas“, kurio sienos buvo ištapytos *art deco* geometrine ornamentika. Svečiai galėjo nevaržomai judėti tarp skirtingų erdvių dėka dvarams būdingo pereinamų patalpų išdėstymo principo.

Salonų interjerai atspindėjo tarpukario Lietuvai būdingą konfliktą tarp aristokratiškos ir valstietiškos kultūrų. Jį iliustruoja „liaudį“ atstovavusio Juozo Keliuočio prisiminimai: „S. Čiurlionienės salone gal ištisą dešimtį metų veikė kalbos ir literatūros klubas. Čia reguliariai rinkdavosi kalbininkai, vertėjai ir vienas kitas rašytojas. Aš irgi buvau pakviestas šio klubo

¹⁸⁴ *Neužmirštamas Vaižgantas. Atsiminimai, esė, laiškai* / Sud. A. Pakėnas. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2009, p. 112.

¹⁸⁵ *Ibid.*, p. 209.

¹⁸⁶ Imbrasaitė, op. cit., p. 25-29.

¹⁸⁷ *Ibid.*, p. 29.

nuolatinu nariu. [...] Bet aš tik kelis kartus aplankiau šį klubą. Man atrodė, jog šis klubas buvo suorganizuotas nusižiūrėjus į XVII–XVIII amžiaus aukštųjų Prancūzijos damų veikusių salonus. Čia buvo laikomasi aukšto, iškilmingo, beveik apeiginio stiliaus, kuris jau visiškai nebetiko XX amžiaus Lietuvos valstiečių vaikams. Man atrodė, jog tai buvo gryna pseudobajoriška atgyvena.“¹⁸⁸

Saloninis gyvenimas laikinojoje sostinėje darė įtaką ne tik privatiems kauniečių butams ir namams. Kultūriniai pokalbiai ir politinės diskusijos vykdavo ir viešojoje kavinių aplinkoje, privačiose galerijose, įvairioms draugijoms bei organizacijoms priklausančiose patalpose. Tarpukario Kaune, kaip ir kituose Europos didmiesčiuose, buvo visuomeninės paskirties patalpų, kuriose nuotaiką kūrė ne pats interjeras, bet lankytojai: Petronėlė Orintaitė savo atsiminimuose rašė, kaip „Konrado“ arba „Metropolio“ kavinėse prie to paties stalelio susiburdavo Levas Karsavinas, Vincas Mykolaitis-Putinas, Vincas Krėvė. Prie jų, ten besilankiusių kasdien, kartais prisijungdavo Balys Sruoga, Faustas Kirša, Petras Vaičiūnas, Liudas Gira, Petras Cvirka ir kiti intelektualai, mėgstantys diskusijas bendraminčių aplinkoje¹⁸⁹. Keliuotis prisimena, kad „Metropolio“ kavinėje buvo įsteigtas „Juodosios kavos“ klubas, kurio nariu buvo ir jis pats. Jame rinkdavosi daugiausia tautiškos orientacijos žmonės: „Bet greitai aš įsitikinau, jog šis klubas daugiausia rūpinasi tautininkų įtakos palaikymu „Naujojoje Romuvoje“. Jame nebuvo nuoširdžiai sielojamasi lietuviškos kultūros ugdymu.“¹⁹⁰

Čia pateikti tik keli saloninio interjero atvejai. Apie juos kalbėjo to meto visuomenė, jie išliko žmonių atmintyje. Tarpukario salonų interjerus jungė salono šeimininkų kultūrinių vertybių eksponavimas. Sekimas mada, prabangos daiktai nebuvo prioritetiniai iš dalies todėl, kad Lietuvos gyventojų perkamoji galia buvo ribota. Išlikę namų-muziejų interjerai liudija sąmoningą dekorą pasirinkimą: eksponuojami draugų dovanoti tuometinių Lietuvos menininkų kūriniai, šeimos ir asmeninės relikvijos, Lietuvos valstybingumo simbolika. Kolektyvinį tapatumą atspindėjo lietuviški rankomis išausti audiniai, rankdarbiai, ant sienų kabinami kilimai ir liaudies meno pavyzdžiai. Interjeras atspindėjo lietuviškos saloninės kultūros savitumą – europietiškos kultūros ir vietinių tradicijų sintezę. Tarpukario salono patalpose naujai interpretuojama dvarų kultūra, sąmoningai atsiribojant nuo nemotyvuotos prabangos, atsirenkant tik labiausiai vertinamas aristokratiško gyvenimo būdo citatas. Naujai statomuose namuose sąmoningai atsisakyta bereikalingų erdvių gyvenamuosiuose namuose, vengta brangios apdailos ir dekorų. Tenkinamasi kuklia, patogiai suplanuota, apgalvota modernistine aplinka, eksponuojamos ne paveldėtos antikvarinės kolekcijos, o krašto praeities relikvijos. Tautinės katalikiškos pakraipos gyventojų

¹⁸⁸ Keliuotis, Juozas. Gyvenimo vingiuose. Juozas Keliuotis apie Faustą Kiršą. Atsiminimai. In: *XXI amžius*. Nr. 78. Spalis 17, 2007, p. 10.

¹⁸⁹ Orintaitė, Petronėlė. Vakarų Metropolijoje. In: *Ką laumės lėmė. Liepalotų medynuose*. Prisiminimai. Vilnius: Vaga, 2001, p. 219-252.

¹⁹⁰ Keliuotis, 2007, op. cit., p. 10.

namuose interjeras buvo liaudiškas ir retrospektyvus: pripildytas įvairias šeimos ir bendruomenės tradicijas primenančių daiktų. Laisvamanių, teosofų namuose greta lietuvių liaudies meno objektų galima rasti rytietiškų daiktų. Skirtingus skonių ir pažiūras į vienijo tautiškumas. Todėl lietuvių liaudies menas, audinių tekstilė, medžio drožiniai dominavo visuose interjeruose. Tai buvo pilietinio tapatumo simboliai ir atpažinimo ženklai.

Stilistiškai tarpukario salonai atrodė skirtingai. Išskirtiniais atvejais buvo atkuriamas klasicizmas ir naudojami autentiški antikvariniai daiktai, Vakarų Europos meno senienos. Dažniau patalpos buvo apstatomos atsitiktiniais bydermejerio ir modernizmo formų baldais, o sienas puošė Lietuvos tapytojų darbai. Vidutinio miestiečio namuose įprasta eklektika. Ketvirtuoju dešimtmėčiu naujai pastatytuose namuose (jų salonuose) kryptingas modernizmo ir tautiniam stiliui būdingų elementų derinys.

Gyvenamųjų patalpų planavimui būdinga tai, kad tarp dviejų erdviausių patalpų, esančių bute ar namo (dažniausiai) pirmajame aukšte, būdavo įrengiamos slankiojančios durys tam, kad susibūrimų metu būtų galimybė erdvę išplėsti. Paprastai būdavo apjungiamas salonas su valgomojo kambariu ar valgomasis su kabinetu. Saloninio gyvenamojo interjero valgomajam kambariui būdingas apskritas stalas, rečiau buvo naudojamas didelis pailgas stalas. Saloninė erdvė privalėjo turėti vietos svečių susėdimui, susibūrimams. Namų spektakliams, koncertams buvo numatoma kamerinė erdvė, atskira vieta skiriama muzikos instrumentui. Saloniniame interjere buvo projektuojamas ypatingas, paslaptingas ir teatrališkas apšvietimas. Jį sukurdamo po lubų karnizais paslėpta šviesa, mažų lempučių girliandos, taip pat ant sienų tvirtinamos žvakės arba bra.

Visuomeninėse patalpose saloninė kultūra silpniau veikė interjerus nei privačiuose namuose. Kavinių patalpose saloninė kultūra sklido panašiai, kaip ir kitose Europos šalyse. Greičiausiai dėl to kavinių aplinka tiek Lietuvoje, tiek kituose Europos didmiesčiuose buvo panaši. Visuomeninių, politinių organizacijų patalpose buvo vadovaujamosi tomis pačiomis organizacijos įvaizdžio formavimo taisyklėmis kaip ir didžiosiose valstybėse. Čia per vidaus erdves skleidėsi galios estetika, kurią ikūnijo daiktų paskirstymo ir išdėstymo logika, hierarchija bei tvarka.

1.2.4. Kontrkultūros idėjų įtaka bohemos patalpoms

Menininkams, ypač jauniems, visais laikais buvo įprasta kritikuoti socialines ir kultūrinės visuomenės ydas, kurti naujas socialines vizijas, utopijas ir siekti jas realizuoti. Lietuvoje nemažai žmonių atvirai niekino visuomenėje nusistovėjusią tvarką, gyvenimo normas ir tradicijas. Daugiatautė menininkų bohema Lietuvoje, kaip ir visame pasaulyje, buvo ypatingai palanki tarp tarptautinio modernizmo ir futurizmo pažiūroms gyvuoti. Kontrkultūrinė Lietuvos menininkų

veikla laikoma trečiuoju svarbiu sociokultūriniu interjero formavimo(-si) veiksmu. Jo įtakoje užsimezgė ir vystėsi bohemos interjeras.

Tarpukario bohemos interjeras yra susijęs su didmiesčio gyvenimu, jis buvo nepriimtinas mažiems miesteliams, tačiau į kaimo vietoves boheminkai atvykdavo pas kurį nors bendramintį, gyvenantį autentiškoje dvaro aplinkoje.¹⁹¹ Bohemos sąvoka iš pradžių buvo siejama su literatais, vėliau šiuo terminu pradėti vadinti įvairių sričių meno kūrėjai bei jų gyvenimo būdas.¹⁹² Bohema galėjo būti studentai, dailininkai, rašytojai. Dalis jų atstovavo aukštesnį socialinį sluoksnį, tačiau buvo kairiųjų pažiūrų ir palaikė liaudį. Aptariant bohemos reiškinių, naudojama sąvoka *kontrkultūra*. Ja vadinama gyvensena, metanti iššūkį įsigalėjusioms visuomenės normoms.¹⁹³ Bohemos atstovai deklaravo nepritimą bajoriškoms manieroms (nors patys mielai leisdavo laiką dvaruose), tuo pačiu metu aktyviai diskutavo ir rūpinosi lietuviškos kultūros kūrimo projektu. Kalbėdamas apie naujai kuriamą lietuvišką tapatumą J. Keliuotis skelbė, jog naujoji krašto kultūra neturi būti nacionalistinė, ji turi siekti visuotinės reikšmės ir prasmės: „Ji turi vadovautis universalinio naujojo humanizmo dvasia, kuri neniekintų nė vieno žmogaus, ir nė vienos tautos, ir nė vienos kitos kultūros. Ji turi būti universali, bet ne kosmopolitinė, ji turi būti lietuviška, bet ne nacionalistinė ir ne rasistinė. Ji turi būti individuali ir originali, bet ne individualistinė, ir ne ekstravagantiškai ekskliuzyvinė, bet ir ne kompiliacinė – tik kūrybiškai sintezuojanti kitų tautų kūrybinius laimėjimus. Pati lietuvių tauta turi kurti savitą, individualią, originalią kultūrą ir ją organiškai įsijungti į universalią visos žmonijos humanistinę kultūrą.“¹⁹⁴

Bohemiai priklauso laisvųjų profesijų atstovai – aktoriai, muzikai, dailininkai, rašytojai. Jie dažnai gyvena palaidai ir netvarkingai.¹⁹⁵ Bohema – tai meninės inteligentijos aplinka, ypatingai imli radikalioms naujovėms. Įvairiose monografijose apie to meto menininkus rašoma, kad Kauno sociokultūrinis kontekstas sudarė puikias sąlygas bohemiai reikštis, o ir pati laikinosios sostinės aplinka tam tiko. Čia buvo daug išsilavinusių, ryškių menininkų, susipažinusių su Europos kultūra, asmeniškai pažįstančių kitų šalių bohemiečius ar bent jau lankęsi jų susitelkimo centruose. Didesnė tarpukario menininkų dalis mėgo linksmintis senamiesčio kavinėse, vartojo alkoholinius gėrimus, skandalingai elgėsi ir panašiai. Kaune jie rinkdavosi populiariuose restoranuose, tokiuose kaip „Versalis“, „Metropolis“, „Rambynas“, „Central“ (tuo metu vadinamas „Božegraika“), bare „Pale-Ale“ ir kitur.¹⁹⁶ Memuaruose apie Justiną Vienožinskį amžininkai teigia, kad bohemiškumu

¹⁹¹ Santvaras, Stasys. Dvaras, į kurį mes nebegrįžom. Prisiminimai apie Borisą Melngailį. In: (*Dirva*. Nr. 18–30. 1966) *Žiemgala*. Nr. 1, 2001, p. 29–33.

¹⁹² Bohema. In: *Lietuviškoji enciklopedija* / Sud. V. Biržiška. T. 4. Kaunas: Spaudos fondas, 1936, p. 1.

¹⁹³ Kontrkultūra. In: *Tarpatinių žodžių žodynas* / Sud. A. Bendorienė, V. Bogušienė, E. Dagitė ir kt. Vilnius: Alma littera, 2008, p. 398.

¹⁹⁴ Keliuotis, Juozas. Gyvenimo vingiuose. Juozas Keliuotis apie Faustą Kiršą. Atsiminimai. In: *XXI amžius*. Nr. 78. Spalio 17, 2007, p. 10.

¹⁹⁵ Bohema. In: *Tarpatinių žodžių žodynas*, op. cit., p. 109.

¹⁹⁶ Mulevičiūtė, op. cit., p. 53.

lietuvius užkrėtė du centrai: Krokuva ir Petrogradas: „Krokuvoje ypač žydėjo intelektualinis gyvenimas, kuris laisvalaikiais koncentravosi Michaliko kavinėje ir panašiuose kabaretuose. Peterburgo-Petrogrado menininkų įdomų gyvenimą skiepijo prof. architektas Vladas Dubeneckis, jo žmona Olga – tapytoja ir balerina – ir Peterburgo Meno akademijos studentas Levinsonas – Benaris. Visi jie buvo labai simpatiški ir linksni žmonės ir to mokė apsnūdusius lietuvius.“¹⁹⁷ Tarpukario menininkai mėgdavo susitikti „karčemėlėse“ senamiestyje, netoli senojo turgaus, tačiau taip pat lankydavosi ir prabangesnėse kavinėse, tokiose kaip „Konrado kavinė“ ar „Metropolis“ Laisvės alėjoje. Bohemiško gyvenimo erdvės buvo labai svarbi kolektyvinės kultūros formavimo(-si) aplinka. Tarpukario menininkų gyvenime bohemiškumas skleidėsi per jų gyvenamosios ypatumus ir aplinką, jis plito viešose ir privačiose erdvėse. Lietuvos bohemininkai, kaip ir Vakarų Europos, rinkdavosi ne tik viešose vietose, bet ir butuose, kūrybinėse dirbtuvėse, užmiesčio dvaruose. Anot poeto Stasio Santvaro prisiminimų taip vadinami „simpoziumai“ reguliariai vykdavo latvių kilmės poetui Borisui Melngailiui priklausančiame Lašmen-Pamūšio dvare (Šiaulių apskr.).¹⁹⁸ Vincas Kuzmickas rašo, kad nemažai bohemos susibūrimo vietų buvo privačiose gyvenamosiose erdvėse Kaune, minėjo, kaip pirmadieniais poeto Kazio Binkio bute (Maironio g., nr. 33) arba kurioje nors smuklėje vykdavo triukšmingos „Brolių paldieninkų sueigos“, kuriose būdavo svarstomos meno susidėvėjimo ir atnaujinimo problemos. Sueigų metu dažnai buvo girdimi žodžiai „protestas“ ir „barbarizmas“, apibūdinantys naująjį meną.¹⁹⁹ Šiomis sueigomis K. Binkis prie savęs traukė modernistinio meno šalininkus, ekspresionistus. Poeto organizuojamuose „paldieninkuose“ lankydavosi įvairių sričių menininkai: Petras Vaičiūnas, Salys Šemerys, Liudas Gira, Juozas Švaistas, Juozas Petrėnas, Adomas Galdikas, Juozas Tysliava, Faustas Kirša, Juozas Gruodis bei daugelis kitų Lietuvos ir užsienio menininkų. Poeto namuose mėgdavo rinktis ir teatralai, kurie vien tik savo buvimu sukurdavo bohemišką, pakilią nuotaiką. Dažnas svečias juose buvo ir teatro režisierius Borisas Dauguvietis.²⁰⁰ Pastarasis lankydavosi ir Maironio namų salone, tačiau ten jausdavosi nejaukiai dėl tradiciniams salonams būdingo etiketo. Salonai nepatikdavo ir kitiems kairiųjų pažiūrų menininkams, jie juose jausdavosi vieniši ir svetimi. J. Keliuotis rašė: „Man įdomiau, smagiau ir jaukiau būdavo boheminėse sueigose. Jose ne tik pailsėdavau ir patirdavau tikro džiaugsmo, bet gaudavau ir įkvėpimo naujiems kūrybos žygiams. Faustas Kirša, rodos, nė karto nebuvo atsilankęs į šį bajorišką klubą-saloną. Jam jis buvo irgi gana svetimas.“²⁰¹

Bohemos atstovai susitikinėjo grupėmis skirtingose erdvėse, tačiau bohemos interjero analizei svarbios specialiai menininkams sukurtos patalpos. Toks kambarys, kaip teigia Antanas

¹⁹⁷ Vienožinskis, op. cit., p. 299.

¹⁹⁸ Santvaras, op. cit., p. 29.

¹⁹⁹ Kuzmickas, op. cit., p. 52-53.

²⁰⁰ Dauguvietytė, Galina. *Perpetuum mobile*. Atsiminimai / Sud. I. Liutkevičienė. Vilnius: Tyto Alba, 2002, p. 70-71.

²⁰¹ Keliuotis Juozas. Gyvenimo vingiuose. Juozas Keliuotis apie Faustą Kiršą. Atsiminimai. In: *XXI amžius*. Nr. 78, 2007, p. 10.

Sutkus, buvo įrengtas „Vilkolakio“ teatre ir vadinosi „dangaus žydryne“. Tik klubo nariams skirtos patalpos lubos ir sienos buvo išdažytas melsvai ir pagražintos auksu spindinčiomis žvaigždėmis. Patalpą netradiciškai apšvietė palubės kampe pakabinta melsva šviesa spindinti lemputė, o langai buvo aklinau užtaisyti, kad į patalpą nepatektų dienos šviesa. „Kambarys turėjo priminti blankiai mėnulio apšviestą dangaus skliautų žydrynę, kur meno žmonės galėtų susikaupti ieškoti ir surasti savo kūrybai įkvėpimo.“²⁰² Tačiau A. Sutkaus prisiminimuose ši patalpa išliko kaip menininkų girtavimo vieta. Sutkus savo memuaruose dar mini laiptus, ant kurių buvo galima ne tik sėdėti, bet ir atsigulti, nes kambaryje nebuvo jokių baldų.²⁰³ Minimaliai įrengtas interjeras atspindėjo klubo pavadinimą ir bohemiską ideologiją. Išlikusios fotografijos liudija, kad menininkų pasilinksminimai vykdavo ir kitose „Vilkolakio“ patalpose. „Vilkolakio“ temą ir ideologiją deklaravo ant sienų iškabinėtos satyros teatro fotografijos ir plakatai. Anot teisininko ir politinio veikėjo Rapolo Skipičio, „Vilkolakio“ patalpose buvo įrengta nedidelė „saliukė, kurioje galėjo tilpti gal 60, o daugiausia 80 kėdžių. Gale padaryta scena, o greta – užkulisis aktoriams grimuotis ir persirengti – šie buvo nepatogūs ir maži.“²⁰⁴ Satyrišką požiūrį į kultūrinį Lietuvos gyvenimą labiausiai reprezentavo sieninė tapyba: dekoratyviniame pano buvo netradiciškai pavaizduotas Balio Sruogos šaržas. Šis sėdėjo po medžiu, ištiesęs kojas, su maža skrybėle ant galvos. B. Sruoga buvo nutapytas visu ūgiu kaip boheminkų grupės lyderis (22 il.). Tai buvo rimtas iššūkis nusistovėjusiems visuomeninių patalpų įrangos standartams, solidaus tautinio interjero satyriška interpretacija. A. Sutkus prisimena kolektyvinį „Vilkolakio“ teatro interjero kūrimo ir įrengimo procesą 1919 metų rudenį: „O. Dubeneckienė pagamina didžiulį pano – Vilkolakio vaidilos B. Sruogos portretą; V. Dubeneckis išgražina laiptus; P. Galaunė puošia salės angas; V. Jomantas sukuria „Vilkolakio“ herbą [buvo nutapytas žiūrovų salėje ant sienos], V. Bičiūnas nupiešia Vilkolakio scenai neva pastovią dekoraciją [kurios centre buvo įkomponuotas satyros teatro simbolis – vilko galva].“²⁰⁵ Be bohemiskų, laisvai improvizuotų renginių amžininkai prisimena teatro patalpose vykus ir rimtą kultūrinę veiklą: „Kas šeštadieniais būdavo vakarėliai su programa. Rimtąją dalį atlikdavo smuikininkė Gražina Matulaitytė, atiduodavau ir aš savo duoklę, o tai man būdavo labai malonu, nes turėdavau tokius akompaniatorius kaip Juozą Tallat-Kelpšą, Viktorą Žadeiką. Kartais Balys skaitydavo eiles arba priversdavo skaityti, pvz. Faustą Kiršą ir kt. Būdavo paskaitos. Kartą girdėjau Tumą. V. Bičiūnas su Sruoga parašydavo vaidinimų, komedijėlių.“²⁰⁶ Šiame menininkų klube lankėsi daugybė žmonių, čia buvo kuriama lietuviškos bohemos kolektyvinė tapatybė. „Vilkolakio“ atvejis liudija būdingą kontrkultūros idėjų įtaką bohemos

²⁰² Sutkus, op.cit., p. 48.

²⁰³ Ibid, p. 48.

²⁰⁴ Skipičis, Rapolas. In: *Balys Sruoga mūsų prisiminimuose* / Sud. V. Sruogienė. Vilnius, 1996, p. 73.

²⁰⁵ Sutkus, op. cit., p. 33.

²⁰⁶ Jonuškaitė, Vincė. In: *Balys Sruoga mūsų prisiminimuose* / Sud. V. Sruogienė. Vilnius, 1996, p. 68-69.

patalpoms: aplinka sukurta minimaliomis sąnaudomis (finansinėmis, laiko ir medžiaginėmis), tačiau labai ekspresyvi. Bohemiškas interjeras atsiskleidžia kaip kamerinis, neformalus, drąsus ir linksmas, aiškiai deklaruoja satyrišką požiūrį į tuometinę kultūros politiką. Tačiau čia minimas viešas kontrkultūros idėjų deklaravimas interjere tarpukariu buvo labai retas reiškinys. Jis neturėjo sąlygų plėtrai ir menininkų gyvenamuosiuose kambariuose, nes išlikę nuomos dokumentai liudija, kaip patalpų savininkai nuomotojams griežtai ribodavo remonto ir įrangos laisvę.

Skaitant tarpukario Lietuvos bohemos gyvenimo būdą tyrinėjusių autorių darbus, susidaro įspūdis, jog kontrkultūros atstovai buvo pamėgę prabangią aplinką. Pavyzdžiui „Lietuvos viešbutyje“ įrengto „Metropolio“ restorane dažnai pietaudavo Juozapas Albinas Herbačiauskas, Juozas Keliuotis, Balys Sruoga, vakarais biliardą žaisdavo Kazys Binkis ir Kazys Petrauskas²⁰⁷. Tačiau išlikusi biliardo patalpos fotografija liudija, kad interjeras buvo kuklus. Biliardo salėje taip pat neaptikta prabangos daiktų. Sienos – be paveikslėlių ar meno kūrinių. Modernizmo stilistikos siekta dar vienoje bohemiško bendravimo erdvėje – kortų kambaryje. Vyravo nuomonė, jog „Metropolis“ - tai vieta, kur aukštoji visuomenė praleidžia laiką, kur galima išmokti gerų manierų, pažinti visuomenės elitą: diplomatus, pramonininkus bei kitą visuomenės „grietinėle“. Tuometiniai bohemiečiai susitikinėdavo ir diskutuodavo kultūros bei politikos klausimais ne tik tarpusavyje, bet ir su tuometinės visuomenės elitu: su juo susidurdavo „Metropolio“ rūkomajame kambaryje. Ši patalpa, priešingai nei kitos bohemiškos erdvės, buvo įrengta puošniai ir jaukiai, dekoratyviai ir šiltai, sekant Lietuvos dvarams būdinga saloninių patalpų stilistika: sienos iškljuotos *secesinės* ornamentikos tapetais su egzotiškų paukščių ir vynuogynų raizginiais, rytietiškas kilimas patiestas po vienspalvę išraiškingos *art deco* formos sofa, langai pridengti baldakimo formų draperijomis, išpuoštomis ilgais kabančiais kutais. Išraiškinga sofa aukšta atkalte suderinta su apvaliais vienspalviais pufais ir plačiais, sunkiais, margu audiniu apmuštais krėslais. Patalpai dekoratyvumo suteikė virš sofos simetriškai įkomponuoti paveikslai: didysis – centre, du mažesni – šonuose. Prabangos įspūdį kūrė plati gipsinė palubės karnizo juosta, didelis apvalus tekstilinis šviestuvas palubėje ir originalus apvalus toršero gaubtas, užklotas didele kutosine skara (23 il.). Iš pateiktų pavyzdžių matoma, kad tarpukario Kauno kontrkultūros atstovams interjero stilistika nebuvo svarbi. Bohemiška aplinka galėjo būti labai įvairi: nuo prabangios iki ypatingai kuklios ir netvarkingos.

Apibendrinant P. Galaunės, A. Venclovos, G. Dauguvietytės, H. Korsakienės bei daugelio kitų amžininkų atsiminimus, J. Mulevičiūtės ir G. Jankevičiūtės monografijas, dailės, literatūros ir istorijos sričių studijas, tarpukario spaudą ir iki šiol nepublikuotas fotografijas galima teigti, kad tarpukario Lietuvos menininkai bohemiečiai mėgo burtis kavinėse, vartoti „bohemiškus“ gėrimus,

²⁰⁷ Pakštalis, Arvydas. Bohemos gyvenimo atspindžiai XX a. ketvirto dešimtmečio Kaune. In: *Kauno istorijos metraštis*. T. 9. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2008, p. 235-245.

rūkyti cigaretes ir opiumo pypkes, elgtis iššaukiančiai ir nekukliai, nekreipiant dėmesio į apliką. Lietuviška bohema gyveno ir elgėsi panašiai, kaip ir kitų Europos kraštų bohemičiai. Privačiai bohemiškai kūrybinei (gyvenamajai) erdvei charakteringa specialiai organizuota tinkle, atsitiktiniai, tarpusavyje nederantys meno kūriniai, didelio formato kino ar teatro plakatai. Baldai bei kiti daiktai dažniausiai eklektiški, per maži arba per dideli patalpai. Visuomeninės bohemos patalpos įrenginėjamos taupiai, tačiau siekiant menininkams suvokiamo jaukumo. Bohemos interjeras – tai iššūkis visuomenėje nusistovėjusioms normoms, tvarkai ir tradicijoms. Bohemiško interjero įrengimu protestuojama prieš reprezentatyvumą, racionalumą, tvarką, prabangą, daiktų parinkimą bei derinimą. Svarbiausias tarpukario Lietuvos bohemos interjero bruožas buvo jo ryšys su tuometiniais Vakarais ir egzistencialistine estetika, kuri po Pirmojo pasaulinio karo plito Europoje nusivylus tradicinėmis Vakarų civilizacijos vertybėmis. Visuomeniniai reiškiniai lėmė ir sudėtingą estetinės sąmonės kaitos procesą.²⁰⁸

Apibendrinant skyriuje pateiktą medžiagą galima teigti, kad naujo tapatumo paieška buvo labai įvairi: ji skirtingai veikė Lietuvos gyventojų meninius skonius. Tautinė katalikiškoji kryptis stipriai veikė konservatyviai, mėgėjiškai formuojamus interjerus; kairiosios pažiūros atvėrė kelius naujoviškų modernizmo patalpų stilistikai, dinamiškų futuristinių formų baldams, o vakarietišku ir rytietišku kultūrų sintezė – populiariausia tapatybės idėja – veikė naujai kuriamo oficialaus tautinio stiliaus formas ir iki tol nematytus interjero objektų derinius. Visas skirtingas pasaulėžiūras vienijo lietuviško, arba tautinio, tapatumo paieškos. Tai buvo jaunos, nepriklausomos valstybės įvaizdžio kūrimo užduotis. Jos įgyvendinimas subūrė skirtingų sričių bei tautybių menininkus. Lietuvos šviesuomenės kultūrinį tapatumą formavo įvairios mentaliteto ir kultūrinių idėjų apskaitimo formos: bibliofilija, menų kolekcionavimas, saloninis gyvenimas, kontrkultūrinė veikla, kurios įtakoje atsirado bohemos interjero tipas, neigiantis tradicijas, tvarką, prabangą ir profesionalumą.

²⁰⁸ Egzistencializmo estetika. In: *Estetikos enciklopedija* / Sud. J. Mureika. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2010, p. 124.

II. INTERJERO ĮRANGOS FORMOS IR JŲ STILISTINĖ RAIŠKA

Šioje darbo dalyje apžvelgiama visuomeniniuose ir gyvenamuosiuose interjeruose naudotų baldų meniniai ypatumai, struktūros ir medžiagiškumo įtaka stilistinei įvairovei, aptariamas naujų, iki tol nematytų formų atsiradimas. Siekiant kuo objektyviau rekonstruoti interjero vaizdą, tiriami profesionalūs ir mėgėjiški, liaudies meistrų sukurti gaminiai, „gražūs“ ir „negražūs“ interjerų atvejai. Nagrinėjami retrospektyvių formų baldai – kuklūs etniniai baldai, puošnūs neogotikiniai, neobarokiniai, neoklasicistiniai; įvairūs modernizmo formų baldai – racionalios integruotos spintos, lentynos, pastatomi kombinuoti baldai (sekcijos), įvairios paskirties pinti ir metaliniai baldai; reprezentaciniai, mišrios stilistikos ir naujai kuriamų formų tautinio stiliaus baldai. Skyriuje aiškinamasi šviestuvų stilistika, analizuojamos jų formos ir medžiagiškumas. Patalpų apdaila ir dekoravimas tiriami skiriant juos į dvi grupes: profesionalūs ir mėgėjiški pasirinkimai. Pastarieji labiau apibūdina tarpukario eklektiką.

2.1. Baldų stilistinė įvairovė

Visuomeninės ir gyvenamosios patalpos tarpukariu buvo apstatomos skirtingos meninės vertės baldais. Baldų formų pasirinkimas formavo interjero stilistines kryptis. Baldus galima skirstyti į tris dominuojančias grupes: pirmoji – *retrospektyvių formų baldai*. Tipologine ir kiekybine prasme tai pati didžiausia grupė. Į ją patenka etniniai, neogotikiniai, neobarokiniai, neoklasicistiniai, kai kurie vytelėmis pinti ir kiti retrospektyvūs baldai. Antroji grupė – *modernizmo formų baldai*. Jiems priskiriami racionalūs baldai: integruotos sieninės spintos ir lentynos, pastatomos kombinuotos spintos (sekcijos), skirtingos paskirties funkcionalūs, metaliniai bei iš vytelių pinti baldai. Trečiąją grupę sudaro *mišrios stilistikos baldai*. Kiekybine prasme jų buvo mažiausiai, tačiau tipologine prasme tai pati ryškiausia ir meniškiausia grupė, nes naujų formų kūrimu ir baldų gaminimu užsiėmė profesionalūs menininkai ir architektai. Jų sukurtuose projektuose buvo gausu šedevrų, kurie sovietmečiu buvo sunaikinti arba pamiršti. Tiriant sintezuotų formų, mišrios stilistikos baldus, išsiaiškinta, kad tarpukariu, kaip ir XIX a. pabaigoje, vienietiniai rankų darbo gaminiai buvo priešpastatomi masinės, pramoninės gamybos produktams. Iš vienos pusės, besivystanti pramonė lėmė visiškai naują patalpų įrangos kultūrą ir naujų formų atsiradimą, iš kitos pusės, vyravo „menų ir amatų“ sąjūdžiui būdingas „antipramoninis“ siekis kurti

ir gaminti originalius, autorinius, vienetinius rankų darbo gaminius. Interjero įrangos projektus ir atskirus dizaino pavyzdžius – baldus, šviestuvus ir kilimus – kūrė ne tik žymūs dailininkai, architektai, bet ir amatų rengimo kursų mokiniai. Būsimieji amatininkai buvo mokomi kūrybiškai perdirdbti gaminamų daiktų modelius ir formas, jas derinti tarpusavyje, derinti spalvas, ruošiami savarankiškai kurti interjero įrangą.²⁰⁹ Tarpukariu vykęs „menų ir amatų“ sąjūdis Lietuvoje išsamiai nušviestas menotyrininkų G. Jankevičiūtės²¹⁰ ir L. Šatavičiūtės²¹¹ darbuose. Tarpukario daugiabučių namų architektūrinio planavimo bei ideologinių ir ekonominių prielaidų ryšys yra ištirtas architektūrologo V. Petrulio straipsniuose.²¹² Klasiniai gyvenamųjų patalpų apstatymo baldais ir dekoravimo ypatumai bei etninės interjero dekoro problemos atskleistos A. Daniliausko etnografinėje apybraižoje apie tarpukario Lietuvos miesto gyventojų butus.²¹³ Iš pastarųjų darbų aiškėja, kad tarpukario Lietuvos miestų gyvenamieji interjerai buvo arba profesionalūs, arba mėgėjiški. Profesionalus interjeras buvo kuriamas žinomų architektų, meniškai derinant tarpusavyje visus interjero dizaino elementus – baldus, šviestuvus, sienų apdailą ir spalvas. Mėgėjiškas interjeras buvo formuojamas atsitiktinai. Miestuose daugėjo neturtingų, iš kaimo atvykusių gyventojų, kurie mieliau kūrėsi mažesniuose, bet naujuose butuose. Juose reikėjo sutalpinti vidutiniškai 4-5 asmenų šeimos būtiniausias daiktus, buto erdvės turėjo būti naudojamos taupiai ir funkcionaliai. Baldų komplektiškumas ir stiliaus vieningumas būdingas tik vidutinio ir aukšto socialinio sluoksnio gyventojų patalpoms bei visuomeniniams, reprezentaciniams interjerams, tačiau baldų funkcionalumo siekiama skirtingų socialinių sluoksnių patalpose. Be funkcionalumo, visuomeniniuose užsakymuose buvo formuluojama ir reprezentatyvumo užduotis. Reprezentatyvus interjeras būdingas ir pasiturinčių gyventojų būstams. Kitais atvejais baldai ir dekoro elementai interjere būdavo atsitiktiniai. Interjeruose formalieji, stilistiniai skirtumai pasireiškia kur kas drąsiau ir išraiškingiau nei pastatų išorėje. Formalųjį „baldų stiliaus“ sąvokos tuometinį supratimą atspindi Gerardo Bagdonavičiaus teiginys, jog „stilium vadiname vidinį pavidalų vieningumą, kuris kyla iš tam tikro laikotarpio ar tautos būdo bei dvasios. Čia lemiamai pasireiškia (meno atžvilgiu) kūrybos valia.“ Anot G. Bagdonavičiaus, tarpukariu buvo atsiradę savotiški daiktų deriniai, kilę iš socialinių, tikiybinių, moralinių ir technišκών sąlygų, kurie išsiplėtojo į tam tikrą vienalytę, darnią visumą, sudarančią stilių. Tačiau tuometinių Lietuvos intelektualų noras visur (tame tarpe ir interjere) matyti stilių, kaip vienalytę ir darnią visumą, nepasitvirtino.

²⁰⁹ *Dažytojai – buto kultūros nešėjai. Su dažytojų-dekoratorių kursų vedėju pasikalbėjus.* Interviu su dėstytojais dail. Antanu Gudaičiu, inž. Juozu Valentukoniū ir dail. Viktoru Vizgirda. In: *Amatininkas*. Nr. 10, 1937, p. 145-147.

²¹⁰ Jankevičiūtė, 2003, op. cit., p. 210-223.

²¹¹ Šatavičiūtė, 2007, op. cit., p. 244-272.

²¹² Petrusis, Vaidas. Erdvinės lietuvių tautinio stiliaus politikos projekcijos 1918–1939 m. In: *Meno istorija ir kritika*. T. 4: *Menas ir tapatumas*. Kaunas: VDU. 2008, p. 35-48.

Petrulis, Vaidas. Architektūros idėjos tarpukaryje. 1. Politika ir tautiškumas. In: *Archiforma*. T. 41. Nr. 1, 2008, p. 84-88.

²¹³ Daniliauskas, op. cit., p. 44-54.

Žemiau pateiktas situacijos aprašymas atskleidžia tuo metu vyravusį dekoratyvumo ir estetikos sampratos margumą.

Šiame darbe remiamasi istorizmo baldų kūryboje koncepcija. Istorizmas, arba, kaip 1938 metais rašė dailininkas Gerardas Bagdonavičius „baldų praeities pažinimas reikalingas ne jos kopijavimui-pamėgdžiojimui, bet tinkamiausiam dabarties supratimui ir tobulesnės ateities kūrimui“²¹⁴. Jau tada buvo teigiama, kad baldų praeities istoriją, jų stilius įvairiais laikais privalo žinoti ne tik tie, kas su šia sritimi susiduria, bet ir visi inteligentai bei įvairių sričių amatininkai. G. Bagdonavičius teigė, kad baldų istorijos pažinimas yra toks pat sudėtingas, kaip ir visų mokslų ir menų, todėl norintiems ją pažinti dailininkas patarė „studijuoti specialiai, imtis atitinkamų knygų, stebėti ir tirti, lyginti įvairius muziejų saugomus baldus, lankyti parodas, kitų dirbtuves, net krautuves, o taip pat net ir atskiruose, privačiuose namuose ieškoti, stebėti ir žiūrėti“²¹⁵. Tarpukariu išsakytos amžininko rekomendacijos buvo panaudotos vertinant baldus šiame tyrime.

2.1.1. Retrospektyvių formų baldai

Pirmoji ir pati didžiausia tarpukariu naudotų baldų grupė – *retrospektyvių formų baldai*. Į ją patenka etniniai, neogotikiniai, neobarokiniai, neoklasicistiniai, kai kurie pinti ir kitų praeities formų.

Etniniai, arba lietuvių liaudies, baldai yra nuodugnai ištirti daugelio mokslininkų darbuose. Juos aptarė Halina Kairiūkštytė-Jaciniene,²¹⁶ Vida Kulikauskienė,²¹⁷ Klemensas Čerbulėnas²¹⁸, Alfonsas Keturka²¹⁹ ir daugelis kitų autorių. Akvilė Mikėnaitė yra sudariusi lietuvių liaudies baldų katalogą.²²⁰ Šiame darbe norima atskleisti, kokios priežastys lėmė tradicinių etninių baldų paplitimą tarpukario Lietuvos miestų interjeruose. Lietuvos archyvų ir privačių asmenų fondų medžiaga leidžia teigti, kad autentiški, etniniai baldai Lietuvos miestų ir miestelių gyvenamosiose erdvėse buvo naudojami retai. Tai patvirtina ir A. Daniliausko teiginys, kad „inteligentijos baldų parinkimas ir išdėstymas neturėjo nieko bendra su kaimo tradicija“.²²¹ Etniniai baldai daugiausia būdingi Lietuvos kaimo gyventojų namams. Tai liudija istorikų ir menotyrininkų surinkti faktai bei to meto grožinės literatūros rašytojų kūriniai ir amžininkų prisiminimai, kuriuose

²¹⁴ Bagdonavičius, Gerardas. Baldai, stiliai, amžiai. In: *Amatininkas*. Nr. 11, 1938, p. 167.

²¹⁵ *Ibid.*, p. 167.

²¹⁶ Kairiūkštytė-Jaciniene, Halina. Kraičių skrynių dekoravimas. In: *Dailėtyra*. Vilnius: Vaga, 1981, p.271-285.

²¹⁷ Kulikauskienė, Vida. Pirklių interjeras. In: *Dieveniškės* / Sud.: V. Barauskienė, V. Milius, Vilnius: Vaga, 1968, p. 112-124.

²¹⁸ Čerbulėnas, Klemensas. *Kaimo skrynios Užnemunėje*. Kaunas. 1941.

Čerbulėnas, Klemensas. Liaudies namo interjero tradiciniai komponentai iki XX a. vidurio. In: *Architektūros istorijos paminklai*. T.10. *Architektūros paminklų interjerų restauravimas ir pritaikymas*. Vilnius: Mokslas, 1987, p. 6-14.

²¹⁹ Keturka, Alfonsas. *Spalva lietuvių liaudies baldų puošyboje: skrynios, kuparai, spintos*. Vilnius: Mokslas, 1987.

²²⁰ *Lietuvių liaudies baldai: LDM eksponatų katalogas* / Sud. A. Mikėnaitė. Vilnius: Lietuvos dailės muziejus, 1992.

²²¹ Daniliauskas, op. cit., p.51.

kaimo interjerai tampa kolektyvinės atminties išraiška. Tačiau tyrimo metu surinkta informacija liudija apie etninio interjero egzistavimą.

LCVA saugomoje Balio Buračo tarpukario fotografijų kolekciijoje saugojama daug liaudies baldų vaizdų. Autentiški užrašai kitoje nuotraukų pusėje liudija, jog etniniai baldai buvo būdingi ne tik atokioms Lietuvos kaimo vietovėms, bet ir miesteliams. Kita dalis B. Buračo etninių baldų fotografijų šiandien yra galerijoje „Židinys“, Antano Tamošaičio fonde.²²² Ištyrus abi kolekcijas pastebėtos dvi baldų formų kūrimo tendencijos: pirma tendencija buvo sekimas barokinėmis formomis arba naivus jų imitavimas (24 il.); antra tendencija – augalinių motyvų ir raštų paprastinimas, baldų formos ir deko geometrizavimas (25 il.). Galima teigti, kad puošnumo ir prabangos samprata lietuvių tautos kolektyvinėje kultūroje buvo siejama su baroko kultūra. Išryškėja ir kitos dvi tarpukario laikotarpiui būdingos tendencijos: iš vienos pusės, autentiški kaimo baldai buvo išstumiami iš modernėjančio interjero, nes buvo laikomi kaimiškos, valstietiškos kultūros relikto, antra vertus, Lietuvos inteligentai propagavo jų išsaugojimą ir atsiradimą gyvenamuosiuose interjeruose. Greičiausiai dėl to tarpukario Lietuvos miesto interjere kartais randama lietuvių liaudies raštais ištapytų skrynių, spintų, medinių suolų, nedidelių drožinėtu pakabinamų lentynėlių ar rankšluosčių džiovyklų. Ryškesniais tokio interjero pavyzdžiais laikytini Antano ir Anastazijos Tamošaičių namai, buvę Tunelio g. Kaune²²³, Kazio Griniaus namai ir Adomo Galdiko namai²²⁴. Etninių baldų komponavimas miestiečių interjeruose nebuvo vien tik Lietuvai būdingas, unikalus reiškinys. Vietinių kaimo amatininkų pagaminti suolai, kėdės ir stalai buvo ryškus tuometinės Europos gyvenamojo interjero akcentas, tai liudija daugybė pavyzdžių. Kaip radikalų pavyzdį galima pateikti Rumunijos žydų šeimoje gimusio, prancūzų poezijos avangardisto, vieno iš *dadaizmo* įkūrėjų Tristan'o Tzara'os (Samuelio Rosenstock'o-Rosenstein'o, 1896-1963)²²⁵, namus Paryžiuje. 1926 metais Adolfo Loos'o suprojektuotame name stovėjo senoviški Prancūzijos ir Italijos kaimo baldai. Jie sudarė kontrastą moderniam interjerui, vienspalvėms, lygioms integruotoms spintoms ir kombinuotoms lentynoms (26 il.). Toks derinys tuo metu buvo laikomas labai egzotišku.²²⁶ Kitas pavyzdys – Vokietijos nacionalsocialistų partijos lyderio Adolfo Hitlerio namai. Jeruzalės Yad Vashem'o archyvuose saugomos fotografijos rodo, kad austrų kilmės diktatoriaus namai „Erelio lizdas“ (angl. „House Wachenfeld“ arba „Eagle's Nest“) buvo aprūpinti visomis technikos naujovėmis. Jie buvo įrengti Bavarijos Alpėse, 1676

²²² Šiandien sudėtinga nustatyti, ar Buračas etninių baldų buvimo faktus miestelių gyvenvietėse ieškodavo ir fiksuodavo kaip išskirtinius ir retus laikotarpio atvejus, ar vis dėlto jų panaudojimas Lietuvos miesto gyventojų tarpe buvo ne toks jau retas, kaip atrodė A. Daniliauskui bei šio darbo autoriui.

²²³ Mažeikaitė-Veselkienė, Aldona. Pokalbis su darbo autore. Vilnius, A. ir A. Tamošaičių galerija „Židinys“, VDA, 2011-09-06.

²²⁴ Gaigalaitė-Beleckienė, op. cit., p. 89.

²²⁵ *Tristan Tzara. Biography, DADAism & Poetry* [žiūrėta 2012-06-14]. Prieiga per internetą: <http://www.arthistorvarchive.com/arthistory/dada/Tristan-Tzara.html>

²²⁶ Sarnitz, August, *Adolf Loos. 1870–1933. Architect, Cultural Critic, Dandy*. Cologne: Tachen, 2003, p. 62.

metrų aukštyje, prie pat Austrijos sienos, netoliese Berchtesgadeno. Interjero fotografijos liudija kaimiškų baldų naudojimo tradiciją šio lyderio prabangių ir naujoviškų namų aplinkoje. Bavariškais mediniais suolais apstatytas nedidelis privataus naudojimo gyvenamasis kambarys (27 il.), kaimiškais foteliais ir kėdėmis – erdvios svečių patalpos bei valgomasis.

Tradiciniai Austrijos kaimo baldai buvo įkomponuoti ir 1933–1937 metais įrengtose kitų nacistinės Vokietijos lyderių – Hermann'o Goering'o bei Martin'o Bormann'o vilose Washenfeld'e.²²⁷ Visi atvejai rodo, kad etninių kaimo baldų įkėlimas į modernias patalpas buvo būdingas skirtingų Europos kraštų aukšto visuomenės sluoksniu atstovams. Tai buvo laikoma rafinuoto ir gero skonio ženklu, suprantamu tik aukštuomenei. Greičiausiai dėl to kaimiški baldai trečiajame-ketvirtajame XX a. dešimtmetyje pateko ir į prabangius Austrijos ir Šveicarijos viešbučius Alpėse. August'as Sarnitz'as tai vadina „kaimiško gyvenimo“ koncepcija interjere, susijusia su tuometinės buržuazijos laisvalaikiu (angl. concept of “country living“). Ji buvo pusiau niekinama, pusiau pavydėtina ir apvertė nusistovėjusį santykį tarp miesto ir kaimo²²⁸. Toks požiūris buvo būdingas ne tik turtingiems, bet ir keliaujantiems, plačių kosmopolitinių pažiūrų žmonėms. Lietuvoje tokio pobūdžio interjeras buvo būdingas inteligentų namams. Jis rodo inteligentų siekį per interjerą atskleisti savo patriotiškumą ir tapatybę. Tačiau tai taip pat siekta būti moderniais bei neatslikti nuo mados.

Neogotikiniai baldai, priešingai nei Anglijoje, Vokietijoje, Švedijoje, Čekoslovakijoje ar net kaimyninėje Lenkijoje ir Latvijoje, Lietuvoje tarpukariu nebuvo populiarūs tikriausiai dėl to, kad Lietuvoje nebuvo išlikusių autentiškų gotikinių baldų pavyzdžių. 1986 metais menotyrininkė Ona Mažeikienė teigė, jog LTSR Istorijos ir Etnografijos muziejaus kolekcijoje gotikinių baldų nėra.²²⁹ Kartais pasitaikanti gotikinių formų atkartojimą galima sieti su tautinio stiliaus paieškomis, kur atsigręžimas į Viduramžius buvo pripažintas vienu iš galimų kelių. Neogotikinių pavyzdžių galima laikyti reprezentacinės Karininkų Ramovės, Vytauto Didžiojo seklyčios interjerą ir specialiai jai sukurtus baldus. 1930 metais, švenčiant Vytauto Didžiojo mirties 500 metų sukaktį, Ramovės taryba iškilmingai pasižadėjo būsimuose naujuose rūmuose įrengti būstą, skirtą Vytauto Didžiojo garbei.²³⁰ Buvo siekiama, kad ši seklyčia ryškiai primintų krašto garbingos praeities laikus. Būtent dėl tos priežasties sąmoningai buvo pasirinktas Vytauto Didžiojo laikais realiai egzistavęs gotikos baldų stilius. Vytauto seklyčios neogotikinių baldų komplektą sudarė su sienų neogotikiniais paneliais „suauge“ mediniai suolai, stalas ir krėslai (28 il.). 1937 metais žurnale

²²⁷ “Souvenir of Berchtesgaden“. Fotografijų albumas, XX a. ketvirtas deš. Yad Vashem. FA91 (Šiame ikonografiniame šaltinyje pateikiamos tik fotografijos, patalpų savininko vardas, pavardė, vietovė ir data. Aprašymai apie vidaus patalpas L. Preišegalavičienės).

²²⁸ Sarnitz, op. cit., p. 79.

²²⁹ XVII–XX a. I p. baldai. Muziejaus eksponatų katalogas / Sud. O. Mažeikienė. Vilnius: LTSR Istorijos ir etnografijos muziejaus leidinys, 1986, p. 5.

²³⁰ Ramovės seniūnų tarybos narių steigiamojo susirinkimo ir valdybos posėdžių protokolai. 1930–1931 m. LCVA. F. 6, ap. 1, b. 7, p. 6.

„Kardas“ rašyta, jog „pasirūpinta, kad šis būstas jau vien savo išvaizda labai ryškiai primintų mūsų garbingos paeities Vytauto gadynę ir kad jame kuo plačiausiai būtų atvaizduoti Vytauto žygiai.“²³¹ Šios patalpos interjero ir baldų autorius buvo architektas Jonas Kovalskis.²³² Amžininkų teigimu, įrengiant šį kambarį, kaip ir kitas erdves, daug kartų tartasi su prof. M. Songaila, kuris tuo metu buvo Ramovės patarėju ir ekspertu, dažnai naudotasi architekto K. Reisono patarimais²³³. Ažuolinius neogotikinių formų baldus pagamino J. Prapuolenio dirbtuvės 1937 metais. Vytauto seklyčia šiandien atsiskleidžia kaip ryškus kolektyvinės tarpukario menininkų kūrybos vaisius. Neogotikinės stilistikos patalpa buvo įrengta modernizmo architektūros pastate, nesiderinant prie bendros pastato stilistikos. Toks neogotikinių baldų naudojimas pasaulietiniame interjere buvo retas ir išskirtinis. Jį dar kartais galima aptikti sakralinėse patalpose. Gotikiniai elementai buvo tapatinami su vokiečių kultūra ir tarpukario spaudoje vadinti „vokiškos gotikos ornamentais“. Gotika tarpukariu laikyta Lietuvai svetima, o taip vadinama „barocco dvasia“ spaudoje buvo propaguojama kaip Lietuvai artimiausia²³⁴.

Neobarokinių baldų populiarumą lėmė tai, kad jie buvo priimtini ir profesionalams, ir mėgėjams. Prie stiliaus populiarumo prisidėjo ir tai, jog Lietuvoje buvo išlikę daug autentiškų baroko ir rokoko baldų pavyzdžių²³⁵. Jau minėta, kad barokinės formos etniniuose balduose buvo laikomos pagrindine puošnumo ir prabangos išraiška.

Neobarokas buvo populiarus ir menininkų, ir architektų tarpe, ir amatininkų, ir kaimo baldžių darbuose. Neobarokiniais baldais buvo apstatomi aukšto visuomeninio sluoksnio gyventojų namai, valstybinių įstaigų patalpos, bankai, tuometinės Lietuvos atstovybės užsienyje, prezidentūra bei kitos reprezentacinės patalpos. Neobaroko elementų galima aptikti architekto Vladimiro Dubeneckio „Lietuvos“ viešbučio interjero rekonstrukcijos projekto (1925 m.) baldų eskizuose. Šiame interjero projekte, kaip ir kituose darbuose, V. Dubeneckis naudojasi Lietuvos baroku kaip kūrybinių idėjų šaltiniu. Eskizuose skirtingi spintų, kėdžių ir stalų variantai atspindi tinkamiausios formos paieškas. Visų spintų bendras bruožas – puošnumas, ryškus, dinamiškas dekoras, karnizai, rifliuoto frizo juostos, išprūdiniai durų rėmai, juose įkomponuoti reljefiniai baroko ornamentai,

²³¹ Inž. B. Ramovės rūmai. In: *Kardas*. Nr. 8, 1937, p. 189.

²³² *Lietuvos Karininkų Ramovės reprezentaciniuose rūmuose elektros instaliacijai, apšvietimui techninės sąlygos, braižiniai*. 1936 m. LCVA. F. 6 ap. 1, b. 25, l. 26-27.

Arch. Jonas Kovalskis konkursui buvo pateikęs projektą Prezidento kambariui įrengti, kuris išlikusiuose dokumentuose minimas skirtingais slapyvardžiais: „Šešiakampė emblema“, „Šešiakampė Žvaigždė“ arba „Žvaigždė“. J. Kovalskio projektas laimėjo III-ją premiją. (F. 6, ap.1, b. 39, l. 14v.) J. Kovalskio buvo suprojektuota Vytauto Didžiojo seklyčios interjeras, baldai, kai kurios interjero detalės, elementai kitose patalpose. Iki šiol Jonas Kova-Kovalskis daugelio autorių tekstuose klaidingai minimas kaip vienintelis Karininkų Ramovės interjerų autorius, tuo tarpu didžiąją dalį patalpų įrangos, vienetinius šviestuvus projektavo architektas Stasys Kudokas. Pavyzdžiui Prezidento kambario interjero, kaip Karininkų Ramovės pastato autorius arch. S. Kudokas, baldų autorius – G. Badonavičius, todėl rašant apie Karininkų Ramovės interjerus būtina įvardinti kolektyvinę autorystę.

²³³ Inž. B. 1937, op. cit., p.190.

²³⁴ Bet antgalvio. In: *Krivulė*. Nr. 6, 1923, p. 21-23.

²³⁵ Išvada daroma remiantis, jog ir vėlesniais laikotarpiais Lietuvos muziejų didžiąją baldų kolekcijos dalį sudarė baroko ir rokoko baldai, pvz.: Mažeikienė, op. cit., p. 8-12.

kuriuos dar labiau paryškina įvairiomis kryptimis derintos faneruotės arba medienos masyvo raštai. Plastiškos linijos, kurių galai užsibaigia miniatiūrinėmis voliutomis, tarpusavyje jungiasi taip, kad susiformuotų ryškus rombas su banguojančiomis sienelėmis. Toks rombo ornamentas kai kurių baldų fasaduose jungiamas į grupes, tokiu būdu suformuojamas ryškus ir dinamiškas fasado dekoras. Šis raitytas ornamentas turi rokailės ornamentui būdingos plastikos, tačiau, lyginant su baroko laikotarpio autentiškais pavyzdžiais, jis yra supaprastintas ir simetrizuotas. Dalyje spintų eskizų baldo fasadą puošia masyvūs įstiklinimai, įrėminti į tokį pat plastišką ornamentą. Įstiklinimai dažniausiai įkomponuoti į vidurines duris. Stiklo rėmo ornamentiką horizontaliai atkartoja šoninių durų raštai. Spintų kojelės – suspausto rutulio formos, tai būdinga barokinio stiliaus baldams. Ieškant prabangesnio ir puošnesnio spintos fasado, kai kuriuos baldus virš karnizo bandyta puošti barokinių formų frontonėliu.²³⁶ Lyginant spintų eskizus su šalia nupiešta žmogaus figūrėle galima nustatyti, kad projektuojamų spintų aukštis su karnizų apdaila turėjo būti apie du metrus.²³⁷ Kėdės, krėslai labai prabangūs, daugumoje variantų nepaminkštinta atkalte. Barokinio rašto skulptūriškas medinis kiauraraštis derinamas su spintų fasadų dekoru linijomis. Atkreiptinas dėmesys į virvelės ornamentą, kuris taip pat buvo populiarus ir lietuviškuose neobarokinių formų liaudies balduose. Virvelės motyvą V. Dubeneckis buvo naudojęs Karmėlavos bažnyčios altoriaus puošyboje. „Lietuvos“ viešbučio projekte jis aptinkamas neobarokinių formų kėdėse²³⁸. Virvele dekoruotos kėdės priekinės kojos, prailginamos iki porankio voliutos, kartu su ažūrine atramos plokštuma jos sukuria labai prabangaus ir patogaus baldo vaizdą. Kabinetinio krėslu eskize atramos ažūrai dekoruoti panaudotas spintų fasado ornamentikos motyvas. Rokailės raštą primenančių linijų plastika atsispindi kai kurių kėdžių atramų ažūre. Daugumoje eskizų baroko stilistikai būdingos raitytos, puošnios formos, nors aptinkamas ir labiau geometrizuotas, tiesesnis ir švaresnis spintų fasado dekoravimas²³⁹. „Lietuvos“ viešbučio stalų eskizai buvo kelių tipų: kabinetinis stalas, valgomojo stalas ir kavos stalėlis. Kabinetiniai stalai visuose eskizuose turi po dvi simetriškas spinteles, iš abiejų pusių. Spintelių dureles bandyta derinti prie spintų durų dekoru, bet detalūs brėžiniai atskleidžia reljefiniu išprūdiniu rėmu apgaubtas lygias plokštumas. Kai kuriuose eskizuose fasadinių durelių plokštuma puošta tik profiliuotos medienos rėmu, kuris viršutinėje dalyje apkabina nedidelį stalčiuką su užraktu.²⁴⁰ Rašomojo stalo dureles buvo bandyta dekoruoti neobarokiniams baldams charakteringais vaisių kekės motyvais. Stalo stačiakampes formas suminkština profiliuota stalviršio briauna. Rašomųjų stalų aksonometriniame vaizde paryškinta

²³⁶ „Lietuvos“ viešbučio interjero dokumentai: baldų eskizai, schemas, iliustracija, arch. V. Dubeneckis. KAA. F. 156, ap. 1, b. 26, l. 4; l. 5; l. 10.

²³⁷ Ibid, l. 7.

²³⁸ Ibid, l. 6; l. 12; l. 13.

²³⁹ Ibid, l. 14.

²⁴⁰ Ibid, l. 11.

stalviršio centrinė dalis su nedideliu puslankio formos išgaubimu baldo patogumui užtikrinti²⁴¹. Užtušotas stalviršio plotas centrinėje dalyje rodo, kad šioje vietoje stalviršiui turėjo būti suteiktas papildomas prabangos elementas, pagamintas iš šiltesnės, minkštesnės medžiagos (nors medžiaga ir nenurodyta, tikėtina, kad tai turėjo būti dažniausiai naudojama oda, linoleumas ar gelumbė). Spintelių vertikalios išorinės briaunos puoštos virvelės ornamentu, jį derinant prie kėdžių. Nors rašomųjų stalų eskizai rodo tūrį ir konstrukcijas esant geometrizuotas, dekore dominuoja neobarokui būdinga dinamika, prabanga ir puošnumas. Valgomojo ir kavos staleliai buvo projektuojami puošnesni ir sudėtingesnės formos nei kabinetiniai stalai. Jie, kaip ir spintos, turi daug neobarokinių formų. Tai aiškiai matosi stalo kojų eskizuose. Stalviršių formos įvairios – nuo ovalių, apvalių iki labai sudėtingų formų, atkartojančių spintų duryse naudotą banguoto rombo ornamentą. Stalviršio aksonometriniuose vaizduose matosi sudėtingas medinio paviršiaus detalių jungimas, formuojamas net iš aštuonių trikampių detalių. Visų stalviršių briaunos profiliuotos. Kai kuriuose eskizuose stalo briauna dekoruota virvelės ornamentu. Stalų rėmai po stalviršių dekoruojami rifliuotu paviršiumi. Yra išlikęs apvalaus stalo eskizas su ypatingai puošnia centrine stalo koja²⁴². Panaši V. Dubeneckio sukurtų barokinių baldų, skirtų įvairioms patalpoms, eskizų ir piešinių kolekcija šiandien saugojama ir LNM rinkiniuose (29 il.). Šiuos rinkinius lyginant su KAA saugomais piešiniais ir eskizais bei KTU rinkiniuose esančiomis „Lietuvos“ viešbučio fotografijomis, galima teigti, kad dauguma jų buvo dedikuoti „Lietuvos“ viešbučio interjero renovacijai.²⁴³ Nėra tiksliai žinoma, kurie baldai buvo pagaminti, tačiau remiantis išlikusiomis fotografijomis galima teigti, jog neobarokinė baldų stilistika šiame interjere dominavo. Pavyzdžiui, „Trijų Kunigaikščių“ kambario fotografijose 12 kėdžių su barokinių formų atkaltės drožiniais bei gobeleno raštais. Fotografijoje su vaizdu į židinio pusę viena kėdė skiriasi iš viso komplekto atramos aukščiau; tai buvo pagarbos asmeniui, sėdinčiam stalo gale, ženklas. Barokinių formų ir dekoro naudojimą liudija ir kitos nuotraukos – viešbučio kambarys, viešbučio klubo skaitykla. Joje masyvūs, rokailių ir gėlių puokščių drožiniai, t. y. barokinėmis formomis išpuoštas bufetas.²⁴⁴

Neobarokiniais baldais apstatomos ir kitos aukščiausio lygio valstybę reprezentuojančios įstaigos. Tai Prezidentūros priėmimų salė²⁴⁵ ir Ministrų kabineto reprezentacinės patalpos. Neobarokiniai baldai puošė ir Lietuvos užsienio atstovybes, šių baldų įsigijimo ir įrengimo istorija aprašyta 1991 metais išleistame Algimanto Polio straipsnių cikle.²⁴⁶ Neobarokinių formų baldai buvo populiarūs ir gyvenamosiose erdvėse, ypač svečiams skirtose zonose, svetainėse ir

²⁴¹ Ibid, l. 14.

²⁴² Ibid, l. 15.

²⁴³ Vladimiras Dubeneckis. *Baldų piešiniai ir eskizai*. LNM. AKP-637; AKP-638: Šių baldų paskirtis nustatyta tyrimo metu, lyginant ir apjungiant skirtingose institucijose esančių dokumentinę ir ikonografinę medžiagą.

²⁴⁴ Fotografijos: „Lietuvos“ viešbučio albumas. KTU RS.

²⁴⁵ Fotografijos: LCVA. P-23882; P-23883.

²⁴⁶ Polis, op. cit., Nr. 4, p. 16-18: Lietuvos atstovybė Berlyne.

valgomojuose kambariuose. Valgomojo salė erdviame Augustino Voldemaro bute, buvusiam Maironio g. 15, Kaune, Lietuvos banko patalpų trečiajame aukšte, buvo apstatyta 1929 metais Paryžiuje įsigytais barokiniais baldais, komplektu „Salon Louis XIV“, kuris netrukus atiteko Ministrų kabinetui.²⁴⁷

Pasak Steigiamojo Seimo signataro, pramonininko Jono Vailokaičio dukters, Ramutės Vailokaitytės-Backer,²⁴⁸ namų svetainė ir valgomasis buvo apstatyti turtingais, masyviais, sudėtingais raštais raižytais bufetais, valgomojo stalu, kėdėmis, foteliais ir sofomis. Šiuos prisiminimus patvirtina išlikusios fotografijos (30-31 il.). Kaip liudija fotografijos Plechavičių šeimos albume, neobarokinių baldų būta ir Lietuvos kariuomenės generolo Povilo Plechavičiaus namuose.²⁴⁹ Kolekcininko V. Daumanto namuose taip pat dominavo neobarokinių formų baldai bei autentiški barokiniai daiktai. Fotografijose užfiksuotas puošnaus, akanto lapų drožiniais išpušto bufeto fragmentas, kėdės, staleliai ir nedidelės spintelės. Valgomojo kambario baldų komplektą sudarė iš vytelių pinti, neobarokinių formų stolas, sofa ir keli foteliai.²⁵⁰ Tarpukario periodikoje amatininkams demonstruojami skirtingi pintų baldų modeliai²⁵¹, mokoma pynimo amato paslapčių, dažnai atkartojant pūstas ir banguotas baroko formas²⁵² (32 il.). Nors Juozo Tumo-Vaižganto namai buvo kuklesni nei aukščiau minėtieji, juose irgi būta barokinių formų baldų: valgomajame kambaryje iki šiol stovi bufetas su inkrustuotomis, papūstomis faneruotomis drelėmis. Bufeto viršutiniame tarpsnyje – elegantiška ir puošni banguotų rokailių rašto nugarėlė, kuri įkomponuota indaujos fone. Masyvus, solidžių neobarokinių formų rašomasis stolas stovi kunigo, rašytojo ir pedagogo darbo kambaryje²⁵³. Kuklūs buvo ir skulptoriaus Juozo Zikaro namai, bet ir juose stovėjo barokinėmis baliustromis išpuoštas masyvus veidrodis, drabužių spinta.²⁵⁴

Minėtieji pavyzdžiai rodo, kad tarpukario gyvenamosiose patalpose neobarokinių formų baldus rinkdavosi skirtingo socialinio sluoksnio atstovai; jie buvo vienodai mėgiami tiek turtingųjų, tiek vidutinio sluoksnio gyventojų tarpe.

Barokinių baldų formos buvo populiarios ir visuomeninėse, ir gyvenamosiose patalpose. Rokailės, virvelės, puošnūs banguoti ornamentai, gėlių girliandos, akanto lapai ir miniatiūrinės baliustrų tvorelės, masyvių baliustrų motyvai spintose, bufetuose ir veidrodžiuose rasti balduose, stovėjusiuose skirtingose įstaigose. Ištyrus Lietuvos Paminklų Konservavimo instituto mokslininkų sukauptą ikonografinę medžiagą, neobarokinių formų baldai užfiksuoti tuometiniame Valstybės

²⁴⁷ *Ministrų kabinetui buto bei baldų perdavimo aktas*. 1930. LCVA. F. 755, ap. 1, b. 345.

Baldai pirkti iš antikvariato parduotuvės „Soubrier“, kuri iki šiol veikia Paryžiuje, adresas nepasikeitęs iki dabar: 14 Rue de Reuilly, Paris.

²⁴⁸ Vailokaitytė-Backer, Ramutė. Laiškai darbo autorei 2011-2012 m.

²⁴⁹ Plechavičių šeimos fotografijų albumas. LCVA. A31.

²⁵⁰ NČDM. M-2-29-11 (24).

²⁵¹ A. P. Ką ir kaip galima nupinti. In: *Amatininkas*. Nr. 33, 1937, p. 330-331.

²⁵² Dankšas, Pranas. Kaip išpinti lendrėmis [nendrėmis] sėdynes ir kitus daiktus. In: *Amatininkas*. Nr. 4, 1937, p. 44.

²⁵³ Juozo Tumo-Vaižganto butas-muziejus. Maironio Lietuvos literatūros muziejus. Nuolatinė ekspozicija.

²⁵⁴ Juozo Zikaro namai-muziejus. NČDM. Nuolatinė ekspozicija.

teatre, Farmacijos muziejuje ir kitur. Tai įvairūs stalai, kėdės, suolai, foteliai ir veidrodžiai. Dauguma šių neobaroko, neorokoko stiliaus baldų sovietmečiu perduoti M. K. Čiurlionio dailės muziejui.

Neobarokas buvo mėgiamas ne tik praktiniame – baldų kūrėjų ir vartotojų lygmenyje bet ir aprašomas teoriškai. Kaip pagrindinė stilistinė kryptis jis pristatomas vadovėliuose amatininkams. 1928 metais publikuotame Būbelio baldų išdirbimo vadovėlyje²⁵⁵ aprašomi įvairūs retrospektyvių formų baldai. Dėmesys skiriamas putlioms ir banguotoms formoms, supaprastintiems baroko voliutos fragmentams suspausto bumbulo kojėlėms bufetuose ir kt. Būbelio baldų rinkinys liudija apie neobarokinių motyvų panaudojimą visuose baldų tipuose. Kitą vadovėlį, „Stalių amato vadovėlis. Amatų mokykloms ir staliams“ 1931 metais išleido Pranas Dankšas. Jame atskleidžiamos dažniausiai naudotos neobarokinių baldų formos, barokinių raštų inkrustacijos ir jų atlikimo technikos²⁵⁶.

Neobarokinių formų estetika buvo lengvai suvokiama ir priimtina skirtingų socialinių sluoksnių, didmiesčio ir mažesnių miestelių gyventojams.

Neoklasicistiniai baldai Europoje plito kartu su vidurinės miestiečių klasės – buržuazijos – augimu. Lietuvoje neoklasicistinė stilistika vyravo užmiesčio dvaruose. Juos galima iširti pagal to meto dvarų fotografijas. Neoklasicistiniai baldai, skirtingai nuo neobarokinių, nebuvo mėgdžiojami amatininkų, tad galima daryti prielaidą, kad jie buvo mažiau populiarūs už neobaroką. Neoklasicizmas buvo artimas vyresnės kartos architektams, mokslus baigusiems Peterburge. Šio stiliaus apraiškų aptikta V. Dubeneckio baldų eskizuose. Neoklasicizmą mėgo ir architektas M. Songaila. Kaip rodo V. Dubeneckio projektavimo biuro finansinės veiklos apyskaita, M. Songaila kartu su V. Dubeneckiu rengė projektus, pagal kuriuos turėjo būti pagaminti Lietuvos banko centrinių rūmų baldai.²⁵⁷ Fotografijose taip pat užfiksuoti ir neoklasicizmo, ampyro, bydermejerio baldai.

Neoklasicizmo baldai buvo išskirtinai reprezentacinių interjerų dalis: jie stovėjo aukšto rango valstybės tarnautojų reprezentaciniuose butuose, vyriausybiniuose patalpose. Lyginant su dinamišku, banguojančių formų neobaroku, šie buvo tiesesnių formų ir lengvesni. Nors kėdžių atramos randamos iš neobaroko kildinamos ovalo formos, porankiai ir kojos yra tiesesni ir grakštesni. Skyrėsi ir medžio spalva. Neobarokiniams baldams gaminti buvo naudojamas ažuolas arba tamsus riešutmedis. Neoklasicistinių baldų medinės dalys buvo dažomos baltai, dramblio kaulo spalva, jos buvo auksuotos arba taip vadinamo „raudono“ medžio (raudonmedžio).

²⁵⁵ Būbelis, L. *Jaunasis dailidė arba staliams visokių baldų išdirbimo vadovėlis su 200 paveikslų*. Šiauliai: knygynas „Lietuva“, 1928.

²⁵⁶ Dankšas, 1931, op. cit., p. 202.

²⁵⁷ *Buhalteriniai dokumentai: atlyginimų už darbus V. Dubeneckui, J. Levinsonui, M. Songailai suvestinės, sąskaitos ir kt.* KAA. F. 156, ap. 1, b. 31.

Neoklasicistiniai baldai buvo brangūs, profesionaliai pagaminti gaminiai. Jie buvo elegantiškų formų, su saikingai įterptais antikiniaiis dekoro elementais: dantytais frizais, triglifais, kariatidėmis, gyvūnų galvomis, reljefais, medalionais, rozetėmis, kaspinais ar lapų girliandomis. Jų būta Kauno Rotušės patalpose, Lietuvos Prezidento kabinete. Jau minėtame Voldemaro bute taip vadinama „Didžioji salė“ buvo apstatyta 1929 metais Paryžiaus antikvare nupirktu klasicistiniu komplektu „Grand salon Louis XVI“. Jį sudarė: dvi minkštos auksuotos kušetės, padengtos žaliu šilku, šeši vienodai dengti krėslai, dramblio kaulo spalvos sofa su paauksavimu, dengta tamsiai rožiniu šilku, šeši dramblio kaulo spalvos su paauksavimu krėslai, dengti tamsiai rožiniu šilku, keturi paauksuoti foteliai, dengti kavos spalvos pliušu, dvi paauksuotos komodos, tumbos, du apvalūs „raudono“ medžio stalai marmuriniai stalviršiais, vienas pailgas raudonmedžio stalias su bronza ir marmuro viršumi, dvi spintelės, raudono medžio su bronza ir marmuro viršum, dvi dramblio kaulo auksuotos konsolės su veidrodžiais tokios pat spalvos rėmuose.²⁵⁸ Dar viena reprezentacinė Voldemaro buto patalpa – Apvalioji salė – buvo apstatyta autentišku *ampyro* stilistikos komplektu „Salon Empire“. Kad apstatymas būtų simetriškas, baldų skaičius buvo lyginis. Šiame kambaryje vyravo dramblio kaulo su paauksavimu spalva, kuri buvo derinama su geltonu šilku arba pliušu, su žaliu šilku. Šviesių baldų fone išraiškingai turėjo atrodyti keturi krėslai, dažyti žaliai su paauksavimu, aptraukti raudonu pliušu.²⁵⁹ 1930 metais, panaikinus reprezentacinį Voldemaro butą, visi baldai, krištoliniai sietynai ir šilkinės užuolaidos buvo perkelti į Ministrų kabineto patalpas. „Raudono“ medžio neoklasicizmo stiliaus baldų galima rasti ir Petro Vileišio bute – valgomojo komplektas su liūtų galvomis ir lauro lapų girliandomis šiuo metu priklauso dailininko Antano Gudaičio šeimai.²⁶⁰

Ampyro formų atkartojimas 1924 metais naudojamas ir V. Dubeneckio Steigiamojo Seimo patalpų projekte²⁶¹. Lietuvos banko rūmų balduose Kaune M. Songaila *ampyro* stilistiką supaprastina: auso spalvos dekorą pakeičia vario detalėmis, vietoje raudonmedžio naudoja rudai dažytą medį, o sėdimos dalys vietoje prabangios tekstilės aptraukiamos natūralia oda. Suolų ir kėdžių į apačią smailėjančios kojos užbaigiamos vario detalėmis.²⁶² Varinės LB monogramos

²⁵⁸ *Ministrų kabinetui buto bei baldų perdavimo aktas*. 1930 m. LCVA. F. 755, ap. 1, b. 345, l. 1.

Neoklasicistiniai ir ampyriniai baldai buvo nupirkti tame pačiame „Soubrier“ antikvariate kaip ir Voldemaro buto barokinių baldų komplektas.

²⁵⁹ *Ministrų kabinetui buto bei baldų perdavimo aktas*. 1930 m. LCVA. F. 755, ap. 1, b. 345, l. 2.

Baldai pirkti iš antikvariato „Soubrier“, kuris iki šiol veikia Paryžiuje, adresas nepasikeitęs iki dabar: 14, Rue de Reully, Paris.

²⁶⁰ Gudaitytė-Kunčiuvienė, Eglė. Pokalbis su darbo autore. Vilnius, Eglės Kunčiuvienės namai, 2012-09-25. Petras Vileišis dalį baldų perdavė dailininkui Antanui Gudaičiui. Šiuo metu valgomojo komplektas yra Antano Gudaičio šeimos nuosavybė.

²⁶¹ Preišegalavičienė, Lina. Tautinė reprezentacija Vladimiro Dubeneckio Steigiamojo Seimo interjere (1924). In: *Mokslas – Lietuvos ateitis*. T. 3. Vilnius: VGTU, 2011, p. 115-123.

²⁶² Iki šiol išlikę autentiški šešiaviečiai dvipusio susėdimo krėslai operacijų salėje, eksponatų stendai, bibliotekos stalai, knygų lentynos ir t. t. Nustatyta, kad šių baldų autorius M. Songaila, nes tyrimo metu surasti šių baldų brėžiniai: *Raseinių skyriaus banko namų statybos byla*. LCVA. F. 755, ap. 2, b. 661.

puošia krėslų atramas posėdžių salės patalpoje.²⁶³ Lietuvos banko rūmuose Kaune yra iki dabar išlikusių ir autentiškų ampyro baldų: šeši dramblio kaulo krėslai, aptraukti aukso spalvos gobelenu su paaukuotomis priekinėmis kojomis: apačioje stilizuotos žvėrių letenos, viršuje – egiptiečių deivių galvos su sparnais. Dramblio kaulo krėslai derinamai su raudonmedžio stalu, kurio šešiakampis stalviršis iš šlifuito juodojo marmuro.

Neoklasicistinės stilstikos baldus M. Songaila projektavo ir kitiems Lietuvos banko filialams. Tačiau Peterburgo mokyklos auklėtinių siūlomas neoklasicizmas bei ampyro formos tarp klientų nebuvo populiarios. Tai atspindi Karininkų Ramovės Prezidento kambario konkursui 1936 metais pateiktas skulptoriaus Bernardo Bučo (1903–1979) *ampyro* stiliaus projektas, slapyvardžiu „Bijūnas“²⁶⁴ (33 il.). Projekte labai puošniai ir prabangiai vaizduojami kaip ir „imperiniai“ karaliaus Mindaugo laikai, deja, su Mindaugo laikotarpiu neturintys chronologinių sąsajų. Greičiausiai dėl to šis projektas nebuvo realizuotas, nors konkurse buvo vienbalsiai nuspręsta jį pirkti kartu su Antano Gudaičio darbu „Beržas“.²⁶⁵ Šiandien yra žinoma, jog buvo pasirinkti konkurse nedalyvavę, iki tol nematytų futuristinių formų G. Bagdonavičiaus baldai.

Kalbant apie bydermejerio baldus Lietuvoje, unikali išimtis populiarumo atžvilgiu buvo XIX a. pirmoje pusėje sukurta Michael'io Thonet'o kėdė,²⁶⁶ tarpukario dokumentuose lietuvių įvardijama kaip „vieniška kėdė“²⁶⁷. Nors Thonet'o kėdžių kolekciją sudarė bydermejer'io, ir secesijos stilstikos baldai, Lietuvoje populiariausios buvo „kavinės“ modelio kėdės. Ši Thonet'o kėdė, sutrumpintai dar vadinama „A18“, tebegaminama ir šiandien.²⁶⁸ Kitas populiarus Thonet'o baldas buvo krėslas, dažniausiai statomas prie rašomojo stalo (34 il.). „Kavinės“ modelis tapo dažniausiai kopijuojamu ir atkartojamu baldu ne tik Lietuvoje, bet ir visame pasaulyje. Thonet'o A18-uoju modeliu buvo apstatomos Lietuvos mokyklų salės ir kitos patalpos, Lietuvos banko filialų patalpos, Karo mokyklos klasės, Vytauto Didžiojo muziejus, daugelis kitų visuomeninių ir gyvenamųjų patalpų miesto ir kaimo teritorijose. Rečiau, tačiau buvo naudoti ir kiti Thonet'o baldų

²⁶³ Ibid. Baldų projektuose buvo numatyta puošybai naudoti varį, R. Škiudienė teigia, kad panaudota bronzą. (Bronza yra vario lydiniai su įvairiais elementais.) R. Škiudienė ištyrė, kad šie baldai buvo pagaminti Klaipėdos fabrike „P.K.C. Pierach, Kundt & Co“. In: Škiudienė, op. cit., p. 50-51.

²⁶⁴ Lietuvos Karininkų Ramovės reprezentaciniuose rūmuose skelbtojo konkurso trys premijuoti ir du pirkti projektai Prezidento kambariui įrengti lietuviškame charakteryje. 1936 m. LCVA. F. 6, ap. 1, b. 47, l. 33-43.

²⁶⁵ Lietuvos Karininkų Ramovės reprezentaciniuose rūmuose Prezidento kambariui įrengti konkurso ir projektavimo byla. 1936 m. LCVA. F. 6, ap. 1, b. 39, l. 14.

²⁶⁶ Thonet a Pioneer of Furniture History. Frankenberg / Eder. 2011. [žiūrėta 2013-02-11]. Prieiga per internetą: <http://www.thonet.de/en/history-of-a-furniture-brand.html>

²⁶⁷ Tarpukario tekstuose minima „vieniška“ kėdė – originalus pavadinimas angl. *Thonet chair*. Autorius: Michael'is Thonet'as, 1859 m. pradėta gaminti masiškai. Tai pati garsiausia kėdė visame pasaulyje iki šių dienų. Šis baldas tapo kavinių simboliu, tačiau naudojama visų tipų patalpose. Thonet'o kėdė pripažinta kaip pats sėkmingiausias masinės gamybos produktas. Įvairių autorių teigimu, nuo šios kėdės prasidėjo modernių baldų istorija, nes jos atsiradimą sąlygojo atrasta nauja, iki tol nežinoma masyvios medienos lenkimo technologija, leidusi pradėti serijinių baldų gamybą. Thonet'o kėdė tapo labiausiai kopijuojamu ir plagijuojamu baldu. Lietuvoje jos buvo gaminamos keliuose fabrikuose, tačiau nerasti dokumentai, ar šių fabrikų produktai buvo gaminami pagal brolių Thonet'ų „Gebrüder Thonet“ (arba „Thonet Bros“) autorizuotas technologijas, ar plagijuojami.

²⁶⁸ Thonet No18 Bentwood Cafe Chair [žiūrėta 2013-02-11]. Prieiga per internetą: <http://www.thonet.co.nz/no-18-bentwood-cafe-chair>

modeliai: krėslas, fotelis, suolas, biuro kėdės ant ratukų, pintu tinkliniu atlošu ar išgaubtos faneros sėdyne ir atrama. Kartais kėdės būdavo puoštos secesiniais ornamentais (35 il.). „Vieniški“ baldai buvo gaminami keliuose Lietuvos fabrikuose: Šiaulių „Antano Survilos lenktų medinių baldų įmonėje“²⁶⁹, „M. Raikas ir J. Rodas – vieniškų baldų fabrike“²⁷⁰. Kaip rodo išlikęs Thonet'o baldų, gaminamų Varšuvoje, 1930 metų katalogas, šie baldai galėjo būti atvežti į Lietuvą iš Lenkijos.²⁷¹ „Vieniškos“ kėdės buvo populiarios ne tik Lietuvoje, bet ir visoje Europoje. Apie jų populiarumą liudija archyviniai dokumentai, nurodantys perkamų kėdžių kiekius Lietuvos mokyklų salėms, kabinetams, biurams, restoranams ar kavinių patalpoms. Architektai „vieniškas“ kėdes derindavo su lygiais, stačiakampiais modernizmo formų baldais. Thonet'o kėdė buvo įperkama visų sluoksnių gyventojams. Nesudėtinga ir estetiška forma, tvirtumas, puiki kokybė ir maža kaina šiam baldui leido išlikti populiariu skirtingais architektūriniais laikotarpiais: klasicizmo, romantizmo, istorizmo, secesijos ir priartino iki modernizmo stilistikos patalpų. „Vieniška“ kėdė buvo dažniausiai vaizduojamas baldas ir XX a. pradžios, ir tarpukario tapybos darbuose (36 il.).

Secesiniai baldai. Secesijos gyvavimo laikotarpiu Lietuva buvo carinės Rusijos priespaudoje, patyrė ne tik rusų, bet ir kitų tautų įtakas. Krašte nebuvo sąlygų pilnai šio stiliaus plėtotei, kokia buvo politiškai nesuvaržytuose Europos kraštuose. Dėl šios priežasties secesijos baldai buvo ypač margi ir nevienalyčiai kaip ir šio laikotarpio architektūra.

Europoje tuo metu konstruojami įvairius nacionalinius charakterius ir supratimus atitinkančios naujojo meno (pranc. *art nouveau*) stiliaus atmainos skirtingai skambančiais pavadinimais ir skirtinga išorine raiška. Lietuvos teritorijoje buvo daug baldų ir šviestuvų atstovaujančių kitų kraštų secesijos gaminius, daugiausia Rusijos, Lenkijos ir Vokietijos. Būtent Lietuvai būdingų *secesijos* (rus. *moderno*) pavyzdžių išlikę nedaug. Charakteringu pavyzdžiu galima laikyti dar iki nepriklausomybės paskelbimo sukurtas Petro Rimšos kėdes. Jose smulkiai ornamentuota verpstės drožyba sintezuojama su kaimiškos kėdės siluetu. Šie baldai sukurti dailininkui gyvenant Smolenske 1917 metais. P. Rimša prisiminimuose rašė, kad prieš šias kėdes buvo sukurtas dar vienas panašios rūšies darbas – pertvara „Vilijos“ kontorai²⁷². Naujojo meno idėjų įtakoje lietuvių etninės drožybos motyvai, kaimiškos tekstilės raštai pradedami derinti su kaimo baldžių naudotomis formomis, gaminama iš nebrangių vietinių medžiagų, tačiau daug rankų darbo reikalaujančios apdailos ir technologijos. Tarpukariu naujai kuriamas *tautinis stilius* daugeliu aspektų buvo *secesijos* (rus. *moderno*) tęsinys, būtent secesijos laikotarpiu atsirado pirmieji

²⁶⁹ Kauno Šančių valstybinės gimnazijos rūmų statybos komisijos posėdžių protokolai, inventoriaus ir mokslo priemonių priėmimo aktai, susirašinėjimas su baldų dirbtuvėmis baldų gamybos klausimais. Kaunas, 1938–1940 m. LCVA. F. 391, ap. 2, b. 2240, l. 108-110.

²⁷⁰ Lietuvos Karininkų Ramovės baldai į Prezidento kambarį; braižiniai, tuo reikalu raštai, sutartis su Rodu, priėmimo aktas ir kiti. 1936 m. LCVA. F. 6, ap. 1, b. 41, l.33.

²⁷¹ Thonet. Warsaw, 1930. KVB RS.

²⁷² Petras Rimša pasakoją / Sud. J. Rimantas. Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1964, p. 244; kėdžių il. p. 193-194.

turtingais ornamentais dekoruoti *lietuviško stiliaus* gaminiai. Bet Europoje panašiu metu užgimsta dar naujesnė estetinė pažiūra, niekinanti bet koki ornamentą architektūroje. 1908 m. paskelbtas austrų architekto Adolf'o Loos'o teorinis tekstas „Ornament und Verbrechen“ paskelbia pasauliui apie modernizmo stilstikos pradžią.²⁷³

2.1.2. Modernizmo baldai

Modernizmo formų baldais laikytini funkcionalūs, racionalūs ir ekonomiškai baldai: integruotos sieninės spintos, pastatomos kombinuotos spintos (sekcijos), kartotiniai visuomeninių ir gyvenamųjų patalpų, įvairios paskirties metaliniai ir pinti baldai. Jie dažniausiai yra be puošybos elementų, originaliai įkomponuoti interjere, atitinka modernėjantį gyvenimo būdą. Nors formos atrodo paprastos, baldai buvo kuriami architektų profesionalų. Autoriai atsakingai apgalvodavo matmenis, medžiagiškumą, estetiškas proporcijas, spalvas, konstrukcijos tvirtumą, nesudėtingą gamybą ir lengvą priežiūrą naudojimo metu.

Lietuvos gyventojams modernizmo baldai neatrodė tokie patrauklūs kaip neobarokiniai, tačiau daugelis juos rinkosi dėl pasikeitusių ekonominio gyvenimo sąlygų arba paveikti jaunų architektų skonio. Racionalumas, paprastumas, higieniškumas ir patogumas buvo siūlomi žmonėms kaip nauja, iki tol negirdėta prabangos samprata. Daugeliu atvejų šių baldų kaina atitiko žmonių turimą gana ribotą biudžetą. Taupiai elgtis reikėjo ne tik su baldais, bet ir su patalpomis – jose išnaudojamas kiekvienas patalpos plano centimetras. Šie baldai atsirado ir greitai populiarėjo dėl naujo požiūrio į interjero erdvės planavimą. Racionaliai ir taupiai išnaudojama erdvė interjere atspindėjo racionalumo tendencijas, tuo metu plačiai plitusias architektūroje. 1931 metų tekstas „Moderniškas namų papuošimas“ atspindi tuometinių modernių namų įrengimo principus. Jame teigiama, jog „moderniškas kambario įrengimas dabar labai supaprastintas, leidžia mums naudoti baldus be jokių papuošimų, su griežtai geometrinėmis formomis. Vietoj papuošimo dabar stengiamasi duoti reikšmę medžiui ir audiniams arba mežginiams. Štai kas paaiškina, kodėl ažuolo viešpatavimo laikai baldų srityje jau praėjo ir kodėl stengiamasi padengti brangių medžių tik patį baldų paviršių. [...] pašalinimo, kas nenaudinga, tendencija išaiškina panaikinimą saliono, t.y. to kambario, kur joks šeimos narys niekuomet, išskyrus vizitų laiką, nebūna. Ir gera, kad tas salionas pakeičiamas daug patogesniu, dideliu ir jaukiu kambariu, kuris pavadoja ir biurą, ir buduarą, ir skaitymo salioną, ir kai kuriems net muzikos salę.“²⁷⁴ Šis tekstas rodo, jog būtent apie 1930 metus Lietuvą jau buvo pasiekusi nauja gyvenamojo kambario sąvoka (angl. *living room*). Ji apibūdina ir

²⁷³ Loos, Adolf. *Ornament and Crime*. 1908 / Selected by A. Opel; translation by M. Mitchell. California: Ariadne Press, 1998.

²⁷⁴ E. T. Moderniškas namų papuošimas. In: *Naujoji Romuva*. Nr. 1, 1931, p. 26.

baldus, reikalingus šio kambario apstatymui, nes tai patogus, jaukus ir patrauklus šeimos gyvenamasis kambarys, kur šeimininkė turi savo vietą paskaityti ir siuvinėti, kur šeimininkas turi stalą rašyti, kur galima priimti draugus ir juos vaišinti. Toks kambarys atstoja mažiausiai tris, dėl to turi būti didesnis už visus drauge, todėl, nežiūrint visų patogumų, kurie jame yra, ši patalpa privalo būti erdvi ir graži.²⁷⁵ Propaguojamas racionalumo nuostatas interjere galima apibūdinti keliais žodžiais: paprastumas, linijų griežtumas, racionalumas. Modernizmo baldams būdinga derinti natūralaus medžio ar faneruotus didelių plotų paviršius su juodos spalvos detalėmis: juodomis grindjuostėmis, durų apvadais ir durimis, juodai dažytais baldų cokoliais, karnizais, rankenėlėmis. Tais atvejais, kai dideli baldų plotai dažomi (dažniausiai baltai arba šviesiai), vietoje juodos spalvos akcentų atsirasdavo ryškių spalvų detalės: žalios, oranžinės ar tamsiai mėlynos. Tokie deriniai buvo būdingi tuometiniams modernizmo interjerams daugelyje Europos šalių.

Racionalios integruotos-sieninės spintos, laisvai pastatomos kombinuotos spintos bei kiti kombinuoti baldai atsirado ir populiarėjo dėl aukščiau išvardytų priežasčių: naujo, racionalaus ir ekonomiško erdvės planavimo. Apgalvotai įkomponuotos erdvėje, tiesios, stačiakampės formos tarpukario balduose ryškiausios integruotose, dar vadintose sieninėmis, spintose ir lentynose, laisvai pastatomuose, įvairios paskirties kombinuotuose balduose.

Išnagrinėjus tarpukario Lietuvos spaudą, tuo metu Lietuvą pasiekusią literatūrą užsienio kalbomis ir išlikusius įvairių žinomų architektų projektus bei buvusių interjerų fotografijų epizodus, nustatyta, kad projektuojant tuometinius visuomeninius ir gyvenamuosius interjerus didelis dėmesys buvo skiriamas integruotoms, sieninėms ir laisvai pastatomoms kombinuotoms spintoms (sekcijoms) bei kitų tipų kombinuotiems baldams. Šio tipo baldai aptinkami tik miestuose, skirtingų socialinių sluoksnių gyvenamose erdvėse. Šio tipo baldų populiarumą lėmė tai, kad jie labiausiai atitiko tuometes racionalumo ir patogesnio gyvenimo tendencijas architektūroje ir interjere. Praėjus dešimtmečiui po Pirmojo pasaulinio karo pabaigos, 1928 metais, tarptautiniame architektų suvažiavime Šveicarijoje, Chateau de La Sarraz'e buvo kalbama apie vertybių perkainavimą ir problemas, aktualias tuometei Europai. Architektai iš skirtingų kraštų pristatė pasiūlymus ir receptus bendroms pasaulinėms problemoms spręsti. Tarptautinio modernizmo idėjų praktinis tikslas buvo siekti, kad kuo daugiau žmonių pasaulyje pradėtų higieniškai, taupiai ir gražiai gyventi. Tuo pačiu metu modernizmo architektūros ir racionalizmo idėjos paplito ir Lietuvoje. 1929 metais architektas Vladas Švipas pristatė pagrindines modernizmo gaires urbanistikoje, architektūroje ir interjeruose. Spaudoje buvo rodomi standartizuotų gyvenamųjų kambarių pavyzdžiai, kurie, anot V. Švipo, liudijo apie kasdienio gyvenimo lygio aukštumą: „Jie neapkrauti pereitų epochų estetikos liekanomis, bet užtat sveiki ir patogūs.“²⁷⁶ Kaip

²⁷⁵ Ibid, p. 26.

²⁷⁶ Švipas, op. cit., p. 6-7.

turėtų atrodyti „moderniški“ namai, pasakojo ir kiti autoriai: „[...] pašalinami nenaudingieji baldai ir vartojami tik patys reikalingiausieji ir tokie, kurie duoda daugiausia patogumų. Čia ir yra ta pašalinimo, kas nenaudinga, tendencija.“²⁷⁷

Higieniškesnio, kultūringesnio ir patogesnio gyvenimo siekis lėmė integruotų spintoms, (dar vadintų „sieninėmis spintomis“, „sieninėmis lentynomis“) atsiradimą interjeruose. Jos buvo projektuojamos tam, kad būtų galima racionaliau išspręsti būtiniausių daiktų saugojimo problemą. Jų pagalba taupiai išnaudojamos pastato viduje atsiradusios laisvos erdvės po laiptais, arba perteklinė erdvė tarp dviejų gretutinių patalpų, atsirandanti atvėrus duris. Šių spintų pagalba vidaus erdvė įgaudavo švarų ir tvarkingą vaizdą virtuvėje, miegamajame, bibliotekoje ar darbo kambaryje. Atvėrus plačias spintos duris, viduje lengvai randami reikalingi drabužiai, knygos ir kiti daiktai. Sienose atsiradusias laisvas erdves užpildė integruotos lentynos knygoms, indams ar meno kūriniais. Įvairūs straipsniai patarė, kaip integruotose spintose patogiau įrengti lentynas, „dėžes“ – stalčius, kokiais aukščiau ar tarpais juos įrenginėti, kad daiktai būtų kuo lengviau pasiekiami. Integruotos spintos tarpukariu paplito ir visuomeninėse, ir gyvenamosiose erdvėse.

Greta integruotų spintų ir lentynų daiktų saugojimo problemai išspręsti buvo naudotas dar vienas baldų tipas – laisvai pastatomos kombinuotos spintos. Šis baldo pavadinimas naudojamas remiantis tarpukario spauda²⁷⁸. Šiandien spaudoje ir šnekamojoje kalboje dažniausiai vartojamas terminas yra *sekcija* arba *sekcijiniai baldai*. Šis terminas apibūdina spintas, kurios yra sukomponuotos iš kelių standartinių dalių.²⁷⁹

Naujos statybos butų problema buvo nedidelės erdvės. Gyventojai, persikėlę gyventi į miestą iš priemiesčio namų, buvo priversti talpinti savo daiktus kur kas mažesnėse erdvėse. Miestų interjeruose daugiausia rūpesčių kėlė spintų įsigijimas, nes anksčiau buvo įprasta spintas daryti kiekvienai daiktų rūšiai: rūbams, indams, knygoms ir kitiems daiktams. Mažai pasiturintiems žmonėms visų minėtų spintų įsigijimas buvo sunkiai įmanomas. Todėl pasikeitusios gyvenimo sąlygos vertė keisti vartojimo įpročius ir įsigyti naujo tipo baldus. Mažiau pasiturinčioms ir negausioms šeimoms buvo siūloma įsigyti kombinuotus ir praktiškesnius baldus. Kombinuotose spintose rekomenduojama įrengti atverčiamas dureles, kurios galėtų atlikti ir rašomojo stalo funkciją.²⁸⁰ Ketvirtajame dešimtmetyje atsiradusių kombinuotų baldų privalumas – individualumas. Jie greitai populiarėjo architektų, vartotojų ir amatininkų tarpe, nes elementai tarpusavyje buvo komplektuojami ir derinami pagal konkrečią interjero erdvę ir kiekvienos šeimos poreikius. Dažnai šio tipo baldų projektavimas buvo patikimas aukščiausios kvalifikacijos architektams.

²⁷⁷ E. T. Moderniškas namų papuošimas, op. cit., p. 26.

²⁷⁸ Stasiulis, S. Kombinuotos spintos. In: *Amatininkas*. Nr. 80, 1940, p. 125.

²⁷⁹ Sekcija. *Tarptautinių žodžių žodynas*. Vilnius: Alma littera, 2008, p. 665.

²⁸⁰ Stasiulis, op. cit., p. 125.

Ištirus architekto Vytauto Landsbergio-Žemkalnio (1893–1993) projektus²⁸¹, nustatyta, kad architektas skyrė daug dėmesio integruotoms ir kombinuotoms spintoms gyvenamuosiuose interjeruose. 1927 metais integruotų ir kombinuotų spintų brėžinius V. Landsbergis-Žemkalnis buvo parengęs savo pusbrolio Juozo Landsbergio namo interjerui Kaune²⁸², Sofijos Čiurlionienės namams²⁸³ bei kitoms gyvenamosioms patalpoms. Racionalūs, konkrečiai darbo specifikai pritaikyti individualūs kombinuotų baldų projektai buvo parengti ir daugumoje V. Landsbergio-Žemkalnio projektuotų visuomeninės paskirties objektų: Prekybos, Pramonės ir Amatų rūmuose²⁸⁴ (37 il.), VRM Statybos inspekcijoje²⁸⁵, „Pieno centro“ pastate. V. Landsbergio-Žemkalnio projektuotų interjerų beveik nebeliko. Dėl kapitalinių patalpų renovacijų jie buvo sunaikinti ir nebeatkurti. Racionaliai išnaudojant erdvę laiptų zonoje, kombinuotos knygų lentynos su atverčiamu darbo stalu – sekreturu yra išlikusios dailininkės Julijos Jablonskytės-Petkevičienės gyvenamajame name Kaune. Čia išsaugotos faneruotos integruotos knygų lentynos, spintos bei integruotos virtuvinės spintos baltai dažytomis, lygių paviršių durimis (38 il.). Erdvė po laiptais buvo taupiai išnaudota kaip skaitykla: čia buvo racionaliai įrengtas knygų saugojimo sandėliukas, fasadinę jo dalį dekoruojant mažo gylio knygų lentynomis, po kuriomis stovėjo sofa. Remiantis Jonės Petkevičiūtės-Garmuvienės prisiminimais, tarpukariu ir karo metais šioje vietoje, po laiptais, stovėjo sofutė, matomų durų vieta buvo užpildyta išimamomis lentynomis²⁸⁶ (39 il.). Racionaliai namų erdvėje įkomponuoti kombinuoti sieniniai ir sekcijiniai baldai buvo projektuoti tiek ankstyvuosiuose, tiek ir vėlesniuose V. Landsbergio-Žemkalnio interjeruose, pvz., 1926 metais suprojektuotame ir pastatytame Juozo Landsbergio gyvenamajame name Kaune bei 1933 metais pastatytame Sofijos Čiurlionienės name Kaune, Žemaičių gatvėje (40 il.). Šiame name, kaip ir kituose išlikusiuose interjerų fragmentuose, nustatytas V. Landsbergio-Žemkalnio interjerams charakteringas spalvinis derinys, kuomet natūralus ažuolas, dideli faneruoti plotai derinami su juodos spalvos detalėmis: juodai dažytomis grindjuostėmis, juodais laiptų turėklais, juodais baldų cokoliais, karnizais ir rankenėlėmis.

Architekto Broniaus Elsbergo (1901–1998) baldų projektuose taipogi dominavo analogiškas spalvų kontrastas. Jis taip pat racionaliai išnaudodavo erdves po laiptais, projektavo nišas sienose, išnaudodavo net mažiausias erdves po palangėmis, sofomis, minkštastuoliais. B. Elsbergo kombinuotų baldų derinius liudija išlikęs Marijos ir Juozo Urbšiu buto, įrengto

²⁸¹ Architekto Vytauto Landsbergio-Žemkalnio (1893–1993) fondas. LLMA. F. 81.

²⁸² J. Landsbergio gyvenamasis namas Kaune, pastatytas 1926 m. LLMA. F. 81, ap. 1, b. 619.

²⁸³ S. Čiurlionienės namas Kaune, pastatytas 1935 m. Projektas. *Eskizai*. LLMA. F. 81, ap. 1, b. 652.

²⁸⁴ *Prekybos, Pramonės ir Amatų rūmai. Darbo brėžiniai. I tomas. 1937 m. 1938 m. įgyvendintas*. LLMA. F. 81, ap. 1, b. 574.

²⁸⁵ *Tyrimų laboratorija Kaune. Darbo brėžiniai 1933–1934 m.* LLMA. F. 81, ap. 1, b. 563.

²⁸⁶ Iš darbo autorės pokalbio su Jone Petkevičiūte-Garmuviene. Kaip teigė pašnekovė, tarpukariu ir karo metais šioje vietoje, po laiptais, stovėjo sofutė, matomų durų vieta buvo užpildyta ištraukiamomis lentynomis. Antrojo pasaulinio karo metais už šių durų buvo įrengta slėptuvė žydų vaikams. 2010-02-22 susitikimas įvyko amžininkės namuose, Perkūno al. 25 (pastato ir interjero autorius arch. Vytautas Landsbergis-Žemkalnis).

Donelaičio g. 2a, Kaune, baldų projektas, parengtas apie 1934 metus.²⁸⁷ Visus projektuotus baldus tais pačiais metais pagamino Kosto Petriko fabrikas.²⁸⁸ B. Elsbergo kombinuoti baldai buvo daugiau nei sekcijiniai, jie buvo skirti ne tik įvairių daiktų pasidėjimui ir saugojimui. Architektas į vieną baldą sujungdavo keletą skirtingų funkcijų: kušetę, knygų lentyną su joje įrengtu apšvietimu ir spintelę (41 il.). Kituose brėžiniuose nupiešta komoda, kuri jungiama kampu su šalia esančia palange, o tarp jų erdvė racionaliai išnaudojama kaip nedidelė knygų pasidėjimo vieta.

Panašiai integruotas sienines spintas ir įvairius kombinuotus baldus projektavo ir įgyvendindavo dar vienas žinomas tarpukario architektas Arnas Funkas (1898–1957). Kelios sofas, sujungtos tarpusavyje bendra atrama, kombinuotos su lentynomis bei spintelėmis, stovėjo Muralio kirpykloje (42 il.). Kėdainių banko operacijų salės klientų aptarnavimo barjerai buvo sujungti su lentynomis ir darbastaliais bei spintelėmis po jais. Ekonominės karių bendrovės parduotuvės Kaune prekystaliai taip pat buvo kombinuoti su prekių vitrinomis. Vailokaičių namuose, Aleksandros Vailokaitienės buduare, architektas buvo įrengęs originalią sieninę spintą: jos durys buvo dekoruotos klostuoto šilko audiniu, o spintos centre įrengta niša su apšvietimu abiejose pusėse. Nišoje buvo įkomponuota žema modernizmo formų sofa.²⁸⁹

Tiesias, stačiakampes sofas-lovas, integruotas su knygų lentynomis bei stalčiais, projektavo ir gamino dar vienas tarpukario žinomas dailininkas – Jonas Prapuolenis (1900–1980). Nustatyta, kad 1936 metais šio tipo baldus Prapuolenis pagamino dėstytojui Viktorui Banaičiui (43 il.). Tarpukario spaudoje publikuotas ne vienas kitų autorių kombinuotų baldų projektinis pasiūlymas. 1938 metais šie baldai tampa tokie populiarūs, kad juos pradeda projektuoti ir amatų mokyklų mokiniai. Panaši kombinuota sofa atkartojama Panevėžio amatų mokyklos mokinio Br. Adomaičio valgomojo kambario apstatymo projekte, kitas amatų mokyklos mokinyš J. Striogis savo projekte pateikia nežymiai modifikuotą to paties baldo versiją.²⁹⁰ 1939 metais J. Bragūnaitis patarinėjo amatininkams, kaip gaminti šio tipo baldus, akcentuodamas jų privalumus – jaukumą ir patogumą (44 il.). Anot jo: „Tokios sofas tinka ne tik sėdėti ir pailsėti, bet ir pamiegoti. Pakankamai erdvoj apačioj galima paslėpti patalynę. Šoninės spintelės tinka patalpinti knygas, rankdarbius ir t.t. Tokioms sofoms paprastai pritaishomas kartu ir elektros apšvietimas. Čia labai gerai tinka pailgos lempos su dviem cokoliais. Prie jų šviesos, kaip neišeinančios iš vieno taško, patogų skaityti, o tinkamai ir skoningai įvedus lempą į sofas konstrukciją, padidinama sofas

²⁸⁷ *Marijos ir Juozo Urbšiu dvių kambarių įrangos ir apstatymo baldais projektas. Butas name Donelaičio g. 2a, Kaunas. Architektas Bronius Elsbergas.* Prano Mašioti fondas. LNB RS. F. 13, b. 83.

²⁸⁸ Juozo Urbšio fondas. LNB RS. F. 15, b. 475, l. 25-33.

²⁸⁹ Greta tarpukario spaudos, likusių autentiškų interjerų, Lietuvos archyvų ir muziejų fondų medžiagos, originalių tarpukario interjerų fotografijų yra Kauno Viešojoje bibliotekoje. Pvz., albume „Kauno architektūra 1930–1940“, yra išlikusios Arno Funko (1898–1957) diplominio darbo fotografijos. Tyrimo metu patikrinus ir palyginus fotografijose užfiksuotus objektus su dokumentais KAA nustatyta, kad visų albume fotografuotų pastatų autorius buvo A. Funkas.

²⁹⁰ Modernizmo baldai. Panevėžio amatų mokyklos mokinio Br. Adomaičio valgomojo kambario apstatymo projektas. *Valgomojo kambario apstatymas.* In: *Amatininkas.* Nr. 14-15, 1938, p. 217.

vertė.²⁹¹ Kombinuotus baldus gamintojų ir vartotojų tarpe populiarino 1935 metais Kaune publikuotas architekto iš Prahos Vaclav'o Žalud'o kūrybos katalogas, kuriame buvo gausu Europoje madingų baldų kombinacijų, formų, komplektavimo ir išdėstymo pavyzdžių²⁹², bei užsienio kraštuose publikuoti leidiniai, kuriuos jauni architektai parsiveždavo po studijų Vakarų Europos mokyklose.

Dominuojantys lygūs, didelių plotų baldų paviršiai tik iš pirmo žvilgsnio atrodė nesudėtingi. Iš tiesų nebuvo paprasta tinkamai parinkti spalvas, plotų santykį, proporcijas ar medžiagas. Baldininkams bei jų klientams nebuvo paprasta apsispręsti, rinktis natūralią medžiagą ar jos imitaciją. Dažytojų kursų pedagogo J. Valentukonio tekstai atspindi tuo metu buvusį klaidingą supratimą baldų fasadų apdailos klausimais. Vyravo nuomonė, jog faneravimas – tai imitacija, kad juo stengiamasi po plonyčiu brangios medžiagos sluoksniu užmaskuoti prastą medžiagą, norint sudaryti brangaus daikto išpūdį. Norėdamas sugriauti šią klaidingą nuomonę, J. Valentukonis švietė tuometinius baldų gamintojus ir vartotojus apie skirtingų apdailos medžiagų technologinius ypatumus, aiškino žmonėms, kad faneravimo technika leidžia pasinaudoti tokiomis formų konstrukcijomis, kurių nebūtų galima konstruoti medienos masyve.²⁹³ Lygindamas imitaciją su spalvotu dažymu, jis aiškino, kad ši yra daug praktiškesnė, nes mažiau jautri įbrėžimams ar prisilietimams. Spalvotus baldus gyvenamuosiuose kambariuose buvo mėginta populiarinti dar iki modernizmo, tačiau tarpukariu jie naudoti tik virtuvėse, viešose valgyklose, kavinėse ar prekybos įstaigose. Imitacija buvo laikoma netinkama apdaila, kai reikėjo spręsti prabangos ar reprezentacijos klausimus. Imitacija, anot žinomo austrų architekto Adolf'o Loos'o, tai „užmaskuota apgavystė“. Ši nuostata veikė ir ketvirtojo dešimtmečio Lietuvos gyventojų estetikos sampratą. Siekdamas pakeisti stereotipinį požiūrį į apdailą, J. Valentukonis mokė, „jog ekonomiškais ir grynai praktiškais sumetimais architektūroje, taip ir viduje prieš imitaciją griežto nusistatymo nėra.“²⁹⁴

Europos kraštuose imitacijos buvo populiarsnės nei Lietuvoje. Siekiant ekonomiško sprendimo, mediniai ir faneruoti integruotų baldų paviršiai būdavo nudažomi lygia balta, kakavos ar kita šviesiai ruda spalva. Lietuvoje tokie baldai buvo gaminami tik miestuose, dažniausiai juos kūrė jauni, Vakarų Europoje studijas baigę architektai. Autentiškų tarpukario laikotarpio dažytų integruotų spintų aptinkama vis rečiau ir rečiau. Dar rečiau aptinkami autentiški tarpukario modernizmo interjerai. Toks retas pavyzdys yra išlikęs Vaižganto gatvėje 44, Kaune, kur tarpukariu gyveno ir dirbo gydytojas Vytautas Juškys. Gydytojo namas pastatytas ir įrengtas pagal

²⁹¹ Bragūnaitis, J. Kampinės sofas. In: *Amatininkas*. Nr. 3, 1939, p. 46.

²⁹² Žalud, Vaclav. Įvairių baldų pavyzdžių katalogas. Kaunas. 1935. In: *Amatininkas*. Nr. 43, 1935, p. 4.

²⁹³ Valentukonis, Juozas. Natūrali medžiaga ar imitacija moderniškame bute. In: *Amatininkas*. Nr. 1, 1937, p. 10-11.

²⁹⁴ *Ibid.*, p. 11.

Berlyne studijas baigusio architekto Nikolajaus Mačiulskio (1903–?) 1935 metų projektą.²⁹⁵ Šiame name iki šiol išsaugota autentiška baltai dažyta integruota vaistų ir medicinos priemonių spinta gydytojo kabinete (45 il.), baltai dažytos sieninės spintos su antresolėmis iki lubų vaiku kambariuose, lygiais filinginiais rėmais dekoruota ir šviesiai rudai dažyta spinta, integruota erdvėje po laiptais, ir ypatingai erdvi, aukšta ir plati spinta, įrengta virtuvėje. Integruotų, sieninių spintų apdailą paprastai sudarydavo vienspalviai dažytas medis, natūralus medis ir faneruotė. Medžio imitacijos pasitaikydavo retai.

A. Funko įgyvendintų interjerų fotografijos liudija, kad stačiakampės formos buvo visų tipų balduose, foteliuose, įvairios paskirties staleliuose, drabužių spintose ir spintelėse (46 il.). A. Funko suprojektuotame „viengungio kambario baldų“ komplekte dominuoja griežtų stačiakampių formų dviejų durų spinta, naktinė spintelė, spintelė po stačiakampiu veidrodžiu. Visi baldai buvo padengti ažuolo faneruote. Šiuose balduose nėra užuominų apie puošnumą, ornamentiką ar kokį nors dekorą – tai lygūs, stačiakampiai tūriai, „dėžės“, logiškai išrikiuotos kambario erdvėje.²⁹⁶ Net ir puošniai įrengtame Aleksandro Iljinienės svečių kambaryje dominuoja stačiakampių formų minkšta dalis, susidedanti iš dviejų fotelių ir sofos siaurais stačiakampiais porankiais. Formų statumą papildomai išryškina spalvų kontrastas: šviesiu gobelenu aptraukti baldai įrėminti į tamsaus medžio rėmus. Šiame kambaryje stačiakampių formų buvo ir mažieji baldai: banketė, suoliukas prie pianino²⁹⁷ (47 il.).

B. Elsbergas buvo atidus modernizmo krypties balduose taip pat, kaip ir pastatų projektuose. Minėtuose Urbšių buto balduose nėra prabangos, tačiau atsakingai apgalvotas funkcionalumas ir racionalumas bei modernizmui būdingi spalviniai deriniai. Juoda stalviršio plokštė, cokolis ir juodos tiesios medinės rankenėlės kontrastuoja su geltonai beicuota medienos plokštuma. Panašiai suprojektuoti ir kiti baldai, tokie kaip dvidurė spintelė²⁹⁸. B. Elsbergo stačiakampio veidrodžio su pakabinamu stalčiuuku projekte, skirtame prieškambariui, atkartojamos minėtos griežtos stačiakampės formos ir kontrastingas spalvinis derinys. Šio architekto sukurtiems baldams būdinga horizontalių ir vertikalinių stačiakampių tūrių architektonika, horizontaliai išilgintas pagrindinio fasado siluetas. Jis puikiai atsispindi „Pieno centro“ posėdžių salės stale.²⁹⁹

²⁹⁵ Architektas Nikolajus Mačiulskis gimė Virbalyje 1903 metais. Studijavo Berlyne. Dirbo VRM departamento urbanistikos skyriaus vedėju. Tarpukariu gyveno nuomojamame bute P. Višinskio g. 27-3, Kaune, Apolionijos Kuprevičienės name. 1946–1953 metais – Vilmersdorfo savivaldybės architektas. Vėliau gyveno JAV.

²⁹⁶ *Kauno architektūra. 1930–1940*. KVB RS. Fotoalbumas (Šiame ikonografiniame šaltinyje yra tik fotografijos. Aprašymai apie interjerą ir baldus – L. Preišegalavičienės).

²⁹⁷ *Ibid.* (Šiame ikonografiniame šaltinyje aptiktos tik fotografijos. Komentarai apie interjerą ir baldus – L. Preišegalavičienės).

²⁹⁸ *Spintelės projektas į Urbšių namus, Donelaičio g. 2a, Kaune*, projektas. Arch. Bronius Elsbergas. LNB RS, F. 13, b. 83, l. 8.

²⁹⁹ *Vytauto Didžiojo mirties 500 metų sukaktuvėms paminėti albumas*. Parengė H. Serafinas, prisidėjo Vl. Čekauskas; nuotraukos B. Mirbacho, J. Duko. Kaunas: Spindulio spaustuvė. 1933, p. 469.

Stačiakampių formų baldus, neturinčius nei ornamentikos, nei dekoru, savo klientams projektuodavo V. Landsbergis-Žemkalmis. Būtent tokius baldus galima matyti privačių namų interjere Perkūno alėjoje 25, Kaune. Buvusiuose vaikų kambariuose – tik būtiniausi mediniai baldai: spintelė su stalčiumi, darbo stalas ir lova, integruota drabužių spinta, kombinuota su lentyna knygoms. Baldai pasižymėjo ergonomiškomis proporcijomis, formų tiesumu ir apdailos kuklumu (48 il.). Formų paprastumas, apdailos kuklumas buvo būdingi vaikų kambarių apstatymui. Tokios stilistikos interjeras randamas vidurinio socialinio sluoksnio gyventojų namuose, vaikų darželiuose ir prieglaudose (49 il.). Kuklūs modernizmo formų baldai buvo populiarūs ir aukščiausio socialinio sluoksnio vaikų ir jaunimo gyvenamosiose patalpose. Lyginant su baldais, stovėjusiais kitose namo patalpose, kuklumu pasižymėjo Vailokaičių šeimos name buvę vaikų kambariai.

Lietuvoje, kaip ir visoje Europoje, XX a. trečiajame dešimtmetyje buvo propaguojamos griežtos modernizmo baldų formos ir tipinis jų išdėstymas gyvenamosiose erdvėse³⁰⁰. 1930 metais išleistas visuomenę auklėjantis Bronės Švipaitės interjerų albumas³⁰¹ atspindi minimalų, racionaliai apgalvotą apstatymą lakoniškų formų ir estetiškų proporcijų baldais. Utilitarus baldų apstatymo ir formų projektavimo principas siūlytas daugiausia privačioms patalpoms: virtuvei, valgomajam, miegamajam kambariui. Pranas Dankšas 1931 metais mokė amatininkus kurti ir gaminti švartų, naujoviškų formų baldus.³⁰² Stačiakampės formos be dekoru, racionalūs matmenys atsispindi keliuose P. Dankšo baldų projektuose. Juose pavaizduotos minkštos kėdės, stalai ir medinės lygių modernizmo formų lovų rėmai. Visi baldai yra panašūs, potencialiai jie galėjo tapti kartotiniaus gaminiais.

Mediniai stačiakampių modernizmo formų baldai buvo naudojami gyvenamosiose patalpose, bet dažniau įvairios paskirties visuomeniniuose interjeruose. Architektas V. Dubeneckis lakoniškų ir tiesių formų baldus buvo suprojektavęs Kauno Meno mokykloje (50 il.), VDU Medicinos fakulteto auditorijose bei kabinetuose (51 il.). LCVA rasta Eugenijaus Manomaičio (1909–1995) sukurta tipinių baldų kolekcija, skirta tarpukario Lietuvos gydymo įstaigoms. Šių baldų kolekciją sudarė gydymo įstaigoms ir ambulatorijoms būtiniausi baldai: gydytojo rašomasis stalas, medicinos sesers rašomasis stalas, gydytojo arba sesers darbo kėdė, spinta vaistams sesers kambaryje, praustuvo baldai gydytojo kambaryje, kušetė ligoniams apžiūrėti, spintelė kūdikiams vystyti, staliukas kūdikiams matuoti, įvairios paskirties stalai, staliukai ir taburetės. Lietuvoje, kaip ir kituose kraštuose, dar buvo naudojamos šiame projekte nepateiktos sulankstomos medinės širmelės su audiniu. Vaizdai išlikusiose tarpukario fotografijose patvirtina, jog tokie baldai buvo gaminami, jog jie Lietuvos gydymo įstaigose dažniausiai būdavo dažomi baltai. Kauno Klinikose,

³⁰⁰ Švipas, op. cit., p.6.

³⁰¹ Švipaitė, Bronė. *Pažvelgęs į namus šeimininke pažinsi*. Kaunas. 1930.

³⁰² Dankšas, Pranas. *Stalių amato vadovėlis. Amatų mokykloms ir staliams*. Kaunas: Šviet. Ministerijos knygų leidimo komisijos leidinys. Nr. 152. 1931.

Raudonojo Kryžiaus bei Kazio Griniaus ligoninių patalpose šiuos baldus dar galima aptikti ir šiandien, tačiau remontų metu jie nuolat naikinami. Prie minėtų baltai dažytų medinių baldų buvo derinamos baltai dažytos metalinės ligonių lovos, specialios lovelės su atlenkiama apsauga šonuose kūdikiams ir vaikams. Šie baldai dažniausiai būdavo metaliniai, kaip ir operacinėse bei procedūriniuose kambariuose, kur buvo naudojami baltai dažyti metaliniai ir stiklo staleliai. Tarpukario Lietuvos sanatorijos bei gydymo įstaigos dažnai būdavo apstatomos įvairių formų iš vytelių pintais baldais.

Tipiniai mediniai baldai buvo sukurti ir Lietuvos mokykloms. Dauguma vidurinės ir vyresnės kartos gyventojų dar atmena tamsiai rudus medinius mokyklinius suolus atverčiamais stalviršiais, kurie buvo likę daugelyje senų mokyklų net iki aštuntojo dešimtmečio pabaigos (52 il.). Jie buvo skirti sėdėti po du arba tris mokinius, o jaunesnio amžiaus mokiniams po vieną kiekviename suole. Šie baldai buvo unifikuoti: vieningo stiliaus, vieningų proporcijų ir matmenų, lakoniški ir stačiakampių formų. Kiek kitokie suolai, uždaru fasadu (kad nesimatytų sėdinčiojo kojų), buvo ir tuometinėje Lietuvos Aukštojoje mokykloje bei Kunigų seminarijos patalpose.³⁰³ Mokyklinio suolo principu darbo vietos baldai buvo gaminami ir aukšto rango reprezentacinėse patalpose, tik jie būdavo puošnesni. Yra žinoma, kad Steigiamojo seimo posėdžių salėje delegatai sėdėdavo po du prie vieno suolo (53 il.), naujuose Lietuvos Teisingumo ir Seimo rūmuose suolas buvo kombinuotas su staleliu ir skirtas sėdėti po vieną.³⁰⁴ Buvo naudojamas ir kitas darbo vietos baldo tipas – tai pailgi stalai su laisvai pristatomais suolais, taburetėmis arba lenkto medžio „vieniškomis“ kėdėmis. Jie buvo būdingi tarpukario Lietuvos aukštosioms mokykloms, Lietuvos Universitetui ir Karo mokyklos patalpoms (54 il.). LCVA yra išlikusi brėžinio kopija, kurioje pavaizduota tipinė spinta dienynams mokytojų kambaryje laikyti³⁰⁵, braižybos stalas, skirtas Statybos inspekcijai³⁰⁶. Lietuvos įstaigose šie baldai buvo lakuojami natūralaus medžio spalva arba beicuojami tamsiai rudai.³⁰⁷

Kartotiniai baldai kartais būdavo suapvalintų, lenktų formų. Masiniam gyventojų skoniui šios formos atrodė patrauklesnės nei griežtos, stačiakampės modernizmo formos. Dėl suapvalinimų šiuolaikinė visuomenė juos tapatina su *art deco*. Tačiau jie neturėjo *art deco* baldams svarbių elementų: brangių medžiagų, blizgių paviršių, meniškai sukurtų rankenėlių ar puošniai ir netikėtai

³⁰³ Paskutinė paskaita Teologijos fakultete 1926 m. Dvasinė Žemaičių Vyskup. Seminarija. Fotografija iš albumo, dedikuoto Vyskupui Kazimierui Paltarokui, 25-ųjų metų vyskupavimo jubiliejų švenčiant. 1926–1951 m. LNM. ATV 19833.

³⁰⁴ Iliustracija. In: *Ūkininko patarėjas*. Nr. 36, 1936, p. 1.

³⁰⁵ *Etažerė klasės žurnalams sudėti*. Autorius: Inž. E.V. LCVA. F. 391, ap. 2, b. 2173, l. 64.

³⁰⁶ *Statybos inspekcijos braižybos stalo brėžinys*. Autorius: Inž. E. V. LCVA. F. 1622, ap. 7, b. 262.

³⁰⁷ Buvusius standartizuotų baldų užsakymus ir gamybą liudija susirašinėjimas baldų gamybos klausimais, išlikusios sąskaitos, konkursų protokolai bei kiti autentiški dokumentai šiandien saugomi LCVA, Švietimo Ministerijos fonde F.391. Šiandien pamiršti ir nebe naudojami tarpukario modernizmo baldų tipai, jų formos bei įvairios kombinacijos gali būti aktualūs ir šiais laikais. Kai kurie šių baldų yra įdomūs vien tik baldų istorijos aspektu, tačiau didelė jų dalis galėtų būti gaminami ir naudojami šiais laikais.

dekoruoto spintelių vidaus. Todėl lenktų formų baldai šiame darbe laikomi modernizmo, o ne *art deco* baldais. Be to, šie baldai buvo pigesni nei *art deco*, paplitę įvairių socialinių sluoksnių gyvenamosiose patalpose ir visuomeninėse erdvėse. Modernizmo baldais turėtų būti laikomi visi standartizuoti, fabrikiniai baldai, neturintys dekoru elementų, lygiais paviršiais, stačiakampių formų taip pat ir nežymiai suapvalintais kampais (55 il.). Prie švelniai suapvalintų modernizmo formų stalų bei kitų baldų dažniausiai buvo derinamos standartinės „vieniškos“ kėdės lenktomis atramomis ir lenktais atlošais, arba pintos kėdės.

Funkcionalūs metaliniai baldai būdingi gydymo įstaigoms, bendrabučiams ir privačioms patalpoms. Iš lenkto chromuoto metalo arba baltai dažytų vamzdžių buvo gaminamos miegamojo lovos, lovelės kūdikiams, operacinių stalai ir lentynėlės, metalinės keičiamo aukščio (varžto principu išsukamos) taburetės (56 il.). Gyvenamosiose patalpose metaliniai baldai dažniausiai būdavo miegamuosiuose ir vaikų kambariuose, tarpukariu jie būdingi žemo ir viduriniojo socialinio sluoksnio gyventojams. Metaliniai baldai taip pat naudoti bendrabučiuose ir prieglaudose (57 il.). Dažniausiai jie buvo utilitarūs. Jų formos griežtos ir konstruktyvios, be dekoru. Ligoninių ir laboratorijų tipo baldus – metalines lovas miegamuosiuose, vaikų ir jaunimo kambariuose, metalines, išsukamas kėdes virtuvėse, biuruose, viešbučiuose ir kituose interjeruose – komponavo įvairių kraštų modernizmo architektai: Le Corbusier (1887–1965)³⁰⁸, Mies van der Rohe (1886–1969), Pierre Jeanneret'as (1896–1967). Iliustracijos su įgyvendintais žymiausių autorių interjerais buvo publikuojamos prestižiniuose Vakarų Europos leidiniuose jau 1928 metais. Taip buvo propaguojama taupi, estetiška ir funkcionali gyvenamoji aplinka įvairių socialinių sluoksnių žmonėms³⁰⁹ (58 il.).

Įvairios paskirties funkcionalūs pinti baldai buvo būdingi poilsio ir vaikų kambariams. Šiandien vyrauja klaidinga nuomonė, kad pinti baldai yra tradicinių lietuviško kaimo amatų dalis. Apie baldų pynimą dažniausiai kalbama tik siaurame amatų plėtros³¹⁰ ir, retais atvejais, amatų istorijos kontekste³¹¹. Senas ir gilias tradicijas pynimas turi ne tik Lietuvoje. Užsienio kraštų autoriai, rašantys apie pintus baldus, teigia, jog tai pati seniausia baldų rūšis.³¹² Įvairių krūmokšnių

³⁰⁸ De Fusco, Renato. *Le Corbusier, Designer: Furniture, 1929*. Woodbury, NewYork: Barron's Educational Series, 1977.

³⁰⁹ *Innenraume. Herausgegeben vom Deutschen Werkbund*. Stuttgart: Acad. Verlag, Dr. Fr. Wedekind & Co. 1927.

³¹⁰ Aleksandravičius, Alyvydas; Atkočiūnienė, Vilma; Raupelienė, Asta. Tautinio paveldo produktų išsaugojimo ir gamybos plėtros svarba kaimo darniai plėtrai. In: *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*. Nr. 2, 2008, p. 228-233.

³¹¹ Štavičiūtė, Lijana. Dailininkas ar amatininkas? Menininkas ir dailiųjų amatų sąjūdis tarpukario Lietuvoje. In: *Kultūrologija*. T. 15, 2007, p. 244-272.

Štavičiūtė, Lijana. Stiliaus varžtuose: tautinės tapatybės paieškos tarpukario namų pramonės dirbiniuose. In: *Menotyra*, T. 14, Nr. 2. Vilnius: Lietuvos Mokslų akademijos leidykla, 2007, p. 20-31.

³¹² Will, Kristof. *Die Korbflechterei. Schoenheit und Reichtum eines alten handwerks*. München, 1978.

Тарасенко, Вячеслав Михайлович; Петрова, Алла Ивановна. *Конструирование и производство плетной мебели*. Москва: Лесная промышленность, 1989.

ir žolynų vytelės visuose kraštuose buvo ekonomiškai ir minkšta baldų gamybos medžiaga. Rusijos istorikų teigimu, XIX a. pabaigoje šias senas technologijas ir potencialias augalinės žaliavos galimybes pirmieji ištyrė Austrijos ir Vokietijos architektai. Jų eksperimentai tapo pagrindu naujų formų baldų, stalų ir šviestuvų pramonei gamybai³¹³. Pinti modernizmo baldai nebeturi ryškių regioninio išskirtinumo bruožų nei kompozicijoje, nei ornamentikoje, nei spalvose. Pinti daiktai labai panašūs visuose Europos ar kitų žemynų kraštuose. Jų formos nesudėtingos, funkcionalios, šie baldai higieniški ir ekonomiškai, lengvai komponuojami erdvėje. Tarpukario Lietuvos amatininkai pintomis lendrėmis (nendrėmis) dekoravo baldų fragmentus, kėdžių sėdynes, atramas, nedidelių kavos stalelių lentynėles. Taip pat gamino vientisus vytelėmis pintus baldus - stalus, fotelius, kėdes, etažeres, stalelius gėlėms, vežimėlius, lovutes ir kitus baldus vaikams. Iš vytelių pinti baldai naudoti sanatorijose, poilsio namuose, poilsio patalpose, skaityklose, vaikų darželiuose ir vaikų kambariuose. Pintų baldų populiarumą tarpukariu liudija portretinės nuotraukos: fotoateljė-studijose dažnai stovėdavo pinti baldai. Jie plačiai naudoti ir gyvenamosiose patalpose, ir įvairios paskirties visuomeninėse patalpose. Dažniausiai pinti foteliai stovėdavo gydymo įstaigose. Pagal išlikusias fotografijas galima nustatyti, kaip pintos kėdės ir krėslai buvo derinami prie vienspalviai dažytų, dažniausiai baltų, tiesių formų stalų. Aukštosios Panemunės „Raudonojo Kryžiaus kovai su tuberkulioze“ sanatorijoje baldai buvo derinami kontrasto principu (59 il.).

Pinti baldai atlikdavo lauko baldų funkciją vasaros sezono metu. Pavyzdžiui, Kauno kūdikių namuose pintos kūdikių lovelės vasarą būdavo nesunkiai išnešamos į terasą ar kiemo teritoriją. Pinti baldai tarpukario Europos gydymo įstaigose buvo populiarūs moderniai įrengtose ligoninėse, vaikų ir kūdikių skyriuose bei sanatorijose. Jie buvo higieniški, lengvai plaunami, pralaidūs orui, nesudėtingi ir nebrangūs.

Pinti baldai buvo derinami su modernizmo formų mediniais baldais. Stačiakampio silueto, margintas dviejų spalvų vytelėmis, pintas zigzagais ir rombais krėslas tik iš pirmo žvilgsnio atrodo lietuviškai (60 il.). XX a. pradžioje buvo populiariu kolekcionuoti Afrikos tautų liaudies meną³¹⁴, todėl minėta medžiaga, ornamentika ir spalvinis derinys atkartoja afrikietiškos mados tendencijas. Tačiau dažniausiai vytelės būdavo natūralios spalvos arba dažomos švelnių, lygių atspalvių anilininiais dažais. Kartais šie baldai buvo marginami raštais ir dažomi raudona, violetine, mėlyna, geltona, oranžine, raudonai bronzine ir žalia spalva.³¹⁵

Дубовский, Владимир Михайлович; Логинов, Василий Васильевич. *Плетение из ивового прута*. Москва: Лесная промышленность, 1990.

Mirinauskas, Kazys. *Viskas iš vytelių*. Vilnius: Mokslas, 1992.

³¹³ Тарасенко, Вячеслав Михайлович; Петрова, Алла Ивановна. *Конструирование и производство плетной мебели*. Москва: Лесная промышленность, 1989, с. 3-7.

³¹⁴ Eisenhofer, Stefan. Wolf, Norbert. *African Art*. Köln: Tachen, 2010.

³¹⁵ Mirinauskas, K. *Pynimas*. Kaunas: Jaunųjų ūkininkų sąjungos leidinys, 1939, p. 53-54.

Minėtuose J. Jablonskytės-Petkevičienės namuose iki šių dienų išsaugotas V. Landsbergio-Žemkalnio projektuotas apvalus arbatos staliukas, po stikliniu jo stalviršium – iš lendrių pinta lentynėlė. Meno kūriniais ir antikvariniais baldais perkrautame V. Daumanto interjere taip pat stovėjo iš vytelių pinta poilsio baldų komplektas. Tyrimo metu rasta nemažai fotografijų su pintais baldeliais ikimokyklinio amžiaus vaikams. Trečio–ketvirto dešimtmečio austrų architekto Adolf'o Loos'o projektuotuose gyvenamuosiuose interjeruose tai pat dažnai derinami iš lendrių bei vytelių pinti vienspalviai ir margi baldai.

Tarptautinė pintų baldų mada Lietuvą pasiekė tuo pačiu metu, kaip ir kitas šalis. Pintų baldų formos Lietuvoje buvo dvejopos: tiesios, stačiakampės, arba išpūstos, puošniai suapvalintos, atkartojančios neobarokinius baldus. Lietuvoje, kaip ir Europoje, pinti baldai buvo komponuojami skirtingos stiliškos ir paskirties patalpose, dažniausiai poilsio ir vaikų kambariuose. Taip pat jie komponuojami virtuvėse, miegamuosiuose, viengungių patalpose, prieškambariuose ir oranžerijose. Interjere jie dažniausiai buvo derinami kontrasto principu: prie lygaus medžio paviršių, stiklo, baltai dažytų modernizmo plokštumų. Pinti krėslai statomi prie stalų, užtiestų ilgomis baltomis staltiesėmis, arba kontrasto principu derinami prie žymiai sunkesnių daiktų – prie masyvių, barokinių raštais drožinėtų baldų ir panašiai.

Modernizmo interjeruose siekta atsikratyti nereikalingų detalių ir dekoro, patenkinant tik būtiniausias žmogaus poreikius. Jiems nebūdingas reprezentatyvumas. Pagrindinės naudojamos medžiagos buvo beicuotas arba dažytas medis, metalas, stiklas. Iš jų gaminami stačiakampės formos lygūs stalai, įvairios paskirties stalai, kavos stalėliai, kėdės, taburetės, suolai, veidrodžių rėmai, pakabinami stalčiukai, laisvai pastatomos knygų lentynos. Apibendrinus užsienio šalyse ir Lietuvoje publikuotą informaciją, palyginus ją su išlikusiais profesionalių architektų projektais, galima teigti, kad modernizmo baldai tarpukariu buvo projektuojami, sujungiant skirtingų funkcijų baldus. Pavyzdžiui, sofą kombinuojant su spintelėmis ir lentynėlėmis, į baldą integruojant atvirą arba paslėptą apšvietimą, miegamojo lovas jungiant su lentynomis arba spintelėmis, sofą – su stalčiais po sofa ir panašiai. Apžvelgus skirtingus baldų panaudojimo atvejus, sužinoma, kad integruotais, kombinuotais baldais būdavo apstatomos tiek visuomeninės, tiek ir gyvenamosios patalpos. Integruoti, kombinuoti bei pinti baldai buvo naudojami skirtingų socialinių sluoksnių gyventojų. Šie baldai atspindėjo dalies visuomenės siekį atskleisti Lietuvoje modernią europinę tapatybę interjere.

Tarpukario dokumentai, įvairūs architektų ir užsakovų susirašinėjimai įrangos klausimais rodo, kad modernizmo populiarinimui Lietuvoje buvo reikalinga jaunų architektų pagalba bei propaganda spaudoje. Modernizmo išsigalėjimą taip pat lėmė pasikeitusios gyvenimo sąlygos ir ribotas gyventojų biudžetas. Modernizmu buvo siekiama keisti nusistovėjusią tradiciją, suvienodinti socialinius sluoksnius. Tačiau rafinuota pačių švaresnių, geriausių, teisingiausių

formų atranka, absoliutus racionalizmas vėliau pradėti laikyti perdėtu estetizmu ir perfekcionizmu, lemiančiu naujų galios ir prabangos formų atsiradimą.

2.1.3. Naujų formų mišrios stilstikos baldai

Be konservatyvių ir modernių kosmopolitinių baldų tarpukario Lietuvoje buvo paplitę ir mišrios stilstikos naujai projektuojamų formų baldai. Jie skiriasi nuo anksčiau aprašytųjų tuo, kad tarpusavyje yra nepanašūs. Daugelį metų jie buvo vertinami kontroversiškai. Poreikis sintezuoti senąsias stilstines formas jas atnaujinant atsirado dėl laikotarpiui būdingos lietuviško tapatumo paieškos. Naujos tapatybės kūrimas buvo ideologizuota užduotis, apimanti visas kultūros sritis. Baldus su tautiškumo elementais kūrė profesionalūs architektai, dailininkai, amatų mokyklų mokiniai. Buvo siekiama reprezentuoti jaunos nepriklausomos valstybės tapatumą, oficialiai vadintą *tautiniu stiliumi*. Pirmuoju nepriklausomybės dešimtmečiu naujos baldų formos buvo kuriamos jungiant etnines formas, atstovaujančias lietuviško kaimo tradicijas su istorizmo kryptimis ir modernizmo formomis. Antruoju nepriklausomybės dešimtmečiu iš užsienio kraštų į Lietuvą atkeliavo *art deco* mada. Interjeruose atsirado egzotiškiems kraštams, tokiems kaip Egiptas, Indija, Kinija, Japonija, būdingos formos. Pamažu lietuviškasis konservatyvumas užleidžia vietą kosmopolitiniams, egzotiškiems reiškiniams. Europos ir pasaulio menotyrininkai laiko *art deco* secesijos (moderno) tęsiniumi. Natūralu, kad *art deco* buvo jungiamas su etninėmis formomis, būdingomis Lietuvai. Apie tai rašoma pastarojo dvidešimtmečio lietuvių menotyrininkų tekstuose. *Art deco* estetinės nuostatos pradėjo plisti prieš 1925 metais vykusią tarptautinę dekoratyviųjų menų parodą Paryžiuje *Des Arts Decoratifs*³¹⁶. G. Jankevičiūtė viena pirmųjų Lietuvoje 1991 metais pavartojo terminą *art deco* straipsnyje „*Art deco* ir Lietuva“. Autorė pastebėjo, kad jaunieji Lietuvos menininkai, grįžę po studijų Europoje, parsiveždavo pagrindinių „*art deco* formos principų supratimą ir sugebėjimą jas stilizuoti“.³¹⁷ Anot G. Jankevičiūtės, šis stilius pasirodė labai patrauklus Lietuvai, nes „derino klasiką (tai reiškė patikimumą ir kokybės garantiją) su modernia, iki tol nematyta stilizacija“, kas buvo labai patogu naujojo plačiai propaguojamo tautinio stiliaus kūrimui.³¹⁸ Šis stilius „įsiskverbė į Lietuvą kaip mada, kaip naujoviško europietiško gyvenimo būdo atributas“.³¹⁹ XX a. trečiajame ir ketvirtajame dešimtmetyje senų ir naujų formų sintezavimas, jų perkūrimas buvo laikomas tarptautine kultūrine naujove. XX a. pradžios nacionalizmo ideologija buvo paveikusi ne tik meno kūrėjus, bet ir Lietuvos gyventojus, kultūros

³¹⁶ Selvafolta, Ornella. *Art Deco*. In: *Furniture from Rococco to Art Deco*. Edited by Adriana Boidi Sassone, Köln: Taschen, 2000, p. 704-770.

³¹⁷ Jankevičiūtė, 1991, op. cit., p. 55.

³¹⁸ *Ibid*, p. 52.

³¹⁹ Jankevičiūtė, 1992, op. cit., p. 63-101.

produktų vartotojus, amatininkus bei jų gaminamus baldus. Kasdienę gyventojų buitį veikė spaudoje platinama tautinio stiliaus propaganda. Gyventojus vienu metu veikė ir ši naujoji, tautinė estetika, ir modernizmo sklaida kasdienybės kultūroje ir buityje. Kaip ir Lietuvos daile, interjera įtakojo naujasis tradicionalizmas ir modernizmas. Naujasis tradicionalizmas susijęs su tautiškumo raiškos paieškomis ir reprezentacija, o modernizmas siekė sulyginti socialinius ir etninius skirtumus. Modernizmas Lietuvoje leido šaknis lėtai, jį veikė konservatyvus gyventojų skonis, tradicijos. To pasekmėje atsiradavo mišrios stilistikos formos. Šioje darbo vietoje nagrinėjami tik formalieji sudėtinių dalių komponavimo principai ir dažniausiai pasitaikantys deriniai.

Etninių ir istorizmo formų sintezė. Tautinio stiliaus pradininku Lietuvoje laikytinas V. Dubeneckis. Architektas mėgo derinti etnines formas ir baroką. Anot jo, „senovės architektūra, sodžiaus ornamentai, kiti liaudies kūrybos paminklai yra išminties ir kūrybinio įkvėpimo šaltinis“³²⁰. V. Dubeneckis naujų formų kūrimo procesą vadino „minties skolinimu“. Jo kurti baldų projektai atspindi skirtingų praeities stilių sintezavimo procesą. Juos skirtingai grupuojant, atsiranda naujos formos. Peržiūrėjus V. Dubeneckio piešinius, baldų ornamentus ir kitas detales, greta barokinių formų atkartojimo pastebimos ir naujos formos. Jos atsiranda tarpusavyje jungiant baroko, liaudies meno ir architektūros ornamentiką, Lietuvos valstybinę simboliką.

KAA saugomuose Steigiamojo Seimo rekonstrukcijos brėžiniuose ir dokumentuose randamas ryškus tokio sintezavimo pavyzdys. Tai Seimo pirmininko kėdė-krėslas. Atkaltės dekoruose nupieštas atkaltės viršus papuoštas mediniu drožiniu su Gedimino stulpais, iš šonų puoštais lietuviškų tulpelių motyvu³²¹. Galima manyti, kad architektas sąmoningai pakeitė *secesijos* laikotarpiu paplitusį *ciklameno* augalinį motyvą į *tulpės* ornamentą, kuris plačiai naudotas kalvystės mene³²²; ištaipytos tulpelės plačiai buvo naudojamos skrynių ir spintų puošybai³²³ bei tautodailės tekstilėje kaip audimo raštas.³²⁴ Pasvirusios tulpės ornamentas išdrožiamas medyje, dekoruojant medinius stogastulpius.³²⁵ Nors tulpės ornamentas į Lietuvą yra atklydęs iš kitur³²⁶,

³²⁰ Dubeneckis, Vladimiras. Apie mūsų architektūrą. In: *Baras*. Nr. 1, 1925, p. 93.

³²¹ KAA. F. 156, b. 14, l. 59.

³²² Panašų motyvą aptikti galima: Stravinskas A; Sakalauskas M. *Lietuvių liaudies menas*. T. 3: *Mažoji architektūra*. Vilnius: Vaga, 1992. Kryžiai: 492–497; 502; 504; 509; 512–515; 532; 533; 539; 540; 542.

³²³ Keturka, op. cit., p. 57-58: Anot A. Keturkos tyrimų tulpės žiedas dažniausias Žemaitijos ir Užnemunės baldų puošyboje. Savaip tulpės žiedai konstruojami Aukštaitijoje. Dzūkijoje tulpės motyvai retesni.

³²⁴ Stravinskas; Sakalauskas, op. cit., p.15.

³²⁵ Panašų motyvą galima aptikti: Paulius Galaunė, *Stogastulpių ir koplytstulpių tipizacijos lentelė*, Nr. 4; Nr. 5 (priedas prie knygos: Stravinskas A; Sakalauskas M. *Lietuvių liaudies menas*. T. 3: *Mažoji architektūra*. Vilnius: Vaga, 1992.)

³²⁶ Įvairių autorių darbuose įprasta tulpės ornamentą minėti kaip „lietuvišką“. Šiame darbe abejojama populiaria nuomone ir daroma prielaida, kad Lietuvą „tulpės“ ornamentas pasiekė iš Turkijos per Vokietiją, nes kultūrinė tulpė, kaip augalas „buvo atvežta į Europą iš Turkijos 1554 m. buvo auginama Austrijoje, vėliau Vokietijoje ir Olandijoje.“ In: Lietuviškoji tarybinė enciklopedija. T. 11. Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija. 1883, p. 454; 1903 m. Amerikos archeologas menotyrininkas Edvin'as Atlee'us Barber'is 1903 m. paskelbė istorinius tyrimus apie tulpės ornamento kilmę Amerikoje, ją siedamas su vokiečių tautybės emigrantais Pensilvanijos valstijoje. In: Barber, Edwin Atlee. *Tulip Ware of the Pennsylvania German Potters. An historical sketch on the art of slip-decoration in the United States*. Philadelpfia: The Pennsylvania Museum and School of Industrial Art. 1903. [žiūrėta 2011-01-11]. Prieiga per internetą: https://archive.org/details/ost-art-tulip_ware_of_the_pennsylvania_german_po

tačiau laikomas lietuvišku ir yra siejamas su tautos praeitimi ir Lietuvos valstybe. V. Dubeneckio Steigiamojo Seimo baldų projekte tulpės ornamentas naudojamas kaip baldų puošybos elementas. Kai kurie ornamentai eskizuose yra geometrizuoti, kai kurie yra realistiniai, dar kiti – tiesiog tautodailės ornamentų citatos. Kėdės rėmo fasade išdrožinėti vienas į kitą atgręžti tulpių žiedai su stiebeliais ir lapais. V. Dubeneckis medyje išdrožtą, nulinkusios tulpelės ornamentą buvo pasiskolinęs iš lietuviškų medinių stogastulpių³²⁷ bei lietuviškų kaimo trobesių puošimo motyvų³²⁸. Kiti eskizai – autoriaus improvizacijos tulpės tema. Seimo pirmininko kėdės-krėslo atramos viršus savo solidžia architektonika panašus į architektūrinį frontoną. Pirmininko pavaduotojo kėdė buvo tokios pat stilstikos, tačiau ne tokia puošni: atkaltės viršus dekoruotas geometriniu, trapecijos formos paaukštiniu³²⁹. Medinių raižinių dekoras naudojamas minimaliai – dviejuose atramų su sėdyne jungiančiuose trikampiuose. Tarp jų atsiranda trapecijos formos kiaurymė, atkartojanti trapecijos formos atramos viršų. Pirmininko ir jo pavaduotojo kėdės savo tūriu atitinka barokinių kėdžių formas: minkšta ir aukšta atrama, minkšta sėdynė, porankiai užrietais galais. Tačiau rifliuota, tiesi, į apačią siaurėjanti kojėlė, kaip ir visas baldo grakštumas, labiau būdingi *ampyro* stiliui. Tautinės, augalinės ornamentikos panaudojimas artimesnis *secesijos* stilstikai. Steigiamojo Seimo baldų projekte buvo numatytas dar vienas kėdės-krėslo tipas: porankiai išvien su atrama suprojektuoti puslankio formos, išgaubti į išorę, jų galai priekyje užsukti, kaip ir ankstesnėse kėdėse, bei tokios pat kojėlės, tik šiuo atveju sėdima dalis buvo minkšta, o atrama – žema, iki juosmens ir nepaminkštinta. Atramos išgaubimą atkartoja medienos panelis, papuoštas nedidelio formato bareljefu su dviejų nulinkusių tulpelių motyvu. Šios kėdės eskizas yra nupieštas šalia Steigiamojo Seimo Pirmininko krėslo atramos dekoru eskizo³³⁰. Manoma, jog šie baldai buvo kuriami tuo pačiu metu, kad būtų išsaugotas vieningas stilius. Projekte yra išlikę fasadinis ir perspektyvinis vaizdas. Dar vienas krėslo tipas buvo numatytas mažiau svarbiems posėdžių salės lankytojams. Krėslo atramos aukštis, patogumas ir prabanga tiesiogiai atspindėjo sėdinčiojo žmogaus svarbumą, padėtį visuomenėje ar pagarbą lankytojui.

Praeities ir naujoviškumo sintezės V. Dubeneckis ieškojo ir kurdamas Seimo žurnalistų suolus. Išlikę piupitrių brėžiniai ir eskizai liudija porankius ir kojų plokštumas buvus dekoruotas elegantiškais barokiniais užraitais. Kituose eskizuose nupieštos lengvesnės, aiškios, modernizuotos, švarios stačiakampės formos. Suolų šonuose išraižytas *ampyrinis* susuktos lauro lapų šakelės ornamentas pakeistas lietuviška interpretacija – rūtos šakele. Šis ornamentas įkomponuotas beveik visuose skirtingos plastikos eskizuose. Steigiamojo Seimo baldų dizaine įvairūs tautiški elementai

³²⁷ Stravinskas; Sakalauskas, op. cit., priedas prie knygos: Stogastulpis Nr. 5.

³²⁸ Panašų motyvą galima aptikti: Reisonas, Karolis. *Žemės ūkio statyba*. Kaunas. Tautiniai motyvai paruošti prof. arch. V. Dubeneckio ir dail. P. Galaunės: langų angų papuošimo pavyzdžiai 256-274 brėž., 1926, p. 192-195.

³²⁹ *Seimo (buv. Gimnazijos) rūmų projektavimo dokumentai: brėžiniai, projektai, eskizai, aiškinamasis raštas, šviestuvų, lifų pavyzdžiai iš katalogų. Architektas V. Dubeneckis*. KAA. F. 156. b. 14, l. 15.

³³⁰ *Ibid.*, l. 76; l. 80.

jungiami su praeities stiliais ir formomis. Mėgstamiausi V. Dubeneckio deriniai buvo „S“ formos užraitai, voliutos spiralės motyvas su tautiniu tulpės ornamentu.

Istorizmo, modernizmo bei *art deco* mišinys. Projektuojant minkštasuolius Steigiamojo Seimo patalpoms, naujai kuriamo *tautinio stiliaus* paieškos vyko jungiant ne tik etnines ir istorizmo kryptis, bet ir istorizmo formas su modernizmu. Čia barokinius „S“ formos užraitus, voliutas V. Dubeneckis derino su tiesiais, modernizuotais mediniais sofų porankiais. Žemas sėdimos dalies aukštis, žemos kojelės nebūdinga istorizmo krypties baldams, kaip ir sėdima minkšta dalis ant vientiso medinio cokolio iki pat grindų. Lakoniškų formų derinys su kukliais neoklasicistiniais elementais turėjo *bydermejerio* stiliaus bruožų³³¹. Į medines baldų dalis V. Dubeneckis mėgdavo įkelti užraitų motyvus, kurie savo forma primena Katalikų bažnyčios altoriaus siluetą. Išlikę piešiniai liudija, jog V. Dubeneckis ieškojo ir labiau modernizuotų baldų formų: estetiškų proporcijų, geometrizuotų ir lygesnių plokštumų (61 il.).

Panašiai praeities ir modernizmo formas V. Dubeneckis jungė ir kituose interjeruose. 1925 metais jo sukurtame „Metropolio“ arba „Lietuvos“ viešbučio (Laisvės al. 68 / Daukanto g. 19) projekte dominavo neobarokinių baldų formos. Išlikusios fotografijos liudija, jog pagaminti baldai buvo neobarokinės stiliškos. Tačiau išnagrinėjus projekto dokumentaciją, nustatyta, jog projektavimo metu būta *neobaroko* ir *modernizmo* bei *art deco* derinių. Išlikę brėžiniai liudija apie barokinių detalių derinį su modernizmo principais: geometrizavimu, formos apvalymu nuo nereikalingo dekoru ir detalių bei stačiakampių tūrių. Spintų dekoru banguotas ornamentas, nors ir turėjo rokailės ornamentui būdingos plastikos, buvo išplonintas ir simetrizuotas. Spintų fasadas įstiklintas *art deco* baldams būdinga simetrija. Centrinės durys įstiklintos rombo formos veidrodžiais. Simetriją paryškino įstiklinimo dekoravimas banguotų linijų ornamentais. Nors daugumoje šio projekto eskizų aptinkamos baroko stiliškai būdingos banguotos, plastiškos linijos ir puošnios formos, jos taip pat turėjo ir geometrizuoto, *art deco* stiliškai artimo charakterio³³². Kabinetiniai stalai, kaip ir spintos, komponuoti simetrijos principu: po spintelę iš abiejų pusių. Spintelių fasadai tik minimaliai priderinti prie spintų durų, juose dominuoja lygios plokštumos reljefiniame išsprūdiniame rėme³³³. Kuklus aprėminimas buvo charakteringa modernizmo baldų puošmena. Dalis rašomųjų stalų projektuoti puslankiu įgaubiant stalviršį centrinėje baldo dalyje, sėdėjimo patogumui pagerinti.³³⁴ Dekoruojant dureles geometriniu ornamentu, stalviršio centrinės dalies įgaubimas keičiamas trapecijos formos įgilinimu. Stalviršio centrinė dalis padengta audiniu. Kai kurių spintelių vertikalios išorinės briaunos buvo papuoštos virvelės ornamentu, derinant prie

³³¹ Bydermejerio baldų pagrindiniai bruožai pateikti knygoje: *Furniture from Roccoco to Art Deco*. By Adriana, Boidi Sassone; Elizabetta Cozzi, Andrea Disertoni. Köln: Taschen.com, 2000, p. 580-583.

³³² „Lietuvos“ viešbučio interjero dokumentai: baldų eskizai, schemas, iliustracija, arch. V. Dubeneckis. KAA. F. 156, ap. 1, b. 26, l. 14.

³³³ Ibid, l. 11.

³³⁴ Ibid, l. 14.

dalies projektuojamų kėdžių. Savo tūriu ir konstrukcija visi rašomųjų stalų variantai buvo modernizmo formų, tačiau fasaduose komponuojamas dekoras – su istorizmui būdinga prabanga ir puošnumu. Minėtuose piešiniuose išliko naujų, netipinių formų baldų, derinančių baroką ir modernizmą. Tai liudija apie trečiajame dešimtmetyje vykusias praeities ir naujoviškų formų sintezės paieškas.

Ryškus istorizmo ir geometrizuotų modernizmo formų pavyzdys yra ketvirtajame dešimtmetyje Lietuvos banko filialams suprojektuoti Mykolo Songailos baldai. Iki šių dienų yra išlikę minkštasuoliai, piupitrai, įvairios laisvai pastatomos (62 il.) bei į sieną įmontuojamos kabyklos, stalai, bufetai bei kiti interjero įrangos elementai. Lyginant su V. Dubeneckio sukurtais baldais, M. Songailos suprojektuoti baldai buvo grakštesni, dažniausiai pakylėti nuo grindų ant neoklasicizmui būdingų, į apačią siaurėjančių kojelių.

J. Prapuolenio sukurtuose balduose aptinkamas maksimaliai supaprastintų istorizmo formų derinimas su modernizmu arba etninių baldų elementų sintezavimas su kokybiškais, lygiais medienos paviršiais. Šis autorius formą išgrynino iki visiškai lygių, nuosaikiai suapvalintų *art deco* plokštumų ir kresnų proporcijų. Etniniai elementai su *art deco* buvo jungiami panašiai, kaip ir V. Landsbergio-Žemkalnio darbuose, tik J. Prapuolenio kūryboje aptiktos dar labiau apibendrintos istorizmo formos: pvz., neobarokinis minkštasuolis ir kėdės P. Galaunės svečių kambario komplekte, ovalo formos atramos A. Galdikui ir V. Banaičiui pagamintuose minkštų baldų bei kėdžių komplektuose. To paties modelio baldai, tik aptraukti skirtingais audiniais, stovėjo A. Galdiko ir V. Banaičio namuose. Tokio pat modelio, kaip ir P. Galaunės salono neobarokinės kėdės ir taburetės, stovėjo Karininkų Ramovės moterų seklyčios patalpoje. Šie faktai rodo, kad J. Prapuolenio baldų modeliai, nors ir nebuvo masiškai tiražuojami, vis dėlto būdavo atkartojami.

Etninių formų ir modernizmo bei *art deco* derinys. Etninių formų ir modernizmo derinys tapo dominuojančiu apie 1930 metus. Panašiu laiku, *art deco* mados įtakoje, aptinkamos ir rytietišku kultūrų įtakos. Iki 1930 metų dominavo V. Dubeneckio sugalvotas etninių formų ir baroko mišinys, nuo 1930-ųjų išryškėja tarpusavyje nepanašūs ir saviti įvairių autorių kuriami baldai. Tyrimo metu nustatyta, kad muziejų aprašų įrašai dažnai neatitinka informacijos, išsaugotos Lietuvos archyvuose. Kartais autorius ne tik kurdavo, bet ir pats gamindavo baldus, tuo pačiu ugdydamas jaunuosius amatininkus. Tokiais atvejais mokinių darbai panašūs į mokytojo, ir vizualiai jų autorystę atskirti sunku. Būtent taip atsitinka siekiant atpažinti Prano Dankšo baldus. P. Dankšo ir jo mokinių baldams būdingi geometrizuotų figūrų, paukščių ir gėlių motyvų bareljefai, siužetinės inkrustacijos, kurios tarytum paveikslai įkomponuotos stačiakampių formų baldo rėmuose, pvz. bufeto drelėse ar lovos galvūgalyje (63-64 il.). Juos galima lyginti su 1920–1940 metais sukurtais italų dailininko futuristo Fortunato Depero (1892–1960) grafikos, tapybos ir

dizaino darbai³³⁵. P. Dankšo sukurtų ir jo paties gamintų baldų dekoras glaudžiai siejosi su Italijos ankstyvųjų futuristų darbais, kur vaizdų dinamika, formų įtampa buvo transformuojamos į dekoratyvumą (65 il.). Visiškai kitaip dinamiška formų sintezė atskleidžiama Gerardo Bagdonavičiaus balduose. Čia formos sintezuojamos skulptūriškai, baldo tūrio ribose, įvairias plokštumas jungiant tarpusavyje netikėtais aukščiais ir kampais. Pastaraisiais metais publikuotas G. Bagdonavičiaus kūrybinis albumas Lietuvos ir užsienio šalių menotyrininkams atskleidžia iki tol sunkiai prieinamus unikalių baldų piešinius³³⁶. Šmaikščia formų sinteze išsiskiriantis menininkas buvo pamištas, išskyrus Jono Sidaravičiaus leidinį 1977 metais.³³⁷ Apibendrinant tyrimo metu sukauptą medžiagą, pastebėtas G. Bagdonavičiaus baldų ryšys su futuristų darbais. Iš tiesų, dailininkas kūrė absoliučiai naujas, iki tol nematytas formas, išsiskiriančias iš kitų gaminių savo architektonika ir monumentalumu. Medienos apdailoje, spalvų ryškume ir dekoru puošnume atsiskleidžia futuristams būdinga dinamika. Tai iliustruoja Kauno Rotušės posėdžių salės baldai, fotelio ir prezidiumo stalo Kauno Rotušės susirinkimų salei eskizai (66 il.). Originaliai įkomponuoti etniniai motyvai, juos jungiant į bendrą baldo tūrį, išryškėja Kauno Karininkų Ramovės Prezidento svetainės baldų projekte, pvz., tulpelės simbolis „suliejamas“ su kėdės atramos forma. Naudojama ir nedidelė kukli rūtos šakelė, saulutės inkrustacija ar medžio raižiniai (67 il.). G. Bagdonavičiaus balduose gausu ir architektūrinių elementų – barokinių voliotų ir dinamiškų karnizų, kurie ypač ryškūs dailininko architektūriniuose peizažuose ir interjerų piešiniuose. Šiuo atžvilgiu G. Bagdonavičiaus baldų formos artimos V. Dubeneckiui. Tačiau G. Bagdonavičius šias formas naudojo drąsiau ir dinamiškiau: kurdamas naują, iki tol nematytą architektoniką, G. Bagdonavičius tarpusavyje derino *art deco* medžiagiškumą, dekoratyvumą su Lietuvos sinagogų ir barokinių bažnyčių architektūros vaizdiniais, Egipto bei antikinių romėnų baldų formomis (68 il.). Dėl šių priežasčių G. Bagdonavičiaus baldai skyrėsi nuo kitų kolegų darbų ir buvo artimiausi kosmopolitinei dekoratyvumo ideologijai. Tautinio stiliaus atspalvį suteikianti tulpės arba rūtos šakelės simbolika buvo taikoma apibendrinančiai, geometrizuotai, kukliai ir inkliuzyviai. Pagal baldų architektoniką, formų dinamiką, geometrizuotą plastiką, ornamentikos stilizaciją, spalvingumą G. Bagdonavičiaus baldus galima susieti su ankstyvųjų italų futuristų baldais, kur cokolio, kojelių ar kėdės atramos plastika projektuojama ypač dinamiškai, žaismingai, plastiškai ir dekoratyviai.³³⁸ Kitų lietuvių autorių darbuose taip pat nustatytos panašios tendencijos. Išlikusios J. Prapuolenio bandomųjų darbų fotografijos su stalviršių inkrustacijomis atskleidžia

³³⁵ *Furniture from Roccoco to Art Deco*, op. cit., p. 716-720.

³³⁶ *Gerardas Bagdonavičius. Tapyba, grafika, dizainas, fotografija*. Katalogas / Sud.: A. Jovaišaitė, O. Tripinienė, V. Šiuškšienė. Šiauliai: Aušros muziejus, 2011.

³³⁷ Sidaravičius, Jonas. *Gerardas Bagdonavičius*. Vilnius: Vaga, 1977.

³³⁸ Selvafolta, Ornella. *Art Deco*. In: *Furniture from Roccoco to Art Deco*, op. cit., p. 718.

Fortunato Depero museum [žiūrėta 2012 06 17]. Prieiga per internetą:

<http://www.designboom.com/weblog/cat/8/view/5247/fortunato-depero-museum.html>

plokštuminę etninių formų ir modernizmo sintezę. J. Prapuolenio balduose geometrizuota augalinė ornamentika taipogi siūlo piešinio sąsajas su italų futuristų dailininkų darbais. Naujai kuriamų formų bei italų futuristinės estetikos atgarsių rasta ir viename V. Landsbergio-Žemkalnio įgyvendintame projekte. Tai Dušnickio, įmonių „Bisdom“ ir „Zoon“ atstovo, specialiai Žemės Ūkio parodos paviljonui suprojektuoti foteliai, įvairūs stalai ir žurnaliniai stalėliai³³⁹. Šiame paviljone 1936 metais buvo eksponuojami naujausi medienos technologijų dirbiniai ir baldai. Architekto baldais buvo siekiama pademonstruoti iki tol nematytas faneros technologines savybes. Įvairias išpjaustytas geometrizuotas detales, ovalias kiaurymes bei stačiakampes išpjovas galima pamatyti ir 1922–1924 metais italų futuristo F. Depero sukurtuose stalų ir kėdžių eskizuose bei balduose (69 il.). Tuo metu Romoje studijavo V. Landsbergis-Žemkalnis, tad galima daryti prielaidą, kad jo dėka naujausi italų menininkų estetiniai manifestai pasiekė ir Lietuvoje kuriančius menininkus bei amatininkus. Ažūrinis, dekoratyvus, dinamiškas cokolis bei porankiai pastebėti 1930 metais per kelis mėnesius įgyvendintame Valstybės teatro pirmojo ir antrojo aukšto vestibulio minkštų baldų komplekte (70 il.). Jų formoje dominuoja tamsiai dažyto medžio banguojantis, zigzaginis ažūras, kaip futuristams būdinga, dekoratyviai perdirbta barokinės voliutos interpretacija. Šie baldai šiandien eksponuojami LTMKM nuolatinėje ekspozicijoje.³⁴⁰ Išsaugoti originalūs V. Landsbergio-Žemkalnio daugelio kitų patalpų baldų projektai ir piešiniai liudija apie etninių formų ir modernizmo sintezę.³⁴¹ Nors šio architekto kūryboje dominuoja funkcionalūs integruoti ir kombinuoti baldai, tačiau Prekybos ir Pramonės rūmams skirtų baldų projekte etninės formos jungiamos su modernizmui būdingomis švariomis linijomis ir lygiomis plokštumomis. Tai iliustruoja rūmų rūsyje įrengto baro baldų projektas³⁴² (71-72 il.). Panašios jungtys matomos ir staluose nuožulniais, piupitriniais stalviršiais, skelbimų stenduose bei lankytojų kėdėse³⁴³. Tyrimo metu iškilo abejonių dėl Prekybos, Pramonės ir Amatų rūmų baldų autorystės. Be V. Landsbergio-Žemkalnio, šiuos baldus kūrė ir gamino Kanadon emigravęs skulptorius, medžio drožėjas Jonas Vainauskas. Jis buvo įkūręs dirbtuves „Vainauskas ir Co“, kurios ketvirtajame dešimtmetyje

³³⁹ *Vytauto Landsbergio darbų fotonuotraukos*. LLMA. F. 81, ap. 1, b. 1451, l. 41.

³⁴⁰ Šie baldai šiandien eksponuojami LTMKM nuolatinėje ekspozicijoje, klaidingai teigiant ir datą, ir autorystę, neva, tai V. Dubeneckio sukurti baldai. Ši informacija prieštarauja V. Landsbergio-Žemkalnio informacijai, pateiktai knygoje *Vytautas Landsbergis-Žemkalnis. Iš atminties ekrano*. Vilnius: Versus Aureus, 2009, p. 249; Muziejuje skelbiama informacija prieštarauja taip pat ir tarpukario straipsnio medžiagai apie teatro remontą žurnale „7 meno dienos“ 1930. Nr. 57, p. 4, kur teigiama: „Abiejose fojė padaryti nauji, sulig inž. archit. V. Landsbergio piešiniais baldai“. V. Landsbergio-Žemkalnio fonde šių piešinių nėra, tačiau surastos jų fotografijos. Yra išlikęs V. Landsbergio-Žemkalnio prisiminimų rankraštis, papildomai įrodantis šią informaciją (LLMA. F. 81, ap. 1, b. 763, l. 1.). Kadangi minėtų baldų piešinių nerasta ir KAA, LNM, VAA V. Dubeneckio fonduose, todėl šiame darbe Valstybės teatro baldų autorystė vienareikšmiškai priskiriama arch. V. Landsbergiui-Žemkalniui, remiantis aukščiau minėtais šaltiniais.

³⁴¹ Ketvirtajame dešimtmetyje V. Landsbergis-Žemkalnis projektavo daug interjerų, detalizuodavo baldų išdėstymą erdvėje bei jų formas daugumoje savo projektuotų ar rekonstruojamų visuomeninių ir gyvenamųjų pastatų: „Pieno centro“ rūmams, Tyrimų laboratorijai Kaune, Kūno kultūros institutui bei daugeliui kitų. Jie visi saugomi architekto Vytautas Landsbergio-Žemkalnio fonde LLMA, F. 81.

³⁴² *Prekybos, Pramonės ir Amatų rūmai. Eskizai. 1939-01-12*. LLMA. F. 81, ap. 1, b. 568, l. 16.

³⁴³ Šie baldai iki šių dienų išlikę, puikios būklės, Kauno apskrities viešosios bibliotekos Senųjų ir retų spaudinių skyriuje (buvę *Prekybos, Pramonės ir Amatų rūmai*).

garsėjo kaip fabrikas, „tautiškai moderniškame stiliuje kuriantis ir gaminantis baldus“. 1936 metų parodoje Kaune įmonė „Vainauskas ir Co“ buvo apdovanota aukso medaliu³⁴⁴. Išnagrinėjus skulptoriaus J. Vainausko medinius medalius, baldus ir kitus dizaino kūrinius, užfiksuotus fotografijose, pastebėta identiška Prekybos, Pramonės ir Amatų rūmų stalams naudota medalis-saulutė, stalviršio briauna dekoruota zigzago ornamentine juoste. J. Vainausko balduose dominavo Lietuvos etninių baldų ir kosmopolitinių naujovių sintezė, dekoratyvūs elementai buvo kuriami laikantis etninės tradicijos, funkcionalizmo ir ergonomikos pagrindų.

Architekto Jono Kovalskio (1906–1977) kūryboje aptinkami lietuviškų verpsčių drožiniai, sujungti su tiesiomis, lygiomis modernizmo plokštumomis. 1936 metais J. Kovalskis pateikė Karininkų Ramovės konkursui baldų projektą „Šešiakampė Žvaigždė“,³⁴⁵ kuriame lietuviškos verpstės turi tradicinės šešiakampės saulutės motyvą. Jis puošia kėdžių atkaltės viršų, dekoratyviai pakeičia stalelių ir didžiojo stalo kojų jungiamąsias jungtis. Minkštos baldų dalys aprauktos lino audiniu, kukliai margintu staltiesėmis būdingais kvadratais (73 il.). Panašiai naujumo ir tautiškumo jungties ieškota dar viename Karininkų Ramovės projekte, slapyvardžiu „Beržas“³⁴⁶. Valstybės Prezidento kambario projekte tapytojas Antanas Gudaitis (1904–1984) drožinės verpstės saulutę įkomponavo kėdžių ir fotelių atramoje, etninę tradiciją derindamas su *art deco* estetikai charakteringomis kresnomis ir stačiakampėmis proporcijomis bei juodu baldo rėmu. A. Gudaičio baldų minkštos dalys, kaip ir J. Kovalskio, apraukiamos austu tamsiai rudu, mėlynai languotu audiniu. Konkursinis A. Gudaičio baldų projektas atkartoja Pitsburgo Lietuviškosios auditorijos projekte suformuotą stilistiką. Pitsburgo auditorijos projekte etninių stalų ir kėdžių formos buvo kuriamos nesintezuojant, o tik, kaip būdinga modernizmui, „apvalant“ jas nuo detalių, profesionaliai patobulinant tradicinius etninius baldus (74 il.).³⁴⁷

Naujų baldų formų buvo ieškota sintezuojant modernizmo formas su tradiciniu kalvystės amatu. Kuriant tautinio stiliaus baldus, kalvystės elementai dažniausiai naudoti inkliuzyviai – kaip baldų durelių apkaustai, vyriai, rankenėlės ar tiesiog ornamentas, puošmena. Nežiūrint gilių kalvystės tradicijų Lietuvoje bei tarpukario spaudoje propaguotų kalvystės amatų (75-76 il.), tradicinių kaldinto metalo baldų, naudotų tuometiniuose interjeruose, aptikta nedaug. Metalinės kabyklos pavyzdys išliko buvusiuose „Pažangos“ rūmuose: ant stabilaus, sunkaus korpuso įrengtas aplink savo ašį besisukantis žiedas su pritvirtintais kabliukais drabužių pakaboms. Sprendžiant iš

³⁴⁴ Čia minima informacija atsispindi įmonės firminiuose blankuose 1937–1939 m., pvz. LCVA, F. 391, ap. 2, b. 2240, l. 129.

³⁴⁵ *Lietuvos Karininkų Ramovės reprezentaciniuose rūmuose skelbtojo konkurso trys premijuoti ir du pirkti projektai Prezidento kambariui įrengti lietuviškame charakteryje*. 1936 m. LCVA. F. 6, ap. 1, b. 47, l. 15-24. Konkursui pateiktų projektų autorystė čia teigiama, remiantis *Lietuvos Karininkų Ramovės reprezentaciniuose rūmuose Prezidento kambariui įrengti konkurso ir projektavimo byla*. 1936 m. LCVA. F. 6, ap.1, b. 39. l. 14v.

³⁴⁶ *Lietuvos Karininkų Ramovės reprezentaciniuose rūmuose skelbtojo konkurso trys premijuoti ir du pirkti projektai Prezidento kambariui įrengti lietuviškame charakteryje*. 1936 m. LCVA. F. 6, ap. 1, b. 47, l. 25-31.

³⁴⁷ *Pitsburgo universiteto Lietuviškojo kambario projektas, brėžiniai, eskizai ir kt. medžiaga 1932–1939 m.* / Antano Gudaičio fondas. LLMA. F. 221, ap. 1, b. 3.

juodos spalvos, sunkaus svorio, tvirtumo, stabilumo ir racionalumo, šis daiktas yra autentiškas. A. Tamošaičio eskizuose aptinkama rečiau paplitusi etniškumo ir modernizmo sintezė – tradicinės kalvystės, liaudies ornamentikos ir stačiakampių modernizmo formų derinys. Daugiausia šio tipo baldų projektų sukūrė A. Tamošaitis, tačiau realiai įgyvendintų pavyzdžių aptikti nepavyko. Iki šiol išlikę dailininko piešti modernizmo formų kavos staleliai ir stalai stikliniais stalviršiais, foteliai ir kėdės puošti tradicinės lietuvių kalvystės motyvais – eglute, tulpėmis ir bangele. Bangelėmis dažnai būdavo dekoruojamos fabrikinės gamybos vaikų lovelės bei miegamojo lovos. A. Tamošaičio metalinių baldų eskizai atspindi modernizuotas formas – tuomet madingas kresnas fotelių ir kėdžių proporcijas, jų stačiakampes atramas ir pasostes. Metalinėse kėdėse naujoviškai interpretuojami tulpės, eglutės ir bangelės motyvai turi aiškias sąsajas su kaimo kryždirbystės amatais. A. Tamošaičio piešiniai yra vieninteliai, išlikę kaip naujai kuriamo tautinio stiliaus metalinių baldų pavyzdžiai. Gali būti, kad kaldintas metalas tautinio stiliaus baldų kūrimui atrodė per šaltas ir grubus, todėl buvo naudojamas retai.

Mišrios stilistikos ir naujai kuriamų formų baldai buvo skirti reprezentacinėms patalpoms, dažniausiai gaminami konkrečiam klientui. Jie buvo vienetiniai, o jei tiražuojami, tai labai ribotai. Lietuvoje, kaip ir kitose šalyse, naujų formų ieškojo profesionalūs architektai, dailininkai ir skulptoriai. Greta meniškumo, dekoratyvumo ir estetikos siekta gaminio kokybės ir ilgaamžiškumo. Lietuvoje nebuvo naudotos brangios egzotiškos medžiagos, tokios, kaip šagrenės oda, gyvatės oda, perlamutru klijuoti fasadai ar natūraliu šilku drapiruotas baldų vidus. Nebuvo naudojamas ir juodmedis ar dramblio kaulas. Nepaisant to, prabanga baldų gamyboje buvo svarbi. Ji skleidėsi per modelio unikalumą, meniškai sukurtą, iki tol nematytą baldo formą, kokybišką medienos apdirbimą, inkrustaciją, daug įdirbio reikalaujančius blizgius paviršius. Lietuvoje prabangių medžiagų trūkumas buvo kompensuojamas aukštos kvalifikacijos rankų darbo apdaila, staklėmis išaustais gobelenais, siuvinėtais gobelenais ir kitais tradiciniais amatais.

Be tarptautinio *art deco* įtakos, Lietuvos baldininkystę veikė italų ankstyvieji futuristai. Galima daryti prielaidą, kad tautinis stilius buvo *art deco* regionalinė apraiška. Apibrėžti naujai kuriamų formų baldų išvaizdą sudėtinga, tačiau juos apibūdina skirtingų stilių maišymo procesas su atsakingai atrinktu etniniu elementu. Baldų išvaizdos ir formų įvairovė yra būdinga tarpukario laikotarpiui, ji liudija kolektyvinės krašto kultūros daugiatautiškumą.

Naujoms baldų formoms sukurti sintezuojami skirtingos stilistikos elementai: etninės (lietuviško kaimo tradicijos), istorizmo, modernizmo ir *art deco*. Autoriai naudojo skirtingas jungtis, tačiau visų populiariausia buvo etninių formų ir modernizmo bei *art deco* derinys, kuris labiausiai tenkino ir oficialaus valstybinio stiliaus reikalavimus.

Ištyrus surinktą nepublikuotą ikonografinę medžiagą ir dokumentus, nustatytas platus formų, medžiagiškumo ir dekoru elementų diapazonas. Tai paneigia iki šiol paplitusią nuomonę,

kad tarpukario laikotarpiu Lietuvos interjeruose dominavo *art deco* baldų formos arba tiesmukai atkartotos kaimiškos kultūros replikos.

2.2. Šviestuvai: formos, medžiagiškumas ir stilistika

Apšvietimas interjere būna natūralus ir dirbtinis. Pastarasis gali būti paslėptas arba dekoratyvinis. Dekoratyviniai šviestuvai yra dirbtinio apšvietimo dalis. Jie, kaip ir baldai, įtakoja interjero vaizdą, patalpos nuotaiką, tuo pačiu paryškina architektūrinius elementus. Projektuotojai šį paryškinimą vykdo keliais būdais: įkomponuodami į patalpą architektūrinę stilistiką atitinkantį šviestuvą, arba kontrasto principu, kuomet parenkamas vizualiai kitoks šviestuvas. Todėl interjero šviestuvus galima nagrinėti labai skirtingais aspektais. Šiame darbe apsiribojama apšvietimo prietaisų stilistine analize, jų formų ir medžiagiškumo aptarimu, kadangi šie aspektai labiausiai įtakoja interjero stilistines savybes. Tarpukariu šviestuvai, kaip ir baldai, buvo skirtingų stilistinių krypčių: neoklasicistiniai, secesiniai, *art deco*, modernizmo ir naujai kuriamos tautinio stiliaus formos. Skirtingi stiliai gyvavo vienu metu, dažnai net tame pačiame interjere.

Šviestuvų formų istorine analize šiuolaikinė menotyra pradėjo domėtis neseniai. Užsienio autorių interjerų istorijos leidiniuose ši tema dažniausiai neličiama, arba jai skirta labai mažai dėmesio. Daugiausia informacijos apie šviestuvų istoriją 2005 metais paskelbė dizaino istorijos tyrėjai iš Londono – Charlotte ir Peter'is Fiell'ai.³⁴⁸ Remiantis šiuo leidiniu tapo įmanoma įvertinti Lietuvoje projektuotų ir naudotų šviestuvų vietą pasauliniame kontekste. Fiell'ai nustatė, jog elektra maitinami šviestuvai nuo pat jų atsiradimo pradžios buvo kuriami dailininkų ir architektų, kaip ir baldai, todėl dėl meniškumo tapdavo ypatingai ryškiais ir svarbiais interjero stiliaus elementais. Projektuojant patalpos dirbtinį apšvietimą tarpukario laikotarpiu dažnai buvo naudojama netiesioginė šviesa, kuomet šviesos šaltinis (lempos) būdavo paslėpiamas skliaute ar stačiakampėje یدuboje, juos pridengiant plokštuma, kertančia tiesioginę šviesą.

Šiame poskyryje aprašomos šviestuvų stilistinės kryptys tarpukario Lietuvoje. Apšvietimo priemonės yra neatskiriama interjero dalis, tačiau jų dizaino ir istorijos klausimai aptarinėjami retai ne tik menotyrininkų, bet ir kitų sričių tyrinėtojų darbuose. Lietuvos teritorijoje naudotų apšvietimo priemonių katalogas „XVI–XX a. pradžios apšvietimo priemonės“³⁴⁹, publikuotas 1980 metais, buvo pirmasis leidinys, apjungiantis skirtingų laikotarpių patalpų apšvietimo sistemas. Ilgą laiką patalpų vidaus apšvietimo klausimai daugiausia buvo aktualūs restauruojamų interjerų kontekste.

³⁴⁸ Fiell, Charlotte & Peter. *1000 Lights. 1878 to 1959*. Vol. 1. London: Tachen, 2005.

³⁴⁹ Kačinskienė, K., Mažeikienė, O. *XVI–XX a. pr. apšvietimo priemonės*. Katalogas / Atsakingas red. A. Jankevičienė, Vilnius: LTSR Istorijos ir Etnografijos muziejus, 1980.

Tokiame kontekste apie apšvietimą 1987 metais rašė Stasys Samalavičius.³⁵⁰ Tik pastaraisiais metais atkreiptas dėmesys į apšvietimo priemones kaip į architektūrinio apšvietimo teorijos ar dizaino istorijos dalį. Apšvietimo priemonių istoriją Lietuvoje ėmėsi nagrinėti Alantė Valtaitė.³⁵¹ Šios autorės straipsnis skirtas sienynų raidos istorijai ir iš Europos importuotų sienynų paveldui Lietuvoje³⁵². A. Valtaitės publikacijoje paminėtas „Dailių amatų“ sąjūdžio gaminių priešpastatymas masinės pramoninės gamybos dirbiniams, tačiau daugiausia nagrinėjamas Lietuvos muziejuose ir bažnyčiose išlikęs pramoninis Europos gamintojų paveldas. Vis dėlto, XX a. pradžios Lietuvos šviestuvų paveldą tapatinti su Lenkijoje, Vokietijoje ir Rusijoje gamintais daiktais būtų netikslu. Minėtų autorių darbuose nebuvo naudotasi tarpukario spaudos publikacijomis, išlikusiomis tarpukario Lietuvos interjerų fotografijomis, amžininkų prisiminimais, Lietuvos archyvuose saugoma dokumentine ir architektūrinių projektų medžiaga, todėl šiame darbe skelbiama medžiaga yra nauja. Skirtingai nei teigia minėti autoriai, tyrimas leido nustatyti, kad Lietuvoje architektai vienetinius gaminius kūrė dažnai, ypač visuomeninėse, reprezentacinėse patalpose. Taip pat pavyko rasti faktus apie amatininkų ir pačių gyventojų pasigamintus vienetinius šviestuvus gyvenamosiose erdvėse.

2.2.1. Istorizmo sienynai ir sieniniai bra

Puošnūs, brangiai kainuojantys krištoliniai sienynai Lietuvoje gaminami nebuvo. Juos nuo seno importuodavo iš Europos fabrikų. Instaliuoti interjere jie reprezentavo galią, prabangą ir turta. Tarpukario Lietuvoje tokie šviestuvai buvo naudoti tik reprezentacinėse patalpose ir turtingųjų sluoksnio gyventojų namuose. Didžiąjai Karininkų Ramovės reprezentacinei salei apšviesti buvo planuojama pirkti tris neoklasicistinius krištolinius sienynus, kurių aukštis turėjo būti 2,5 m, o diametras – 2 m.³⁵³, bei 32 vienetus sieninių bra. Pasiūlymai buvo gauti iš penkių Lietuvos įmonių³⁵⁴, siūlančių pirkti skirtingų Čekoslovakijos gamintojų bei Prancūzijoje esančio fabriko šviestuvus.³⁵⁵ Brangiai kainuojantis apšvietimo projektas Didžiojoje salėje liko neįgyvendintas, o į Mažąją Karininkų Ramovės salę buvo perkelti krištoliniai sienynai ir sieniniai bra iš senųjų

³⁵⁰ Samalavičius, Stasys. *XVII-XVIII a. Vilniaus miestiečių butų sienų puošybos ir vidaus apšvietimo elementai*. In: Architektūros istorijos paminklai. T. 10: Architektūros paminklų interjerų restauravimas ir pritaikymas. Vilnius: Mokslas, 1987, p. 25-29.

³⁵¹ Valtaitė-Gagač, Alantė. Šiuo metu rašoma disertacija tema „XVII-XX a. I pusės sienynų paveldas Lietuvoje“, darbo vadovė dr. Dalia Klajumienė, VDA.

³⁵² Valtaitė, Alantė. XIX a. antros pusės–XX a. pirmos pusės sienynų gamyba pramoninėse Europos dirbtuvėse ir jų paveldas Lietuvoje. In: *Tekstai apie dizainą: lietuviški ir tarptautiniai kontekstai* / Sud. K. Jakaitė. *Acta Academiae Artium Vilmensis*. T. 61, 2011, p. 63-74.

³⁵³ *Lietuvos Karininkų Ramovės statomųjų rūmų didžiosios salės apšvietimui liustrų ir brakėtų pristatymo sąlygos, pasiūlymai, užsakymas ir jo vykdymas. 1936 m.* LCVA. F. 6, ap. 1, b. 28, l. 44-45.

³⁵⁴ Ibid, l. 33.: 1936 m. rugpjūčio mėn. pasiūlymus krištolinius šviestuvus parduoti pateikė: Aleksandras Kruglovas, S. Trinkovskis ir Ko, Aris, STD Radio ir Elektrotechnikos sekcija, Inž. A. Putrimas, Juozas Margolis ir bendrovė AEG.

³⁵⁵ Ibid, l. 35.

Karininkų Ramovės patalpų³⁵⁶. Tai rodo, kad krištolo šviestuvai buvo branginami ir vertinami, nežiūrint jų naudojimo trukmės. Krištoliniai neoklasicistiniai šviestuvai buvo Lietuvos Prezidentūros priėmimų salėje ir Prezidento kabinete (77 il.), Lietuvos Banko centriniuose rūmuose Kaune, „Lietuvos“ viešbučio patalpose, Ministro Pirmininko reprezentaciniame bute, Lietuvos atstovybėse užsienio valstybėse ir kai kuriose aukšto socialinio sluoksnio tarpukario Lietuvos gyventojų privačiose patalpose. Pavyzdžiui, kokybiški ir brangūs krištoliniai sietynai iš Prahos „Moser“ fabriko buvo Jono Vailokaičio architekto A. Funko suprojektuotuose namuose. Vailokaičių namuose jie buvo komponuojami stilistinio kontrasto principu, modernizmo architektūros kontekste. Kaip minima „Moser“ fabriko prisistatymo laiške Karininkų Ramovės konkursui, krištolinius sietynus jie buvo pardavę Eduardui Turauskui, Jonui Aukštuoliui, Jurgiui Baltrušaičiui, K. Gražiniui, Jonui Navakui, Antanui Gustaičiui bei kitiems žinomiems žmonėms³⁵⁷. Kalbant apie neoklasicizmo formų krištolo sietynus, būtina pabrėžti tarpukario laikotarpiu atsiradusią naują estetinę tendenciją juos komponuoti švarioje modernizmo aplinkoje. Tokios kompozicijos pavyzdys yra V. Landsbergio-Žemkalnio suprojektuotas Prekybos, Pramonės ir Amatų rūmų salės interjeras³⁵⁸ (78 il.). Išlikę trečiame–ketvirtame dešimtmetyje gamintų krištolinių šviestuvų katalogai liudija, jog medžiagos, metalo spalvos, siluetai bei modelių asortimentas beveik nepasikeitė iki šių dienų.³⁵⁹

2.2.2. Secesiniai šviestuvai

Dujinį ir žibalinį apšvietimą pakeitus elektros apšvietimu, pakito apšvietimo prietaisų formos bei jų paskirstymas patalpose. Tarpukario Lietuvos interjeruose tebebuvo naudojamas žibalinis apšvietimas, ypač mažesniuose miesteliuose ir kaimuose, neturtingų gyventojų namuose. Tradiciškai jie buvo statomi ant rašomųjų stalų, kabinami patalpos centre, arba virš stalo, siekiant apšviesti tik būtiniausias zonas. Elektros apšvietimo tikslas buvo paskleisti kuo daugiau šviesos visoje erdvėje.

Ištyrus *secesinius* šviestuvus tarpukario leidiniuose ir išstudijavus Charlotte's ir Peter'io Fiell'ų atliktus tyrimus, galima teigti, kad secesiniams šviestuvams buvo būdinga į apačią nukreipta šviesa. Pastatomų toršerų, stalinių lempų, pakabinamų sietynų ir bra gaubtai buvo projektuojami taip, kad koncentruotos šviesos srautas būtų nukreiptas į patalpos grindis ar stalo plokštumą.

³⁵⁶ Nagevičius, Vladas. *Naujieji Karininkų Ramovės rūmai – gražus mūsų praeities ir ateities derinimas*. In: *Lietuvos aidas*. Nr. 177, 1937, p. 3.

³⁵⁷ *Lietuvos Karininkų Ramovės statomųjų rūmų didžiosios salės apšvietimui liustrų ir brakėtų pristatymo sąlygos, pasiūlymai, užsakymas ir jo vykdymas*. 1936 m. LCVA. F. 6, ap. 1, b. 28, l. 10.

³⁵⁸ Interjeras su autentiškais šviestuvais išlikęs iki šių dienų. Tarpukariu buvęs patalpos vaizdas užfiksuotas leidinyje: *Prekybos, Pramonės ir Amatų Rūmai*. Kaunas, 1938, p. 13.

³⁵⁹ *Chrystallerie und Beleuchtungskörper. Moderne Christallusters* [Šviestuvų katalogas]. 1928.

Secesinės stilistikos šviestuvų karkasai iš bronzos, žalvario, sidabruotos ar auksuotos bronzos buvo labai dekoratyvūs. Kaip būdinga secesijos stiliui, šviestuvų dekoravime dominuoja plastiškos, banguotos skulptūrinės formos, augalų, vabzdžių, žmonių figūrų bei portretiniai motyvai. Fiell' ai rašė apie šių skulptūrinių motyvų ryšį su prancūzų simbolizmo poezija.³⁶⁰ Secesinių šviestuvų skulptūriškumas Europai buvo būdingas ir po Pirmojo pasaulinio karo, todėl jis buvo populiarus ir Lietuvoje. Secesines formas mėgo V. Dubeneckis. Jo sukurti šviestuvai liudija, jog medžiagiškumo, skulptūriškumo, šviesos nukreipimo atžvilgiais secesijos stiliaus apšvietimo prietaisai buvo populiarūs ir gaminami individualiai pagal užsakymą. V. Dubeneckio sukurtų šviestuvų piešiniai su skulptūrinėmis figūrinėmis, vaisių kompozicijomis ir plastiškų formų gaubtais yra saugomi LNM fonduose³⁶¹ (79-81 il.). V. Dubeneckio šviestuvai medžiagiškumu ir formų charakteriu buvo artimi XX a. pirmojo dešimtmečio Europos žinomų architektų sukurtiems darbams. Architekto estetinį polinkį rinktis secesinės stilistikos gaminius atspindi išlikusios Steigiamojo Seimo ir Prezidentūros patalpoms parinktų šviestuvų fotografijos ir iliustracijos su interjerų pavyzdžiais iš europietišku žurnalų³⁶² (82 il.). Išlikusi dokumentacija liudija, jog V. Dubeneckio projektuojamuose interjeruose dažniausiai buvo parenkami neoklasicizmo ir secesijos formų apšvietimo prietaisai. Nežiūrint tarpukario propagandos, nukreiptos prieš secesiją, iki Pirmojo pasaulinio karo klestėjęs stilius ir toliau gyvavo visoje Europoje. Secesijos stiliumi tarpukariu dirbo nemažai Europos architektų. Latvijoje secesijos ideologijai išliko ištikimi žymiausi tarpukario architektai Eizens Laube, Ansis Cirulis ir kiti.

2.2.3. *Art deco* ir modernizmo šviestuvai: jų bendrumai ir skirtumai

Tiriant tarpukario modernizmo ir *art deco* apšvietimą Lietuvoje nustatyta, jog jis buvo įgyvendinamas tik naujai statomose arba po kapitalinių remontų atnaujintose patalpose. Siekiant naujoviškai apšviesti patalpas, jos buvo griežtai zonuojamos: pradžioje numatomos funkcinės zonos ir baldų paskirstymas jose, vėliau planuojamos šviestuvų vietos ir jų aukštis. Šviestuvų išvaizda, ritmika ir komplektavimas buvo apgalvoti ir racionalūs. Atrenkant apšvietimo prietaisus, architektams tekdavo vykdyti daugybę reikalavimų: apšviestumo, funkcionalumo, estetikos, stilistikos, reprezentatyvumo, biudžeto. Jeigu šviestuvų vietos nebuvo derinamos prie baldų paskirstymo patalpoje, viena ar kelios elektros išvedimo vietos būdavo įrengiamos patalpos centre arba lubų sudalinimo stačiakampiais centruose. Toks šviestuvų vietos projektavimas tarpukariu buvo būdingas visiems Europos kraštams.

³⁶⁰ Fiell, op. cit., p. 75.

³⁶¹ Šviestuvai. Vladimiras Dubeneckis. LNM. AKP 638-35/38.

³⁶² Seimo (buv. Gimnazijos) rūmų projektavimo dokumentai: brėžiniai, projektai, eskizai, aiškinamasis raštas, šviestuvų, liftų pavyzdžiai iš katalogų. Architektas V. Dubeneckis. KAA. F. 156, b. 14. l. 90-104.

Anot užsienio teoretikų, *art deco* ir modernizmo interjerams yra būdinga netiesioginės dirbtinės šviesos gausa. Manoma, jog naujai atsiradusios *art deco* formų lempos ir šviestuvai saugojo regėjimą, nes skleidžiama šviesa buvo netiesioginė, išsklaidyta, šviesos šaltinis paslėptas po matiniu stiklu, opaliniu³⁶³ stiklu ar alebastro³⁶⁴ šviesos difuzoriumi. Šiuo atveju šviesa buvo nukreipiama į lubas ir nuo jų atsispindėdavo patalpoje, o pats šviesos šaltinis išlikdavo nematomas. Nuo 1930 metų atsiranda tubuliariniai, vamzdiniai šviesos šaltiniai (angl. *tubular lighting*); besivystant fluorescenciniam apšvietimui, įvairių formų vamzdiniai šviesos šaltiniai paplinta visuomeninėse, komercinėse bei įstaigų patalpose. Neoninis naudojamas tik dekoratyviniam apšvietimui. John'as Pile'as, rašydamas apie naują funkcionalizmo tendenciją tuometinių šviestuvų dizaine 2005 metais rašė, jog praktiškai, funkcionalūs šviestuvai atsirado ketvirto dešimtmečio architektų ir dizainerių darbuose, tačiau daugeliu atvejų jie būdavo gaminami individualiai, naudojami tik profesionalių architektų ir dizainerių projektuotuose interjeruose, o masinei publikai buvo mažai žinomi ar nežinomi visai.³⁶⁵ Natūralu, kad ir Lietuvoje modernizmo šviestuvai dažniau būdavo projektuojami individualiems užsakymams, nei gaminami masiškai. Lietuvoje, kaip ir užsienyje, paslėptas apšvietimas buvo montuojamas balduose, sienose palei lubas, praėjimų angose. Juo buvo siekiama paryškinti reprezentacines erdves, meno kūrinius, kolonas, laiptus ir kitas architektūros detales. Rekonstruojant Valstybės teatro patalpas, V. Dubeneckis šviesos šaltinius paslėpė po monumentalia, rytietiška saule-rozete, įrengta žiūrovų salės lubose.³⁶⁶ Paslėptas apšvietimas pagal M. Songailos bei A. Funko sumanymą buvo įrengtas ir Lietuvos banko filialų operacijų salių patalpose. Lietuvos banko Mažeikių rūmų operacijų salės lubų skliautą iki šiol puošia *art deco* stiliaus apšvietimas, paslėptas po lietuviškos saulutės rozetę³⁶⁷. Tauragės banke jis buvo paslėptas po šešiakampe Dovydo žvaigždę³⁶⁸. Karininkų Ramovės Didžiojoje salėje architektas Stasys Kudokas suprojektavo į lubas nukreiptą apšvietimą, apimantį visą lubų perimetrą, paslėptą po karnizu sienoje ir pridengtą matiniu stiklu.³⁶⁹ Didžiosios salės karnizui apšviesti moduliniai banguoto profilio stačiakampiai stiklai buvo montuojami vienas šalia kito taip, kad susijungtų į vientisą, nepertraukiamą banguoto matinio stiklo juostą (83 il.). Taigi, ketvirtajame

³⁶³ Opalinis stiklas – individualiai pagamintos spalvinės masės išpūstas stiklas, kuriame matosi besikeičiančios spalvos; jis atspindi šviesą įvairiomis spalvomis kaip opalas, bet pagamintas ne iš opalo.

³⁶⁴ Aliabastrinis – pagamintas iš aliabastro – baltos, šviesiai gelsvos ar rusvos spalvos peršviečiamas akmuo.

³⁶⁵ Pile, John. *A History of Interior Design*. London: Wiley, 2005, p. 360-361.

³⁶⁶ Piešiniai ir projektai. Vladimiras Dubeneckis. LNM. AKP 334, l. 68-71.

³⁶⁷ *Aplinkraščių nuorašai*. 1935 m. LCVA. F. 755, ap. 2, b. 695, l. 15.

Tyrimo metu aptikto šviestuvo projektas buvo įgyvendintas ir yra išlikęs iki šiol, žr. il. 18

Šviestuvus operacijų salėje. A. Perminaitės nuotrauka. In: 1912 m. In: Petrusis, Vaidas.

Lietuvos banko rūmai Mažeikiuose. Adresas: Mažeikių r. sav., Mažeikių m., Laisvės g. 9 / P. Vileišio g. 4 [žiūrėta 2013

02 14]. Prieiga per internetą: <http://www.aute.lt/Public/HeritageObject.aspx?id=1163&ss=istorizmas&type=2>

³⁶⁸ *Banko rūmų detalių eskizai*. 1934 m. LCVA. F. 755, ap. 2, b. 659, l. 117.

³⁶⁹ *Lietuvos Karininkų Ramovės rūmų statybos įvairių braižinių bei detalių byla*. LCVA. F. 6, ap. 1, b. 19, l. 22.

dešimtmetyje paslėptas apšvietimas įgyvendinamas beveik visuose naujai projektuojamuose visuomeniniuose interjeruose.

Naujausias modernizmo apšvietimo tendencijas labiausiai atitiko blizgaus chromo laikikliais tvirtinami balto stiklo vamzdeliai, burbulai ar konusai. Jie buvo naudoti Karininkų Ramovės patalpose, Lietuvos Banko filialų patalpose, Muralio kirpykloje, Kėdainių ir Kauno Šančių gimnazijoje, Prekybos, Pramonės ir Amatų rūmuose (84-85 il.).

Nors *art deco* ir modernizmo stiliškos turėjo formalių bei medžiaginių skirtumų, masinio vartojimo lygmenyje šios stiliškos sujungiamos į vieną. *Art deco* šviestuvai buvo apvalių, ovalo, pusapvalių formų, gaminami iš brangių medžiagų – alebastro, vitražinio stiklo, kokybiškų metalų ir lydinių, dėl to buvo brangūs, gaminami pagal individualius užsakymus. Dėl aukštos kainos ir modelio unikalumo jų negalima priskirti prie tarpukario modernizmo, kuriuo aiškiai buvo siekiama ekonomiško ir prieinamo visiems. Tačiau tarpukariu pradėtos gaminti *art deco* šviestuvų imitacijos, alebstrą imituojančiais gelsvai-rusvai marginto „voratinklio“ stiklo gaubtais. Estetiškai patrauklios *art deco* imitacijos gaminamos masiškai, buvo nebrangios, todėl jos laikytinos modernizmo gaminiais. Šiandien tokie šviestuvai yra išlikę atkurtuose tarpukario namuose-muziejuose, pavienių gaminių yra išlikę visuomeniniuose ir privačiuose interjeruose.

Naujai statomuose visuomeniniuose pastatuose buvo stengiamasi atkartoti Europoje plintančias estetiškes naujoves. Matinio stiklo kvadratai ir stačiakampiai, šviečiančios pažemintų lubų plokštumos, opalinio stiklo rutuliai, pusrutulių kompozicijos, lėkštelės, skrituliai, įvairių ilgių tubuliarinės lempos, matiniai, blizgaus chromo karkasiniai vamzdeliai, stačiakampiai laikikliai, atitinkantys Bauhaus'o tendencijas, lengvai prigijo Lietuvos architektų projektuojamose visuomeninėse patalpose. Vietinėse gyvenamosiose patalpose modernizmo šviestuvai dažniau komponuojami virtuvėse, koridoriuose ir vonių patalpose. Svečių kambariai dažniausiai būdavo apšviečiami nebrangiomis *art deco* imitacijomis arba individualiais, namų sąlygomis pagamintais tekstiliniai šviestuvais.

2.2.4. Naujų formų mišrios stiliškos šviestuvai

Naujų formų mišrios stiliškos šviestuvai dažniausiai buvo kuriami ir gaminami Lietuvoje dėl dviejų priežasčių. Viena vertus užsienio gamintojai negalėjo pasiūlyti tautinio stiliaus gaminių. Kita vertus, importuojami produktai buvo brangūs, jų atvežimas užtrukdavo ligi dviejų mėnesių. Ištyrus Lietuvoje gyvenusių ir dirbusių architektų projektus, sukurtus reprezentacinėms patalpoms, išaiškėjo, kad individualūs, Lietuvoje pagaminti šviestuvai, dėl minėtų priežasčių buvo dažnesni nei importuojami gaminiai. Be to, jie buvo originalūs. Pavyzdžiui, tik Lietuvoje galima rasti

koplytstulpio formos stalinių šviestuvų, dekoruotų skulptūrėlėmis (86 il.). Net atkartojant tą patį modelį, jie atrodydavo skirtingi.

Naujų tautinio stiliaus formų šviestuvuose ieškojo dailininkas Antanas Tamošaitis (87-88 il.). Šviestuvų piešiniai leidžia manyti, kad jų gamybai buvo naudotos vietinės žaliavos – geležis, kaldintas metalas ir matinis stiklas, stiklu užpildyti metalo profiliai arba lieto stiklo aptakūs stiklo gaubtai. Tačiau šios lietuviško dizaino naujovės, jas lyginant su užsienio autorių darbais, neatrodo naujos. Panašių šviestuvų iš grubiai kalto vario ar geležies galima aptikti XX a. pradžioje, *secesijos* stilistikoje kūrusių belgų, prancūzų, anglų ir Amerikoje dirbusių dailininkų, architektų darbuose³⁷⁰. Pavyzdžiui, geometrizuotos kalto metalo formos, užpildytos spalvotais stiklo intarpais, buvo būdingos XX a. pradžioje sukurtiems Frank'o Lloyd'o Wright'o šviestuvams.

Vienetinį sietyną kartu su tos pačios stilistikos aštuoniais sieniniais šviestuvais, sukurtais specialiai Karininkų Ramovės Prezidento svetainei pagal architekto S. Kudoko brėžinius, 1937 metais pagamino Vincas Kliokys³⁷¹. Prezidento svetainėje buvo suprojektuotas *art deco* madai artimas 130 cm diametro sietynas (išlikęs iki šių dienų). Jis sukomponuotas iš vientiso matinio stiklinio burbulo centre, apjuosto dvylika lempučių, įtaisytų briedžio raguose. Varinių vamzdelių derinys su klijuotu bei drožinėtu medžiu, atkartojant sienų panelių ažuolinės lentos drožinio raštą, su opaliniu stiklu ir briedžio ragais, buvo artimas *art deco* stilistikai. Atkartojant pakabinamo sietyno stilistiką ir medžiagiškumą, buvo pagaminti ir aštuoni, deja, neišlikę sieniniai šviestuvai (89 il.). Pagal projektinius reikalavimus šviestuvus (liustra) turėjo būti pagamintas labai kokybiškai: „Rangovas, gamindamas liustrą ir 8 bra, privalo vadovautis architekto dr. Stasio Kudoko reikalavimų, nurodymų ir duotų sąlygų. Liustrai ir bra medžiagos rūši bei jos kokybę nustato architektas dr. Stasys Kudokas.“³⁷² Šių gaminių priėmimo komisija, kurią sudarė pirmininkas, pulkininkas leitenantas Vitartas, architektas dr. Kudokas, techn. Lignarskis, pripažino individualiai suprojektuotų ir pagamintų šviestuvų „tikslingumą ir vertingumą“, leisdama rangovui sumokėti gana didelę kainą už minėtus šviestuvus³⁷³. Neįgyvendintuose, bet konkursui pateiktuose projektuose taip pat buvo siūlyti individualaus dizaino šviestuvai. Juose tarptautinis *art deco* ar modernizmas buvo jungiami su lietuvių etniniais elementais. *Art deco* stilistikai būdingas masyvaus opalinio stiklo pusrutulis, nukreipiantis šviesą į lubas, pakabintas ant penkių metalinių vamzdelių, buvo numatytas dailininkės Sofijos Pacevičienės projekte „Rūta“.³⁷⁴ Siekiant įvykdyti

³⁷⁰ Fiell, op. cit., p. 124-132.

³⁷¹ *Lietuvos Karininkų Ramovės Prezidento kambario liustra*. 1937–1938 m. LCVA. F. 6, ap. 1, b. 48, l. 7. Gaminių priėmimo akte teigiama, jog 1936 m. rudenį Vincas Kliokys pagamino Karininkų Ramovės restoranui stalus, fotelius ir kėdes, bufetą, barą ir orkestro estradas, viešbučio baldus ir skaityklos stalą. 1937 m. pagamino Vytauto seklyčios baldus.

³⁷² *Ibid.*, l. 4.

³⁷³ *Ibid.*, l. 6.

³⁷⁴ *Lietuvos Karininkų Ramovės reprezentaciniuose rūmuose skelbtojo konkurso trys premijuoti ir du pirkti projektai Prezidento kambariui įrengti Lietuviškame charakteryje*. 1937 m. LCVA. F. 6, ap.1, b. 47, l. 8.

tautinio stiliaus reikalavimą, stiklinio pusrutulio briaunos perimetras buvo dekoruotas tulpių žiedais. Tarpukario *art deco* interjerams būdinga vamzdinių šviestuvų forma pastebėta architekto J. Kovalskio projekte „Šešiakampė žvaigždė“, kur bra bei staliniame šviestuve vamzdeliai grupuojami vertikaliai po tris ir jungiami į vieną drožinėtos medienos detalę, papuoštą metalinių lietuviškų kryžių saulute. Panašiai projektuotas pakabinamas sietynas, vamzdinis šviestuvus grupuojant vertikaliai kaip žvakes, po tris, ant medinio graikiško kryžiaus formos pado.³⁷⁵ Laikantis projektavimo sąlygose reikalauto „lietuviško charakterio“, buvo panaudotas tradicinės kalvystės elementas – kaldinta saulutė. Lietuviškoje stilistikoje buvo suprojektuotas ir A. Gudaičio konkursinis Karininkų Ramovės Prezidento kambario kandelabras iš keturių šviestuvų su netiesiogine šviesa. Šviestuvo tautinis charakteris atspindėtas drožinėtame mediniame karkase. Šiame apšvietimo prietaise šviesa nukreipiama į lubas, ją iš apačios pridengiant lengvai išgaubto matinio stiklo lėkštelėmis³⁷⁶ (90 il.). Prie šio sietyno A. Gudaitis derino sieninius šviestuvus, sukomponuotus iš dviejų vertikalių matinio stiklo vamzdelių, atitinkančių modernizmo stilistiką.

Individualūs vienetiniai šviestuvai projektuoti ir kitoms reprezentacinėms Karininkų Ramovės patalpoms: neogotikinis sietynas ir sieniniai šviestuvai, įmontuoti briedžio raguose, tebekabo Vytauto Didžiojo seklyčioje. Didžiojoje salėje, vietoj planuotų pirkti brangių krištolo sietynų, buvo suprojektuotas ir Lietuvoje pagamintas matinio stiklo karnizas. Jis pritvirtintas lubose, už jo buvo paslėptos lempos. Matinio stiklo karnizas įrengtas laikantis *art deco* apšvietimo stiliaus, tačiau banguojantis, tulpės formos stiklo profilis atitiko secesijos stilistiką. Sienose įrengti pailgos formos matinio stiklo šviestuvai buvo „tarytum suaugę su piliastrais“³⁷⁷, jie atitiko modernizmo stilių. Stilių samplaika akivaizdi ne tik objektuose, bet ir patalpų interjere: modernizmo formų trikampiai bra, su blizgaus chromo laikikliais, vamzdiniai šviestuvai buvo derinami su neoklasicizmo stiliaus krištoliniais kandelabrais tokiose Karininkų Ramovės patalpose, kaip laiptinė, balkonai, salės prieigos, holas, koridoriai.

Įvairiose Lietuvos interjerų fotografijose užfiksuoti puošnūs gyvenamojo kambario šviestuvai su tekstilės raukiniais išpuoštais gaubtais. Anglijos, Vokietijos, Austrijos ir kitų kraštų interjeruose jie buvo labai populiarūs iki Pirmojo pasaulinio karo, secesiniuose interjeruose. Išvada daroma, remiantis 1911–1912 metų Alexander'io Koch'o publikuotomis fotografijomis su Vokietijos, Austrijos, Vengrijos žinomų architektų sukurtais gyvenamaisiais ir reprezentaciniais interjeriais³⁷⁸. Fiell'ų šviestuvų istorijos leidinyje taip pat pateikti tekstilinio modelio pavyzdžiai.³⁷⁹ Koch'o surinktos ir publikuotos trečiojo–ketvirtojo dešimtmečio Europos kraštų interjerų

³⁷⁵ Ibid, l. 23-24.

³⁷⁶ Ibid, l. 23-31.

³⁷⁷ Inž. B. Ramovės rūmai. In: *Kardas*. Nr. 8, 1937, p. 190.

³⁷⁸ Koch, Alexander. *Innendecoration*. Band 22. Darmstadt, 1911.

Koch, Alexander. *Hanbuch Neuzeitlicher Wohnungskultur*. Darmstadt, 1912.

³⁷⁹ Fiell, op. cit., p. 108-109.

fotografijos rodo, kad puošnūs sietynai, su laisvai kabančiomis draperijomis pridengtais gaubtais, buvo naudojami žymiai rečiau, o ir tie įgavę rytietišku, kinišku šviestuvų formas. Lietuvoje nustatyti dviejų rūšių tekstiliniai šviestuvai. Pirmieji buvo laisvai kabantys arba centre surišti vienspalvės tekstilės raukiniais, kartais puošti kontrastingos spalvos kutais ar vienu dideliu puošniu, blizgiu šilkinį siūlų ryšuliu. Kiti šviestuvai su šviesos difuzoriumi, kurį dengė austas, stačiakampės formos lietuviškos tekstilės audinys.

Šviestuvai tekstilinais gaubtais publikuoti prieškariniuose užsienio manufaktūrų kataloguose. Tarpukariu jie tebebuvo populiarūs visoje Europoje. Fiell'ai šviestuvų istorijos leidinyje mini Josef'ą Hoffmann'ą ir Koloman'ą Moser'į, kurie Vienos gyventojams nedideliais kiekiais pagamindavo rankų darbo tekstilinius šviestuvus iš brangių medžiagų. Matomai Lietuvoje jie buvo populiarūs dėl to, kad gyventojai juos galėjo pasigaminti patys. Lietuvoje jie buvo gaminami daugiausiai iš tamsių spalvų audinių, dažnai iš sunkaus, storo, grubaus kaimiško audinio. Naudojamos medžiagos buvo nebrangios, metalo apdirbimo technologijos – nesudėtingos, dažnai metalas pakeičiamas medžiu arba iš vytelių pintu rėmu. Pasak architektės Irenos Daujotaitės, tekstilės raukiniais puoštą tekstilinį šviestuvą, skirtą valgomojo stalo apšvietimui, jos mama pasigamino pati (91 il.). Kraustantis iš Alytaus į Dotnuvos urėdiją, mamos sukurtas namų atributas įkomponuotas naujuose namuose – tai liudija išlikusios šeimos fotografijos.³⁸⁰ Namuose megztas balinto lino stalinio šviestuvo gaubtas 1927 metais buvo ir Sofijos Kymantaitės-Čiurlionienės darbo kambarįje Kaune³⁸¹. 1929 metais J. Prapuolenio sukurtas moters kambario komplektas buvo įkomponuotas M. Glemžaitės namuose. Lietuvišku audiniu uždengtas pastatomo toršero gaubtas, medinis toršero stiebas, kaip ir baldų komplektas, pagaminti sekant tautiniu stiliumi (92 il.).

Šviestuvų gaminimo Lietuvoje priežastis liudija amžininko straipsnis, paskelbtas dienraštyje „Amatininkas“. Pasak autoriaus, importuotų šviestuvų kainos „žvėriškos“. Jis pateikia detalius šviestuvo brėžinius ir aprašo jo gamybą. Autorius pataria vengti ryškių šviestuvo gaubto spalvų. Jo teigimu, žmogaus akims sveikiausia gelsva arba žalsva spalva.³⁸² Kadangi šviestuvo formos – paprastos, juos nesunku pagaminti, jie nebrangūs, prieinami įvairių socialinių sluoksnių žmonėms. Kita vertus, tokie šviestuvai atitiko individualias tautinio stiliaus paieškas Lietuvoje.

Apibendrinant tarpukario laikotarpio apšvietimo įrangą, reprezentacinėms patalpoms šviestuvai importuojami iš užsienio gamintojų arba individualiai gaminami Lietuvoje pagal žinomų autorių projektus. Viduriniojo ir žemesnio statuso gyventojų namuose populiarios *art deco* imitacijos, dažnai pasitaikė ir namudiniai gaminiai. Brangiai kainuojantys šviestuvai iš Europos gamintojų importuojami tik reprezentacinių patalpų apšvietimui. Tai – krikščoliniai neoklasicistiniai

³⁸⁰ Daujotaitė, Irena, Marija. Pokalbis su darbo autore, Vilnius, LCVA. 2012-11-22.

³⁸¹ Čiurlionytė-Zubovienė, op. cit., p. 87.

³⁸² Pranevičius, H. Kam pirkti iš užsienio? Patys gaminkime stalo lempas. In: *Amatininkas*. Nr. 22, 1937, p. 316.

sietynai arba modernizmo interjerams sukurti Bauhaus'o stilistikos gaminiai: stačiakampių formų chromuota armatūra su balto stiklo tubomis, apskritais, suplotais burbulais ar konusais iš opalinio stiklo. Jie buvo naudojami Prekybos, Pramonės ir Amatų rūmuose, Kėdainių ir Kauno Šančių naujai statomose gimnazijose, Lietuvos Banko filialų patalpose. Rezentacinių patalpų susirašinėjimo dokumentuose įrangos klausimais išlikę pirkimo dokumentai ir šviestuvų fotografijos liudija, jog pasirinkti gaminiai niekuo nesiskyrė nuo Italijoje, Vokietijoje ir Austrijoje naudotų pavyzdžių. Rezentaciniai Lietuvoje gaminti šviestuvai savo formomis skyrėsi nuo vakarietišku *art deco* stilistikos gaminių, tačiau aukštos kokybės siekais, medžiagiškumo įvairovė tapo dekoratyvumo ir prabangos atitikmeniu: medis, varis, nikeliuotas žalvaris, kaldinto metalo karkasai, racionaliai apgalvotos ir estetiškai užbaigtos metalinės tvirtinimo detalės, briedžių ragai, opalinis arba atlietas stiklas, kartono, odos, rankų darbo tekstilės gaubtai. Dauguma šių medžiagų tuo metu atrodė neįprastos, lyginant su neoklasicistinės išvaizdos blizgiu krištolu ir aukso spalvos metalu. Tačiau naujos tapatybės kūrimo poreikis ir ribotas biudžetas vertė profesionalus kurti iki tol nematytų formų gaminius. Tokiu būdu Lietuvoje pradama formuoti visiškai nauja rezentacinės estetikos samprata.

2.3. Patalpų apdaila ir dekoravimas

Ištyrus istorinę medžiagą, nustatyti ryškūs skirtumai tarp profesionaliai ir mėgėjiškai įrengtų patalpų. Profesionalūs projektuotojai tarpukariu kūrė tiek neoklasicistinių stilių, tiek modernizmo estetikai būdingais principais. Mėgėjiškai įrengiamose patalpose dauguma interjero elementų atsiradavo atsitiktinai. Tai lėmė mėgėjiškai įrengtų patalpų eklektiškumą. Pastebėta, kad kartais profesionaliai ar mėgėjiškai įrengtos patalpos vienos nuo kitų nesiskiria. Pagrindinė jungtis, siejanti profesionalų ir mėgėjišką patalpų įrengimą, buvo etniniai motyvai, arba kaimiškos buities relikvai, integruoti į miesto kontekstą. Istorizmo ir secesijos laikotarpius tyrinėję skirtingų kraštų mokslininkai daugybę kartų aprašė, kaip praeityje buvę neprofesionalūs dalykai vėliau tapdavo profesionalaus stiliaus dalimi. Lietuvoje, kaip ir kitose Baltijos valstybėse, šis procesas tampa akivaizdus po 1918 metų, išsivadavus iš carinės Rusijos priespaudos. Tarpukariu tradiciniai amatai, liaudies menas, kaimo buities ir architektūros elementai tapo naujai kuriamo tautinio stiliaus sudedamąja dalimi. Šiame poskyryje bus aptariama profesionali ir mėgėjiška apdaila bei dekoravimas, formavę kolektyvinį estetinį skonį tarpukario Lietuvoje.

2.3.1. Profesionali patalpų apdaila

Kuriant visuomeninius interjerus ir namus pasiturintiems klientams, dauguma Lietuvoje dirbusių architektų laikėsi Vakarų Europoje galiojančių interjero įrengimo taisyklių. Stilistiškai sėkmingiausi sprendimai dažniausiai atsirasdavo reprezentacinėse patalpose. Neoklasicizmo apdaila ir dekoravimas Lietuvai, kaip ir daugumai tarpukario Europos kraštų, tapo per brangūs. Įsigalint modernizmo sampratai architektūroje ir balduose, interjero apdailos ir dekoravimo klausimai buvo labiau teorinio lygmens. Daugumai gyventojų lygios, stačiakampės formos, daiktais neperkrautos erdvės atrodė nuobodžiai, neturtingai, „negražiai“. Kosmopolitinis modernizmas Lietuvos interjeruose atsirado tik architektūros, baldininkystės profesionalų dėka.

Naujovės bei radikali tendencijos greičiau plinta išsilavinusių žmonių tarpe. Taip įvyko ir su naujomis stilistinėmis tendencijomis – jos atsirado dėl užsienyje studijavusių dailininkų ir architektų prasiplėtusio akiračio. Jie perduodavo projektavimo naujoves būsimiems amatininkams, besimokantiems Lietuvoje. Profesionalams čia priskiriami architektai, dailininkai, amatų mokyklų pedagogai ir jų parengti amatininkai. Tuometinio amatininko dažytojo-dekoratoriaus rolė šiuo metu gali būti palyginama su šiuolaikinio dizainerio funkcijomis. Jų indėlis į Lietuvos interjerų stilistinę raidą ryškiausias kuriant ir skleidžiant tautinį stilių. Patalpų dekoratoriai dažniau nei architektai naudojo etninius motyvus ir juos pritaikydavo tuomečio skonio reikalavimams. Tuo tarpu architektai pasirinkdavo tik pačias ryškiausias etnines citatas ir derino jas su modernizmo stiliumi. Nors profesionalioje tų laikų apdailoje galima aptikti istorizmo ir secesijos pavyzdžių, tačiau dominavo modernizmo ir etninių tradicijų deriniai, įvairios modernizmo ir imitacijų jungtys. Skirtingo lygio estetinį rezultatą lėmė ir netolygus tuometinių profesionalų išsilavinimas.

Grindys. Patalpų grindys yra svarbi interjero stiliaus dalis. Daugelyje tarpukario interjerų jos išliko bene geriausiai. Todėl *modernizmo* estetikai prieštaraujančios „marginimo“ tendencijos, pirmiausia pastebėtos grindų apdailoje. Vienspalviai, lygūs betono ar linoleumo plotai nebuvo laikomi tinkamais reprezentacinėms patalpoms. Grindis stengtasi įvairiais būdais „pagražinti“. Pavyzdžiui, teracinės (mozaikinio betono) grindys buvo liejamos, imituojant kilimų juostas; metlacho ir glazūruotos plytelės klojamos – marginant lietuviškų audinių raštais. Žvaigždiniais, kvadratiniais, juostiniais raštais marginamas ir ažuolinis parketas. Tik medinės išilginių lentų grindys buvo natūralios spalvos arba dažytos. Geometriniais raštais margintas linoleumas buvo klojamas tiek mėgėjiškai, tiek profesionaliai įrengtose patalpose (93 il.). Taip pat mėgėjiškuose ir profesionalų sukurtuose interjeruose gan dideli grindų paviršiai užklojami lietuviškais arba rytietiškais kilimais, ypač reprezentacinėse zonose. Įėjimo zonose – austiniai takai ar nerti kilimėliai. Iki šiol išlikusiems tarpukario kilimams būdingos ryškios spalvos ir geometrizuota ornamentika (94 il.).

Margumas ir spalvingumas būdingas A. Tamošaičio kilimams ir jų projektams³⁸³ (95 il.). Dideli, ryškūs, kilimais dengti plotai interjere prieštaravo modernizmo estetikai, tačiau Lietuvoje buvo laikomi šiuolaikiškais, jie ypač mėgiami reprezentacinėse patalpose. Naujai statomų visuomeninių ir gyvenamųjų namų laiptinėse, koridoriuose būdavo siekama modernizmui būdingos vienspalvės estetikos. Dažniausiai pilkos teraco grindys turėdavo dekoratyvinę rėminančią juodos spalvos juostą. Šios grindys sudalinamos kvadratais, puošiamos rombo motyvais. Laiptų turėklų metalas ir porankiai būdavo dažomi juodai. Ketvirtajame dešimtmetyje kai kurie reprezentacinių patalpų holai ar koridoriai būdavo klojami puošniomis mozaikinėmis grindimis (96 il.). Tarpukario spaudoje rekomencijų plytelių klojimo raštams ar deriniams nerasta, jie tirti natūroje, brėžiniuose ir fotografijose. Dažniausiai plytelės buvo klojamamos šiais būdais: vienspalvių plytelių juosta klojama lygiagrečiai sienoms, aprėminimo centre dviejų spalvų plytelės dėliojamos šachmatine tvarka arba klojamos skirtingų spalvų plytelės. Galimi spalvų deriniai: pilka-juoda, balta-pilka, gelsva-pilka, visą sienų perimetrą apjuosiant tamsesniąja spalva. Populiarus plytelių klojimo būdas, naudotas reprezentacinėms didelių plotų patalpoms, buvo komponuojant raštus panašiu principu, kaip A. Tamošaičio kilimuose. Juose ornamentas, ritmas ir spalvos imama iš liaudiškos tekstilės. Kontrastingais lietuviškų audinių raštais išmargintos M. Songailos ir A. Funko projektuotos Lietuvos Banko filialų grindys. Pagal Felikso Vizbaro projektą panašiai buvo dekoruojamos ir šiandien išlikusios grindys Kauno centriniame pašte. Grindų marginimas lietuviškos tekstilės raštais profesionalų projektuotose patalpose atspindėjo Lietuvai būdingą modernizmo ir atrinktų etninių citatų mišinį (97 il.).

Išliko nemažai patalpų, kurių koridoriuose ir laiptinėse naudotos teraco, keramikinių ar marmuro plytelių grindys. Patalpose, esančiose toliau nuo paradinių įėjimų, buvo klojamos įvairios medinės grindys. Jos dažniausiai iki šių dienų neišliko. Nereprezentaciniuose butuose, vasarnamiuose didžioji dalis patalpų klojama išilginių lentų grindimis, o reprezentacinėse patalpose, tarnybinių butų salonuose, valgomuosiuose, miegamuosiuose dėliojamas parketas, dažniausiai „kvadratais“ arba „eglute“. Išlikusiuose reprezentacinių patalpų projektuose pateikiami ypač kūrybingi parketo marginimo raštai. Juos architektai derindavo prie bendros patalpos stiliškos, dažniausiai grindų planą numatydami kartu su lubų planu. Gyvenamosiose patalpose be raštų klojamos dar būdavo taip vadinamos „išdrožuotos ir įlaiduotos“ medinių lentų grindys. Jos naudotos taupumo sumetimais, kuomet lentos ilgis buvo nepakankamas visam patalpos ilgiui. Tokiais atvejais siūloma grindis „išdalyti visokiais keturkampiais ir įstrižiniais langeliais ar geometrinėmis figūromis“³⁸⁴. Stambiai padalintos lentos kalamos prie sijų ir skersinių, įdėtų į sijas. Jeigu lentos buvo trumpesnės, smulkiau sudalintos, joms pritvirtinti reikėjo apatinių, arba

³⁸³ Tamošaitis. *Austiniai kilimai*. Kaunas: Žemės Ūkio Rūmai, 1935.

³⁸⁴ Dankšas, Pranas. Buto įrengimas. Grindys. In: *Amatininkas*. Nr. 10, 1937, p. 156.

„juodųjų“, grindų. Šios buvo neobliuotų lentų, apie 25 mm storio. 1937 metais Dankšas apie medinių grindų įrengimą rašė: „seniau tokios grindys buvo laikomos moderniškoms ir labai plačiai vartojamos, bet šiuo metu jų vietą užima gabalinės (parketinės) juostinės ir languotosios grindys. [...] Juostinės (dryžinės arba štabinės) grindys dedamos ant aklujų grindų iš 35-60 cm ilgio, 6-11 cm pločio ir 20-27 mm storio juostų, kurios surišamos išdrožomis ir įlaidais, pradedamos kloti iš vieno kampo, dėl stiprumo ir dailumo dedama pagal sieną išilginės juostos. [...] langų, durų išduobos (nišos) išgrindžiamos išilginėmis arba ketvirtainiškoms lentelėmis, tokios grindys nudailinus būdavo vaškuojamos“³⁸⁵ (98 il.). Ištyrus išlikusius tarpukario interjerus nustatyta, jog grindų perimetrą apjuosianti grindjuostė būdavo tiesi, suapvalinta viršutinėje dalyje, dažnai nudažyta juodai. Patalpos perimetro įrėminimas būdingas ne tik medinėms grindims: paprastai teraco grindyse į pilką paviršių įleidžiama apie 5-7 cm pločio juoda juosta, atitraukta nuo sienos. Kvadratinės plytelės klojamos šachmatiškai arba šešiakampių „koriukų“ principu: balta-juoda, pilka-juoda derinius dažnai įrėmina juodų plytelių juosta grindyse arba juoda grindjuostė sienos apačioje (99 il.). Įrėminimai, horizontalios ir vertikalios juodos spalvos juostos – būdingi modernizmo interjerų apdailos elementai.

Sienos. Anot dailininko Antano Gudaičio, dažytojų-dekoratorių darbas turėjo būti laikomas dailiaisiais amatais. Dažytojai turi būti ne tik geri savo amato technikos žinovai, bet privalo būti ir kūrėjai, menininkai, gebantys savo darbą atlikti dailiai, gražiai ir skoningai.³⁸⁶ Tuomečiai dekoratoriai savarankiškai ruošdavo puikias ornamanto kompozicijas, kambarių dekoravimo projektus, pavaizduodami kambarius perspektyvoje arba projekcijoje. Interjero dekoravimo projektai būdavo kuriami konkrečiam kambariui, pvz., valgomajam, miegamajam, salonui, prieškambariui, virtuvei ir kitiems kambariams. Dekoravimo projektai buvo kuriami ir visuomeninių patalpų vidui ar išorei, pvz., kavinėms, barams, valstybinėms įstaigoms, bažnyčioms. Rengiant dekoravimo projektus mažiems butams, kur paprastai vienas kambarys atstodavo ir valgomąjį, ir miegamąjį, ir svečių kambarį, sienų dekoravimą stengtasi atlikti taip, kad jis patenkintų visus gyvenamajai patalpai keliamus reikalavimus. Iš dažytojų kursuose paruoštų specialistų tarpukariu tikėtasi, kad jie sukurs jaukią, lietuvišką gyvenamąją aplinką, „kuri labai aiškiai byloja apie bendrą žmonių kultūros lygį“.³⁸⁷ Tačiau realybėje, norėdami gauti darbo, dekoratoriai pataikaudavo klientų skoniui ir jų sukurta sienų apdaila dažnai būdavo panaši į mėgėjiškai įrengtus namus.

Kartais panašius į mėgėjiškus interjerus sukurdavo ir profesionalūs architektai. Tai buvo dažnas reiškinys pirmajame nepriklausomybės dešimtmetyje. Pavyzdžiui, 1924 metais V.

³⁸⁵ Ibid, p. 157.

³⁸⁶ *Dažytojai – buto kultūros nešėjai. Su dažytojų-dekoratorių kursų vedėju pasikalbėjus.* Interviu su dėstytojais dail. Antanu Gudaičiu, inž. Juozu Valentukoniu ir dail. Viktoru Vizgirda. In: *Amatininkas*. Nr. 10. 1937, p. 145-14.

³⁸⁷ *Dažytojai – buto kultūros nešėjai*, op. cit., p. 145.

Dubeneckio suprojektuotas ir įgyvendintas Steigiamojo Seimo salės interjeras atrodė kaip mėgėjiškas, nes visuomeninė patalpa dekoruojama paprastai, lakoniškai, įtaigiai. Panaudota minimali ir kukli apdaila: salės sienų perimetras ištapytas (trafaretine tapyba) geometrizuotų tulpių ornamentais, ritmiškai eksponuojami medalionai su Lietuvos heraldika. Prezidiumo siena išpuošta audinių draperijomis bei masyviais barokiniais skydais su valstybės heraldika. Patalpoje esantys žemaūgiai medeliai kūrė proginę atmosferą. Lyginant reprezentacinius visuomeninius interjerus su viduriniojo sluoksnio Lietuvos miestiečių interjerais, nustatyta, jog primityvi, liaudiška puošyba buvo tinkamas ir nesudėtingas būdas tautinei reprezentacijai įgyvendinti.³⁸⁸

Ketvirto dešimtmečio pradžioje Lietuvą pasiekė naujos, kosmopolitinės modernizmo patalpų įrengimo mados. Jos nesutapo su tuo metu ugdoma tautinio stiliaus samprata. Marginta ir etniniais motyvais perpildyta sienų puošyba neatitiko modernizmo stiliaus, regioninė ornamentika nesiderino su Bauhaus'inio interjero idėja. 1932 metais publikuoti Alexander'io Koch'o straipsniai ir įvairių Vakarų Europos interjerų fotografijos atspindi įgyvendintas modernizmo tendencijas – daiktų saikingumą, spalvų derėjimą, nesudėtingų linijų baldus, prie jų priderintus kilimus bei meniškai parinktas užuolaidas. Koch'o publikuoti spalvoti projektai iliustravo Vakarų Europoje madingus kelių šviesių spalvų derinius³⁸⁹, kurie Lietuvos gyventojams, įpratusiems prie tamsių ir ryškių spalvų kolorito, turėjo atrodyti neįprastai. Ketvirtajame dešimtmetyje lietuviškoje spaudoje profesionalai supažindina skaitytojus su modernizmo stilistika patalpose, ragina atsisakyti ornamentikos, skatina naudoti natūralias medžiagas patalpų apdailoje, medį palikti natūralų, tinką – gryną, nedažytą. Blogiausiu atveju medį siūlyta konservuoti kokia nors permatoma medžiaga, o tinką – baltinti.³⁹⁰ Tačiau ši modernizmo estetika tarpukario Lietuvos gyventojams neatrodė patraukli. Netoleranciją vakarietiškai modernizmo estetikai iliustruoja 1937 metų pasisakymai spaudoje: „Pradžioj buvo tvirtinama, kad naujos moderniškiosios statybos formos nepakenčia ornamento, ypač smulkaus. Vidaus sienos buvo dažomos arba visos vienoda spalva, arba kombinuojant ir derinant įvairias spalvotas plokštumas. Tačiau tas veikia nusibodo. Vienoda spalva pasirodė ne tik nuobodi, bet ir nepraktiška. Kol ji šviežia ir švari, tai dar nieko. Bet ar ilgai ji tokia gali būti? Mažiausiai neatsargus prisilietimas ar sutepimas, tuoj visą išpūdį gadina.“³⁹¹

Kai kurie modernizmo elementai, pavyzdžiui, imitacija, tapo priimtini tik dėl ekonominių aspektų. Madinga sienų apdaila buvo laikomos faneruotos plokštės – jomis buvo užmaskuojamos prastos medžiagos ir sudaromas medžio masyvo išpūdis. Madingu estetiniu principu tapo

³⁸⁸ Preišegalavičienė, 2011, op., cit., p. 123.

³⁸⁹ Koch, Alexander. *Innen Decoration*. Band XLIII. Darmstadt, 1932.

Koch, Alexander. *Innen Decoration*. Band XLIV. Darmstadt, 1933.

³⁹⁰ Valentukonis, Juozas. Natūrali medžiaga ar imitacija moderniškame bute. In: *Amatininkas*. Nr. 1, 1937, p. 10.

³⁹¹ Valentukonis, Juozas. Sienoms dekoruoti techniškosios priemonės. In: *Amatininkas*. Nr. 9, 1937, p. 135.

praktiškumas. Kas praktiška, tas gyventojams buvo ir gražu. Dėl šios nuostatos keitėsi ne tik baldų, bet ir sienų apdaila. Įvairias sienų marginimo technikas parinkdavo architektai bei dekoratoriai.

Neigiamas požiūris į modernizmo stilių vertė dekoratorius ieškoti naujų sienos „pagyvinimo“ formų būdų. Iki tol naudotas secesinio ornamento dekoras tapo nebetinkamas, todėl kuriamas kitoks dekoras, derinamas prie tautinio stiliaus mados. Secesinei stiliaus ornamentikai būdingi griežtų linijų kontūrai, aštrios ir kietos spalvos. Secesinės sienos būdavo dekoruojamos pagal iš anksto suprojektuotus piešinius ir pagamintus šablonus. Modernizmo estetikos įtakoje sienų dekoravimas įgavo linijų ir spalvų švelnumo, darnumo bei lengvumo, gausiai naudojama balta spalva.

Dėl neigiamo požiūrio į modernizmą jis Lietuvos teritorijoje buvo interpretuojamas savaip: vienspalves plokštumas pakeitė mėgstamos margos plokštumos. Lyginant su secesijos laikotarpiu, vienos rūšies margumas keičiamas kitu, „naujovišku“, techniškai greičiau išpildomu margumu.³⁹² Naudotos įvairios technikos, leidžiančios greičiau išgauti margus raštus: tupavimas, laisvas piešimas iš rankos, purškimo technika, modlerio technika, voliojimas kempė, stambaus audinio pamėgdžijimo technika, dekoraciniai voleliai, plastiško plokštumos pagyvinimo technika. Tupavimas buvo naudojamas dar iki modernizmo epochos, todėl tarpukariu laikytas nusibodusiu sienų marginimo būdu. Jis turėjo būti atliktas kokybiškai bei atsakingai derinant spalvas. Marginimas atliekamas apvaliu pirštuotu šepetėliu, vadinamu „tuporiumi“. Laisvas piešimas iš rankos ketvirtajame dešimtmetyje vartotas vietoje secesijos laikotarpiu populiaraus piešimo pagal šablonus ir trafaretus. Darbas buvo atliekamas ne griežtai jo laikantis, o labai lengvai vedžijant ornamentus, dažniausiai plokščiu teptuku. Nutapytos linijos netaisomos, paliekamos tokios, kokias pavyko padaryti iš pirmo karto. Šį darbą galėdavo atlikti tik profesionalus meistras, turintis išlavintą ranką ir skonį. Purškimo technika ketvirtajame dešimtmetyje laikyta ypatingai modernia. Šia technika, pagal nesudėtingus šablonus ir liniuotes, sienos dekoruojamos motorinio purškimo aparato pagalba, jai būdingi lengvi ir švelnūs spalvų perėjimai (100 il.). Dirbant modlerio technika, parenkamos spalvos turėjo būti kiek įmanoma artimesnės sienos fonui. Plokščio, šiurkštaus arba lygaus ir platesnio teptuko pagalba buvo išpildomi nesudėtingi šablonai, liniuotės ar laisvi rankos potėpiai. Nors ketvirtajame dešimtmetyje voliojimas kempė laikomas pasenusia, tarpukariu tai buvo labai madinga technologija, skirta lengvai susiteršiančioms sienų dalims ir paneliams marginti. Stambaus, suglamžyto audinio pagalba būdavo išgaunamas marmuravimo efektas. Ši technika reikalavo profesionalaus spalvų derinimo. Šios dažymo technikos autentiškų pavyzdžių išliko gana daug, ypač neoklasicizmo stilistikos interjeruose. Pavyzdžiui, architekto M. Songailos sumanymu, Lietuvos Banko rūmų operacijų salėje Panevėžyje marmuro imitacija buvo dekoruotos kolonos. Stambaus audinio pamėgdžijimo technika tarpukariu plačiai naudota, siekiant pilnai

³⁹²Ibid., p. 135.

uždengti sienos plotą, užpildant sienų panelius, arba kaip juosta, įrėminanti pagrindinę sienos spalvą ir paryškinanti šviesias lubas (101 il.). Ji naudota gyvenamosiose ir visuomeninėse patalpose. Audinio pamėgdžijimo technika dekoruojami įgilinti paneliai salėse, koridoriuose ir gyvenamosiose patalpose. Plokščio teptuko pagalba, nedaug nuo fono tesiskiriančia spalva, teptuką vartant stačiomis ir gulsčiomis kryptimis, būdavo tol baksnojama, kol pavykdavo išgauti į audinį panašius susipynusius dryžius. Dekoracinių volelių pagalba buvo jungiamos ir sienos plokštumoje paskirstomos spalvos ir faktūros. Tarpukariu buvo prekiaujama įvairių raštų voleliais. Plastiškas plokštumos pagyvinimas būdavo išgaunamas tirštą masę tepant glaistykle, vėliau guminėmis arba plieninėmis šukomis išvedžiojama įvairi reljefinė, plastiška faktūra. Paviršiaus šiurkštumas dar būdavo išgaunamas voliojant teptuku, įvairūs ornamentai formuojami glaistyklės išpaudimais arba tirštą paviršių graibant ir vedžiojant pirštais. Pastaroji technika tarpukariu laikyta naujaisiu sienų dekoravimo technika, atkeliavusia iš Vakarų Europos.³⁹³ Anot J. Valentukonio, ši technika, dar vadinta celiuliozės kljais arba glutolino klijų technika, Vokietijoje pradėta naudoti nuo 1932 metų, o Lietuvoje – nuo 1937 metų. Ji buvo naudojama labai retai.³⁹⁴

Sienų kljavimas lietuviškais raštais austu audiniu buvo populiarus profesionalių menininkų tarpe. Reikiamas kiekis audinio išaudžiamas specialiai konkrečiam interjerui, parenkant raštus ir spalvas. Audinys dažniausiai tvirtinamas kraštus paslepiant po mediniais profiliuotais rėmais, sienų paneliais ar etniniais motyvais dekoruotais medžio drožiniais. Šis sienų dekoravimo būdas taikytas įrenginėjant reprezentacines patalpas, Lietuvos inteligentų ir aukštuomenės namus. Audiniais buvo dekoruota Vailokaičių namo laiptinė, Tamošaičių namo seklyčia, svetainė Zikaro namuose, Karininkų Ramovės Prezidento svetainė. Tai dar viena lietuviška modernizmo atmaina, nors kartais ir Vakarų Europos modernizmo interjeruose sienos būdavo kljuojamos raštuotu audiniu.³⁹⁵ Viena spalva arba šviesiomis spalvomis būdavo dažomos valstybės tarnautojų butų sienos. Šie butai dažniausiai būdavo tarnybiniai, įrengti įstaigų patalpose. Architektai, projektuodami modernizmo architektūros pastatą, suplanuodavo kuklias, švarias ir jaukiai įrengtas gyvenamąsias patalpas. Tarnybiniai būstai buvo palanki erdvė modernizmo interjerų kūrimui, nes juose architektas skoningai ir profesionaliai galėdavo parinkti pačią būtiniausią patalpos apdailą.

Tarpukario fotografijose daugybę patalpų, kurių sienos dekoruotos geometriniais *art deco* ar puošnių neobarokinių raštų tapetais. Brangūs ir kokybiški tapetai naudoti aukšto rango reprezentacinėse patalpose, pigesni – valstybės tarnautojų kabinetuose ir viduriniojo sluoksnio miestiečių namuose. Visais atvejais viršutinė tapetų dalis būdavo apribojama krašteliu: ryškia vienspalve juostele, ornamentuota juosta arba prie sienos tvirtinamu bagetu. Tyrimo metu rasta

³⁹³ Ibid, p. 136.

³⁹⁴ Valentukonis, Juozas. Celiuliozės kljiai, kleisteris ir makulatūra. In: *Amatininkas*. Nr. 5. 1939, p. 68.

³⁹⁵ Koch, Alexander. *Innen Decoration*. Band XLIV. Darmstadt, 1933. p.: 221-222; 260-261; 414.

daug sąskaitų ar apdailos darbų sąmatų, kur minimi skirtingų rūšių tapetai. Remiantis sąmatomis bei fotografijomis nustatyta, kad dauguma reprezentacinių patalpų sienų Vytauto Didžiojo karininkų mokykloje buvo iškljuotos įvairių raštų tapetais³⁹⁶ (102 il.), nors tuometinėje spaudoje skelbta, jog sienų „išmušimas“ audiniais (kilimais ir gobelenais) ar klijavimas popieriumi užleisdę vietą sienų dažymui. Buvo teigiama, jog dažymas valo, dezinfekuoja patalpas, naikina bakterijas ir vabzdžių kiaušinėlius, o tapetai, atvirkščiai, sudaro jiems palankias sąlygas. Dažymas labiau atitiko plačiai propaguojamus modernistinius higienos ir estetikos reikalavimus, tačiau secesijos laikotarpiu madinga sienų apdaila ir tarpukariu išliko mėgstama ir populiari. Tai liudija daugybė fotografijose užfiksuotų įvairių socialinių sluoksnių gyventojų interjerų. Tapetai buvo skirti tik sausiems, tvirtiems ir šviriems paviršiams, todėl dažniausiai naudojami naujai pastatytuose arba suremontuotuose pastatuose. Nors tuometė spauda apie tapetus rašė, kad esą „tapetai trukdo normalų sienų vėdinimąsi, nuo ko patys pūna, pelija ir kartu gadina kambarių orą“,³⁹⁷ gausu įrodymų apie šios apdailos populiarumą. Dekoratorių kursų pedagogas J. Valentukonis švietė vartotojus apie tapetų rūšis ir jų tinkamą naudojimą. Anot jo, tapetai, ypač geresnių rūšių, tinkami tose vietose, kur paprastas klijinis dažymas nebūtų toks patvarus, o aliejinis atrodytų neestetiška.³⁹⁸ „Natūraliniai“ tapetai (Naturelltapeten) minimi kaip patys pigiausi ir paprasčiausi, jų popieriaus spalva nudažyta kiaurai, sudarant foną ornamentiniams piešiniam, kurie šviesoje greitai blukdavo. Jie buvo parduodami 50 cm pločio ir 7,5 m ilgio rulonais, vienu rulonu buvo iškljuojama 3,75 kvadratinė metrų sienos plotas. Fondiniai tapetai (Fondtapeten) – geresni už natūralinius, jų popierius dažomas tik iš vienos pusės, ant kurios vėliau išspaudžiami įvairūs ornamentai. Anot amžininko, galima buvo rasti gražių ir skoningų tapetų derinių, jie galėjo patenkinti ir labiau išlavinto skonio pirkėjus. „Fondinių“ tapetų matmenys tokie patys, kaip ir „natūralinių“. Šiurkštaus plaušo tapetai (Rauhfaser tapeten) gaminti iš tvirto, gana storo ir šiurkštaus popieriaus. Jų spalva, šiurkštumas ir išvaizda priminė drobę ar šiaip stambesnę audinį. Jie naudoti modernizmo stiliaus butuose, nes atitiko higienos reikalavimus – jų paviršių buvo galima valyti drėgna šluoste. Veliūro tapetai (Velourtapeten) panašūs į pliušinę medžiagą; jų gamybos metu susmulkinta vilna įberama ir įmaišoma į neišdžiūvusią popieriaus masę, o po to įvairiai išpjaustytais volais išvoliojama. Tokiu būdu buvo išgaunami įvairūs reljefiniai ornamentų pavyzdžiai. Pastarieji tapetai buvo ypač kokybiški ir brangūs, todėl perkami retai. Išlikusiuose dokumentuose jie minimi aukščiausio lygio reprezentacinių patalpų remonto sąmatose, pvz., Užsienio reikalų ministro reprezentaciniame bute ar Prezidentūroje. Čia renovacijos metu buvo įsigyti odiniai tapetai, labai geri ir patvarūs. Tačiau kitose visuomeninėse ir gyvenamosiose

³⁹⁶ Fotografija. *Vytauto Didžiojo karininkų kursai, apie 1930*. LCVA. A67.

³⁹⁷ Valentukonis, Juozas. Tapetai ir tapetavimas. In: *Amatininkas*. Nr. 26, 1936, p. 3.

³⁹⁸ *Ibid*, p. 3.

patalpose daugiausia naudojama sunkiai nuo tikros odos atskiriama odos imitacija. Sienų apdailos specialistai dar mini pergamentinius tapetus „Salubra“. Tai buvo labai tvirti, plaunami, atsparūs šviesos poveikiui spalvos ir ornamento požiūriu meniški tapetai. Šiandien juos galima atskirti pagal matmenis, nes jie buvo platesni, nei kitos rūšys, tai yra 80 cm. Kokybiškais tapetais dar buvo laikomi „Tekko“ tapetai. Jie pergamentiniai, įvairių ornamentų. Nuo kitų skyrėsi tuo, kad buvo panašūs į metalą ar bronzą. Dar vieni tapetai – „Uni“ – buvo lygūs, vienspalviai ir matiniai. Jais būdavo iškljuojamos visos patalpos arba jie būdavo spalviniu užpildu, įrėmintu dekoru juosta. „Linkrusta“ tapetai – stori, reljefiški ir plastiški, dažniausiai naudojami paneliams „išmušti“, gaminami iš sėmenų aliejaus, kreidos ir medžio pjuvenų. Tiršta mišinio masė buvo tepama ant plono, tvirto popieriaus ir ornamentuotais volais iškočiojama. Šis tapetas buvo pardavinėjamas spalvotas arba tik atspaustas ir nedažytas. Jis būdavo nudažomas vėliau, jau iškljuojus sienas. Dėl medžiagos storumo „Linkrustos“ tapeto viršutinė dalis dar būtinai būdavo įrėminama bagetu. Šis tapetas gamintas rulonais, kurių plotis – 50 cm, o ilgis – 16 m. Tarpukariu buvo prekiauta ir pigesniu „Linkrustos“ pakaitalu, kuris vadinamas „Linkrustos erzacu“. Jį galima atskirti pagal matmenis: jo plotis buvo 57 cm, o ilgis – 10,5 m.³⁹⁹

Tarpukariu, kaip ir senesniuose secesinės stilistikos interjeruose, buvo populiarios skirtingos tapetų rūšys. Lietuvoje, palyginus su Vakarų Europos kraštais, kai kurios jų nenaudojamos arba naudojamos retai. Tai – gobelenų, fajanso, medžio ir marmuro imitacijos. Greičiausiai dėl to, kad medį ir marmurą buvo galima imituoti dažymo technikos pagalba, o temines, figūrines kompozicijas, peizažus dailininkai atlikdavo klasikinėmis technikomis. Jie tapė freskas, kūrė dekoratyvinius pano, bareljefus. Profesionalių dailininkų kūriniai patekdavo tik į reprezentacines, tapatybę eksponuojančias ir solidumo reikalaujančias patalpas. Lietuvių dailės ir valstybės santykis plačiai nušviestas Giedrės Jankevičiūtės tekstuose⁴⁰⁰, Algimanto Mačiulio monografijoje „Dailė architektūroje“. Joje nagrinėjama monumentaliosios dekoratyvinės dailės funkcija lietuvių architektūroje bei kompozicinis dailės ir architektūros sąlytis, aprašyti tarpukario interjerams įvairius kūrinius kūrė dailininkai, paminėti žymesnieji jų darbai.⁴⁰¹

Planuodami patalpos apdailą ir dekoravimą, profesionalūs projektuotojai stengdavosi vadovautis viena kuria nors stilistine kryptimi: istorizmu, tautiniu stiliumi arba modernizmu. Tačiau net ir įsigalėjus modernizmo architektūros formoms ketvirtojo dešimtmečio pabaigoje, sienų ir grindų dekoravime dominavo šiam stiliui prieštaraujantys marginimo ir marmuro imitavimo reiškiniai. Reprezentacinėse patalpose marmuro imitavimo technika buvo derinama su gipsinių lipdinių juostomis, piliastrais ir orderiniais elementais, lyg tai būtų istorizmo architektūros

³⁹⁹ Valentukonis, Juozas. Tapetai ir tapetavimas. In: *Amatininkas*. Nr. 26, 1936, p. 4.

⁴⁰⁰ Jankevičiūtė, 2003, op. cit., p. 16-89.

⁴⁰¹ Mačiulis, Algimantas. *Dailė architektūroje*. Freskos ir pano: p. 56-61; vitražas. Vilnius: VDA, 2003, p. 133-135.

tęsins. Sienos buvo naujoviškai ornamentuojamos pagal tautinio stiliaus reikalavimus. Ketvirtajame dešimtmetyje propaguojamas nusistatymas prieš etninį ornamentą ir prieš bet kokios natūralios medžiagos dažymą bei maskavimą. Kaip minėta, ši modernizmo tendencija nesiderino su Lietuvos gyventojų konservatyvumu ir tautinės kultūros politika. Kuklaus biudžeto valstybinės įstaigos ir valstybės tarnautojų būstai tapo palankiausia terpe modernizmo idėjoms realizuoti. Juose įrengiamas modernizmo stilių atitinkantis interjeras. Tačiau modernizmo interjero lygios sienos ir grindys tapdavo puikia erdve įvairių rūšių interjero tekstilei eksponuoti.

Tekstilė. Tarpukariu patalpos buvo dekoruojamos įvairių rūšių tekstile, dažniausiai nesekant modernizmo idėjomis. Panaši situacija tuo metu buvo ir kituose Baltijos regiono kraštuose, išsivadavusiuose iš carinės Rusijos: Lenkijoje, Latvijoje ir Suomijoje.

Propaguodamas vietinį audimo meną ir tautinio stiliaus sampratą Lietuvoje, dailininkas Antanas Tamošaitis 1937 metais pristatė bendrą kilimų audimo istoriją. Kilimai interjere buvo naudojami jau keletą tūkstantmečių, aprašoma jų istorija, susijusi su tolimais, egzotiškais kraštais. A. Tamošaitis rašė: „Rišinių kilimų tėvynė – tolimuose Rytuose, Persijoje. [...] Antrąją kilimų rūšį, vadinamą „Kilim“, daugiausia gamina kaukaziečiai. Šie kilimai labiau tinka sienoms puošti. [...] Kas tikrai nori savo butą meniškai papuošti, tas jokių būdu negali apseiti be tautiško kilimo.“⁴⁰²

Iki ketvirtojo dešimtmečio Lietuvoje audimas buvo mėgėjiškas kaimo gyventojų menas. Tik 1934 metais, Švietimo ministerijai leidus, atidaryti Anastazijos Tamošaitienės ir Antano Tamošaičio kilimų audimo kursai.⁴⁰³ Žurnale „Šeimininkė“ A. Tamošaitienė propagavo kaišytinių kilimų panaudojimą gyvenamajame interjere, akcentavo patogumą, praktiškumą ir dekoratyvumą: „vieni klojami ant žemės, kiti kabinami ant sienos. [...] Grindų kilimai dalinai kambarį apsaugoja nuo šalčio, kad per grindis jis ne taip veržtųsi vidun. Kilimu išklotame kambaryje minkščiau ir maloniau vaikščioti. Be to, kilimais padengtos grindys ne taip greitai susirėžo. Be praktiškos paskirties, grindų kilimai ypatingai puošia gyvenamo namo vidų [...] Sieniniai kilimai taip pat puošia butą lyg gražūs paveikslai. [...] Taip pat ir raštas grindų kilimams imamas paprastesnis, o sienoms labai puošnus, it paveikslas.“⁴⁰⁴ A. Tamošaitienės pasiūlyti lietuviški tulpiniai raštai tarpukariu buvo mėgstami profesionalų ir mėgėjų. Kitos kilimų audimo paslaptys aprašytos knygoje „Austiniai kilimai“.⁴⁰⁵ Čia sužinoma apie rečiau naudotus žvaigždučių, tulpių juostų, aštuonnyčių audimo raštų motyvus. Etninės tradicijos atsispindėjo ne tik dailininkų sukurtuose kilimuose, bet ir grindų plytelių kompozicijose bei spalviniuose deriniuose. Vaidelys, kaip pridera tarpukario autoriui, gyrė A. Tamošaičio sukurtus kilimus už „grynai tautiškus, gražiai parinktus“ raštus, už jų menišką stilizaciją, spalvų parinkimą ir suderinamumą, kad „spalvos nėra saldžios ir

⁴⁰² Tamošaitis, Antanas. Kilimai. Jų istorija ir pritaikymas. In: *Amatininkas*. Nr. 1, 1937, p. 9-10.

⁴⁰³ Vaidelys, J. Lietuviškų kilimų paroda. In: *Amatininkas*. Nr. 5, 1937, p. 74.

⁴⁰⁴ Tamošaitienė, Anastazija. Kaišytiniai kilimai. In: *Šeimininkė*. Nr. 28, 1938, p. 211.

⁴⁰⁵ Tamošaitis, Antanas. *Austiniai kilimai*. Kaunas: Žemės Ūkio rūmai, 1935.

jausmingos, bet gyvos, vaizdingos ir pritaikytos raštų stiliui“.⁴⁰⁶ Pats A. Tamošaitis prieštaravo tiesmukai etninės estetikos imitacijai interjere. Be etninės tradicijos A. Tamošaitis taip pat siūlė ir modernizmui būdingus sprendimus, pvz., rinktis spalvas remiantis racionalumo ir praktiškumo principais, ant grindų nekloti labai šviesių spalvų kilimų ir patiesalų. Jis rašė: „čia geriau tinka tamsesnės spalvos, kurios taip greit nesitėpa, nesusinešioja. Netinka ir labai tamsios spalvos, ant kurių labai matosi ir mažiausios dulkės. Mėlynos, mėlsvos, violetinės ir žalios spalvos labai greitai blunka. Ant grindų tiesiamiems kilimams patartina naudoti rusvas, gelsvas ir mėlsvas spalvas, nes jos yra patvarios ir negreit susitėpa; jos taip pat tinka prie baldų apmušalų.“⁴⁰⁷ Dailininkai mokė Lietuvos gyventojus, kaip, įsirengiant butą ar kambarį, parinkti kilimus, derinti spalvas prie baldų ir sienų apmušalų, užuolaidų. Komponuojant interjero elementus siūlyta vadovautis klasikiniais spalvų harmonijos ir kontrasto principais.⁴⁰⁸ Be vietinės liaudies kūrybos buvo sekama dar keliomis kryptimis, iš kurių svarbiausia – *art deco*. Lietuvos gyventojai mėgo gobelenus su Vakarų Europoje populiariais, dekoratyviais siužetais: figūrinėmis kompozicijomis, peizažais, miškais, kalnuotų vietovių vaizdais, briedžiais, stirnomis, upėmis, ežerais, paukščiais ir kitais sentimentaliais vaizdais. Paprastai šie kilimai buvo būdingi mėgėjiškai įrengtiems interjerams. Tačiau buvo ir profesionaliai, *art deco* stiliuje sukurtų kilimų. Kita kryptis – egzotiškuose kraštuose išausti rytietiški kilimai. Jie buvo populiarius mėgėjiškai įrengtuose kolekcininkų namuose, tačiau naudojami ir profesionalų sukurtuose interjeruose. Paprastai toks kilimų naudojimas susijęs su *art deco* stiliaus propagavimu. Kad rytietiški kilimai buvo populiarius, rodo daugybė faktų tarpukario periodikoje, fotografijos, žmonių atsiminimai. Kilimai buvo populiarius ir naudojami reprezentacinėse patalpose, viduriniojo ir aukštesniojo sluoksnio gyventojų namuose.

1940 metais nacionalizuotų Vailokaičių namų slenkstį peržengęs sovietinis žurnalistas komentavo: „Tik įėję pro duris iš lauko, tuoj pamatėm gražius laiptus išklotus persiškais, turkiškais, kaukaziškais, na, ir lietuviškais kilimais.“⁴⁰⁹ Ramutė Vailokaitytė-Backer liudijo, jog visi kilimai – persiški ir iš vilnos, iš viso jų buvo 16 vienetų. Salone būta „Bukharos“, o antrame aukšte, prie laiptų, kur sienos iškljuotos tautiniu audiniu, – „Kilim“. Pastarasis turėjo geometrinio stiliaus raštą, kuris puikiai derėjo su lietuvišku linu.⁴¹⁰ Antrame aukšte ant spintų durų būta šilko. Tarp spintų būta gobeleno, išausto moterų vienuolyne, kurio tema – kūdikio Mozės atradimas. Kambario sienos taip pat buvo aptrauktos medžiaga, o laiptų sienos aptrauktos lietuviško motyvo audiniais, specialiai užsakytais kartu su „Mahagony“ rėmais.“⁴¹¹ (103 il.)

⁴⁰⁶ Vaidelys, J. Lietuviškų kilimų paroda. In: *Amatininkas*. Nr. 5, 1937, p. 76.

⁴⁰⁷ Tamošaitis, *Austiniai kilimai*, op. cit., p. 18.

⁴⁰⁸ *Ibid*, p. 18.

⁴⁰⁹ Maginskas, Aleksas. Vailokaičiai mirė – tegyvuoja literatūra ir menas. In: *Tiesa*. Nr. 60, 1940, p. 60.

⁴¹⁰ Vailokaitytė-Backer, Ramutė. Laiškas darbo autorei 2011-10-31.

⁴¹¹ Vailokaitytė-Backer, Ramutė. Laiškas darbo autorei 2011-09-30.

Reprezentacinėse visuomeninėse patalpose, kur siekta sukurti prabangos ir puošnumo įvaizdį, didelio formato rytietiški kilimai buvo klojami ant grindų, dažnai net keletas vienetų toje pačioje patalpoje. Tokias atvejais paprastai langų angos buvo dengiamos istorizmo laikotarpiui būdingomis sunkiomis, puošniomis kelių sluoksnių tamsių spalvų užuolaidomis. Jos apsiuvinamos šilkiniais kutais, įmantriai suraukiamos, surišamos ir drapiruojamos neobaroko maniera. Šalia sunkių „naktinių“ užuolaidų kabinamos raštuotos, šviesaus kiauraraščio „dieninės“ užuolaidos. Neobarokinėmis draperijomis pridengiamos praėjimų ir durų angos įvairiose reprezentacinėse patalpose (104 il.). Langų ir durų angų dekoravimas puošniomis drapiruotomis užuolaidomis gyvavo sekant istorizmo tradicija. Lietuvoje ji buvo būdinga dvarams, turtingųjų namams, reprezentacinėms, visuomeninėms patalpoms.

Nuo ketvirtąjo dešimtmečio puošnią ir dekoratyvią tekstilę bandė išstumti *modernizmo* stiliškos audiniai, tačiau tarpukario Lietuvoje jie nebuvo populiarūs, dažniausiai naudojami visuomeninėse patalpose. Išlikusiose fotografijose užfiksuota tuometinio VDU Medicinos fakulteto auditorija, kurios langus nuo saulės dengė funkcionalios, sulig palangės aukščiu vienspalvės drobinės užuolaidos. „Ūkininko patarėjo“ redakcijos salės langų angos taip pat buvo pridengtos funkcionaliomis, palangės aukščio, vienspalvėmis, šviesiomis užuolaidomis. Užuolaidos būdavo atitraukiamos į dešinę pusę, vienodu pločiu ir ritmu.

Ketvirtajame dešimtmetyje Lietuvą pasiekė medinės langų storos – žaliuzės, vienspalvio lygaus audinio romanetės ir trumpos užuolaidos, kurios naudotos tik visuomeninėse modernizmo stiliaus patalpose. Miestų gyvenamosiose patalpose langus įprasta uždengti audiniais, tačiau nebuvo tradicijos juos atsirinkti ir derinti. Todėl 1931 metais viename dienraštyje buvo mokoma, kad būtina atsirinkti vartojamus daiktus, derinti spalvas tarp baldų, kilimų, užuolaidų ir sienų apdailos.⁴¹² „Modernišką“ patalpų dekoravimą turėjo sudaryti paprastų linijų ir piešinių baldai, kilimai, meniškai suderintos spalvos, negausus, konkrečiai patalpai parinktas papuošimas, visų interjero elementų suderinimas tarpusavyje. Patalpos jaukumas ir patogumas turėjo būti formuojamas kaip atsakingai parinktų ir derančių tarpusavyje daiktų visuma. Tačiau šių atrankos principų laikėsi tik architektai, kurdami interjerus naujai pastatytuose modernizmo architektūros visuomeniniuose pastatuose.

Ištyrus įvairius tekstilės naudojimo patalpose atvejus nustatyta, kad architektai kūrė įvairias tekstilės kompozicijas interjere: neobaroko užuolaidos buvo derinamos su rytietiškais kilimais, tautinio stiliaus tekstilė – su rytietiškais geometrinio rašto kilimais, vadinamais „Kilim“, vienspalvius modernizmo audinius – su tautinio stiliaus užuolaidomis ir kilimais. Modernizmo tekstilė naudota tik riboto biudžeto visuomeninėse patalpose ir gana retai.

⁴¹² E. T. Moderniškas namų papuošimas. In: *Naujoji Romuva*. 1931. Nr. 1. p. 26.

Tiriant išlikusias fotografijas bei projektus nustatyta, kad profesionalūs architektai ir menininkai, dekoruodami interjerus, idėjų dažnai semdavosi iš kaimiškos buities aplinkos. Grįžimas prie amatų ir liaudies meno didžiosiose Europos valstybėse buvo populiarus jau secesijos laikotarpiu. Keletą dešimtmečių propaguojama „artėjimo prie liaudies“ kryptis įkvėpė tuomečius menininkus mėgdžioti kaimo amatininkų meną, imituoti neprofesionalių dailininkus. Tuo metu visame pasaulyje propaguojama proletariška ir valstietiška kultūra, racionališkesnės ir taupesnės kasdienybės skatinimas atsispindėjo menuose, architektūroje ir interjerų kūrime. Tačiau iš carinės Rusijos išsivadavusiuose kraštuose šios pažiūros tapo populiarios tik po 1918 metų, kraštams atgavus nepriklausomybę.

2.3.2. Mėgėjiška patalpų apdaila

Dauguma gyvenamųjų ir visuomeninių interjerų atsirado spontaniškai ir atsitiktinai, buvo sukurti ne architektų, o mėgėjų. Patalpų išvaizdą lėmė amatininkai, užsakovų estetiniai įpročiai. Tarpukariu buvo paplitusi mada interjerą dekoruoti rankdarbiais. Gyventojų supratimą apie apdailą ir dekoravimą veikė tuometė spauda bei tautinis estetiškas auklėjimas. Mezginiuose, įvairių raštų siuvinėjimuose buvo bandoma pritaikyti kaimo meno motyvus. Lietuvoje vertinamas neobarokinių manierų atkartojimas sienų, langų bei durų angų dekoravime daugumai Lietuvos gyventojų buvo per brangus. Todėl patalpos jaukumui ir estetiškos išvaizdos sukūrimui buvo siūlomi ekonomiškėsi keliai, savaip interpretuojantys modernizmo estetikos reikalavimus. Būtent toks, dėl ekonominių sąlygų modifikuoto neobaroko, kaimiškų tradicijų ir modernizmo mišinys paplinta Lietuvoje. Mėgėjiškai įrengtiems interjerams buvo būdinga eklektika. Mėgdžiojant tuo metu madingus stilius, siekiant būti šiuolaikiškais ir neatsilikti nuo mados mėgėjiškuose interjeruose atsiradavo netikėtų formų ir sprendimų. Įsivyrąja liaudiškas modernizmo suvokimas, kuomet interjeras išpuošiamas tautiškais rankdarbiais. Tarpukario autorių tekstuose ir fotografijose užfiksuota daugybė tautinių rankdarbių pavyzdžių: tautiniais raštais margintos užuolaidos, staltiesės, takeliai, pagalvės iš vietinių audinių. Mėgėjiška apdaila Lietuvoje nustatyta tarnautojų, amatininkų, inteligentų bei darbininkų namuose. Mėgėjiškai būdavo įrenginėjamos mažiau reikšmingos visuomeninės patalpos mažesniuose Lietuvos miestuose bei kaimuose: biurai, kavinės, užieigos, gydymo įstaigos. Mėgėjiškai įrenginėjamos patalpos tapo palankia terpe etninėms tradicijoms, kolektyviniam skoniui ir tuometėms madoms reikštis. Tiriant išlikusias fotografijas nustatyta, kad neprofesionaliai ir, anot architektų, „neskoningai“ įrenginėjamos patalpos sudarė labai didelę tarpukario interjerų dalį, todėl tokios patalpos yra svarbios Lietuvos interjero istorijai ir lietuviško tapatumo atskleidimui. Remiantis Lietuvos etnologais, etniškumas būdingas žemdirbių ir darbininkų buičiai, o „daugelio lietuvių inteligentų gyvenamųjų patalpų interjero dekoras sekė

tarptautine mada, neturinčia apibrėžto etninio charakterio“.⁴¹³ Tačiau čia pripažįstama, jog etniškumas reiškiasi nepriklausomai nuo socialinio statuso. Etniškumo ženklai atsispindi ir profesionaliai, ir mėgėjiškai įgyvendintų patalpų apdailoje ir dekoravime. Šiame poskyryje aprašoma patalpų puošyba rankdarbiais, buities daiktais ir paveikslėliais, langų dekoravimas namuose pasigamintomis užuolaidomis ir grindų dekoravimas takeliais bei kilimais. Puošyba tekstilės gaminiais ir rankdarbiais sudarė pačią didžiausią ir ryškiausią mėgėjiškos apdailos dalį. Mėgėjiškai įrengiamame interjere mažiausiai dėmesio būdavo skiriama lubų apdailai. Jų puošyba buvo kompensuojama apšvietimo prietaisu, dažniausiai nederinamu prie patalpos išvaizdos, bet funkcionali, parinktu pagal finansines galimybes.

Istorikas, etnologas A. Daniliauskas, tyrinėjęs darbininkų interjero ypatumus Lietuvoje, pastebėjo atsitiktinumo faktorių. Neturėdami pakankamai lėšų visiems baldams įsigyti vienu metu, darbininkai pirkdavo baldus atskirai, pagal poreikį. Greta neobarokinės spintos buvo statomos metalinės lovos, „vieniškos“ kėdės, etniniai kupaiai, namie sukalti stalai ir taburetės. Baldų komplektus įsigydavo tik nedaugelis, dažniausiai kvalifikuotų darbininkų šeimos. Panašiai baldus komplektuodavo ir Latvijos bei Estijos darbininkai. Kaip teigia A. Daniliauskas: „[...] čia negalima kalbėti apie kokią nors tradiciją ar kultūrinę įtaką, nes buvo tiesiog prisitaikoma prie naujos aplinkos. Erdvesniuose didelės kvalifikacijos darbininkų butuose kambario viduryje stovėjo apvalus (rečiau – keturkampis) stalas, apie jį 3-4 kėdės. Prie sienų – sofa, etažerė. Taip apstatomas kambarys ir atitinkamų miestietijos sluoksnių kitose Vidurio Europos ir Pabaltijo šalyse.“⁴¹⁴ Lietuvoje įvairiuose miestuose darbininkų namų baldų išdėstymas bei išvaizda buvo panašūs, inteligentų namuose taip pat vyravo panašūs baldai, grindys, sienos.⁴¹⁵ Didžiausi skirtumai matomi tekstilės dirbinių naudojime, ornamentikoje, kabinamų paveikslų ir reprodukcijų siužetuose.

Naujos statybos nuomojamuose butuose grindys būdavo medinės. Išimtiniais atvejais įrengiamas parketas, bet dažniausiai jos būdavo iš lentų – alyvuotų ar dažytų aliejiniais dažais. Paprastos medinių lentų grindys įrengiamos funkcionaliai. Lentų plotis renkamas ne pagal estetines užmačias, o pagal sijų tankumą. Retai sudėtoms sijoms plonos lentos būdavo netinkamos, nes pastačius sunkesnius daiktus jos įlinkdavo. Rekomenduojamos būdavo 15 cm pločio lentos. Koridoriuose, virtuvėse ir vonios kambariuose kartais naudotas linoleumas arba vienspalvės metlacho plytelės. Parenkant grindų dangas, pagrindinis reikalavimas buvo praktiškumas ir atsparumas drėgmei bei suraižymams. Todėl eksploatuojami grindų plotai pasiturinčių miestiečių būstuose dažniausiai būdavo užklojami kilimais – po stalais ir kėdėmis, praėjimų zonos.

⁴¹³ Daniliauskas, op. cit., p. 51.

Merkienė, Irena, Regina. Disertacija *Grigiškių bandomojo popieriaus kombinato darbininkų butis ir kultūra 1925–1965*. Lietuvos TSR MA Istorijos institutas. 1966.

⁴¹⁴ Daniliauskas, op. cit., p. 46-47.

⁴¹⁵ Daniliauskas, op. cit., p. 51.

Anot J. Valentukonio, Lietuva neturėjo kraštui būdingo sienų dekoravimo tradicijų. Ši tradicija pradeda kurti tik tarpukariu: „Butus pradeda puošti ne tik įvairiais rankdarbėliais, bet norima ir sienas dažyti bei dekoruoti gražiai, moderniškai, derintomis spalvomis ar tautiniais motyvais.“⁴¹⁶ Tarpukario straipsniuose buvo mokoma, kaip nebrangiai ir skoningai įsirengti patalpas patiems. Naują būstą įsirengiantiems skaitytojams J. Valentukonis aiškino apie sienų apdailas ir naujas dažymo technikas, nes nei sienų dažymas, nei jų dekoravimas nebuvo Lietuvoje toks populiarus, koks jis buvo kituose kraštuose. Tradiciškai Lietuvoje sienos buvo balinamos kalkėmis, tapetuojamos arba dekoruojamos pagal senus, kituose kraštuose iš mados išėjusius šablonus. Regionuose, dėl vargingos gyventojų būklės, sienos dažniausiai būdavo netinkuotos, su matoma rąstų medžiaga.

Amžininkų liudijimais, kambariai kaimuose ir net didesniuose miestuose buvo dažomi retai, dažniau balinama kalkėmis. Pagrindinė priežastis – jog „kaimas buvo tikrai atsilikęs, svetima įtaka ir lietuvių kaimiečio išnaudojimas. Taip pat ir miestas buvo ne lietuviškas, gyvenęs svetima dvasia. Tik didėjant mūsų inteligentijai ir lietuviškai savigarbai, susirūpinta skoningų butų, kambarių ir namų gražinimu bei įsirengimu.“⁴¹⁷ Trečiajame dešimtmetyje visuomenė dar neturėjo bendros estetinės sampratos, buvo mažai išsimokslinusi. Amatininkai nemokėjo parinkti ir maišyti medžiagas, užsakovai neturėjo išlavinto skonio. Ketvirto dešimtmečio viduryje Lietuvos visuomenė jau labiau išprususi, ji buvo mokoma ne tik butus puošti rankdarbiais, plastiniu menu, bet ir juos gražiai dekoruoti derintomis spalvomis, tautiniais motyvais, stilizuota ornamentika.⁴¹⁸ 1936 metais išleistas J. Valentukonio vadovėlis apie sienų apdailas buvo pripažintas kaip ypatingai nauja ir vertinga šviečiamoji medžiaga, tad galima manyti, kad ligi tol vidaus patalpų įrengimui buvo skirta labai mažai dėmesio. Tik naujos statybos moderniai įrengtuose namuose virtuvės ir vonios patalpos būdavo iš anksto iškljuojamos glazūruotomis plytelėmis, kambarių grindys išklojamos ažuoliniu parketu. Dauguma Lietuvos gyventojų įsikurti brangiai įrengtuose namuose negalėjo, todėl keldavosi gyventi į patalpas, kurias tekdavo įsirengti patiems. Mėgėjiškai įrengtuose būstuose klestėjo prabangių medžiagų imitacija, tokie interjerai buvo pigesni, o funkciškai atliepė tuos pačius praktinius reikalavimus kaip ir brangūs butai. Nors J. Valentukonis ir kritikavo Lietuvoje paplitusią imitaciją, ji buvo populiari ne tik gyvenamosiose patalpose, bet ir visuomeninėse: „valdžios įstaigų, muziejų, privačių trobesių sienos nuo pat lubų, ypač paneliai, karnizai, kolonos žydėte žydėjo dirbtiniu marmuru, medinės dalys – brangių medžių imitacijomis. [...] Imitaciją buvo sunku atskirti nuo tikrosios natūralios medžiagos. [...] Bet maždaug prieš 30-40 metų prasidėjusi modernizmo gaidynė skelbia naujas idėjas: paprasta konstruktyvinė forma, kuklus

⁴¹⁶ Valentukonis, Juozas. Sienoms dekoruoti techniškosios priemonės. In: *Amatininkas*. Nr. 9. 1937, p. 135.

⁴¹⁷ Vaidelys, Jonas, Amatų knygos. In: *Amatininkas*. Nr. 44, 1936, p. 4.

⁴¹⁸ *Ibid.*, p. 4.

ornamentas arba ir visai jo nereikia, natūrali medžiaga.“⁴¹⁹ Lietuvoje daugiausia buvo paplitusios ažuolo ir marmuro imitacijos. Jos dažniausiai naudotos durims, langams arba kitoms interjero medinėms detalėms dekoruoti.

Ornamentų margumas, raštų gausumas interjere atitiko Lietuvos gyventojų kolektyvinį estetinį skonį. Taip Lietuvoje buvo suprantamas puošnumas ir jaukumas. Greičiausiai dėl to gyvenamųjų patalpų puošybos elementai buvo naudojami ir profesionalių architektų projektuotose reprezentacinėse patalpose, tokiose kaip jau minėta Karininkų Ramovė ar Steigiamojo Seimo salė. Šias patalpas irgi puošė kilimai, staltiesės, draperijos ir užuolaidos. Skirtingai nei reprezentacinės visuomeninės patalpos ar pasiturinčių gyventojų namai, viduriniojo ir žemesniojo sluoksnio gyventojų namai buvo kuklūs. Etnologas A. Daniliauskas, tyrinėjęs Lietuvos darbininkų gyvenamąją aplinką ir buitį, 1978 metais aprašė tipinę vidurinio sluoksnio miestiečio gyvenamųjų patalpų išvaizdą: „Kambarių grindys dažytos tamsiai raudonai, kartais užtiestos linoleumu, retai kada parketas. Dažnai ant grindų – kilimas. Sienos iškljuotos šviesiai margais tapetais, o IV dešimtmt. – dažniausiai šviesiai dažytos, pamarginant šablonu, viršutinėje dalyje – ornamento juosta. Lubos šviesios. Ant langų – tiulinės užuolaidos. Kambarius apšvietė liustras. IV dešimtmt. jos dažniausiai būdavo matinio gelsvo stiklo. Ant sienų – didžiųjų kunigaikščių atvaizdai, Rafaelio madonų ar kitos klasikų reprodukcijos. Kaune, rečiau provincijoje, pasitaikydavo lietuvių tapytojų darbų – gamtovaizdžių, portretų. Kabėdavo ir fotografinių portretų. Daugumoje butų būdavo gausu rankdarbių: ant sofų ir kanapų – siuvinėtos pagalvėlės, ant stalų ir stalelių – staltiesės, ant sienų – kilimėliai, ant bufetų – „takeliai“ ir pan.“⁴²⁰ Anot etnologo, dauguma rankdarbių buvo siuvinėjama pagal vokiškus ir prancūziškus pavyzdžius, kuriais XX a. trečiajame ir ketvirtajame dešimtmėčiuose buvo masiškai prekiaujama Kaune ir kituose miestuose. Vien Laisvės alėjoje Kaune buvo kelios rankdarbių ir siuvinėjimo prekių parduotuvės: Rachilės Laichterienės, F. Levinienės, Marės Jančienės, M. J. Varšavskio ir kt.⁴²¹ Ištyrus išlikusias fotografijas ir jas palyginus su tuo metu Vakarų Europoje vyravusiais interjerų vaizdais⁴²², galima paneigti etnologo teiginį, jog „daugelio lietuvių inteligentų gyvenamųjų patalpų interjero dekoras sekė tarptautine mada, neturinčia apibrėžto etninio charakterio“⁴²³. Tuometinė tarptautinė mada deklaravo interjeruose modernizmo idėjas, reikalaujančias lygių plokštumų, daiktų minimumo ir labai griežtos dekoro atrankos. Lietuvos Didžiųjų kunigaikščių atvaizdai, Rafaelio madonos ir kitos

⁴¹⁹ Valentukonis, Juozas. Natūrali medžiaga ir imitacija moderniškame bute. In: *Amatininkas*. Nr. 1. 1937, p. 10.

⁴²⁰ Daniliauskas, op. cit., p. 51.

⁴²¹ *Lietuvos respublikos 1932–1933 m. Kauno miesto Valdžios ir Savivaldybės įstaigų, visuomenės veikėjų, pramonės ir prekybos įmonių adresų knyga „Visas Kaunas“*. Kaunas: Spindulys, 1932, p. 147-148.

⁴²² Gräff, Werner. *Innenräume*. Verlag Dr. Fr. Stuttgart: Wedekind & Co, 1928.

Koch, Alexander. *Innen Decoration*. Band XLIII. Darmstadt, 1932.

Koch, Alexander. *Innen Decoration*. Band XLIV. Darmstadt, 1933.

Holme, C., G., *Decorative Art. The Studio Year Book*. USA: New York, 1939.

⁴²³ Daniliauskas, op. cit., p. 51.

reprodukcijos, Šventųjų atvaizdai, kilimėliai, kuriuose išsiuvinėtos gėlės, paukščiai, žvėrys ir peizažai, ant spintų ir sofų viršaus išdėlioti „kampeliai“, išsiuvinėti kaišytinių prijuosčių tulpėmis, ant stalų užtiestos staltiesės, takeliai atstovavo naują, lietuvišką tradiciją, o ne sekė užsieniu. Rašydamas apie kitų tautybių Lietuvos miesto gyventojus – žydus, rusus, vokiečius, lenkus – A. Daniliauskas pastebi, jog jų „butų sąlygos taip pat priklausė nuo jų socialinės bei materialinės padėties ir buvo daugiausia tokios pačios, kaip ir atitinkamų sluoksnių lietuvių miestiečių. Butų įrengime vyravo tarptautinės formos. Kiek daugiau skyrėsi interjero dekoras. Čia nebuvo lietuviškos tradicinės puošybos, butai pagražinami fabrikiniais audiniais, siuviniais pagal „desinėlius“ ir pan.“⁴²⁴ Tyrimo metu surinkta ikonografinė medžiaga rodo, kad ryškiausi skirtumai buvo ne baldų ir šviestuvų formose, o atskiruose interjero dekoravimo elementuose, ritualiniuose, religiniuose daiktuose. Gyvenamųjų interjerų dekoravime labai svarbi buvo namų tekstilė, kurią sudarė tradicinės lovatiesės, pagalvėlės, staltiesės, ant sienų kabinami ir ant grindų klojami kilimai, nerto tinklo lininės užuolaidos ir staltiesės, siuvinėtos spalvotais, dažnai blizgiais, šilkiniais siūlais, įvairūs kiti smulkūs rankdarbiai. Namų tekstilės paplitimą liudija šio tyrimo metu surinkta ikonografinė medžiaga bei 1978 metais publikuoti A. Daniliausko tyrimai: „1939 m. 51,2% Kauno ir 84,2% periferijos miestų šeimų naudojo tradicines lovatieses; 45,2% Kauno ir 67,2% periferijos gyventojų tiesė tradicines staltieses. Daugelis audinių buvo atsivežta iš kaimo, tačiau juos naudojo ir 30,4% asmenų, gimusių Kaune. Apie 40% darbininkų, atvykusių iš kaimo, tiesė namie austas lovatieses, ir, prisitaikydami prie miesto mados, pirklines, fabriku gamybos, neturėjusias ryšio su lietuvių tradicijomis. [...] 50% apklaustųjų Kauno darbininkų šeimų turėjo pačių siuvinėtus sieninius kilimėlius, 65% - pagalvėles. Beveik tokie pat duomenys ir periferijoje. Bemaž niekur nėra skirtumo tarp miestiečių ir atvykusių iš kaimo siuvinėjimo. Pastarieji prisitaikydavo prie miesto mados“⁴²⁵. Tarpukario spaudoje pateikiama nuomonė, jog tuomečiai „pagražinimai“ siuvinių raštais daugiausia kilę iš Vakarų Europos. Tuometiniai dailininkai profesionalai juos laikė menkaverčiais. Pagal siuvinėjimo trafaretus buvo siuvinėjami primityvūs piešiniai – gėlės, paukščiai, briedžiai, stirnos ir peizažai. Anot etnologų, šie rankdarbiai – pigaus skonio, jais buvo siekiama sukurti turtingo buto vaizdą: „Išsiuvinėti ryškiais siūlais ant juodo satino, jie atrodydavo rėksmingai, padrikai – tikra priešingybė lietuvių liaudies menui.“⁴²⁶ Reikia pripažinti, kad siuviniai buvo mėgėjiška ir naujai kuriama interjero dekoravimo tradicija, bet ne sekimas kosmopolitine Europos kraštų mada.

Puošiama buvo ir karpiniais, kuriuos etnologai laikė nykstančia lietuviška etnine tradicija (105 il.). A. Daniliausko manymu, ketvirtajame dešimtmetyje jie pamažu išnyko iš interjerų dėl

⁴²⁴ Ibid, p. 51.

⁴²⁵ Daniliauskas, op. cit., p. 47.

⁴²⁶ Ibid, p. 48.

nepraktiškumo. Tačiau karpiniai yra svarbi Lietuvos interjero istorijos dalis. Fotografijose jų išliko nedaug, greičiausiai dėl to, kad vargingos šeimos fotografų paslaugomis nesinaudojo. Popieriumi, dažniausiai lamdytu, buvo apvyniojami kambarinių gėlių vazonai, juos aprišant kaspinėliu. Iš popieriaus darytos langų užuolaidėlės, staltiesės, lentynų užtiesimai, lempų gaubtai: „Jie karpyti geometriniu raštu, sudarančiu žvaigždutes, simetriškai, ritmingai pasikartojančiomis kiauravidurių dantelių, skritulėlių eilėmis ir panašiai. Karpiniais interjerą puošė vargingos šeimos, nes tai buvo pigu. Kvalifikuotų darbininkų butuose jais tiesta nebent lentynėlės virtuvėje. 1939 m. Kaune karpinius vartojo 19% šeimų, iš jų – trys ketvirtadaliai atvykusių iš kaimo.“⁴²⁷

Nykstančią interjero puošybos karpiniais tradiciją keitė rankų darbo nėriniai ir siuvinėjimas. Tai liudija daugybė tarpukario fotografijų. Lovos ir stalai klojami nėriniais, staltiesėmis, austais patiesalais, sienos puošiamos įvairaus formato kilimais. Jie siuvami iš audinio ir siuvinėjami, audžiami, rišami, arba perkami iš Europos fabrikų. Rankų darbo kilimai sienas puošdavo retai, nes šios rūšies pramonės Lietuvoje tuo metu nebuvo. Rytų kraštų kilimai buvo brangūs, todėl stengtasi mėgdžioti rytiečius ir pasigaminti panašius kilimus, naudojant vietines medžiagas ir pritaikant juos savam estetiniam skonui. Neišgalint įpirkti rankų darbo austinių kilimų, ant sienų dažnai buvo kabinami įvairūs plonesni tekstilės rankdarbiai: išausti „takeliai“, siuvinėti paveikslai ir t. t. Ši tradicija atkeliavo į didmiesčių butus drauge su į miestą besikeliančiais gyventojais, užaugusiais kaimo sodybose. 1935 metais išleistoje knygoje „Austiniai kilimai“ atskleista daugumai tuometinių Lietuvos gyventojų artima romantinė nuostata: „Mes visi esame užaugę sodžiuje tarp margų audinių ir raštų, savitai derintų spalvų, todėl negalime nuo jų atsisakyti ir šiandien.“⁴²⁸ Etnografė pedagogė Mikalina Glemžaitė (1891–1985) kritikavo iš Vakarų Europos perimamus rankdarbių piešinius ir mokė Lietuvos moteris idėjų savo namų puošybai ieškoti senovės Lietuvos rankdarbiuose, naudoti tamsiai pilką, mėlyną, rudą ir kitas rusvas spalvas. Jų fone ji patarė derinti žalios, raudonos, baltos, mėlynos, rožinės, rečiau geltonos spalvų ornamentus. Mėgėjiškoje patalpų apdailoje, priešingai nei profesionalų įrengtose patalpose, juoda spalva būdavo naudojama. Pasak M. Glemžaitės, nebuvo mėgiamos ir geltona, žalia, raudona spalvos. Visuomenė buvo auklėjama, jog „geltona, žalia, raudona yra garbingos mūsų valstybės vėliavos spalvos ir netinka tokia pat eile brukti jas į kasdieninius mūsų rankdarbius.“⁴²⁹ Dailininkė tekstilininkė A. Tamošaitienė, siūlė sudėtingesnių ir meniškesnių, tamsių ryškių spalvų derinius bei lietuviškos ornamentikos pavyzdžius⁴³⁰. Jie atskiruose interjero elementuose išliko iki šių dienų.

Svarbus interjero akcentas – staltiesė. Anot A. Tamošaičio, ji buvo kasdienybės kultūros dalis, naudojama visų Lietuvos gyventojų, nepriklausomai nuo socialinio statuso: „Staltiesės yra

⁴²⁷ bid, p. 47.

⁴²⁸ Tamošaitis. *Austiniai kilimai*, op. cit., p. 5.

⁴²⁹ Glemžaitė, Mikalina. Mūsų tautiškieji rankdarbiai. In: *Jaunoji karta*. Nr. 16, 1937, p. 323.

⁴³⁰ *Sodžiaus menas*. Nr. 3: *Liaudies meno dirbinių raštai*. Kaunas: Lietuvos Žemės Ūkio rūmai, 1934.

reikalingos kiekvienam žmogui. Be jų neapsieina nei kaimiečiai, nei miestiečiai, nei turtuoliai, nei beturčiai.⁴³¹ A. Tamošaitis mokė audėjas išsižūrėti į senuosius audimo raštus, tačiau jų neatkartoti tiesmukai: „kurti naujus, juos kitaip grupuoti, o ne visus skolintis ar kopijuoti.“⁴³² Naujai kuriamos staltiesės grožį dailininkas vertino pagal modernizmo estetiką, grožį siedamas su pagrindiniais produkto kūrybos elementais: raštų paprastumu, teisinga kompozicija bei darbo ir žaliavų kokybe. Tačiau daugybė išlikusių fotografijų liudija, kad šios estetikos nebuvo laikomasi – lietuvių staltiesės buvo mėgėjiškai išgražintos, primargintos, nertos, austos ir siuvinėtos lietuviškais raštais (106 il.). Tai dar kartą patvirtina, kad dauguma Lietuvos gyventojų priešinosi *modernizmo* estetikai, naujo propaguojamo grožio nesuprato ir nepripažino. Greičiausiai todėl užuolaidose, staltiesėse bei draperijose vyravo stilistinio margumo tendencija, t. y. eklektika.

Virtuvės užuolaidas, staltieses, šluostes bei kitą tekstilę buvo patariama pasigaminti iš paprastos baltos kaimo drobės, siuvinėjant lininiais mėlynos arba raudonos spalvos siūlais. Moterys buvo mokomos, kad „rankdarbių siuvinėjimas ir raštai turi būti kuklūs, tačiau rašto atžvilgiu reikalinga sudaryti visų virtuvės rankdarbių vieningą kompleksą“.⁴³³ Valgomojo kambario rankdarbiams, kaip ir virtuvės, siūlyta naudoti baltą ir spalvotą siuvinėjimą. Išlikusios tarpukario fotografijos patvirtina M. Glemžaitės tekstus. Gyvenamuosiuose kambariuose be baldų, indų ir gėlių, iš tiesų būta daug rankdarbių: austinės užuolaidos, takai, rankšluosčiai, staltiesės ir staltiesėlės. Modernistiniai higienos reikalavimai buvo interpretuojami savaip, akcentuojant dažną ir atidžią daiktų priežiūrą: „valgomojo kambario rankdarbiai turi būti dažnai valomi ir skalbiami. Todėl šiems rankdarbiams tinkamiausios medžiagos yra kaimo ir mūsų fabrių gamybos baldyta ir nebaldyta (pilka) drobė.“⁴³⁴ (107 il.) Tame pačiame tekste M. Glemžaitė rekomenduoja „turėti nors porą komplekto permainų, pakeitimų langų ir durų užuolaidų, takelių, pagalvių, įvairių staliukų patiesalėlių, staltiesyčių, takų, padėklams patiesalėlių, kavinių ar valgių uždengtuvų.“⁴³⁵

Madingos buvo įvairios austinės užuolaidos valgomojo durims ir langams pridengti bei atskirti skirtingos paskirties zonas kambaryje. Siūloma šias užuolaidas ir siuvinėti: „durų ir langų šoninėms užuolaidoms imama nebaldyta drobė. Puošiama spalvoto siuvinėjimo būdu, o kartais aplikacija. Užuolaidų kraštai ir apačia užbaigiama 3-4 cm platumo atlenkimu, ir jis atsiuvas paprasta, kartais vingiuota ryške. Dažnai tokių užuolaidų kraštus atliekame paprastai ir atsiuваме spalvotu, paprastu dygsniu, o galus kutais.“⁴³⁶ Net užuolaidų kutus moterims patariama pasigaminti pačioms, juos gražiai supinti, suraišioti, spalvą pritaikant prie užuolaidų. Kai langų užuolaidos būdavo per siauros – ne per visą langą, – buvo mokoma tarp šoninių užuolaidų kabinti tinklines

⁴³¹ Tamošaitis, Antanas. *Staltiesės*. Kaunas: Žemės Ūkio rūmai, 1935, p. 3.

⁴³² *Ibid*, p. 4.

⁴³³ Glemžaitė, Mikalina. Mūsų tautiškieji rankdarbiai. In: *Jaunoji karta*. Nr. 22, 1937, p. 446.

⁴³⁴ Glemžaitė, Mikalina. Mūsų tautiškieji rankdarbiai. In: *Jaunoji karta*. Nr. 25, 1937, p. 514.

⁴³⁵ *Ibid*, p. 515.

⁴³⁶ *Ibid*, p. 515.

užuolaidas. Šios užuolaidos iš lininio tinklo, siuvinėtos šilko siūlais, su tulpių, kvadratėlių ir žvaigždučių raštais. Mažiau naudotos buvo perkelinės užuolaidos, puoštos tos pačios medžiagos aplikacijomis. Grubios nebalintos drobės užuolaidos buvo derinamos su lengvomis užuolaidėlėmis iš markizeto ar tiulio. Jų aukštis būdavo apie 75–100 cm, raštui naudoti kryžių ornamentai. Pasitaikydavo šiandien neišlikusių inkrustacijų – siuvinėtų užuolaidų, – kuomet tiulinis raštas būdavo įkomponuojamas į markizetą.⁴³⁷ Grynai tautinius tekstilės dirbinius propagavo ir A. Tamošaitienė. Lietuvos moterys buvo raginamos pačios pasigaminti tautiškus rankdarbius. Pavyzdžiui, langus dengti vąšeliu nertomis tinklinėmis arba siuvinėto, nerto tinklelio užuolaidomis, kuriose būtų aiškiai, ritmiškai ir simetriškai išdėlioti nesudėtingi raštai, perimti iš lietuviškų prijuosčių audinių, jų apačią užbaigiant rištiniais mazgais arba kutais. A. Tamošaitienė ragino „svetimus, atneštinius baltojo siuvinėjimo raštus vartoti kuo mažiausiai; naujiems rankų darbams turime sudaryti naujas raštų kompozicijas iš senovinių drobinių marškinių raštų ir jų kompozicijų.“⁴³⁸ Siuvinėtais raštais ji siūlė puošti miegamojo, valgomojo kambario audinius, baldų apmautus, paklodes, užuolaidėles, staltieses, pagalves ir kt. Vyravo nuomonė, jog lenktų linijų tulpės, išsiuvinėtos užuolaidų apačioje, atkartoją tautinio stiliaus elementus, naudotus architektūroje ir patalpų apdailoje⁴³⁹.

Gyvenamųjų patalpų mėgėjiškoje apdailoje populiarus buvo dekoravimas pagalvėmis. Jų gyvenamuosiuose interjeruose būta įspūdingai daug. Pagalvių derinimas ir komplektavimas – naujas reiškinys, nes spaudoje moterys mokomos mažinti jų kiekį, aiškinama, kaip pasirinkti raštus ir audinius. Siūlyta pasigaminti nors vieną ar dvi pagalves iš tos pačios medžiagos, kaip ir „naktinės“ ar durų užuolaidos, jų raštus ir siuvinėjimo siūlų spalvą derinti su kitais kambario rankdarbiais, kad visi tekstilės gaminiai sudarytų vieningą komplektą.⁴⁴⁰

Miegamuosiuose ypatingas dėmesys buvo skiriamas lovos baltiniams. Viena vertus, buvo sekama kaimiškų patiesalų tradicija, kuomet naudojamos didelės pagalvės, įvilktos į languotus baltai raudonus užvalkalus, o lova užtiesiama marga austine lovatiese, kurios šonai nuleidžiami iki puošnios paklodės mezginių; ant lovatiesės „išstatoma“ didelė, margu užvalkalu apvilкта pagalvė, kartais dvi. Tautinio stiliaus komplekto atveju patariama ties lova, ant sienos, pakabinti kilimą, o prie lovos, ant grindų padėti taką-kilimėlį.⁴⁴¹ Tautinis patalų komplektavimo stilius tarpukariu buvo labai populiarus, tai liudija išlikusios fotografijos bei etnologų atlikti tyrimai. Jis naudotas darbininkų, žemdirbių ir inteligentų namuose, nepriklausomai nuo gyvenamosios vietos. Kita vertus, buvo naudojami puošniais *rišelje* siuvinėjimo technika ar kiauraraščiais dekoruoti patalų

⁴³⁷ Glemžaitė, Mikalina. Mūsų tautiškieji rankdarbiai. In: *Jaunoji karta*, 1937. Nr. 30, p. 625.

⁴³⁸ Tamošaitienė, Anastazija. *Mūsų rankdarbiai*. Kaunas: Naujoji Vaidilutė. 1939, p. 33.

⁴³⁹ *Ibid.*, p. 52.

⁴⁴⁰ Glemžaitė, Nr. 25, op. cit., p. 515.

⁴⁴¹ Glemžaitė, Nr. 30, op. cit., p. 624.

apvilkimai ir patiesalai, atitinkantys neobarokinę lovų ir tekstilės komponavimo tradiciją, gyvavusią visoje Europoje. Prabangių, daugiasluoksnių, siuvinėtų lovos baltinių, prisegamų sagutėmis, prišiamų plonais raišteliais tradicija į Lietuvos didmiesčių butus atkeliavo iš dvarų. Trečia galimybė buvo kurti naujas tradicijas, atsižvelgiant į tuometes naujoves. Vietinės kaimo tradicijos jungiamos su naujomis technologijomis ir nauja modernizmo estetika. Viena iš pagrindinių naujovių buvo ornamentikos minimumas ir tekstilės bei visų interjere esančių daiktų derinimas bei komplektavimas. Sektinu pavyzdžiu laikomas mokytojos M. Glemžaitės gyvenamasis kambarys: „ant grindų dail. A. Tamošaičio austi kilimai. Lova, šėputė ir dėžutės dail. Prapuolenio darbo išpuoštos mūsų raštais (šviesiame ažuole rudos ir gelsvos inkrustacijos). Lova užtiesta linine austine lovatiese, tik raštas per jos vidurį yra išsiuvinėtas tiesiu dygsniu, rudos, plytinės, mėlynos, pilkos ir žalios spalvos valučkiniais siūlais. Visos trys pagalvės ir prie lovos kilimėlis yra nebaldytos drobės, raštai pritaikyti iš mūsų skrynių ornamentų, vad. saulutės. Siuvinėjimo būdas yra spalvota aplikacija. Visų raštų žiedai yra neišsiuvinėti, o iškirpti iš senovinio sijonams siūti skirto audinio įvairių atkarpu. Lapai siuvinėti meniškuoju dygsniu, žalios spalvos „tvisto“ siūlais.“⁴⁴²

Tarpukariu Lietuvos gyventojai buvo mokomi patys dekoruoti ir puošti namus. Vadovaudamiesi savo skoniu, amatininkams padedant, jie dažė sienas, klijavo tapetus, kalė dailylentes. Dažymas dekoruojant tautiniais ornamentais buvo naujai kuriama, iki tol neegzistavusi tradicija, kuri ir po Antrojo pasaulinio karo dar ilgai išliko populiari ir sovietmečio interjeruose. Dekoruojama buvo geometriniais ir augaliniais motyvais, tokiais kaip ramunės, saulutės, vijokliai ar populiariosios tulpės. Sienos buvo dekoruojamos įvairiomis fotografijomis, Lietuvos valstybei nusipelnusių žmonių portretais, Šventųjų atvaizdais, paveikslų reprodukcijomis, spausdintais ar tapytais Lietuvos kunigaikščių portretais, Vyties skydais, miestų herbais, popieriaus karpiniais. Visuomeninėse ir privačiose patalpose naudotos žolynų girliandos, sausų ir gyvų augalų puokštės. Gyvenamosiose patalpose išilgai lovų, kušečių ir suolų kabinami austiniai kilimai, apklijuoti ir siuvinėti vilnoniai ar lininiai gobelenai, smulkūs rankdarbiai. Mokyklų salės, svečių ir poilsio patalpos puošiamos žemaūgiais medeliais, palmėmis ir fikusais. Paprastos, visiems prieinamos dekoravimo priemonės mėgėjiškai įrengtiems interjerams suteikdavo nuoširdaus ir netikėto puošnumo. Elementai grupuojami ritmiškai, horizontalioje eilėje. Svarbiausiais sienos akcentais būdavo Vyties skydas, Vytauto portretas, Šventųjų atvaizdai ar skulptūros, komponuojamos centre, jas išskiriant iš kitų daiktų. Fonas būdavo papildomai dekoruojamas austu kilimu, audinių draperijomis ar kaspiniais. Šių elementų komponavimas atspindėjo gyventojų daugumos estetinį skonį. Ant sienų pakabinti ir ant grindų pakloti kilimai, daugybė apvalių, pailgų ir stačiakampių pagalvėlių teikė jaukumo, audinių draperijos ir kaspinai kūrė šventadienio nuotaiką. Sunkaus storo

⁴⁴² Ibid, p. 625.

audinio staltiesės, apkantuos šilkiniais kutais, balto, lengvo audinio staltiesės buvo naudojamos ir namuose, ir kavinėse, ir biuruose, ir net mokymo įstaigose. Neobarokinės užuolaidos, gausiai siuvinėtos pagalvės ir staltiesės imitavo prabangą. Mėgėjiška estetika dažnai pasižymėjo nuoširdžiu iškilmingumu ir puošnumo troškimu, kuris būdingas Lietuvos kaimo bažnyčių interjerams. Mėgėjiškos patalpos būdavo įvairių stilių, išskyrus modernizmą.

Apibendrinant faktus galima teigti, jog mėgėjiška patalpų apdaila daugiausia rūpinosi moterys. Namų sąlygomis jos kūrė įvairią namų tekstilę. Tekstilė, kaip ir kita interjero apdaila, atspindėjo tuometinį estetinį skonį ir gyvenimo būdą. Net ir ketvirtojo dešimtmečio pabaigoje, kuomet visoje Vakarų Europoje ir sovietinėje Rusijoje įsivyravo modernizmas kaip internacionalinis stilius, Lietuvoje atkakliai buvo raginama sekti vietine tradicija, dirbinius marginti lietuviškais ornamentais. Lygios medžiagos, vienspalvės formos Lietuvos gyventojams atrodė nesuderinamos su puošnumo ir turtingumo sąvokomis.

Nepritarimą modernizmo estetikai liudija A. Daniliausko aprašyti mėgėjiškai įrengtų tarpukario Lietuvos inteligentų namų atvejai.⁴⁴³ Tą patį galima teigti, ištyrus V. Daumanto, L. Truikio, U. Babickaitės bei daugelį kitų namų, kuriuose vyravo ir lietuviški, ir rytietiški daiktai, įvairūs rankdarbiai. Tarpukariu skelbiama idėja, kad patalpų vidus turi būti lietuviškas, dažniausiai įgyvendinama kitaip, nei rašyta teoriniuose veikaluose. Nors tautinės tapatybės teoriją interjere (daugiau ar mažiau) pavyko įgyvendinti profesionalams, mėgėjiškų interjerų stilistika buvo laisvai interpretuojama, ją veikė įvairūs socialiniai ir religiniai faktoriai. Tokiu būdu neoficialiai formavosi liaudiška tautinė eklektika.

⁴⁴³ Daniliauskas, op. cit., p. 42-54.

III. TAUTINĖS TENDENCIJOS INTERJERE

Ankstesniuose skyriuose aptarti Lietuvos interjero formavimo(-si) veiksniai ir įrangos bei apdailos elementų stilistinių formų analizė. Ji parodė, kad tautiškumo reprezentavimas buvo svarbiausias tarpukario estetiškas siekinys. Šioje darbo dalyje siekiama atskleisti, kas sudarė šios reprezentacijos visumą. Tautiškumo samprata tarpukario Lietuvoje buvo daugialypė, ją reprezentavo daugybė stilių. Lietuviškas tautinis stilius sugėrė savin įvairių Lietuvoje gyvenusių tautų estetikos, gyvenamosios vietos apdailos sampratas. Šiame skyriuje bus atskleista, kaip etninių lietuvių, Lietuvos žydų, lenkų ir rusų gyvenamosios vietos estetinės sampratos veikė bendrą tautinio stiliaus supratimą ir jo reprezentaciją Lietuvoje.

XX a. pradžioje įvairių sričių menininkai ir architektai daug diskutavo stiliaus klausimais. Nuoširdžiai tikėta, kad stilius – svarbiausias dalykas kiekvienoje meno srityje. Stiliaus paieškos remiasi logika ir protu, bet svarbiausiu jo veiksmu yra jausmas.

Ankstesniame skyriuje pateikta interjero įrangos ir dekoru elementų analizė atskleidė, kad, nežiūrint architektų švietėjiškų pastangų, krašto gyventojai į modernistinius stiliaus ieškojimus žiūrėjo atsargiai. Labiau nei švarias, lygias, minimalistines formas gyventojai mėgo eklektišką dekoratyvumą. Tai liudija ir 1935 metais Kaune apsilankiusio estų architekto Hanno Kompus'o žodžiai: „Kauniečiai, atrodo, turi palinkimą ir talentą į didelį dekoratyviškumą, pasakyčiau, net paradžiškumą. Tat reiškiasi net uniformoje: jau Lietuvos stotyse policininkai efektiškai krenta į akis savo kutosais, aukštais šalmais [...]. Šis džiaugsmas dekoratyviškumui reiškiasi ir fasaduose, balkonuose, karnizuose ir kituose architektūros elementuose, prie ko prisideda dar plastiškieji atvaizdavimai herbuose, biustuose, medaliuose ir t. t.“⁴⁴⁴

Justinas Vienožinskis vertino stilių kaip būdą vienai tautai skirtis nuo kitos: „Svarbiausias dalykas kiekvienoj dailėj yra stilius. Pagal tą stilių mes atskiriame trobą sodiečio prancūzo ar lenko nuo lietuvio, pagal tą gi stilių kiekvienas vaikiukas atskirs tapymą japonų ar kiniečių nuo europiečio. Tas irgi stilius skiria dailininką nuo ne dailininko, tautą nuo tautos ir vėl tas pats stilius riša artimus dailininkus tarp savęs, tverdamas tokiu būdu mokyklą.“⁴⁴⁵ Trečiajame dešimtmetyje Lietuvos interjeruose gyvavo geriausiai jausmingumą reprezentuojantis secesijos dekoras, sumišęs su naujai kuriamu lietuvišku tautiniu stiliumi. Tautinis stilius, anot V. Petrulio, atsiskleidžia tada, kai „politinė argumentacija iš reprezentatyvių funkcinių tipų perkeliama ir į kasdienybę. Idėjine

⁴⁴⁴ Petrulius, Vaidas. Architektūros politikos apraiškos Lietuvos tarpukario (1918–1940 m.) periodikoje: tarp reprezentacijos ir socialinio teisingumo. In: *Urbanistika ir architektūra*. T. 33, Nr. 2, 2009, p. 129.

⁴⁴⁵ Vienožinskis, op. cit., p. 10.

prasme tai galima interpretuoti kaip tam tikrą sąsają su modernizmu⁴⁴⁶ Dauguma tarpukario interjerų savo apstatymu, apšvietimo prietaisais ir įranga reprezentavo tam tikrus standartus. Šiuos standartus labiausiai veikė istorizmo ir liaudies meno motyvų junginys ir iš jų besiformuojantis naujas tautinis stilius.

3.1. Etninis interjeras

Grėžimasis į praeitį kuriant naują jaunos valstybės identitetą, XX a. pradžioje turėjo daug romantizmo laikotarpiui būdingų bruožų. Siekiant sukurti naujas modernias valstybes, buvo domimasi senomis kaimo trobesių statybos tradicijomis, praeities architektūros stiliais, egzotiškų kraštų architektūra ir vaizduojamaisiais menais, interpretuojamos gotikos, renesanso, baroko ir kitų stilių formos. Kaip teigia Nijolė Lukšionytė, „su romantizmu prasidėjo daugiakryptė orientacija, pripažinusi praeities stilių lygiavertiškumą ir jų atgaivinimo bei interpretavimo galimybę.“⁴⁴⁷ Kūrybiškas istorinės patirties panaudojimas visada buvo svarbus naujų komponavimo ir išraiškos galimybių atsiradimui.

Po Pirmojo pasaulio karo Lietuvoje išryškėjo kelios naujosios architektūros kryptys: etninė, istorizmo ir secesijos. Panašūs architektūrinių krypčių junginiai formavosi ir kaimyninėse jaunose valstybėse, pvz., Lenkijoje. 1936 metais lenkų architektūros teoretikai besiformuojančią kryptį vadino *post-secesiniu eklektišku tradicionalizmu* (lenk. *po-secesyjny tradycjonalizm eklektyczny*)⁴⁴⁸. Interjero įrangos elementų ir dekoru analizė atskleidė, jog retrospektyvios architektūros kryptys buvo svarbios tiek profesionaliai projektuotuose interjeruose, tiek ir mėgėjiškai įrengiamose patalpose.

Lietuviškų etninių interjerų tradicija yra nuodugnai aptarta sovietmečiu, ją tiria ir šiuolaikiniai etnologai. Šiame darbe atkreipiamas dėmesys į dar ne iki galo ištirtus reiškinius, t. y. kaimiškų baldų ir tekstilės reikšmę tautinės tapatybės ir lietuviško modernizmo formavimuisi. Etniniuose interjeruose pastebimos dvi tendencijos. Pirmoji – interjeras yra utilitarus, primityvus. Jis įrengtas be jokių pagražinimų, be apdailos: paliekamos rąstinės sienos ir medinės lentų grindys. Dažnai patalpų vidus higienos sumetimais iškljuojamas laikraščiais, sienos dalis ties lova ir suolais pridengiama austiniais kilimais. Patalpos apstatomos atsitiktiniais, tarpusavyje nederintais būtiniaisiais baldais ir rakandais (108 il.). Antroji tendencija atpažįstama pagal primityvų visuomenės elito, bajorų luomo gyvenamosios aplinkos kopijavimą. Tokiame interjere randama liaudiškų medžio drožinių, popieriaus karpinių, lietuviškos tekstilės su balintais nėriniais, tradicinių

⁴⁴⁶ Petrusis, 2009, op. cit., p. 130.

⁴⁴⁷ Lukšionytė, Nijolė. Romantizmo laikotarpio architektūra. In: *Lietuvos architektūros istorija. Nuo XIX a. II-jo dešimtmečio iki 1918*. T. 3 / Sud. Nijolė Lukšionytė-Tolvaišienė ir kt. Vilnius: Savastis, 2000, p. 10. (10-18).

⁴⁴⁸ Lubiński, P. M. *Nowa Architektura Polska*. In: *Arkady*. Nr. 1, 1936, p. 36. (36-41).

raštų kilimų, primityvių praeities architektūros stilių kopijų, baroko ir bydermejerio formų baldų. Pastebėta, jog siekiant puošnumo ir ištaigingumo patalpoje, imituojamas istorizmas.

Abiem atvejais etninėse gyvenamosiose patalpose seklyčioje, prie valgomojo stalo ir miegamajame buvo įrengiama Dievo ir Švč. Mergelės Marijos garbinimo vieta – altorėlis. Jis būdavo kabinamas ant sienos, pastatomas ant bufeto ir panašiai. Dažnai seklyčioje ant sienos būdavo kabinami ir paveikslai bei raižiniai, atskleidžiantys Paskutinės Vakarienės, įvairių Katalikų bažnyčios Šventųjų istorijas. Kaip teigia Regina Tamašiūnaitė, „namuose raižiniai buvo klijuojami tiesiog prie sienų, ant lentų ar storos drobės ir įrėminami į namų darbo rėmus. Lietuvių liaudies grafiką dar kitaip galima pavadinti „žemaičių grafika“, nes XIX a. pirmojoje pusėje Žemaitijoje buvo pagrindiniai raižinių gaminimo ir platinimo centrai – Žemaičių Kalvarija, Kretinga, Šiluva.“⁴⁴⁹

Etnologų darbuose išsamiai aprašomos etninės skrynios ir spintos, interjero tekstilė. Nors 1925 metų „Tautodailės rinkėjų instrukcijoje“ teigiama, kad etniniais baldų pavyzdžiais laikytinos pjaustytos ir „tepliotos“ skrynios, kėdės.⁴⁵⁰ Tarpukariu vykdytų ekspedicijų metu surinkta ikonografinė medžiaga (fotografijos, piešiniai, interjero objektus vaizduojančios akvarelės) liudija, jog baldai nebūtinai būdavo spalvingi – dažnai jie dažomi monochromiškai arba paliekami natūralaus medžio spalvos, be dekorų. Kartais baldai buvo dažomi tamsiai rudai arba tamsiai mėlynai, be liaudies tapybos raštų. Kaimiška tekstilė taip pat dažnai būdavo vienspalvė arba marginta subtiliais nekontrastingais deriniais. Vienspalviai spalvų ir formų deriniai tarpukariu nebuvo laikomi lietuviškais – jie sąmoningai išimami iš pavyzdinių rinkinių. Įvairių rūšių liaudies meno objektai tarpukariu buvo renkami visų pirma P. Galaunės iniciatyva. Jo inicijuotose ekspedicijose buvo renkami eksponatai naujai įsikūrusiai M. K. Čiurlionio galerijai. Galerijoje kaupiami ne tik autentiški daiktai, bet ir įvairi ikonografinė medžiaga.⁴⁵¹ Fotografuojami, piešiami, tapomi valstietiškos buities fragmentai: lovatiesės, staltiesės, kaimo meistrų pagaminti baldai ir kiti interjero elementai. Gausiai surinkta ikonografinė medžiaga tapo naujai kuriamo tautinio stiliaus pamatu. Nors kaimo buityje būta ypač saikingų formų ir subtilių dekorų elementų, į tautinio stiliaus sudėtį buvo įtraukiami tik patys ryškiausi ir margiausi spalviniai deriniai, dažniausiai pasitaikantys ir atsikartojantys ornamentai: tulpelė, saulutė, zigzagas, virvelė ir kt. Šie ornamentai ar spalvų deriniai buvo būdingi ne tik Lietuvai, bet ir Rusijai, Lenkijai, Ukrainai, Latvijai. Tarpukario Lietuvoje, kaip ir Lenkijoje, valstybingumo reprezentavimui interjeruose kaimiškoji tradicija buvo jungiama su istorizmo stilistika. Apie tai rašo lenkų tyrinėtoja Anna Kostrzyńska-Miłosz. Pasak

⁴⁴⁹ *Šventųjų istorijos lietuvių liaudies mene*. Paroda 2009-03-24 / 2009-04-12. Parodos kuratorė R. Tamašiūnaitė. Šiaulių „Aušros“ muziejus, 2009 [žiūrėta 2013-10-01]. Prieiga per internetą: <http://www.ausrosmuziejus.lt/Parodos-rogeniniai/Parodu-rogeniniu-archyvas/Paroda-Sventuju-istorijos-lietuviu-liaudies-mene>

⁴⁵⁰ M. K. Čiurlionis galerija 1925–1930, op. cit., p. 91-92.

⁴⁵¹ Ibid, p. 38-40; p. 61.

jos, atgimusios Lenkijos stilius (lenk. *styl Polski odrodzonej*) kurtas remiantis liaudies menu ir klasicizmo formomis, kilusiomis iš bajorų dvarų ir bydermejerio stiliaus.⁴⁵²

Tarpukariu surinktos tautodailės fotografijos ir rankraštiniai tekstai piešiniuose liudija, jog etninė kryptis gyvavo vienkiesiuose, kaimuose ir miesteliuose. Etninė kryptis į naująjį stilių buvo integruojama trejopai: pirma – seni, autentiški etniniai baldai įkeliami į tradiciškai suplanuotas patalpas; antra – senosios etninės formos buvo perfrazuojamos pagal modernizmo reikalavimus; trečia – etninės formos jungiamos su kitomis stilistinėmis kryptimis: neobaroku, secesija, *art deco*, modernizmu ir t. t. Toks integravimas labiausiai atitiko ir kituose kraštuose vykusį naujojo stiliaus formavimąsi.

Atsigręžimas į valstietišką gyvenamąją aplinką tarpukariu buvo būdingas visiems Europos kraštams. Skirtinguose regionuose kopijuojami skirtingi praeities architektūros stiliai. Pavyzdžiui, Lietuvoje dominavo baroko formos, tuo tarpu lenkų liaudies balduose siekta stilistinės įvairovės. Lenkų liaudies interjeruose ir etniniuose balduose vyravo turtingesnė ornamentika, piešinys ir formų plastika, buvo tapomi biblijiniai siužetai, žmonių figūros, miestų vaizdai, naudotasi įvairių laikotarpių stilistiniais elementais – nuo gotikos iki secesijos.⁴⁵³ Šie gyventojų skonio ypatumai buvo paveldėti iš XIX a. pabaigos–XX a. pradžios architektūros meninių principų bei sakralinių pastatų stilistikos.

Profesionalūs autoriai atsigręžė į valstietišką gyvenamąją aplinką visuose Europos kraštuose. Regionui būdingi ypatumai aptinkami etninės krypties interjere. Tačiau jame aptiktas ir priešingos krypties vyksmas, kuomet etninėje kaimo aplinkoje primityviai atkartojami profesionalūs stiliai: neogotika, neobarokas ir neoklasicizmas. Tai buvo naivios visuomenės elito gyvenamosios aplinkos imitacijos. Menine ir tautinio tapatumo prasmėmis etninis interjeras yra viena iš įdomiausių stilistinių krypčių.

3.2. Lietuviškas tautinis stilius

Vienas iš Pirmojo pasaulinio karo padarinių buvo daugiataučių imperijų krizė Europos rytuose bei vakaruose. XIX a. pab.–XX a. pr. tautiniai sąjūdžiai padėjo mažoms tautoms išsikvoti nepriklausomybę ir sukurti valstybes. Siekiant naujos valstybės išvirtinimo ir reprezentacijos, buvo kuriami oficialūs reprezentaciniai architektūros stiliai. Lietuvoje, kaip ir kaimyniniuose kraštuose, taip pat reikėjo iš naujo suformuluoti architektūros tikslus, kad jie būtų suprantami visai

⁴⁵² Kostrzyńska-Miłosz, Anna. *Polskie meble 1918–1939. Forma – Funkcja – Technika*. Warszawa: Instytut Sztuki Polskiej Akademii Nauk, 2005, s. 44.

⁴⁵³ Reinfuss, op. cit., s. 227; il. 23; il. 47-48.

visuomenei, nepriklausomai nuo socialinio statuso. Tuo tikslu buvo atsigręžta į krašto teritorijoje gyvenančių lietuvių praeitį ir joje ieškota unikalumo. Šis unikalumas turėjo būti išreikštas per naujai kuriamą tautinį stilių, tačiau pasirodė, kad tautinio stiliaus siekis būdingas ir kitoms jaunoms valstybėms, ne tik Lietuvai.

Lietuvišką tautinį stilių interjere pirmasis pradėjo kurti rusų tautybės architektas ir dailininkas V. Dubeneckis. 1925 metais jam buvo pavesta išvystyti lietuvišką stilių ornamentikoje ir architektūros formose.⁴⁵⁴ Antrasis aktyvus tautinio stiliaus teoretikas bei praktikas buvo rusų dailininkas M. Dobužinskis (1875–1957), publikavęs ne vieną teorinį straipsnį apie lietuvišką stilių ir tautinio meno kelius⁴⁵⁵. M. Dobužinskio idėjos didžiaja dalimi buvo įgyvendintos tarpukario interjeruose. *Kolektyvinio tapatumo* išraiška, arba tautinis stilius, architektūroje ir interjere buvo kuriamas dirbtinai. Šis procesas buvo sudėtingas, reikėjo laiko stiliaus kūrimui ir visuomenės ugdymui. Kuriant tautinį stilių, jungiamos įvairios stilistikos, tobulinami jų junginiai. Lietuvoje gyvenantys kūrėjai ieškojo naujo, savito stiliaus, kuris atspindėtų nepriklausomos Lietuvos politiką bei kultūrinę ideologiją. Oficialus Lietuvos paveikslas buvo kuriamas, remiantis krašto istorine ir kultūrine praeitimi. Iki šių dienų išlikusiuose skirtingų autorių interjerų kūrybos projektuose ir eskizuose atsispindi senosios lietuviškos ornamentikos, praeities stilių ir sumodernintų, supaprastintų formų deriniai. Tiriant išlikusius pastatus ir juose esančius interjero fragmentus, analizuojant muziejų fonduose ir archyvuose saugomą projekcinę dokumentaciją ir nuotraukas, nustatytas atkaklus Lietuvos architektų ir dailininkų siekis įsijungti į tuometinius Europos naujojo meno ir architektūros procesus. *Tautinis stilius* tapatinamas su tarpukario Lietuva, tačiau būtina pripažinti, kad pirmosios kūrybinės idėjos atkeliavo gerokai anksčiau: „Tadas Daugirdas 1890 m. greta archeologijos ėmė domėtis etnografija, liaudies menu, piešė margučius. [...] Įkvėptas S. Witkiewicz'iaus, sukūrusio Zakopanės stilių, jis vienas pirmųjų ėmėsi kurti „lietuvišką stilių“, tautodailės ornamentiką taikydamas sienų tapybai, vitražams, medžio dirbiniams, audiniams.“⁴⁵⁶ Chronologiškai, *tautinis stilius* veikė kaip *secesijos* tęsinys, apytiksliai po dešimtmečio sutapo su *art deco* tarptautiniu procesu, savotiškai patapdamas ir jo dalimi. Analogišką išvadą savo tyrimuose priėjo ir N. Lukšionytė, jog „moderno ir jam artimų kryptių apraiškos Lietuvoje aptinkamos ir po 1914 metų. Pirmajame pokario dešimtmetyje modernas ir neoklasicizmas patyrė *art deco*, „lietuviško stiliaus“, Klaipėdos krašte „tėvynės stiliaus“ įtakas.“⁴⁵⁷ Lietuvoje naujas menines

⁴⁵⁴ Preišegalavičienė, Lina. Tautinio stiliaus paieškos Vladimiro Dubeneckio visuomeniniuose interjeruose. In: *Urbanistika ir architektūra*. T. 34. Nr. 3. Vilnius: VGTU, 2010, p. 162.

⁴⁵⁵ Dobužinskis, Mstislavas. Kelios mintys apie tautinio meno kelius. In: *Naujoji Romuva*. Nr. 23, 1932, p. 529-530. Dobužinskis, Mstislavas. Kelios mintys apie tautinio meno kelius. In: *Naujoji Romuva*. Nr. 24, 1932, p. 554-555. Dobužinskis, Mstislavas. Dėl lietuviško stiliaus. In: *Naujoji Romuva*, 1938. Nr. 33-34, p. 641-643.

Dobužinskis, Mstislavas. Dar dėl lietuviško stiliaus. In: *Naujoji Romuva*, 1938. Nr. 37-38, p. 698-699.

⁴⁵⁶ Laučkaitė, Laima. *Vilniaus dailė XX a. pradžioje*. Vilnius: Baltos lankos, 2002, p. 67.

⁴⁵⁷ Lukšionytė-Tolvaišienė, Nijolė. Modernas ir kitos XX a. Pradžios kryptys. In: *Lietuvos architektūros istorija*. T. 3. *Nuo XIX a. II-ojo dešimtmečio iki 1918 m.* / Sud. N. Lukšionytė ir kt. Vilnius: Savastis, 2000, p. 469. (409-470)

formas, tiek architektūroje, tiek interjere, buvo siekiama kurti jungiant etninius, istorizmo, *art deco* ir modernizmo elementus.

Kurti reprezentacinį meną, kuriame „pasireiškia tikrai tautinė dvasia“⁴⁵⁸, nebuvo paprasta. Dar sunkiau tokią naują meninę ideologiją pritaikyti architektūroje. Oficialioje spaudoje M. Dobužinskis kritikavo XIX a. viduryje Rusijos imperatoriaus Nikolajaus I-ojo įstatymu sukurtą „rusiškąjį stilių“, kuris, antot jo, neturėjo nieko bendra su kūryba, buvo grynai politinis: „architektūroj ir ornamentikoj (visos tos šabloninės cerkvės, kurios buvo statomos visame krašte ir net užsieniuose kaip pasiuntinybių cerkvės, o taip pat rusinimo tikslais Lietuvoj ir Lenkijoj) buvo „kaziona“, be jokio skonio. Šis žygis į tautiškumą – paviršutinis ir piliatyvus, [paliatyvus] tas stilius nebuvo gyvenimo reikalavimas, kaip organiškai pribrendusi būtinybė.“⁴⁵⁹ Atrodo, kad M. Dobužinskis nepritarė XX a. pradžioje vykusiam rusų dailininkų „palinkimui į senovę“, kuomet tikrieji liaudies dirbiniai, atrode per šiurkštūs ir negrakštūs, būdavo profesionaliai „taisomi“. Spaudoje buvo viešai deklaruojamas neigiamas požiūris į gubernijos laikotarpio architektūrą Lietuvoje.

Nežiūrint gubernijos laikotarpio menų kritikos, Lietuvos valstybę atstovaujantis architektūros stilius buvo formuojamas panašiai kaip ir „rusiškas stilius“, t. y. kuriama patriotizmo emocija. Stiliaus kūrimo būdai buvo tokie patys, kaip ir Rusijoje, skyrėsi tik jo kūrimo įrankiai. Lietuvoje tautinis stilius buvo kuriamas per romantizuotą atsigrėžimą į Viduramžių laikotarpį, per kaimo, liaudies tradicijų, menų ir amatų integravimą, per baroko stiliaus citatas ir per Rytų kultūros elementų integravimą.

Romantizuotas atsigrėžimas į viduramžių laikotarpį atsispindėjo per Viduramžius vaizduojančius legendinius ir istorinius siužetus tapybos darbuose, gobelenuose, vitražuose ir pano. Ant sienų buvo kabinami Vytauto Didžiojo portretai, LDK žemėlapiai, architektūriniai peizažai, Lietuvos piliakalnių atvaizdai ir t. t. Dažniausiai viduramžių laikotarpio simboliai komponuojami kaip atskiri interjero elementai. Unikalus atvejis yra Vytauto Didžiojo seklyčioje Karininkų Ramovėje, Kaune (109 il.). Čia valstybės galią simbolizuojantis viduramžių laikotarpis vaizduojamas neogotikos stilistika visoje patalpoje. Tarpukario laikotarpio kontekste šis interjeras reikšmingas tuo, kad labai apibendrintai atskleidžia, kokiomis formomis perteikiamas viduramžių laikotarpis tautinio stiliaus ieškojimų kelyje. Architekto Jono Kovalskio parengtas šios reprezentacinės patalpos projektas kėlė abejonių, ar jis nėra kokios nors pilies interjero kopija, ar savo puošnumu atitinka Vytauto laikų kambarių įrengimą. Tačiau anot M. Songailos, J. Kovalskio projektas nebuvo nuotrauka kurio nors buvusio įrengimo, bet architekto autorinis kūrinys, taikant gotiškus motyvus. Gi dėl jo puošnumo bei rafinuotumo tvirtinta, kad jis yra palyginti paprastas ir

⁴⁵⁸ Dobužinskis, Nr. 24, op. cit., p. 554.

⁴⁵⁹ Ibid, p. 554.

kaip toks daugiausia atitinkąs Vytauto laikų Lietuvos kultūrą.⁴⁶⁰ Neogotikinėje stilistikoje buvo projektuojami baldai, mediniai sienų apdailos paneliai, židiny, bronzinės radiatorių uždengimo grotelės, sieniniai šviestuvai, pagaminti iš briedžių ragų, žiedinis bronzinis sietynas, kabantis virš stalo. Nors buvo įprasta ant sienos kabinti Vytauto portretą, Karininkų Ramovės įrangą prižiūrinti komisija nusprendė portreto nekabinti, o patalpos kampe pastatyti koplytėlę su Vytauto Didžiojo skulptūra.⁴⁶¹ Patalpoje buvo numatyti ir įgyvendinti Vytauto epochą vaizduojantys paveiksai, kurių tapyba patikėta dailininkui Jonui Mackevičiui (1872–1954).⁴⁶² Istorinių siužetų paveiksai buvo nutapyti ant faneros aliejiniiais dažais ir tvirtinami virš medinių neogotikinių sienos panelių. Jie, kaip ir visas patalpos interjeras, yra išlikę iki šių dienų.

Trečiojo dešimtmečio pradžioje Lietuvoje buvo sąmoningai vengiama naudoti gotikinius ornamentus, neva jie reprezentavo vokišką gotiką, tačiau baigiantis ketvirtajam dešimtmečiui požiūris į neogotiką pasikeitė. Vytauto seklyčios atvejais rodo, kaip viduramžių laikotarpio citata interjere tampa valstybės galios simboliu ir tautinio stiliaus elementu. Viduramžiai ir juos atitinkantis gotikos stilius simbolizavo Lietuvos nepriklausomybės istoriją ir valstybės galią.

Tautinis stilius buvo kuriamas ir naudojantis kaimo buities, tautodailės ir amatų tradicijomis. Tuo tikslu buvo atrenkami lietuvių tautai būdingi ornamentai, kaimiškų baldų formos ir tekstilė. 1933 metais P. Galaunė skelbė, kad lietuviai yra žemdirbių tauta, kuriai yra visiškai svetimas realizmas ir akademizmas, todėl būtent kaimiečio mentalitetui artimą liaudies meną bei mistines-religines tradicijas siūlė rinktis nacionalinio meno pagrindais.⁴⁶³ Architektas Aleksandras Gordevičius, kurdamas Karininkų Ramovės Prezidento kambario konkursinį projektą, slapyvardžiu

⁴⁶⁰ Lietuvos Karininkų Ramovės seniūnų tarybos ir valdybos posėdžių protokolai. 1934–1936 m. LCVA. F. 6, ap. 1, b. 11, l. 83.

⁴⁶¹ Ibid., l. 83.

⁴⁶² Dobkevičius, Kazimieras. Restauratoriai Kauno Karininkų Ramovėje. Vytauto Didžiojo menėje atgyja Jono Mackevičiaus paveiksai. In: *XXI amžius*. Nr. 92, 2005, p. 9.: „Gyvendamas Petrapilyje, Mackevičius priklausė tuo metu pagarsėjusiai Rusijos dailininkų grupei „Peredvižniki“. Artėjant Romanovų dinastijos trijų šimtų metų jubiliejui, Mackevičius nutapė caro Nikolajaus II portretą, kuris paties caro buvo pripažintas geriausiu ir leista jį spausdinti jubiliejiniuose leidiniuose. Šis konkursas išgarsino dailininką. Tad jis jau tais laikais turėjo galimybę dažnai išvykti į užsienį. Lankėsi įvairiose Europos valstybėse, Mažosiose Azijoje, Palestinoje, Egipte ir kitur. 1907 m. Mackevičius dalyvavo pirmojoje lietuvių dailininkų parodoje Vilniuje, o vėliau įstojo į Lietuvių dailės draugiją. Ilgą laiką, 1914–1929 metais, gyveno Kaprio saloje, Italijoje. 1926 metais buvo surengtos jo kūrinių parodos Kaune ir kituose miestuose. Mackevičius iki 1940 metų ėjo Meno mokyklos mokytojo pareigas, dėstė akvarelę ir piešimą. Per tą laiką dalyvavo dailės parodose Lietuvoje ir užsienyje. Buvo vienas iš Lietuvos dailininkų draugijos steigėjų. 1938 metais apdovanotas DLK Gedimino III laipsnio ordinu. Mackevičius buvo tradicinio akademinio realizmo atstovas, linkęs į romantizmą. Didelio formato istoriniuose paveiksluose, tapytuose Kauno Vytauto Didžiojo karo muziejui, – „Lietuvių kariuomenė žygiuoja į Vilnių“, „Kunigas A. Mackevičius šventina 1863 m. sukilėlių vėliavas“, „Vytautas Didysis Naugardo žemėje“, „Vytautas Didysis ties Juodąja jūra“, „Lucko suvažiavimas“ ir kt., – Mackevičius labai rūpestingai perteikia istorinių įvykių dvasingumą, nuotaikas, tipažus, spalvų koloritą. Istorinei temai skirti paveiksai itin įtaigūs, kompaktiški, svarbi istorinė tiesa. 1944 metais dailininkas pasitraukė į Vakarų ir apsigyveno Šveicarijoje, Roveredo kantone.

⁴⁶³ Galaunė, Paulius. Faktai ir idėjos. Trečiasis Naujosios Romuvos klubo posėdis: P. Galaunės paskaita „Lietuvių tautos dvasia mūsų mene“. In: *Naujoji Romuva*. Nr. 145, 1933, p. 810.

„Anga“, ⁴⁶⁴ tiesiogiai mėgdžiojo Lietuvos kaimo sodybos apdailą, baldus, medžiagiškumą, dekorą, spalvas net ir niūrią nuotaiką (110 il.). Tačiau šis projektas buvo įvertintas kaip „neturtingas“. Konkurso sąlygose buvo reikalaujama, kad kambarys atrodytų turtingai, rimtai ir įspūdingai, „pageidaujamas spalvų derinimas kuo ramiausias, o langams uždangalai – iš vietinių tautiškų audinių“⁴⁶⁵. Tai, kad projektas „Anga“ buvo atmestas, rodo, jog tiesmukas sekimas etniniu stiliumi buvo nepriimtinas tautinio stiliaus kūrimui. Sekdami liaudies meno ir amatų formomis, profesionalūs menininkai stengėsi atkartoti liaudies menams būdingą primityvumą, tačiau jas laisvai perdirbdavo ir interpretuodavo. To reikalavo ir tautinio stiliaus ideologai. Antanas Gudaitis, kūręs tautinio stiliaus interjerą lietuviškam Pitsburgo universiteto kambariui, prisiminė, jog autentiškas liaudiškumas turėjo būti perdirbtas: „Langus uždangščiau vitražu, bet ne spalvotu, o tik grafišku – panaudojau supjaustytos kryžių saulutės ornamentą, šviestuvai – kandeliabrai; radiatorius pridengiau varinėmis grotelėmis. Viena salės siena – lenta, kuri užsidarydavo, ant jos buvo išpiešti skrynių motyvai. Kita siena – paveikslas. Pasiūliau triptiką, primityvų, kiek panašų į darytą 1937 m. Paryžiaus pasaulinei parodai. Vienoj triptiko pusėj dievdirbys, kitoje – verpėja, o viduryje krivaitis po ažuolu kursto ugnį (kaip Čiurlionio aukuras).“⁴⁶⁶ (111 il.) Tarpukario menininkai buvo įsitikinę, jog kaimo gyvenimo siužetų, etninės ornamentikos rinkimas buvo būtinas kaip medžiaga ir įkvėpimo šaltinis tautinio stiliaus kūrimui: „Ornamentikos rinkimas mums yra būtinas keliais atžvilgiais: reikia apsaugoti nuo pražūties tuos motyvus, kuriais lietuvių tauta yra amžiais išlaikiusi savo skonį, savo pasaulio per formą ir spalvą supratimą ir tuo pačiu savo kultūrą; turėti medžiagos plastikų kuriamajam darbui ir per savo ornamentikos populiarinimą kovoti su svetimos kultūros įtakomis.“⁴⁶⁷ Tarpukariu intensyviai rinktas liaudies menas, etnografiniai objektai bei su jais susiję liaudies pasakojimai. Įvairios saulutės, eglutės, tulpelės, lelijos, zigzagai, trikampiukai, paukšteliai, arkliukai buvo populiarūs ne tik Lietuvoje, bet ir kaimyninių bei tolimesnių kraštų kaimo gyventojų buities ir architektūros puošyboje. Pavyzdžiui, lietuvių naudoti ornamentai rasti taip pat ir lenkų liaudies baldų rinkiniuose.⁴⁶⁸ Saulute, zigzagais ir trikampiukais dekoruojamos latvių verpstės bei kiti butyje naudojami daiktai.⁴⁶⁹ Šiais ornamentais buvo išraižomi ukrainiečių medinės skrynutės, lentynėlės, kėdės ir stalai.⁴⁷⁰

⁴⁶⁴ Projekto „Anga“ autorystė nustatyta, remiantis *Lietuvos Karininkų Ramovės reprezentaciniuose rūmuose Prezidento kambariui įrengti konkurso ir projektavimo byla*. 1936 m. LCVA. F. 6, ap. 1, b. 39. l. 14.

⁴⁶⁵ *Ibid.*, l. 2.

⁴⁶⁶ Gudaitis, Antanas. *Pasakojimas apie Pitsburgo (JAV) universiteto lietuvišką kambarį*. Rankraštis, 1983 m. Antano Gudaičio šeimos archyvas: Kambario įranga ir apstatymas buvo įgyvendinti pagal Antano Gudaičio projektą. 1983 m. dailininkas gavo žinią, jog apie 1970 m. kambario interjeras buvo pakeistas.

⁴⁶⁷ Vienožinskis, op. cit., p. 20.

⁴⁶⁸ Reinfuss, Roman. *Meblarstwo Ludowe w Polsce*. Warszawa: Polska Akademia Nauk. 1977.

⁴⁶⁹ Celms, Valdis. *Baltų raštai ir ženklai: baltų pasaulio modelis, struktūra, vaizdiniai, simboliai* / Iš latvių kalbos vertė D. E. Irbytė. Vilnius: Mintis, 2010, p. 234.

⁴⁷⁰ Захарчук-Чугай, Раиса Владимировна. *Семья Шкрыльков* [Альбом], Киев: Мистецтво, 1979, ил. 13–30.

1936 metais vykusio Prezidento kambario įrengimo Karininkų Ramovėje istorija atskleidžia galutinai susiformavusią, taip vadintą „modernišką“, tautinio stiliaus sampratą (112 il.). Siekta Prezidento kabinetą įrengti „moderniškame stiliuje, suteikiant jam kiek tai galima lietuvišką charakterį.“⁴⁷¹ Komisijos narių buvo vieningai nuspręsta, jog kambariui „lietuvišką charakterį“ reikia formuoti, naudojant kaimiškų durų, langų, baldų, audinių, apšvietimo motyvus, kambario įrengimui naudoti vietines vertingas medžiagas, tokias kaip natūralų arba „juoda“ ažuola, beržą, klevą ir kitą vietinę medieną. Lietuvišką charakterį turėjo suteikti lietuviški audiniai ir kilimai, marginti tautiškais raštais, langų užuolaidos privalėjo būti gaminamos iš vietinių audinių, lino ir vilnos, spalvų derinimas pageidaujamas „kuo ramiausias“, o bendras siekis buvo, kad „tautiniame stiliuje įrengtas kambarys atrodytų turtinai, rimtai ir išpūdingai“⁴⁷². Turtingumo ir išpūdingumo reikalavimus diktavo pasaulyje paplitusi *art deco* samprata. Kuriant tautinio stiliaus interjerą buvo įprasta perfrazuoti kaimiškų baldų formas, juos gaminti laikantis aukštos kokybės ir profesionalumo reikalavimų. Aukštos kokybės reikalavimas galiojo ne tik medienos gaminiams, bet ir tekstilei. Specialiai tautinio stiliaus interjerams buvo rankomis audžiami vienetiniai kokybiški lininiai ir vilnoniai kilimai, gobelenai, baldų apmušalai, užtiesalai, užuolaidos. Tekstilė buvo naudojama ne tik Lietuvoje, bet ir eksportuojama į kitas šalis.

Tautinis stilius tarpukario Lietuvos interjeruose kurtas panašiai kaip ir Skandinavijos kraštuose⁴⁷³. Tai liudija Žemės ūkio ministerijoje sukaupta medžiaga.⁴⁷⁴ Aukštos kokybės vienetiniai arba ribotai tiražuojami tautinio stiliaus interjero elementai atitiko *art deco* reikalavimus. Perimti iš kaimo buitės, ištobulinti iki aukščiausios kokybės vienetiniai gaminiai atspindėjo ir *art deco* stilistiką. Preciziškai ir profesionaliai ištobulintos kaimiškoje buityje naudojamų daiktų formų ir ornamentų parafrazės buvo suvokiamos kaip tautinis stilius daugumoje kraštų.

Baroko citavimas tautiniame stiliuje nebuvo atsitiktinis. Barokas atitiko krašto gyventojų estetinį skonį. Kaip rašė P. Galaunė, „tų kopyltėlių barokinės architektūros lytys, kurių mes neaptinkame nė turtiniausių mūsų medinių bažnyčių išorinėj architektūroj, čia dvelkia tokiu paprastumu, rimtumu, kartu ir subtelingumu, kad baroko stilių Lietuvoje, tikrai, tenka laikyti suaugusiu ne tik su mūsų miestų mūro architektūra, bet ir su liaudies psichika.“⁴⁷⁵ Lietuvos gyventojų polinkį barokui liudijo liaudies meno, ornamentų ir kaimiškų baldų pasirinkimas, primityvus sekimas barokinės stilistikos ornamentais bei formomis. 1934 metais P. Galaunė vėl

⁴⁷¹ Lietuvos Karininkų Ramovės seniūnų tarybos ir valdybos posėdžių protokolai. 1934–1936 m. LCVA. F. 6, ap. 1, b. 11, l. 53.

⁴⁷² Ibid, l. 57.

⁴⁷³ Svinhufvud, op. cit., p. 48-64.

⁴⁷⁴ Žemės ūkio Rūmų bibliotekos knyga apie Švedijos liaudies meno ir amatų išdirbinių sąjungos parodas. 1930 m. LNB RS. PR 1212-40.

⁴⁷⁵ Galaunė, Paulius. Lietuvos liaudies menas. Jo meninių formų plėtojimosi pagrindai. 1930 m. Vilnius: Mokslas, 1988, p. 137.

rašė: „tokia buvo tautos psichika: vartoti kokią nori formą, bile kad tik ji būtų iškalbinga, imponuojanti. [...] Sakoma, Vilnius – baroko miestas. Toksai pat miestas ir Kaunas. [...] Ne Vilnius baroko miestas, bet visa Lietuva „barokinė“. Šis jėzuitų, Pacų, Katkių, Valavičių iš Italijos atneštas menas tapo viena žymiausių Lietuvos savybių. Jeigu meno stilistinėms savybėms lemta būtų antrą kartą gyventi, neabejoju, kad Lietuva su pamėgimu imtų „barokizuotis“.⁴⁷⁶ Tarpukario Lietuvos gyventojų potraukis baroko formoms kildinamas iš liaudies meno dirbinių. Lietuviškas baroko supratimas skyrėsi nuo vakarietiškojo. Lietuviai baroko stilių tapatino su solidumu ir sakralumu. Tuo tarpu Vakarų Europoje barokas buvo laikomas dinamišku, buržuaziniu stiliumi. Trečiajame dešimtmetyje nauja baroko atmaina – neobarokas – dominavo prabanguose, reprezentaciniuose buržuaziniuose ir inteligentijos interjeruose Hamburge, Berlyne, Miunchene, Vienoje.⁴⁷⁷ Neatsitiktinai po interjerų projektavimo praktikos Berlyne, V. Dubeneckis neobarokines citatas pradėjo naudoti savo projektuose, lietuviško tautinio stiliaus kūrime.⁴⁷⁸ Barokinių citatų įterpimas į lietuvišką tautinį stilių turėjo simbolizuoti katalikišką Vakarų Europos kultūrą, turtingumą bei solidumą. Greta baroko lietuvių liaudies kopytėlėse, medinių kaimo bažnyčių altoriuose dažnas buvo gotikinių architektūros formų atkartojimas, tačiau Lietuvoje neogotika nebuvo tokia populiari kaip Lenkijoje, kuri neogotiką laikė katalikybės ir lenkiškumo simboliu.⁴⁷⁹

Tautinio stiliaus vystymuisi svarbios buvo ir Rytų kultūros. Viena vertus, orientalizmas tarpukario Lietuvos interjere atsirado iš kultūrologinių paskatų kaupti kolektyvinės atminties artefaktus, kita vertus, jis buvo vakarietiško *art deco* stiliaus dalis, todėl interjere reiškiasi kartu su šiuo stiliumi.

Populiariausios orientalizmo detalės buvo jau minėti ant sienų kabinami kilimai, pagalvės, žemi odiniai pufai, kutais apsiūti minkšti baldai, širmos, ažūrinės medinės pertvaros, būdingos maurų interjerams (113-115 il.). Populiarūs buvo ir šviestuvai, porceliano vazos bei kiti iš Rytų kraštų atvežti daiktai ir meno kūriniai. Atsigręžiant į Rytus, ieškota naujų idėjų tautinei savimonei ir tautiniam tapatumui. Lietuvoje populiariausia buvo Indijos kultūra, kadangi ją aktyviai propagavo ryškios tarpukario asmenybės, iš kurių svarbiausia – rašytojas Vydūnas⁴⁸⁰. Anot Vaclovo Bagdonavičiaus, Indijos kultūroje idėjų sėmėsi ir Mikalojus Konstantinas Čiurlionis (1875–1911), ir poetas Jurgis Baltrušaitis (1873–1944), ir rašytojas Vincas Krėvė (1882–1954). Visi jie „buvo tautinio meno kūrėjai, atkakliai ieškoję tautos dvasią atskleidžiančios meninės ir

⁴⁷⁶ Galaunė, Paulius. Kauno bažnyčios. In: *Lietuvos aidas*. Nr. 69, 1934, p. 9.

⁴⁷⁷ Koch, Alexander. *Handbuch Neuzeitlicher Wohnungskultur*. Darmstadt. 1920.

⁴⁷⁸ *Lietuvos atstovybių Romoje ir Paryžiuje liudijimai – pažymėjimai apie V. Dubeneckio profesines stažuotes užsienyje. 1919–1931 m.* KAA. F. 156, ap.1, b. 34: Vokietijoje populiariu atsigręžimą į baroko stilių pastebėjo ir V. Dubeneckis, dirbdamas architektu Berlyno baldų fabrikuose 1920 m.

Pavyzdžiai iš architektūros žurnalų, interjerų bei reklamos prospektų vokiečių kalba. KAA. F. 156, ap. 1, b. 51: Dubeneckio surinktos Vokietijos interjerų fotografijos liudija apie vidurinio sluoksnio Vokietijos gyventojų pomėgi neobarokui, ypatingai privačiose gyvenamose patalpose.

⁴⁷⁹ Krassowski, op., cit., s. 76.

⁴⁸⁰ Vydūnas. Raštai, T. 3: *Filosofijos eseistika ir publicistika* / Parengė V. Bagdonavičius. Vilnius: Mintis. 1992.

intelektinės raiškos būdų.⁴⁸¹ Orientuojamasi buvo ne tik į Indijos šalių regioną, bet į visus kitus egzotiškus kraštus – Egiptą, Tunisą, Pietų Afriką, Kiniją, Japoniją ir t. t. Rytų ir Vakarų kultūrų sintezė atsispindėjo ir valstybinių reprezentacinių patalpų interjeruose. Rytietiškais motyvais papildytas tautinis stilius buvo populiarus gyvenamosiose patalpose, nes atitiko gyventojų pasaulėžiūrą, gyvenimo būdą. Juos mėgo kolekcininkai, vidurinio ir žemesniojo sluoksnio gyventojai. Tačiau pastarųjų namuose tam tikri daiktų, spalvų ir formų deriniai būdavo tiesiog kartotiniai ir stereotipiniai,⁴⁸² dažnai komplektuojami neprofesionaliai. Skirtingai nei privatiems namams, visuomeniniam, reprezentaciniam interjerui buvo keliami labai aukšti tautinio stiliaus reikalavimai, tačiau jie buvo sunkiai įgyvendinami dėl riboto valstybės biudžeto.

Pradinė orientalizmo tradicija Lietuvoje turėjo sąsajas su krikščionybės istorija ir apsiribojo daugiausia Biblijoje minimais kraštais. Tarpukariu egzotiškų regionų sąrašas gerokai išsiplėtė. Orientalinis stilius Lietuvoje, nežiūrint gilių šaknų, netapo savarankišku. Kartais orientalizmo epizodai patalpoje atitiko vakarietiškojo *art deco* stiliaus reikalavimus. Likusiais atvejais reiškėsi kaip viena iš tautinio stiliaus krypčių. Į Lietuvos tautinį stilių įtraukiamos orientalizmo formos, citatos ir objektai, kaip teorinės, filosofinės Rytų ir Vakarų sintezės idėjos pasekmė.

3.3. Tautinių mažumų interjero savitumai

Lietuva nuo seno buvo daugiatautė šalis. Tarpukariu paskelbti gyventojų surašymo duomenys teisingi tik iš dalies, nes dauguma Lietuvos atžvilgiu patriotiškai nusiteikusių kitataučių asmens tapatybės dokumentuose dažnai deklaruodavo lietuvių tautybę, ir toliau išlikdami judėjų, stačiatikių ar kitos konfesijos nariais. Tai liudija įrašai išlikusiose asmens pasų kortelėse.⁴⁸³ Daugeliui tarpukario Lietuvos miestų ir miestelių buvo būdinga etninė ir religinė įvairovė. Šiame poskyryje siekiama atskleisti tarpukariu gyvavusias skirtingas tautiškumo sampratos formas, kurias nulėmė bendruomenėse susiformavusios tradicijos, religija ir papročiai, analizuojama įvairių apeiginių objektų funkcija gyvenamosiose patalpose.

⁴⁸¹ Bagdonavičius, Vaclovas. Vydūnas: lietuviškasis neovedantizmo variantas. In: *Rytai Vakarai komparatyvistinės studijos*, T. 4 / Sud. A. Andrijauskas. 2005, p. 465. (464-477).

⁴⁸² Šatavičiūtė, Lijana. Tautinio stiliaus stereotipai tarpukario Lietuvos interjeruose. In: *Menotyra*. Nr. 3, Vilnius: Lietuvos Mokslų akademijos leidykla. 2002, p. 51-57.

⁴⁸³ KAA. F. 66 (Gyventojų tapatybės dokumentų fonde) saugomi tarpukario gyventojų tapatybės dokumentai, pasų kortelės leidžia pamatyti daugiatautį Lietuvos veidą. Šiame darbe aprašomos situacijos fragmentą atspindi KAA vykusi paroda *Tautinės mažumos Lietuvos laikinojoje sostinėje*, parodos org.: Nijolė Ambraškienė. Virtuali paroda [žiūrėta 2012-10-12]. Prieiga per internetą: http://www.archyvai.lt/kaa_virtualios-parodos/tautines-mazumos-laikinojoje-sostineje.html

Pagrindinės Lietuvos valstybėje gyvenusios mažumos buvo žydai, lenkai, rusai ir vokiečiai⁴⁸⁴. Lietuvos žydų namuose atsispindėjo judaizmo Mokymo tradicijos, sakralizuotas požiūris į ornamentiką ir daiktų puošybą; Lietuvos vokiečiai saugojo protestantizmo pažiūras į gyvenimą, lenkai puoselėjo katalikybę, siekė išsaugoti praėjusio amžiaus dvarų tradicijas ir namų dekoratyvumą; Lietuvos rusai vertino stačiatikių tradicijas bei romantizmo laikotarpiu užgimusio „rusiškojo stiliaus“ formas ir dekorą. Nors skirtingos tautos gyveno atskirus kultūrinius gyvenimus, visos bendrai įsiliejo į naujai kuriamo valstybingumo procesą, praturtindamos ir savo kultūrinės patirtis. Daugumą šių tautinių grupių siejo panaši romantizmo ir retrospektyvizmo samprata.

Tautinės mažumos į valstybės kūrimo darbą įsijungė dar iki nepriklausomybės paskelbimo, 1917 metais. Tų metų rudenį Vilniaus lietuvių konferencijoje buvo svarstoma Lietuvos politinė ateitis, jos santykiai su kitomis valstybėmis ir krašte gyvenančiomis „mažumomis“. Tautinėms mažumoms buvo garantuojamos kultūros teisės. Žymus politinis veikėjas Steponas Kairys kvietė Lietuvos mažumas įsijungti į bendrą valstybės atkūrimo darbą, būti vieningais.⁴⁸⁵

Tarpukario Lietuvoje tautinės mažumos dažniausiai gyveno miestuose ir mažuose miesteliuose. Kartais pusė miestelio gyventojų būdavo nelietuviai.⁴⁸⁶ Didžiausia etninė mažuma Lietuvos miesteliuose buvo žydai. Anot Odilės Suganas, jie buvo labai neturtingi ir, siekdami išsilaikyti, aktyviai prekiaavo su lietuviais valstiečiais.⁴⁸⁷ Šis socioekonominis aspektas suartino viename krašte gyvenančias tautas, iš dalies suvienodino estetinį skonį. Būsimi poskyriai apibūdins Lietuvos žydų, lenkų ir rusų interjero išvaizdą veikiančius etninius ir konfesinius veiksmus.

⁴⁸⁴ Atrodo, kad vokiečiai buvo labiausiai linę asimiliuoti su lietuviška tapatybe. Tai gali būti priežastis, kodėl medžiagos apie vokiečių interjero savitumus nebuvo aptikta. Panašios išvados savo tyrimuose priėjo ir istorikai: Jakubavičienė, Ingrida. Vokiečiai Lietuvos ūkyje XX a. 3–4 dešimtmečiais. In: *Lituanica*. T. 57. Nr. 4, 2011, p. 407-409: 1923 m. (dar be Klaipėdos krašto) Lietuvoje gyveno 29231 vokiečiai, 1,44 % visų gyventojų. Iš Lietuvos kilęs vokiečių istorikas Arthuras Hermannas rašė: „[...] prieškarinėje Lietuvoje vokiečiai niekur negyveno gausiai, išskyrus Šančius ir keletą dvarų. Jie gana anksti pradėjo net namuose kalbėti lietuviškai ir savo socialine padėtimi ne ką skyrėsi nuo lietuvių, nes buvo daugiausia ūkininkai ir amatininkai“. Nemaža dalis vokiečių buvo gerokai paveikti lietuvių kultūros – mat gyveno mišriose santuokose su lietuvių tautybės sutuoktiniais, [...] vokiečiai, atrodo, buvo besąlygiškai sutikę su savo statusu ir neturėjo nepagrįstų tautinių ambicijų.“

⁴⁸⁵ Atamukas, Solomonas. *Lietuvos žydų kelias*, Vilnius: Alma littera, 2007, p. 128-129.

⁴⁸⁶ Tarpukario (taip pat ankstesnių laikotarpių) Lietuvos miestų ir miestelių gyventojų surašymo statistiniai duomenys, atspindintys Lietuvos žydų tautybės gyventojų kiekį, pateikiami leidinyje: *Sinagogues in Lithuania*. Katalogas. T. 1. A–M / Sud.: G. Mickūnaitė, V. Levin. Vilnius: VDA, 2010; *Sinagogues in Lithuania*. Katalogas. T. 2. N–Ž / Sud.: G. Mickūnaitė, V. Levin. Vilnius: VDA leidykla, 2012.

⁴⁸⁷ Suganas, Odilė. Kasdieninis miestas ir štetlas. In: *Lietuvos žydai 1918–1940. Prarasto pasaulio aidas* / Sud.: Y. Plasseraud, H. Minczeles, 2000, p. 89, (71-94): „Dauguma štetlų gyventojų paskendę beviltiškame skurde, vis daugiau jų virsta keliaujančiais prekijais, turgaus pardavėjais, siuvėjais, batsiuviais, mezgėjais, kirpėjais. Viso štetlo atrama yra sinagoga: pirmiausia – tai rabino autoritetas, bet ir šiaip visas gyvenimas sukasi apie ją. Turgaus dienos – tai mainų laikas, kai būtinybės verčiami susitinka žydai ir nežydai; žydai perka iš valstiečių jų ūkio produktus, o valstiečiai, lietuviai ir lenkai, išgyvoja iš žydų miestietiško dirbinių. Kiekvienas giria savo prekę, sukerta rankomis, sužino naujienas ir klausosi maises (istorijų). Norėdami pragyventi, žydai greta pagrindinio amato „imasi visko“. Atsitiktiniai darbai keičiasi priklausomai nuo metų laiko. Svarbiausias visų (jaunimo, senių, vyrų ir moterų) rūpestis yra išmaitinti šeimą. Paradoksalu ir neįtikėtina, tačiau žydai ir bajorai visiškai nebendruoja tarpusavyje, nors ir gyvena greta. [...] Nepaisant gyvenimo nestabilumo, atmosfera bendruomenėje yra šilta, draugiška ir linksma, ypač šabo ir kitomis švenčių dienomis. Bet čia trūksta privatumo, vėliau tai pradės slėgti jaunimą, smalsų ir nekantrų, svyruojantį tarp tradicijų ir moderniško.“

3.3.1. Lietuvos žydų interjeras

Ši potėmė – mėginimas rekonstruoti tarpukario Lietuvoje gyvenusių žydų interjerus. Didžiausia etninė mažuma Lietuvoje buvo žydai. Remiantis statistiniais duomenimis, Lietuvoje tarpukariu jų gyveno 7,5 %, laikinojoje sostinėje Kaune jie sudarė 30-40 % visų miesto gyventojų. Iš vienos pusės, Lietuvos žydų interjeras skyrėsi nuo lietuvių ar lenkų, iš kitos pusės, jis atspindėjo panašią tautiškumo sampratą kaip ir kitų tautų interjerai, t. y. rėmėsi kolektyvine atmintimi apie savo tautos ir gimtojo krašto praeitį.

Ilgus tūkstantmečius saugomos tradicijos ir apeigos, racionalumas, gebėjimas prisitaikyti prie aplinkos – šios pagrindinės žydų tautos savybės – veikė ir jų gyvenamąją aplinką. Lietuvos žydų pasaulėžiūra ir gyvenimo būdas atsispindėjo privačioje gyvenamojoje aplinkoje, kurią atskleidžia skurdi ikonografinė medžiaga. Ją sudaro Lietuvos muziejuose saugojami pavieniai interjero elementai, namų apyvokos daiktai, tekstilė, rankdarbiai, fotografijos, rašytiniai dokumentai, amžininkų atsiminimai apie išžudytus gyventojus ir jų išgrobstyto turto kontroversiškus likimus.⁴⁸⁸ 1996 m. Ugnė Karvelis perspėjo, kad „literatūros apie litvakų istoriją ir jų kilmę yra be galo daug, o kilę ginčai – nesuskaičiuojami.“⁴⁸⁹ Žinant bendruomenės ir joje gyvavusių tradicijų vieningumą, rekonstrukcijai naudojamas prototipo principas, kaip kolektyvinės kultūros vaizdinys.

Tiriant Lietuvos žydų gyvenamąsias ir visuomenines patalpas išryškėja judaizmo tradicijų svarba žydų gyvenimo būdui. Ši tradicija yra tapati ir nekintanti, o drauge ir daugialypė. Išsamus tradicijos suvokimas yra vienintelis raktas į sunaikintas ir pamirštas Lietuvos žydų gyvenamąsias bei visuomenines erdves. „Pagal tradicinę koncepciją, žydų tauta susiformavo ne etniniu ir ne politiniu pagrindu, bet pirmiausia dvasiniu. Juk ir Abraomas žydu tapo ne etniniu, o dvasiniu pagrindu.“⁴⁹⁰ Abraomo Sandora su Dievu ir Sinajaus Sandoros rezultatas – Tora – subūrė žydus į vieną tautą su bendrais protėviais, bendrais idealais ir kolektyvine atmintimi, kurios svarbą žydų pasaulėvokoje patvirtina ir visa vėlesnė religinė literatūra bei apeigos, kuriose dauguma maldų prasideda žodžiu „prisimink“. Lietuvos žydų dvasinio pasaulio tyrėjas Chaim Vital Drezdner'is akcentuoja Talmudą išmanančiam litvakui būdingą dvasinį pasaulį, logišką ir griežtą mąstymą,

⁴⁸⁸ Brandišauskas, Valentinas. Lietuvos žydų turto likimas Antrojo pasaulinio karo metais. In: *Žydų kultūros paveldas Lietuvoje*, Vilnius: Savastis, 2005, p. 21-58.

⁴⁸⁹ Karvelis, Ugnė. Įvairiautė Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kultūra, 1251–1772. In: *Lietuvos žydai 1918–1940. Prarasto pasaulio aidas* / Sud. Y. Plasseraud, H. Minczeles, Vilnius: Baltos lankos, 2000, p. 39-41: Pirmasis privilegijas žydams Lietuvoje suteikė Vytautas Didysis. Jų gyvenama teritorija buvo vadinama *Litvakija*, pagal dalies šių žemių gyventojų *litvakų* pavadinimą. Skirtingi autoriai vieningai teigia, jog šios virtualios šalies teritorija didžia dalimi sutampa su Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės to meto valdomis. Reikėtų atkreipti dėmesį, kad šiandien dalis autorių *litvako* terminą vartoja etnine prasme – tai žydų tautybės atstovas, kalbantis hebrajų ir / arba jidiš kalbomis, kilęs iš buvusios LDK teritorijos žemių.

⁴⁹⁰ Niunkaitė-Račiūnienė, Aistė. *Lietuvos žydų tradicinio meno ir simbolių pasaulis*. Vilnius: Valstybinis Vilniaus Gaono žydų muziejus, 2011, p. 24.

primindamas, jog „Tora yra ne vien studijų ir pažinimo objektas. Iš tikrųjų jo logiką, dvasią ir jausmus Tora, Talmudas ir rabinų raštai persmelkia taip stipriai, kad jo pasaulio vizija ir santykis su pasauliu giliai transformuojasi visais lygmenimis, įskaitant laiko, socialinių ir ekonominių santykių patirtį.“⁴⁹¹ Anot Ch. V. Drezdner'io, Talmudą studijuojančio elito kultūra Lietuvoje skyrėsi nuo liaudies kultūros, kuri čia suprantama kaip neturtingų ir mažai išsilavinusių žydų kasdienybės kultūra. Jo nuomone, jos abi viena kitą veikė ir viena nuo kitos priklausė – „galima būtų net sakyti, įtakojo viena kitą kalbinėje plotmėje, tačiau savo grynąja esme Talmudą studijuojančių Lite buvo autonominis vienetas, „kunigaikštystė“, turinti savitą kultūrą, institucijas, elgesio taisykles, vertybių skalę, mitus, legendas ir asmenybes.“⁴⁹² Odilės Suganas teigimu, tarpukario Kaunas buvo ypatingas rabinų ir talmudistų telkinys; jie buvo priešiški mistikai ir domėjosi pasaulietiniais mokslais, panašiai kaip Vilniaus Gaonas XVIII amžiaus pabaigoje.⁴⁹³

Dėl gyventojų socialinio nevienalytiškumo apibūdinti Lietuvos žydų gyvenamosios aplinkos ypatybės yra sudėtinga, tačiau, ištyrus archyvinę medžiagą, galima atpažinti racionalios pasaulėžiūros ir tradicionalizmo poveikį gyvenamajai aplinkai. Tarpukario Lietuvos žydams buvo artima Mozės Mendelsono (1729–1786) nuostata etnines tradicijas saugoti privačioje aplinkoje, jų viešai nedeklaruojant visuomeninėse erdvėse: „būti žydu namuose ir žmogumi gatvėje“.⁴⁹⁴ Šią nuostatą iliustruoja tyrimo metu rasti Moritzo Danieliaus Oppenheim'o (1800–1882) tapybos darbai, atspindintys XIX a. antrajai pusei būdingą Vokietijos žydų namų aplinką. Kuklus apstatymas baldais atitinka laikotarpiui charakteringą istorizmo kryptį, tuo tarpu išskirtinai žydų tautai būdingus bruožus simbolizuoja knygų gausa, ritualiniai daiktai ir įrangos elementai (116 il.). Oppenheim'o interjero žanro tapybos darbai atskleidžia, jog žydų gyvenamosioms patalpoms buvo būdinga knygų gausa ir su religinėmis šventėmis, apeigomis susiję interjero objektai: kabančios ir pastatomos šabatinės lempos, kidušinės taurės, rankų apsiplovimo ritualiniai indai, kartais prie valgomojo stalo specialiai tam įrengta vieta ir kiti kilnojami objektai. Greta ištikimybės tautos tradicijoms bei religinėms apeigoms, litvakams buvo būdingas lojalumas valstybei, kurioje gyvenama. Dar iki nepriklausomybės paskelbimo įvairiuose forumuose žydų visuomenės atstovai nedviprasmiškai pasisakydavo už Lietuvos valstybingumą, reiškė norą, kad Vilnius ir Vilniaus kraštas būtų neatskiriami jos dalis. Dovas Levin'as teigia, kad „pasibaigus Pirmajam pasauliniam karui, Lietuvos žydų bendruomenė (apie 7 procentai visų šalies gyventojų) aktyviai dalyvavo

⁴⁹¹ Drezdner, Chaim Vital. Meilė Talmudui. In: *Lietuvos žydai 1918–1940. Prarasto pasaulio aidas* / Sud.: Y. Plasseraud, H. Minczeles, Vilnius: Baltos lankos: 2000, p. 199.

⁴⁹² Drezdner, Ch., op. cit., p. 200-201.

⁴⁹³ Suganas, 2000, op. cit., p. 85.

⁴⁹⁴ Pasaulietinio ir sakralinio lygmens santykis, atsiradęs XIX a. pradžioje, įvairių autorių tekstuose minimas panašiai, tik skirtingais žodžiais, pvz.: „poreikis naudotis teise būti tiesiog žmogumi“. In: Niunkaitė-Račiūnienė, Aistė. *Lietuvos žydų tradicinio meno ir simbolių pasaulis*. Vilnius: VVGŽM, 2011, p. 83; Panašiai rašė Marcinas Vodzinskis apie Vilniuje gimusio žydų rašytojo, poeto žurnalisto Judo Leibos Gordono nuostatą: „Žydas būk namie, o gatvėje – žmogus“. In: Vodzinskis, Marcinas. Socialinis ir kultūrinis bendruomenės modernėjimas. In: *Žydai Lietuvoje. Istorija, kultūra, paveldas* / Sud.: L. Lempertienė; J. Šiaučiūnaitė-Verbickienė. Vilnius: R. Paknio leidykla, 2009, p. 131.

kovoje už nepriklausomybę. Pirmaisiais metais ji naudojosi lygiomis teisėmis ir net įstatymų garantuota švietimo ir kultūros autonomija. Buvo sukurta gera institucijų sistema, lėmusi nacionalinės kultūros, hebrajų ir jidiš kalbų suklestėjimą. Būtent todėl žydai vadino Lietuvą „Tremties Izraelio žeme“.⁴⁹⁵ Puoselėdami savo kultūrą Lietuvos žydai rūpinosi ir lietuviška kultūra, vaikai mokyklose mokėsi valstybinės kalbos⁴⁹⁶. Žydų laikraštis lietuvių kalba „Apžvalga“ aiškiai pasisakė už Lietuvos nepriklausomybę, lietuvių ir žydų tautų kultūrinį suartėjimą.⁴⁹⁷

Kultūrinis žydų gyvenimas Lietuvoje, ypač Kaune, buvo labai intensyvus. Kauno choralinėje sinagogoje veikė vienas iš nedaugelio šio regiono chorų, joje koncertuodavo Kipras Petrauskas ir kiti žinomi lietuvių solistai. Laisvės alėjoje, „Metropolio“ restorane, grojo garsios Hofmeklerių šeimos orkestras. Už lietuviškos muzikos ir lietuviškų liaudies dainų populiarinimą Moišė Hofmekleris 1932 metais buvo apdovanotas Gedimino ordinu.⁴⁹⁸ Litvakams Lietuva siejosi su istorinės Lietuvos teritorija. Jų sąmonėje rytinė Lietuvos siena sutapo su žydų „sėslumo ribos“ tikraja rytine riba. Į Lietuvos teritoriją įėjo ir Baltarusija. Čia XIX a. pabaigoje žydai sudarė 14,3%.⁴⁹⁹ Anot Solomono Atamuko, daug žydų šeimų turėjo giminių kaimyninėje Lenkijoje ir Baltarusijoje, jų prekybinė ir gamybinė veikla bei materialinio gyvenimo šaltiniai buvo glaudžiai susiję su tomis teritorijomis ir su Rusija.⁵⁰⁰

XIX a. pab.–XX a. pr. žydų inteligentiją veikė rusų kultūra. Gubernijos laikotarpiu atsiradęs istorizmas ir tarpukariu populiarus visuomeninėse ir gyvenamosiose žydų patalpose. Būdami lojalūs valstybei, kurioje gyveno, nepriklausomos Lietuvos žydai naudojo Lietuvos valstybinę atributiką. Parduotuvių ir biurų patalpas, vitrinas, savo gaminamų prekių pakuotes bei reklamas jie noriai dekoravo oficialiai pripažinto tautinio stiliaus elementais, lietuvybės simboliais ir ženklais. Galima teigti, jog Lietuvos žydų ir etninių lietuvių kolektyvinė atmintis apie Lietuvos valstybingumą sutapo. Iš čia buvo kilęs Vytauto Didžiojo asmenybės garbinimas, Lietuvos Didžiojo Kunigaikščio portretų atsiradimas Lietuvos žydų patalpose. Tiek žydai, tiek lietuviai turėjo bendrą pomėgį baroko stiliui, medžio drožiniams, siuvinėtiems rankdarbiams bei sudėtingo rašto popieriaus karpiniams.

Fotografijų su įvairių socialinių sluoksnių žydų interjeriais išliko nedaug. Preliminariai galima teigti, jog Lietuvos žydai mažai dėmesio kreipė gyvenamųjų patalpų grožiui, stilistikai ir puošybai. Panašiai liudija ir XX a. pradžioje publikuotas E. N. Frenko pastebėjimas, jog „žydai gana mažai galvojo apie savo gyvenamųjų būstų interjerą, bet širdingai rūpinosi „Dievo namų“

⁴⁹⁵ Levin, Dov. Bevilčiška kova. In: *Lietuvos žydai 1918–1940. Prarasto pasaulio aidas* / Sud.: Y. Plasseraud, H. Minczeles, Vilnius: Baltos lankos, 2000, p. 187.

⁴⁹⁶ Naujoji lietuvių kalbos programa žydų mokyklose. In: *Apžvalga*. Nr. 1, 1937, p. 3.

⁴⁹⁷ Mūsų tikslai. In: *Apžvalga*. Nr. 1, 1935, p. 1.

⁴⁹⁸ M. Hofmekleris – sukaktuvininkas. In: *Bangos*. Nr. 32, 1932, p. 820.

⁴⁹⁹ Atamukas, op. cit., p. 126.

⁵⁰⁰ *Ibid.*, p. 129.

gražinimu [...]“⁵⁰¹ Remtis vien išlikusiomis fotografijomis negalima, nes susidaro klaidinga nuostata, jog gyvenamojoje aplinkoje estetiškos nuostatos žydams neegzistavo. Anot A. Niunkaitės-Račiūnienės, šią nuomonę apie žydus formavo protestantiškoje Vokietijoje kilusi filosofo Georg'o Hegel'io (1770–1831) *nacionalinės dvasios* teorija, pagal kurią žydai buvo vadinami „Knygos tauta“, kuriai nepriimtini plastiniai menai, ir kurios „dvasia“ (Volksgeist) iš esmės yra neįgali bet kokioms dailės formoms, nes jai (Dvasiai) svetimas estetiškas jausmas.⁵⁰² Vizualų meną draudė ir Biblija. Antrasis Dekalogo įsakymas neleido kurti paveikslų ir jų garbinti.⁵⁰³ Daugelio tyrėtojų nuomone, būtent *Pakartoto Įstatymo Knygos* tekstas⁵⁰⁴ yra ankstyviausias dokumentas, davęs daugiausia pagrindo ir vėlesniais laikotarpiais Antrąjį įsakymą interpretuoti kaip griežtą visokių atvaizdų draudimą, kuris stipriai išsiskyrė tautos kolektyvinėje atmintyje. Nors tradiciškai žydų kultūroje atvaizdas niekada neturėjo tokio statuso kaip žodis ir nebuvo garbinimo objektas, iki šių dienų išlikęs Sarajevo Hagados – viduramžių Ispanijos žydų rankraštis, papuoštas ne tik augaliniais motyvais, bet ir sudėtingomis daugiafigūrėmis kompozicijomis, griaunantis stereotipą dėl žmogaus atvaizdų draudimo.⁵⁰⁵ Kaip teigia A. Niunkaitė-Račiūnienė, „atvaizdų draudimas pobiblinėje epochoje neišnyko visiškai ir visiems laikams – jis atsinaujindavo ir sustiprėdavo visada tais laikotarpiais, kai iškildavo stabmeldystės ar kitos religijos priėmimo grėsmė. Kartais vizualieji menai buvo ribojami įvairių atvaizdų draudimų, iš kurių dažniausias – žmogaus atvaizdo tabu.“⁵⁰⁶ Tarpukario interjerų fotografijos su žydų interjeriais Lietuvoje, Lenkijoje, Vokietijoje liudija, kad šių biblijinių ar vokiškojo romantizmo nuostatų vizualiųjų menų atžvilgiu nebuvo laikomasi. Pavyzdžiui, žydų gimnazijos Vilniuje gimnastikos salės interjeras buvo pagyvintas monumentaliais paveikslais su sportuojančių berniukų atvaizdais. Galinė salės siena buvo simetriškai dekoruota dviem paveikslais: viename vaizduojama per kartį šokančių berniukų grupė, antrame – ristele bėgantys jaunuoliai.⁵⁰⁷ Kauno žydų vaikų namų mokyklos sienos buvo papuoštos žemės ūkio darbų vaizdais⁵⁰⁸ (117 il.). Be pasaulietinių siužetų, Lietuvos žydų interjeruose būta įvairiomis technikomis atliktų daugiafigūrinių kompozicijų pagal Šventojo Rašto siužetus. Ypač mėgiama buvo

⁵⁰¹ Niunkaitė-Račiūnienė, op. cit., p. 169.

⁵⁰² Ibid, p. 41.

⁵⁰³ Dekalogas – dešimt Dievo įsakymų – paskelbtas Penkiaknygėje, Išėjimo Knygoje. Antrasis Dievo įsakymas skelbia: „Nedirbsi sau drožinio nei jokio paveikslas, panašaus į tai, kas yra aukštai danguje ir kas yra čia, žemėje, ir kas yra vandenyse po žeme. Jiems nesilenksi ir jų negarbinsi, nes aš VIEŠPATS, tavo Dievas, esu pavydus Dievas, skiriantis bausmę už tėvų kaltę vaikams – trečiajai ir ketvirtajai kartai tų, kurie mane atmeta, bet rodantis ištikimą meilę iki tūkstantosios kartos tiems, kurie mane myli ir laikosi mano įsakymų.“ Lietuviškas Šventojo Rašto vertimas In: *Šventasis Raštas*. Senąjį Tetamentą iš hebrajų, aramėjų ir graikų kalbų vertė A. Rubšys. Vilnius: Katalikų Pasaulio leidiniai, 2011, p. 156-157.

⁵⁰⁴ Pakartoto įstatymo Knyga. In: *Šventasis Raštas*. Senąjį Tetamentą iš hebrajų, aramėjų ir graikų kalbų vertė A. Rubšys. Vilnius: Katalikų Pasaulio leidiniai, 2011, p. 331-397.

⁵⁰⁵ Finci, Jacob. *The Sarajevo Haggadah*. Sarajevo: The National Museum of Bosnia and Herzegovina [žiūrėta 2013-12-12]. Prieiga per internetą: <http://haggadah.ba/?x=1>

⁵⁰⁶ Niunkaitė-Račiūnienė, op. cit., p. 51.

⁵⁰⁷ *Vilna. Poland. Boys in a group photograph with sports equipment*. Prewar. Yad Vashem. Nr. 4068/131.

⁵⁰⁸ *Kaunas 1924 m. Kauno žydų vaikų namų mokykloje*. VVGŽM. VŽMP. 1888 F 3.9.

išėjimo iš Egipto nelaisvės istorija. Mozės istorijos fragmentą iliustruojantis gobelenas kaboją žinomo rašytojo Davido Umru (Davido Liackovičiaus) šeimos namuose Butrimonyse⁵⁰⁹ (118 il.). Viešniuose gyvenusio gydytojo Geldfano namų svetainėje abipus puošnaus neobarokinių formų bufeto kaboją gamtos tyrumą ir ramybę simbolizuojantys peizažai, kambario interjerą puošė laikotarpiui būdingos sentimentalios balto porceliano šokančių mergaičių ir sėdinčių vaikų figūrėlės⁵¹⁰ (119 il.). Žydų tautai svarbius istorinius siužetus iliustruojančios daugiafigūrės kompozicijos architektūrinių peizažų fone aptinkamos ir kituose litvakų namuose,⁵¹¹ greičiausiai jų būta ir sinagogose. 1933 metais Natanas Grinblatas rašė: „Kiek man teko sužinoti iš senų žydų, Vilijampolės senoj sinagogoj buvo vaizdinga tapyba, kuri buvo gaisro sunaikinta prieš 45 metus. Be ornamentų, ten buvo nupieštos ir lubos. Visi tie piešiniai vaizdavo Palestinos gyvenimo scenas. Atvaizduota, kaip žydai švenčia „priebrendusių vaisių aukavimą“, kaip žydų būreliai eina į Šventovę, įvairūs Šventovės indai ir t. t.“⁵¹² Kasdienėje žydų aplinkoje buvo populiarūs gamtos ir augaliniai motyvai. Pomėgį sudėtingoms augalinėms ir zoomorfinėms kompozicijoms geriausiai liudija tradiciniai žydų liaudies karpiniai. Sudėtingų, dinamiškų kompozicijų meninę vertę sustiprina preciziška smulkių detalių polichromija.⁵¹³ Žydų estetiniam skoniui būdingą polichromiją iliustruoja ir iki šiol išlikę medžio drožiniai, skulptūrinės ir bareljefinės formos, kurių meninę raišką lėmė religinis turinys. 1941 metais P. Galaunės dėka buvo išgelbėti unikalios XX a. trečiajame dešimtmetyje sukurtos daugiafigūrės erdvinės kompozicijos „Karaliaus Saliamono sostas“ likučiai. Kelmėje gyvenusio liaudies menininko Aarono Chaito kūrinys priminė rūmų maketą, kurį sudarė daugybė drožinių ir interjero detalių. Jame buvo išdrožinėta daugiau nei du šimtai rūbais vilkinčių žmogaus figūrėlių. Šios didingos kompozicijos likučiai šiuo metu eksponuojami VVGŽM⁵¹⁴. Bareljefinės vynuogių ir egzotiškų vaisių girliandos polichromijos būta ir neobarokinių formų veidrodžio rėmuose, kurie sovietmečiu naujųjų šeiminių perdažyti monochromiška aukso spalva.⁵¹⁵

Išlikę Lietuvos tradicinio žydų meno pavyzdžiai leidžia nustatyti formų ir siluetų polichromiją, kontrastingų spalvų derinimo estetiką, religines ir simbolines vaizdų prasmes. Tradiciniuose žydų interjeruose sutinkama: sienų, lubų tapyba, gobelenai, paveikslai, popieriaus karpiniai, tapetai, dekoruoti su šiais simboliais bei vaizdais – augalai ir Rojaus sodas, architektūriniai Jeruzalės, Raudų sienos ir Šventyklos motyvai, Raudų siena, laivų ir traukinio

⁵⁰⁹ Suganas, Odilė. *Atminties mozaika*. (iš prancūzų kalbos vertė Ona Rima Meškutė: *Mosaïque ou reconstitution d'une memoire*, Paris: 2000) Vilnius: VVGŽM, 2007, p. 50.

⁵¹⁰ *Gydytojo Geldfano šeimos portretas svetainėje. Viešniai*. Fotografija. VVGŽM. VŽM 2215. F553 F1.384. F1.385.

⁵¹¹ *Nežinomų asmenų portretai. Rasta Vilniaus arba Kauno geto teritorijoje*. VVGŽM. VŽMP 4945/7 F1.1247.

⁵¹² Grinblatas, Natanas. *Tapyba žydų sinagogose*. Seminaro darbas. Mašinraštis, APGN, R-1501, 1933, p. 9.

⁵¹³ Frankel, Giza, *The Art of the Jewish Paper-cut*. Israel: Modan, 1982.

⁵¹⁴ *Dingęs pasaulis. Lietuvos žydų tradicinio meno atgarsiai*. Nuolatinė ekspozicija VVGŽM. Ekspozicijos sud.: A. Niunkaitė-Račiūnienė.

⁵¹⁵ Antikvariatas *12 kėdžių*. Kaunas. 2013, rugpjūtis.

vaizdai, poriniai Saliamono šventyklos stulpai (Jachinas ir Bozas), Vartai, muzikos instrumentai, menora, Sandoros plokštės, Laiminantys delnai, Karūna, Heksagrama – Dovydo žvaigždė. Karpiniuose, gobelenuose, namų tekstilės siuvinėjimuose vaizduojamas žydiškas bestiarijus (zodiako ratas, fantastinės būtybės, mistiniai gyvūnai, leviatanas – mitinė jūrų pabaisa, piktosios dvasios simbolis, vaizduojamas į apskritimą susisukusios, kartais uodegą išikandusios žuvies pavidalu, mitinis paukštis cicas, realūs egzotiniai gyvūnai – liūtas, kupranugaris, dramblys, beždžionė, begemotas; vietiniai gyvūnai – voveraitė, meška, jautis, ožys ir t. t.), paukščiai ir sielos (erelis, balandis, povas, kalakutas, gaidys ir t. t.). Bestiarijaus personažai mėgiami ir liaudies menininkų drožiniuose.

Šauningai atrinkti, tarpusavyje komponuojami ir įvairiai derinami religiniai simboliai daugiausia naudoti sinagogų vidaus dekoravimui, apeigų aksesuarų puošybai. Pasaulietiniuose interjeruose jie taikomi sienų tapyboje, dekoru juostose, koklių dekore, gobelenuose, siuvinėjimų raštuose ir t. t. Pavyzdžiui, vienoje juostoje ritmiškai atsikartojantys menoros, karūnos ir Dovydo žvaigždės motyvai randami trafaretiškai tapyti ant sienos Montvilos baldų parodos stende, secesijai būdinga kambario dekoravimo stilistika.⁵¹⁶ Dovydo žvaigždė, įkomponuota apskritime, įprastai piešiama patalpos lubų centre, kur tvirtinamas pagrindinis patalpos šviestuvas arba puošnus sietynas. Retesniais atvejais – reprezentacinėse, visuomeninėse patalpose – aplink Dovydo žvaigždę formuojamas paslėptas lubų apšvietimas, kas būdinga *art deco* stilistikai.

Skirtingai nuo lietuvių, rusų ar lenkų, žydai nemėgdžijo sakralinių erdvių puošnumo savo namuose. Kaip teigia Mordechajus Zalkinas, litvakas ištikimas paprastumui: „išvaizda, namai, kalbėjimo maniera, visa elgsena bylojo apie litvako kuklumą.“⁵¹⁷ Žydų gyvenamosiose patalpose susilieja kolektyvinės atminties, racionalumo ir lojalumo Lietuvos valstybei apraiškos. Bendruomenės kolektyvinę atmintį liudija namuose ir biuruose ant sienų kabinami tapyti ar fotografuoti portretai, skirti konkrečius žmogaus pagerbimui. Dovidas Katz'as, rašydamas apie litvakų dailininko Yehudos Pen'o (1854–1937) nutapyto interjero detales, pastebėjo: „Paveikslas ant sienos (dešinėje pusėje) yra vienas iš tradicinių Vilniaus Gaono atvaizdų. [...] Portretas jam iš kairės, matomai, Moses Montefiore (1784–1885), žinomo Britanijos žydų lyderio, filantropo ir viso pasaulio žydų užtarėjo krizių metu. Jo portretas pradėtas kabinti ant sienų žydų namuose po jo žinomo vizito į Rusiją 1846 m., kuomet šis įkalbinėjo carą į krašto žydus žiūrėti humaniškiau. Jis nuveikė daug gerų darbų, kad pagerinti visame Pasaulyje persekiojamos žydų tautos padėtį ir tapo

⁵¹⁶ Juozapo Montvilos baldų paroda Pranciškonų vienuolyno pastate. Vilnius. Fotografija: Leonas Butkovskis. 1909 m. LDM. Inv. Nr. Fi-77.

⁵¹⁷ Mordechai, Zalkinas. Litvakai. In: *Žydai Lietuvoje. Istorija, kultūra, paveldas*. Sud.: L. Lempertienė, J. Šiaučiūnaitė-Verbickienė. Vilnius: R. Paknio leidykla, 2009, p. 154.

legendine asmenybe.⁵¹⁸ Be rabinų portretų ant sienų paprastai būdavo kabinamos šeimos narių fotografijos. Būta atveju, kai buvo kabinamas stilizuotas Vytauto Didžiojo atvaizdas – jo asmenybė buvo tapusi teisingo valdovo simboliu Lietuvos žydų kolektyvinėje atmintyje.⁵¹⁹ Visuomeninėse patalpose atsiradavo ir Antano Smetonos portretai. Mat žydų spaudoje ir literatūroje Smetona buvo apibūdinamas kaip „nepaprastai tolerantiškas lietuvių politinis veikėjas“. Dėl to kartais lietuvių radikalai A. Smetoną vadindavo „Žydų karaliumi“.⁵²⁰ Be žydų tautai nusipelnusių asmenų portretų populiarūs buvo ir kiti kolektyvinės atminties atvaizdai: išėjimą iš Egipto žemės simbolizuojantys peizažai su palmėmis, kupranugariais, Jeruzalės bei kitų Pažadėtosios Žemės miestų vaizdai, žinomų žydų dailininkų paveikslų reprodukcijos, gobelenai, kilimėliai su įvairiais paukščiais, elniais. Pastarieji būdavo komponuojami virš sofų, lovų ir suolų, kaip ir daugumos to meto lietuvių namuose.

Svarbus Lietuvos žydo bruožas – racionalumas. Su šia savybe buvo susijęs ir ypatingas požiūris į mokslą bei švietimą. Anot M. Zalkino, ir mokytam, ir menkai išsilavinusiam litvakui mokslas buvo neatskiriama gyvenimo dalis. Studijų ir mokslo žinių garbinimą simbolizavo jau minėti ant sienų kabinami žydų tautos išminčių, rabinų, mokytojų portretai. Gyvenamuosiuose interjeruose dažnai dominuodavo gausi namų biblioteka, patogiai ir jaukiai įrengta darbo vieta, kurioje stovėdavo rašomasis stalas, kartais ir piupitras knygoms skaityti stovint. Sakralizuotas požiūris į studijas reiškesi per racionaliai apgalvotą patalpos apstatymą specialiais kabinetiniais baldais, taip pat ant sienų kabinamais paveikslais ar jų reprodukcijomis su įvairaus amžiaus vyrų, studijuojančių knygas, atvaizdais. Tokį požiūrį į studijas atskleidžia XIX a. pabaigoje tapytas J. Kaufman'o paveikslas „Egzaminas“. Šis atvaizdas simbolizuoja visuotiną, privalomą berniukų mokymą, organizuojamą pagal Talmude išdėstytą principą.⁵²¹ Šio žinomo paveikslo reprodukcijos

⁵¹⁸ Katz, Dovid. *Lithuanian Jewish Culture*. Vilnius: Baltos lankos, 2010, p. 346-347. Vertimas iš anglų kalbos: L. Preišegalavičienė.

⁵¹⁹ Skirtingų autorių nuomone Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje žydų padėtis buvo ne tokia komplikauta kaip daugelyje Europos šalių. Visa eilė geopolitinių, ekonominių, socialinių ir žmogiškųjų santykių buvo subrandinę gan palankias sąlygas žydų bendruomenei įsikurti LDK.

Karvelis, Ugnė. Įvairiautė Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kultūra, 1251–1772: „Etninė Lietuva tesudarė dešimtą dalį imperijos, kuri buvo retai apgyvendinta, etniniu, kultūriniu bei religiniu atžvilgiu marga, kurią didieji kunigaikščiai tik valdė, nemėgindami nei kolonizuoti, nei asimiliuoti; todėl skirtumai čia buvo suvokiami kaip normalus reiškinys, o ne grėsmė, viešpatavo tolerancijos dvasia, kas tais laikais buvo reta. Pritapti šioje valstybėje atvykėliams padėjo valdovų siekis pagreitinti ekonomikos, prekybos ir miestų vystymąsi, religija, kuriai svetimas prozelitizmas, visuomenė su negriežta hierarchija. Vytautas Didysis, ypatingų užmojų valstybės valdovas, sukūrė teisingas nuostatas, garantavusias žydams veiklos laisvę ir saugumą. In: *Lietuvos žydai 1918–1940. Prarasto pasaulio aidas* / Sud.: Y. Plasseraud, H. Minczeles, Vilnius: Baltos lankos, 2000, p. 39.

⁵²⁰ Eidintas, Alfonsas. *Antanas Smetona ir jo aplinka*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2012, p. 324.

⁵²¹ NČDM. J. Kaufmano paveiksle vaizduojama, kaip egzaminuojamas maždaug penkerių metų amžiaus berniukas. In: Niunkaitė-Račiūnienė, op. cit., p. 70-71: „Visuotinis privalomas berniukų mokymas, organizuotas pagal Talmude išdėstytą principą, Lietuvos žydų bendruomenėje apėmė kelias pakopas: pirmoji – *chederis* (hebr. *kambarys*), kur trejų–penkerių metų berniukai mokomi Toros (Šventraščio) su Raši komentarais; antroji – *cheder Mišna*, kurioje nuo dešimties metų berniukai tęsia mokslus, studijuoja Mišną ir Gemarą. Šios studijos buvo privalomos. Kita, aukščiausia studijų pakopa – *ješiva* (hebr. *posėdis*) – buvo neprivaloma ir nemokama, joje studijavo visi norintieji. Trumpai *ješivų* būtų galima apibūdinti daugiau kaip Toros, t. y. viso judaizmo Mokymo, studijavimo procesą nei formalų institutą. Į *ješivas* jaunuoliai stodavo ne iš kokių nors pragmatinių paskatų, bet siekdami išpildyti svarbiausią judaizmo priesaką –

būdavo kabinamos ant sienų kabinete, namų bibliotekoje ar kituose gyvenamuosiuose kambariuose. Žydų tautai būdingą tekstų studijavimą, mokymosi procesą, simbolizuoja ir kito XIX a. pabaigoje tapyto Kaufmano paveikslas „Kandidatas į rabinus“ reprodukcijos bei atvirutės, Lazar'o Krestin'o (1868–1938) portretai interjere.⁵²² Be įvairaus amžiaus studijuojančių vyrų motyvo, L. Krestin'as naudojo dar vieną – šeimos tėvo, laiminančio savo vaikus ir vaikaičius – siužetą, simbolizuojantį nepertraukiamą ryšį tarp praeities ir ateities kartų.

Be skirtinguose judaistikos tyrimuose minimų racionalumo, kuklumo ir ypatingo dėmesio mokslui, žydams buvo būdingas ir ritualinių veiksmų aplinkos, ritualinių objektų ir reikmenų puošimas. Žydų sakraliojo meno grožio koncepcija apibūdinama terminu *hidur micva*, reiškiančiu, kad kiekvienas ritualinis objektas, naudojamas *micva* apeigose, kitaip tariant, vykdant priesaką, turi būti estetiškai patrauklus. Apeiginės erdvės ir apeiginių objektų reikalavimas Talmude grindžiamas Biblijos eilutėmis: „Tai mano Visagalis ir jį aš šlovinsiu (pažodžiui iš hebr. – puošu).“⁵²³ *Hidur micva* koncepcija išreiškia tradicinį žydų požiūrį į grožį: ką nors kurti – vadinasi, kurti Dievui. Tai paaiškina grožio saikingumą, jo neeksponavimą, o naudojimą išskirtinai Dievo šlovinimo tikslams. Kadangi menas pagal tradiciją pirmiausia buvo susijęs ne su kasdienės buities ir daiktų gražinimu, o su namuose atliekamomis Dievo garbinimo apeigomis, ritualinių veiksmų aplinkos, ritualinių objektų ir reikmenų puošyba, natūralu, jog užfiksuotos kasdieninės buities fotografijos dažniausiai to neliudija arba liudija labai retai. Reikia pabrėžti, jog gyvenamoji aplinka žydų kultūroje suvokiama, kaip labai svarbi dvasinio gyvenimo ir Dievo garbinimo vieta. Gyvenamosiose patalpose Dievas garbinamas kiekvieną dieną ne tik maldomis, apeigomis, bet ir konkrečiu Halachos⁵²⁴ apibrėžtu gyvenimo būdu. Su žydų dievogarbos ritmu susiję objektai, suteikiantys sakralumo aurą namų erdvei, yra šie: *mizrachas*, *mezuzas* ir *chanukija* bei su Šabato ceremonija susiję ritualiniai objektai: *šabatiniai* šviestuvai, *šabatinės* žvakidės, *kidušinės* taurės, *havdalos* žvakidės, *bsamimai*, taip pat tekstilės objektai: *chalos* (baltos duonos pynutės) uždangalai ir specialios šabato staltiesės.

Tarpukario laikotarpį tyrinėjusi etnologė Giza Frankel (1895–1984) ištyrė, jog XIX a.–XX a. pradžios Rytų Europos žydų namų būtinas atributas buvo *mizrachas*⁵²⁵. *Mizrachas* (hebr. *rytai*)

studijuoti Torą. Mat pagal tradicinę sampratą pasaulis egzistuoja tik tol, kol studijuojama Tora (šiam kontekste reiškia visą judaizmo Mokymą).“

⁵²² Krestin, Lazar. „Mokslas“ (orig. „*Nauka*“). Fotokopija. VVGŽM. 7335.

Lazar Krestin (1868–1938). „Bestudijuojantis chasidas“ (angl. „*Chassidic man learning*“). Aliejinė tapyba 23.5” x 18.5”, Vienna, c. 1900 [žiūrėta 2013-09-21]. Prieiga per internetą: http://www.liveauctioneers.com/item/20264368_a-large-painting-by-lazar-krestin-18681938-probably

⁵²³ Niunkaitė-Račiūnienė, op. cit., p. 167.

⁵²⁴ *Halacha* (hebr. kelias, būdas) – žydų religinė teisė, nurodanti visas kasdieninio gyvenimo taisykles: kada ir kaip elgtis, rengtis, valgyti, vesti ir t. t.

⁵²⁵ *Mizrachai* tradiciškai siejami su gyvenamuoju interjeru; vizualiai panašūs karpiniai, kurie tvirtinami prie sinagogos sienų, vadinami kitaip – *shiviti*, remiantis citata iš 16-os Psalmės, 8-ta eilutė: „Shiviti Adonai lengegi tamid“ – „Nuolatos menu VIEŠPATIES Artumą“, vertimas, In: *Šventasis Raštas*. Senąjį Testamentą iš hebrajų, aramėjų ir graikų kalbų vertė A. Rubšys. Vilnius: Katalikų Pasaulio leidiniai, 2011, p. 1158.

tvirtinamas prie rytinės patalpų sienos, kaip ženklas Jeruzalei ir Jeruzalės šventykklai atminti ir nurodantis kryptį, kuria privaloma pasisukti meldžiantis. Šitaip rytai, simbolizuojantys Pažadėtąją Žemę ir Jeruzalę, susiejami su egzistenciniais mesianistiniais vaizdiniais. Dažniausiai – tai prie standaus pagrindo pritvirtintas popierinis karpinys, simboliniais ornamentais dekoruota plokštė su įrašais. Karpinio centras dekoruotas stilizuotu įrašu *mizrach* ar Šventraščio citatomis, ištraukomis iš psalmių bei kitomis Viešpatį Dievą garbinančiomis frazėmis, įrėmintomis į zoomorfinius ir augalinius motyvus, puošnius ornamentus. Anot A. Niunkaitės-Račiūnienės, Lietuvos žydų mizrachų išlikę mažai.⁵²⁶ Plačiau apie gyvenamosiose patalpose ant sienų kabinamus karpinius rašė Giza Frankel. Ji teigė, jog turtingai dekoruoti popieriniai karpiniai įamžina svarbiausius šeimos gyvenimo įvykius: santuoką (hebr. *ketubah*), kūdikio gimimą, mirties metines (*yahrzeit*) ir t. t. Santuokos sutartis – *ketubahas* būdavo maždaug 50 x 70 cm. Jo centre komponuojamas ilgas sutuoktinius laiminantis tekstas ir ištraukos iš Psalmyno, tekstą rėmina sudėtingos kompozicijos augalinis motyvas. Kitais atvejais Šventraščio tekstas rėminamas į architektūrinį šventyklos motyvą. Pastarasis simbolizavo naujus namus, kuriuos turi pasistatyti jaunųjų pora. Priešingai lietuviškiems karpiniams, kurie įprastai yra balti, su žydų religiniu misticizmu susiję karpiniai yra polichrominiai – detalės spalvinamos akvarele, spalvotais pieštukais, smulkiai išpiešiami papildomi ornamentai, įkomponuojami rankraštiniai tekstai iš Šventojo Rašto. Panašūs simbolių komponavimo ir raštų marginimo principai naudojami visuose Rytų Europos kraštuose gyvenusių žydų karpiniuose.⁵²⁷ Įprastai namų sienose atsirasdavo vietos ir *amuletams*, kuriuose kaip ir visuose sakraliniuose karpiniuose vaizduojami liūtai, elniai, ereliai, grifai, kiti paukščiai, Menora, apvainikuota karūna, floristinės girliandos, apjuosiančios kolonų motyvą, kita tradicinė ornamentika, ištraukos iš Psalmių, laiminimo tekstai, apsaugos žodžiai ir t. t. (120 il.)⁵²⁸. Visais atvejais greta dekoratyvumo dominuoja Šventojo Rašto žodžių priminimas ir šeimos istorijos įamžinimas.

Karpiniai, popierinės užuolaidėlės buvo naudojamos ir kaip dekoratyvus namų elementas – jais, kaip ir lietuvių namuose, buvo puošiami langų stiklai. Tokių karpinių aptikta ir Lenkijos žydų namuose. Langus puošiantys karpiniai buvo dekoratyvios paskirties, juose nenaudojami

⁵²⁶ Niunkaitė-Račiūnienė, op. cit., p. 87.

⁵²⁷ Shadur Joseph, Shadur Yehudit. *Traditional Jewish Papercuts*. London: University Press of New England, 2002.

⁵²⁸ Frankel, Giza, *The Art of the Jewish Paper-cut*. Israel: Modan 1982, p. 80: Amuletas, saugantis naują gimimą ir jo motiną, tradiciškai kabinamas ant visų keturių kambario sienų. Jo centre įkomponuojamas tekstas iš 121 Psalmės: „Keliu akis į kalnus, iš kur ateis man pagalba? Pagalba man ateina iš VIEŠPATIES, kuris padarė dangų ir žemę. Tavo kojai suklupti jis neleis, tas, kuris tave globoja, budi. Štai Izraelio globėjas nei snaudžia, nei miega! VIEŠPATS tave saugo; tavo dešinėje VIEŠPATS yra tavo užuovėja. Dieną saulė neužgaus tavęs nei mėnulis naktį. VIEŠPATS saugos tave nuo viso, kas pikta, Jis saugos tavo gyvastį. VIEŠPATS saugos tave išeinantį ir grįžtant, ir dabar, ir amžinai.“ Lietuviškas vertimas: In: *Šventasis Raštas*. Senąjį Tetamentą iš hebrajų, aramėjų ir graikų kalbų vertė Antanas Rubšys. Vilnius: Katalikų Pasaulio leidiniai, 2011, p. 1314.

Šventraščio tekstai, formatai įprastai atitikdavo stiklo panelio dydį ir, priešingai kitiems žydų karpiniams, popierius paliekamas baltos spalvos⁵²⁹ (121 il.).

Ritualinės paskirties ir atminties įamžinimo plokštės, dekoruotos analogiškais motyvais ir tekstais, buvo atliekamos ir iš medžio, metalo, rečiau iš siuvinėtos tekstilės. Mat ritualinius, atminties įamžinimo dirbinius gamino išskirtinai vyrai: *chederio* mokiniai, *ješivos* studentai, mokytojai ir jų asistentai.⁵³⁰ Be sakralinio pobūdžio interjero elementų Lietuvos žydų namuose būta spalvingų, dekoratyvių liaudies kūrinių ir rankdarbių, naudotų ne ritualiniais, bet interjero gražinimo, estetiniais tikslais. Autentiški tarpukario Lietuvos žydų namų buities ir tekstilės pavyzdžiai šiandien saugomi VVGŽM ekspozicijoje bei fonduose. Jie griaua vakarietišką stereotipą apie estetikos nereikšmingumą žydų gyvenamojoje aplinkoje.

Mezusa (hebr. *durų stakta*) – tai dar vienas namuose naudojamas ritualinis objektas, susijęs su Dievo garbinimu. *Mezusa* – mažytis pergamento lapelis su dviem rankraštinėmis ištraukomis iš Toros, kurios kartu su trečiaja sudaro vakare ir ryte kalbamą Šemą – pagrindinį judaizmo ritualinį tekstą.⁵³¹ Pergamento lapelis su pagrindinės judaizmo maldos žodžiais simbolizavo Sandorą tarp Dievo ir žydų tautos, kuomet pagrindinio Dievo įsakymo laikymasis žmogui garantuoja Viešpaties rūpinimąsi, visokeriopą apsaugą ir pagalbą žemiškuose reikaluose. *Mezusa* taip pat ženklino žydiškus namus, tokiu būdu aplinkinius informuodama apie šių namų dieviškąją apsaugą. Kartais pergamentas be jokios dėžutės dedamas į specialiai duryse išskaptuotą angą arba į jam skirtas dėžutes. Jos tvirtinamos prie namų ir sinagogų lauko durų staktos iš dešinės ir prie visų kitų kambario durų. Mezuzos dėžutės dažniausiai nedidelės, pailgos formos, iš įvairių medžiagų – sidabro, vario ar medžio, priklausomai nuo gyventojų finansinių galimybių. Jos dekoruojamos ornamentais, Šventosios žemės vaizdais. Mezuzos dėžutės buvo įvairiausių stilių. Šiandien sunku nustatyti, kiek plačiai ši tradicija gyvavo tarpukario Lietuvos žydų aplinkoje. 1938 metais Chackelio Lemcheno tekste teigiama, jog Pakruojo medinė sinagoga buvo be mezuzų ant durų staktų.⁵³² Kartais užrašyti maldos žodžiai būdavo paliekami be dėžutės. Apie susuktą pergamento lapelį su ranka įrašytu Šventraščio tekstu, užkišamu už dešinės durų staktos, prisimena ir holokaustą išgyvenę Lietuvos žydai. Keletas mezuzos dėžutės pavyzdžių šiuo metu yra saugomi VVGŽM ekspozicijoje (122 il.).

⁵²⁹ Frankel, Giza. *The Art of the Jewish Paper-cut*. Israel: Modan, 1982, p. 120-123.

⁵³⁰ Frankel, op. cit., p. 11-12.

⁵³¹ Niunkaitė-Račiūnienė, op. cit., p. 87: „Ritualinis tekstas prasideda žodžiais: „Klausyk, Izraeli! Viešpats yra mūsų Dievas, vien tik Viešpats. Mylėsi Viešpatį, savo Dievą, visa širdimi, visa siela ir visomis jėgomis.“ (Išt. (Dvarim) 6,4-5). Šiose Toros ištraukose, koncentruojančiose visą judaizmo esmę ir kasdien žmogaus kartojamą tikėjimo išpažinimą, yra mezuzos reikšmę paaškinantys žodžiai: „Paimk į širdį šiuos žodžius, kuriuos tau šiandien įsakau (Išt. (Dvarim) 6,6). Įdėk juos ant durų staktų savo namuose ir vartų“ (Išt. (Dvarim) 6,9).“

⁵³² Lemchenas, Chackelis. Pakruojaus medinė sinagoga. In: *Gimtasis kraštas*. Nr. 19-20, 1938, p. 416. Autorius turbūt turėjo omenyje, jog nebuvo išorinio mezuzos konteinerio – dėžutės.

Namuose dauguma šeimos ir tradicinių švenčių vyko kambaryje aplink stalą. Tai liudija dauguma iki šiol išlikusių Lietuvos žydų namų fotografijų. Anot Larisos Lempertienės, visos tradicinės žydų šventės buvo religinės kilmės ir privalomos visiems bendruomenės nariams. Nė viena šventė nėra taip išgarbinta kaip šabas.⁵³³ Šabato šventimas prasideda penktadienio vakarą, uždegant žvakes ar aliejines lempas ir atliekant *kidušo* (hebr. pašventinimas) ritualą. Šabatas palydimas šeštadienio vakarą *havdalos* (hebr. perskyra) ceremonija, kurios atributai – vynas, kvapieji aromatai ir žvakių liepsnos. Reikalavimas, kad ši diena būtų atskirta nuo prieš ir po jos einančių savaitės dienų, lėmė ir ritualinių objektų išskirtinumą, tokių kaip aliejinės lempos, žvakidžių pobūdžio šviestuvai, kidušinės taurės, havdalos žvakidės, bsamimai, rankomis siuvinėtos staltiesės, *chalos* (baltos duonos pynutė) uždangalai. Šabato ritualuose naudoti objektai gražinami, siekiant išaukštinti ir pašventinti Šabato dieną, išskirti ją iš kitų savaitės dienų.

Išskirtinė reikšmė Šabato ritualo metu skiriama šviestuvams (*judenštern*) ir žvakidėms. Jų forma ir šilta nuo jų sklindanti šviesa formuoja išskirtinę žydiškos šventės nuotaiką patalpoje. Be to, iškilmingas Šabato šviesų įžiebimas turi kelias simbolines reikšmes: taip išreiškiamas dėkingumas Dievui, sukūrusiam šviesą ir atskyrusiam tamsą nuo šviesos, ir pažymimas šventos Šabato dienos atskyrimas nuo kitų savaitės dienų. Šios žvakidės skyrėsi nuo kitų žvakidžių Šabatui skirtais užrašais ar simboliniais atvaizdais. Jos būdavo porinės arba keturšakės. Kaip teigia Niunkaitė-Račiūnienė, „Lietuvos žydų bendruomenėse labiausiai paplitusios keturšakės išskirtinės savitos formos žvakidės, kurių viršūnės puošia tam tikrų simbolių gyvūnų atvaizdai (dažniausiai dvigalvis erelis, liūtas, riešutus gliaudanti voverytė) ar kiti žydiški motyvai. Dėl savitų formų ir dekoru motyvų jas lengviausiai identifikuoti kaip grynai žydiškas žvakides.“⁵³⁴ Viduramžių Europoje buvo naudojami žvaigždės formos pastatomi ir pakabinami šabatiniai šviestuvai, su šešiais, septyniais, aštuoniais snapeliais knatams kampuose. Jie taip pat buvo vadinami *judenštern*. Tiriant Europos antikvariatuose parduodamus XIX a. pab.–XX a. pr. autentiškus daiktus išryškėjo, jog šviestuvai dažniausiai buvo šešiakampės žvaigždės formos. Visos pakabinamos šabatinės lempos turi specialų mechanizmą, kuris reguliuoja aukštį ir taip simboliškai pažymi savaitės dienas. Šis mechanizmas yra tokių šviestuvų atpažinimo ženklas. Per visą darbo savaitę lempa kabėdavo aukštai prie lubų, virš valgomojo stalo. Pasitinkant Šabatą ar šventę, ji kasdien, palaiapsniui, nuleidžiama žemyn.

Šabatinius šviestuvus, kaip žydiškų namų simbolių, mėgo tapyti įvairių laikotarpių žydų dailininkai. Namų aplinkai pavaizduoti pasirenkamas kambarys su kuklių formų masyviomis knygu lentynomis, dideliu stalu, užklotu sunkia, raštuota, kutais dekoruota staltiese, virš stalo kabo

⁵³³ Lempertienė, Larisa. Tradicinis žydų kalendorius ir šventės. In: *Žydai Lietuvoje: istorija, kultūra, paveldas* / Sud.: L. Lempertienė, J. Šiaučiūnaitė-Verbickienė, Vilnius: R. Paknio leidykla, 2009, p. 157-167.

⁵³⁴ Niunkaitė-Račiūnienė, op. cit., p. 93.

šabatinis šviestuvus, aplink jį – barokinių formų kėdės, toliau – veidrodžiai, praustuvai ir kiti smulkūs daiktai. Tokius interjero elementus savo darbe pavaizdavo Daniel'ius Moritz'as Openheim'as (1800–1882). Įvairios stilistikos Vokietijos žydų chanukijos ir judenštern yra užfiksuotos 1936 metų Herbert'o Sonnenfeld'o fotografijų cikle.⁵³⁵

Lietuvos žydams, kaip ir visam mūsų kraštui, šviestuvus gamino vietiniai kaimo kalviai⁵³⁶ (123 il.). P. Galaunės 1930 m. leidinyje aptiktas kaldintos geležies šviestuvus, atrodantis kaip Lietuvos žydams būdinga keturšakė šabatinė lempa *judenštern*, skirtingi 7 aukščių lygiai liudija apie ritualinę šio šviestuvo paskirtį.⁵³⁷ Kaip ir lietuvių liaudies mene, žalvarinės menoros, buvusios Panevėžio sinagogoje, „charakteringiausias požymis yra tas, kad tos žvakidės kalvis ne tirpindamas bei liedamas ją išdirbęs, bet kaldamas kūju. Tas antras būdas yra meniškesnis ir turintis ryšį su lietuvių liaudies meno elementais.“⁵³⁸ Dėl geležies kalimo technologijos tokie šviestuvai, palyginus su Vokietijoje gamintais, atrodė primityvūs, pigūs ir grubūs. Visi meniniai elementai juose konstruojami silueto principu, todėl šabatiniams šviestuvams Lietuvoje būdingos kaimišku metalinių durų vyrių, spynų apkaustų, net kaldintų saulučių siluetai. Juos puošė įvairios bangelės, susuktos virvelės, lelijos motyvai ir t. t. (124 il.). Kaimo kalvių kaldinti apeiginiai žydų šviestuvai, chanukijos iš geležies yra ypatingai unikalūs ir reti, iki šių dienų jų išliko labai mažai, greičiausiai dėl to, kad lyginant su variniais ir sidabriniais gaminiais, jie buvo pigūs. Dalis jų saugomi muziejuose ir privačiose kolekcijose, iki šiol neatpažinti ir neklasifikuoti.

Be šabatinė žvakių, šviestuvų aptinkamos ir įvairių formų bei stilistikos chanukijos.⁵³⁹ Chanukija – tai apeiginis elementas, naudotas ne tik gyvenamosiose patalpose, bet ir sinagogose. Tai Chanukos šventei skirtas specialus šviestuvus ar žvakidė. Talmude Chanuka simbolizuoja Dievo padarytą stebuklą. Chanukijų formos, stilistika, medžiagos ir dekoras skirtingas, tačiau visų chanukijų bendras bruožas – aštuoni lizdai. Viduramžiais atsiradęs metalinių chanukijų tipas paplito visoje žydų diasporoje ir išliko nepakitęs iki šių dienų.⁵⁴⁰ Chanukijų plastika ypatinga tuo, kad joje atsispindėjo visi Europos žydų diasporai žinomi architektūriniai stiliai. Peržiūrėjus Lietuvos muziejuose bei privačiuose rinkiniuose iki šiol išlikusius pavyzdžius nustatyta, jog Lietuvos žydų namuose dominavo dvi kryptys: neobaroko formų vario ir sidabro dirbiniai pasiturinčiuose namuose, grubus kaldintos geležies liaudies menas – mažiau pasiturinčiuose

⁵³⁵ Herbert'o Sonnenfeld'o fotografijų rinkinys šiuo metu saugomas Berlyno žydų muziejaus fonduose.

⁵³⁶ Galaunė, (1930) 1988, op. cit., p. 220: Anot P. Galaunės, dažniausiai naudota geležis, kitų rūšių metalai – varis, švinas ir kt. vartojami labai retai, tik atskirais atvejais kaip papuošimo elementai.

⁵³⁷ Ibid, p. 222.

⁵³⁸ Švobskaitė, Mina; Zingeris, Icikas, *Panevėžio žydų sinagoga*. Darbo vadovas: P. Galaunė, rankraštis, 1931–1937. APGN, R-1508, p. 17.

⁵³⁹ *XVI–XX a. pradžios apšvietimo priemonės*. Katalogas / Sud.: K. Kačinskienė, O. Mažeikienė. Ats. red. A. Jankevičienė. Vilnius: LTSR Istorijos ir Etnografijos muziejus, 1980, il. 116-127.

⁵⁴⁰ Kai kurios chanukijos turi devintąją taurelę, išsiskiriančią forma, komponavimo aukščiu ir vieta.

šeimose. LNM⁵⁴¹ rinkiniuose saugomos šabatinės žvakidės ir chanukijos, kurių siluetuose dominuoja supaprastinti neobarokiniai ornamentai, derinami su raštais, būdingais lietuvių liaudies kalvystės dirbiniams. Tokių iš metalo kaldintų dirbinių kitų kraštų bendruomenėse nerasta, todėl juos galima laikyti unikaliais ir būdingais Lietuvos žydų namams.⁵⁴² Kad šios formos yra retos, liudija ir šiuolaikiniuose aukcionuose parduodami daiktai. Čia minimos ornamentikos chanukija, pagaminta XX a. pradžioje, aptikta Izraelyje.⁵⁴³

Būtinai Šabato ritualinis indas – *kidušinė* (kiddush) taurė, naudojama atliekant Šabato sutiktuvių – kidušo – ritualą. Penktadienio vakarą, moteriai namuose uždegus ir palaiminus Šabato šviesas, ir šeimai susirinkus aplink padengtą stalą, vyras atlieka kidušo ritualą, su sklidina taure vynu tardamas palaiminimus. Šiandien yra žinoma, jog „išlikusios XVIII a.–XX a. pirmos pusės kidušinės taurės dažniausiai buvo sidabrinės. Vėliau atsirado stiklinės, puoštos įrašais hebrajų kalba ir įvairiais motyvais. Lietuvos žydų bendruomenei būdingiausi buvo augaliniai ornamentai: vynuogių kekės, įvairiausių pavidalų nameliai, veikiausiai simbolizuojantys Jeruzalės miestą, menora, o XIX pab. ir ypač XX a. pr. – Dovydo žvaigždė.“⁵⁴⁴

Dar vienas Lietuvos žydų namų apeiginis elementas yra *bsamim* – kvapiųjų aromatų, arba prieskonių, dėžutė. Jos atsiradimas žydų namuose susijęs su *havdalos* tradicija, atskiriančia šventą Šabatą nuo ateinančių dienų: „jos metu vyksta aromatinių prieskonių įkvėpimo ritualas: maldomis ir palaiminimais garbinant Dievą kaip įvairiausių kvapų kūrėją per havdalos ritualą iš rankų į rankas perduodama kvapiųjų prieskonių pripildyta dėžutė nuo žmogaus rankų sušyla ir skleidžia nuostabiausius aromatus.“⁵⁴⁵ Bsamimai gaminami iš įvairių medžiagų, dažniausiai sidabro, rečiau iš vario, aukso, akmens ar medžio. Jie pasižymi formų įvairove. Rytų Europoje yra žinomi gėlių, vaisių, medžių, gyvūnų (dažniausiai žuvų ir paukščių), namų ir bokštų, taip pat vėjo malūnų ir net garvežių formų *bsamimai* (125 il.). Lietuvos žydų bendruomenėse labiausiai paplitę buvo sidabriniai architektūrinių formų bsamimai. Dažniausiai tai bokštai su špiliais, puošti mažesniais bokšteliais ir vėliavėlėmis, kartais su langais ir baliustradomis, su drelėmis, skirtomis kvapams įdėti. Drelės, langai, o kartais ir visas korpusas būdavo ažūrinis, kad prieskonių aromatas sklįstų į aplinką. Skulptūriška kvapų dėžutė – charakteringas žydų ritualinio meno objektas, dažniausiai interpretuojamas kaip Jeruzalės šventyklos simbolis. Namų interjero kontekste jis įgauna ir naujų prasmų, simbolizuoja švenčių pradžios ir pabaigos ciklą. Specialiai Šabato šventimui įsigyti

⁵⁴¹ LNM – buvęs LTSR Istorijos ir etnografijos muziejus.

⁵⁴² Ibid, il. 115, p. 121; il. 127, p. 130.

⁵⁴³ Very Rare Old Brass Copper Hanukkah Lamp Menorah [žiūrėta 2013-09-21]. Preiga per internetą: <http://www.ebay.co.uk/itm/VERY-RARE-OLD-VINTAGE-ISRAEL-BRASS-COPPER-HANUKKAH-LAMP-MENORAH-10-W-6-1-2-T>

⁵⁴⁴ Niunkaitė-Račiūnienė, op. cit., p. 93.

⁵⁴⁵ Ibid, p. 94.

daiktai namams suteikdavo sakralumą. Ritualinių apeigų kontekste skirtumas tarp Dievo šventovės ir gyvenamųjų patalpų išnyksta.

Apie panašų žydų ir lietuvių liaudies požiūrį į ornamentiką liudija ne tik kalvystės dirbiniai, bet ir medžio drožiniai, rankdarbiai, karpiniai. Litvakai, kaip ir lietuviai, mėgo baroko citatas ir ornamentus: bangeles, virveles, rokaile, akanto, ažuolo lapų su gilėmis, klevo lapų dekorą ir t. t. XX a. pr. M. Halperinas rašė, jog „žydų sugebėta ypatingai „sužydinti“ visus pagrindus, paimtus iš kitų šaltinių ir padaryti sintezę iš rytų ir vakarų meno elementų.“⁵⁴⁶ Jis pastebėjo, jog XVII–XVIII a. Lietuvos medinėse sinagogose būta daug visam regionui būdingų vietinės architektūros formų, turinčių glaudų ryšį su tuomečiais mediniais bajorų gyvenamaisiais namais: „Žydiškos dvasios toje architektūroje pasiliko kaip tik tiek, kiek tai tiesiogiai reikalavo žydų tikybos ritualas ir kiek tai turėjo ryšį su religinėmis apeigomis ir papročiais.“⁵⁴⁷ Tai leidžia galvoti, jog Rytų ir Vakarų sintezės idėją tarpukario Lietuvos žydai ir pripažino, ir supranto.

Apibendrinant Lietuvos žydų interjero ypatumus nustatyta, jog žydų gyvenamajai aplinkai buvo būdingas tradicionalizmas, vyravęs visose gyvenimo srityse. Pavieniai neobarokiniai baldai, baroko ornamentika ritualiniuose daiktuose ir karpiniuose buvo komponuojami kuklioje aplinkoje. Utilitarūs modernizmo baldai kontrastavo su neobarokinėmis senienomis. Kaip ir kitų tautų namuose, žydų interjeruose buvo madingi rankdarbiai, gausiai siuvinėti pagalvių užvalkalai, puošni ritualinė šabatinė tekstilė. Ant sienos gyvenamuosiuose kambariuose, virš lovos (kaip ir lietuvių bei Lietuvos rusų namuose) dėl praktiškumo buvo kabunami gobelenai ar kilimėliai su spalvingais rytietiškais ornamentais, įvairiais peizažais, kartais gyvūnų, paukščių ar žmonių figūromis (126–127 il.). Greta šių gobelenų ir kilimų, sienas puošdavo įvairūs peizažai, žinomų paveikslų reprodukcijos, rabinų portretai, kurie buvo vertinami ne kaip autentiškos meno vertybės ar meno kūriniai, bet kaip išpažįstamų vertybių simboliai: atminties, išminties, mokslo, žmogaus ryšio su Dievu, ryšio tarp praeities ir ateities kartų. Sakralinę, mistinę ir apsauginę prasmę įkūnijo ant sienų kabunami *mizrachai*, *ketubachai* su Šventraščio tekstais, ištraukomis iš Psalmyno. Naudoti ir nedidelio formato dekoratyvūs, subtilūs papuošimai (karpiniai) be religinių tekstų, vaizduojantys įvairius paukščius, dvigalvius erelius, liūtus augalinių motyvų fone. Talmudą studijuojančio elito namuose bei pasaulietišku inteligentų patalpose buvo kaupiamos knygos ir įvairūs raštai. Tačiau knygų gausa nebuvo būdinga visiems namams. Patalpose esantys objektai, tokie kaip *mezusa*, *mizrachai*, popieriniai karpiniai, atlikdavo ir amuleto – apsaugos nuo blogio – funkciją. Apeiginės erdvės ir apeiginių objektų puošnumo reikalavimas, apibūdinamas terminu *hidur mieva*, skelbiamas Talmude. Šis puošnumo siekis buvo labai svarbus, tačiau išraiška priklausė ir nuo finansinių galimybių.

⁵⁴⁶ Halperinas, F. *Žydų ornamentika*. Darbo vadovas: P. Galaunė, rankraštis, 1931–1937. APGN, R-1507-b, p.3.

⁵⁴⁷ *Ibid*, p. 2.

Gyvenamųjų patalpų puošimas buvo glaudžiai susijęs su namuose atliekamomis Dievo garbinimo apeigomis, tačiau tai nereiškia, jog Lietuvos žydams nerūpėjo kasdienėje buityje naudojamų daiktų estetika. Lietuvos žydų interjero savitumas – patalpų ir ritualinių objektų puošimas sakralinės paskirties ornamentika, tekstais iš Šventojo Rašto. Lietuvos žydų patalpoms būdinga atskirų interjero elementų polichromija, sodrios ir ryškios spalvos, kontrastas, sudėtinga ir dinamiška ornamentika rankdarbiuose, užuolaidose, kilimuose, masyviose apvaliose pagalvėse, staltiesėse. Popieriaus karpiniai turėjo tiesioginių sąsajų su orientu menais ir rytietiška estetika. Iš vienos pusės, Lietuvos žydų ornamentikoje yra daug simbolikos ir mažai dekoratyvinių elementų. Kita vertus, anot Šulos Movšaitės, „žydai mėgsta komplikuoti daiktus, nepatenkintais paprastumu.“⁵⁴⁸ Š. Movšaitės bendraamžis Natanas Grinblatas teigė panašiai, jog Lietuvos žydai, kiek gyvenimo aplinkybės leido, stengėsi puošti ne tik sinagogas, bet ir savo namus.⁵⁴⁹ Anot P. Galaunės studentų: Ch. Goldbergaitės⁵⁵⁰, Izraelio Kaplano⁵⁵¹, Natano Grinblato,⁵⁵² Šeivos Štokaitės,⁵⁵³ S. Goldšteinaitės,⁵⁵⁴ A. Stražo,⁵⁵⁵ Minos Švobskaitės ir Iciko Zingerio,⁵⁵⁶ konkrečių architektūrinių elementų ir ornamentų pasirinkimas kilo iš siekio simboliškai išreikšti paslėptus norus, jausmus ir dvasinio pasaulio gelmes. Kaip ir kitose valstybėse, taip ir Lietuvoje, dalis žydų buvo atviri naujai besiformuojančiai modernizmo estetikai. Racionalumas, kuklumas ir kolektyvinė atmintis, būdingi žydų kultūrai, svarbi buvo ir estetika. Nors Lietuvos žydų ir etninių lietuvių konfesiniai tapatumai buvo skirtingi, tarpukariu ypač išryškėjo jų bendro gyvenimo Lietuvos krašte kolektyvinės kultūros bruožai.

3.3.2. Lenkų interjero architektūrinė estetika

Lietuvos lenkai⁵⁵⁷, skirtingai nei rusai ar žydai, nesistengė deklaruoti savo, kaip tautos, išskirtinumo – jie save identifikavo kaip europietiškos kultūros dalį. Ši etninio tapatumo samprata buvo akivaizdi ir architektūroje. Tačiau lenkiškas nacionalizmas skyrėsi nuo rusų, vokiečių ir prancūzų. Lenkiška tautinio tapatumo samprata formavosi nepriklausomos tautinės egzistencijos siekime, kovojant dėl laisvos ir nevaržomos tautinės saviraiškos, panašiai kaip ir lietuvių tauta.

⁵⁴⁸ Movšaitė, Šul. *Žydų ornamentika*. Darbo vadovas: Paulius Galaunė. Rankraštis, 1936 m. APGN, R-1505, p. 13.

⁵⁴⁹ Grinblatas, Natanas. *Tapyba žydų sinagogoje*. Seminaro darbas. Mašinosraštis, 1933 m. APGN, R-1501, p. 9.

⁵⁵⁰ Goldbergaitė, Ch. *Priemų žydų sinagoga*. Rankraštis 193?. APGN, R-1504.

⁵⁵¹ Kaplanas, Izraelis. *Altoriai žydų sinagogoje*. Seminaro darbas. Rankraštis, 1933 m. APGN, R-1502.

⁵⁵² Grinblatas, op. cit.

⁵⁵³ Štokaitė, Ševa. *Jurbarko žydų sinagoga*. Seminaro darbas. Rankraštis, 1933 m. APGN, R-1500.

⁵⁵⁴ Goldšteinaitė, S. *Žydų ornamentas*. Seminaro darbas. Rankraštis, 1931 m. APGN, R-1499.

⁵⁵⁵ Stražas, A. *Sinagogų ornamentika. Istorinė apžvalga*. Rankraštis, 1937 m. APGN, R-1506.

⁵⁵⁶ Švobskaitė, Mina; Zingeris, Icikas. *Panevėžio žydų sinagoga*. Rankraštis, 193?. APGN, R-1508.

⁵⁵⁷ *Lietuvos statistikos metraštis*. 1937 m. T. 10. Kaunas: Spindulys, 1938, p. 15: pagal oficialius gyventojų surašymo duomenis, 1937 m. lenkų Lietuvoje gyveno 3,04 %.

Šiuo atžvilgiu lietuvių ir lenkų tautinio stiliaus paieškose būta vieno ir to paties impulso. Lenkiška tapatybė, kaip ir lietuviška, taip pat glaudžiai susijusi su dvarų kultūra ir Katalikų bažnyčia.

Dar XVIII a. pab.–XIX a. pradžios populiarioji literatūra lenkų kalba siūlė pasakojimus ir istorijas apie Viduramžių riterius, jų gyvenimo būdą. Lenkai, kaip ir kitos tautos, savosios tapatybės ieškojo atsigręždami į Viduramžių laikus. Tačiau anot šiuolaikinių tyrėjų, į Viduramžiais gyvenusių žmonių būdą atsigręžta ne tiek dėl jų riteriško gyvenimo, kilmingumo, bet dėl žavėjimosi jų religingumu. Panašiai ir gotikinė architektūra Lenkijoje pripažinta kaip labiausiai tinkanti tautinei-religinei tapatybei deklaruoti. Be sekimo Viduramžiais, Viduramžių gyventojų religingumu bei gotikos architektūra buvo žavimasi ir gamta, parkais, augalais. XVIII a. pabaigoje naujai statomuose Anglijos, Prancūzijos ir Vokietijos pastatuose neogotikos stilius buvo tapęs dominuojančiu. Vokietijoje jis paplito taip plačiai, jog tapo vokiškos architektūros simboliu. XIX a. antrame dešimtmetyje neogotika dominavo ir Lenkijoje.⁵⁵⁸

Po 1863 m. sukilimo, dėl carinės Rusijos priespaudos, buvimas lenku, anot Witold'o Krassowski'o, buvo tapatinamas su buvimu kataliku. Tuo tarpu buvimas rusu lenkų sąmonėje tapatinosi su buvimu sentikiu. Panašiai lenkai suprato ir rusišką architektūrą: ji jiems asocijavosi su bizantiška architektūra, tuo tarpu rusai lenkišką architektūrą laikė gotiška. Siekdami tautos tapatybės įtvirtinimo, lenkai architektūroje reikalavo vengti tuo metu oficialiai deklaruojamo *rusiško stiliaus* elementų.⁵⁵⁹ Tokiu būdu, dar XIX a. pabaigoje lenkų tautinio stiliaus paieškose neogotika tapo lenkiškumo sinonimu ir pagrindiniu elementu.⁵⁶⁰ Tačiau ji buvo ne vienintelė lenkiškumo raiška. Lenkų architektūrą taip pat veikė romantizuotas požiūris į Lenkijos kalnuotose vietovėse gyvenančius valstiečius, kaip nesugadintus civilizacijos, labai religingus ir darbščius. Tokį požiūrį geriausiai reprezentavo Zakopanės regiono valstietiška kultūra ir butis. Stanisław'as Witkiewicz'ius romantizmo paveiktą architektūrinį stilių įvardijo kaip Zakopanės stilių (lenk. *Styl Zakopiański*). Jame jungėsi neogotikos formos ir gausi medžio apdaila interjeruose. Gotikos ornamentai atsikartojo ir medžio drožiniuose, ir liaudiškoje tekstilėje. Dekoratyvumo ir romantizmo siekis matomas visuose interjero įrangos elementuose, net smulkmeniškai išgražintose struktūros ir tvirtinimo detalėse. Rašydama apie lenkiško stiliaus poveikį Lietuvos architektūrai, N. Lukšionytė pastebi, jog Zakopanės stiliaus elementų Lietuvoje pasitaiko nedidelių provincijos dvarelių mediniuose rūmuose ir gyvenamuosiuose namuose. Originalus ir meniškas šio stiliaus pavyzdys yra lenkų architektų 1905 metais sukurtas, iki šiol išlikęs Rokiškio dvaro rūmų svetainės interjeras. Dekoratyvios medinės lubos, sienų paneliai užbaigti lentynėlėmis, pritaikytomis etnografinėi keramikai eksponuoti. Indaujų duralės puoštos spindulių motyvu, kuris atsikartoja

⁵⁵⁸ Krassowski, op. cit. s. 61–62.

⁵⁵⁹ Ibid, s. 63.

⁵⁶⁰ Ibid, s. 76.

kėdžių atkaltėse. Stalas ir kiti baldai ypatingai dekoratyvūs, puošti medžio drožiniais ir liaudiškais ornamentais⁵⁶¹ (128 il.). Charakteringi šios svetainės lenkiški elementai yra dekoratyviai ornamentuotos medinių sijų konstrukcijos, baldų įstiklinimą puošiantis vertikaliai išilgintas kylančios saulės spindulių motyvas, sudėtingo rašto vyriais ir dekoratyviniais sutvirtinimais apkaustytos durelės, mediniai sienų paneliai, „suaugę“ su gausybe smulkių lentynėlių, kurių briaunos užbaigiamos ažūrinėmis, eksponatus prilaikančiomis tvorelėmis. Atskiri sieniniai baldai sujungiami tarpusavyje į vieną bendrą visumą medinių sienų panelių, gausybės išdekoruotų nišų, įgilinimų ir smulkių lentynėlių pagalba. Panašių formų kėdės, bufetas su saulės spindulių motyvu durelių puošyboje, smulkios lentynėlės, perdengimo sijų dekoruotos konstrukcijos ir apdaila šiandien yra eksponuojami Zakopanės stiliaus muziejuje Podhalės regione, Lenkijoje⁵⁶² (129 il.).

Po Pirmojo pasaulinio karo lenkiško tautiškumo sampratoje iškyla naujas reikalavimas, taip vadinamas „tautiniu tradicionalizmu“ (lenk. *narodowy tradycjonalizm*). Dėl to atsigręžiama į kaimo vietovėse išlikusių rūmų ir dvarų architektūros tradicijas. Anot Witoldo Krassowski'o, „dvaro stilių“ (lenk. *styl dworowy*) siekta atkartoti naujuose vidutinio dydžio lenkų namuose, ypač pastatytuose atokiau nuo kitų namų.⁵⁶³ Tarpukariu buvo laikoma modernu lenkiškumą sieti su dvarų architektūra ir jiems būdinga įrangos ir apstatymo tradicija. Tokio pobūdžio patalpose dominavo natūralios apdailos medžiagos, gausiai naudojamas medis, antikvariniai daiktai, komponuojami su atsitikiniais kaimiškais elementais. Patalpose buvo deklaruojamas ne turtingumas, bet lenkiškas tradicionalizmas. Tekstuose lenkų kalba „tautinis tradicionalizmas“ aiškinamas kaip stipriai supaprastintas klasicizmas, kurio pagrindiniais elementais buvo bydermejerio stiliaus baldai, etniniais raštais marginti kilimai ir gana kukli patalpų apdaila (130 il.).

„Dvaro stilius“ tarpukariu buvo populiarus iš bajorų šeimų kilusių Lietuvos gyventojų namuose. Net ir gyvendami didmiesčio butuose, jie siekdavo atkartoti Lietuvos dvarams būdingą interjerą, pripildytą meno kūrinių kolekcija, šeimos narių portretais bei iš dvarų „atkeliavusiais“ baldais. Anot lenkų autorių, ši tautiškumo samprata ypač išpopuliarėjo tarpukariu. Nors lenkų architektūra ir siekė atsiriboti nuo rusiškų elementų, tačiau sekdamas dvarų įrangos tradicijomis, daugeliu formaliųjų bruožų supanašėja su rusų bajorų namais. Labiausiai nuo rusų bajorų namų lenkiškuosius skyrė etninės tekstilės raštai ir religiniai-konfesiniai objektai. Lenkiška tautiškumo samprata tarpukariu buvo formuojama iš lenkų liaudies meno elementų ir neogotikos, kaip katalikiškos pasaulėžiūros simbolio. Ją reprezentavo etninės tekstilės elementai – užuolaidos, užtiesalai, pagalvės ant sienų, kabinami gobelenai, kilimai – ir inkluzyviai komponuojami etniniai

⁵⁶¹ Lukšionytė-Tolvaišienė, Nijolė. Modernas ir kitos XX a. pradžios kryptys. In: *Lietuvos architektūros istorija. Nuo XIX a. antrojo dešimtmečio iki 1918 m.* T. 3 / Redkol. N. Lukšionytė-Tolvaišienė ir kt., Vilnius: Kultūros paveldo centras. Savastis, 2000, p. 450 (409-469).

⁵⁶² Muzeum Styłu Zakopiańskiego im. Stanisława Witkiewicza, willa Koliba / Muzeum Tatrzańskie im. Dra Tytusa Chałubińskiego w Zakopanem [Zakopanės stiliaus muziejus].

⁵⁶³ Krassowski, op. cit., s. 82.

balдай. Lenkiško tapatumo architektūroje tyrėjai mini dar vieną elementą, būdingą lenkų „tautiniam tradicionalizmui“. Tai „bandymas lenkiškumą jungti su naujoviškais modernizmo formų daiktais, remiantis tariamai kaimiškais motyvais, remiantis primityviu lenkiškumo traktavimu, tarytum išskaptuotu kišeniniu peiliu.“⁵⁶⁴ Vienas iš modernių ir nesudėtingų būdų deklaruoti lenkiškumą buvo minkštų baldų sėdynių ir pagalvių apmušimas lenkiškų raštų gobelenais, taip pat rankų darbo tekstilė, siuvinėta ir puošta aplikacijomis. Annos Kostrzyńskos-Miłosz atlikti tyrimai parodė, kad vienas populiariausių būdų deklaruoti lenkiškumą interjere buvo lininiai audiniai.⁵⁶⁵ Tekstilės pagalba deklaruojamos etninės sampratos galėjo būti ir neogotikinėse, ir *art deco* elementu turinčiose funkcionalizmo patalpose. Tačiau lenkiškojo *art deco* atvejų nepriklausomos Lietuvos teritorijoje nepavyko aptikti, jie buvo reti, būdingi tik visuomenės elito namams ir reprezentacinėms patalpoms. Lenkų kultūra, kaip ir kitos buvusioje LDK teritorijoje gyvavusios kultūros, maišėsi tarpusavyje, todėl dvaro tradicijos įtakoje įrenginėjami lenkų, rusų, vokiečių ir lietuvių namai buvo supanašėję. Lininių audinių pagalba deklaruojamas tautiškumas suvienodindavo „lenkišką“ ir „lietuvišką“ interjerą (131 il.). Todėl, neturint patikimų ikonografinės medžiagos aprašymų, tekstilės pagalba formuojamą tautinės krypties interjerą priskirti prie konkrečios tautos tapatumo yra sudėtinga.⁵⁶⁶

3.3.3. Lietuvos rusų patalpos

Oficialiai rusiškumo deklaravimas pastatų išorėje buvo nepageidaujamas dėl jo ryšio su carinės Rusijos priespauda etniniams lietuviams, žydams bei kitoms tautoms. Laikotarpiui būdingą negatyvų požiūrį į Rusijos architektūrinį paveldą, audringas amžininkų diskusijas, viešai skelbtas tarpukario spaudoje, nuodugnai išanalizavo Vaidas Petrusis.⁵⁶⁷ Tačiau privati gyvenamoji aplinka buvo palanki nevaržomai skleisti etniniam tapatumui, individualiam romantizmui, išpažįstamai religijai ir pasaulėžiūrai. Iš pirmo žvilgsnio neįmanoma nustatyti, kiek rusiškumo interjeruose buvo išlikę tarpukario Lietuvoje. Tačiau žinant Lietuvos sentikių (senaapeigininkų) trijų šimtų metų istorinį-kultūrinį kontekstą⁵⁶⁸, dargi įvertinant gubernijos laikotarpiu atsikėlusią gyventi stačiatikių gausą, būtina pripažinti galias šaknis turinčią rusiškos etninės patirties svarbą. Nežiūrint į tai, kad

⁵⁶⁴ Krassowski, op. cit., s. 82.

⁵⁶⁵ Kostrzyńska-Miłosz, op. cit, s. 193.

⁵⁶⁶ *Wnętrze sklepu „ARW“ [„Artystyczne Rękodzieło Wsi”]*, *widok z góry, proj. Czesław Knothe, 1935*. In: *Arkady*. Nr. 1, 1936, s. 17.

Wnętrze sklepu „Len wileński”, *Warszawa, proj. Jan Kurzątkowski, 1935*. In: *Arkady*. Nr. 3, 1936, s. 173.

⁵⁶⁷ Petrusis, Vaidas. Architektūros idėjos tarpukaryje. I. Politika ir tautiškumas. In: *Archiforma*. T. 41. Nr. 1, 2008, p. 84-88.

⁵⁶⁸ Morozova, Nadežda; Novikovas, Jurijus; Potašenko Grigorijus. *Lietuvos sentikiai*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras. 2011, p. 10: Dėl nesutarimų apeigų klausimais Rusijos stačiatikių bažnyčia suskilo į dvi dalis XVII a. 2-je pusėje. Tokiu būdu, susiformavo dvi pagrindinės rusų stačiatikybės kryptys: stačiatikybė (naujaapeigininkai) ir senoji stačiatikybė, t. y. sentikybė (senaapeigininkai).

tarpukariu Lietuvoje rusų tautybės gyventojų buvo nedaug,⁵⁶⁹ rusiška tautiškumo samprata Lietuvos interjerams paliko ženklų įspaudą. Norint tai atskleisti, pirmiausia reikia apžvelgti rusiško tautiškumo sampratos architektūroje sudedamąsias dalis. Pagal jas galima įsivaizduoti, kaip Lietuvos rusų interjerai galėjo atrodyti nagrinėjamu laikotarpiu, ir kaip rusiška kultūra buvo paveikusi naujai formuojamą Lietuvos patalpų stilistiką. Kita vertus, daugelyje nerenovuoatų pastatų natūraliai gyvavo iš gubernijos laikotarpio išlikę interjerai, o patalpas renovavus jau nepriklausomoje Lietuvoje, išlikdavo iš praeities paveldėti daiktai, interjero elementai bei jų komponavimo logika.

Antiakademizmas, romantizmas, atsigręžimas į etnines šaknis ir Viduramžių laikotarpį Rusijoje prasidėjo XIX a. pradžioje. Anot Jevgenijos Kiričenko (Евгения Кириченко) tyrimų, pirmieji bandymai vizualiai, architektūros formomis išreikšti nacionalines idėjas bei priklausomumą rusų tautai siekia 1800–1810 metus. Tautinės tapatybės idėjos pirmiausia buvo įgyvendintos sakralinės architektūros objektuose, statytuose Maskvoje. Rusiškojo tapatumo reprezentavimui buvo pasirinkta Rusijos viduramžių bažnyčių architektūra. Neužilgo siekis vizualizuoti tautiškumą architektūros formose išplito visuomeniniuose ir gyvenamuosiuose pastatuose. Pradinis stimulus deklaruoti etniškumą buvo ne valstybinė politika, bet visuomeninis patriotinis gyventojų sąjūdis, kilęs dėl XIX a. pradžios įvykių: 1812 metų Prancūzijos–Rusijos karo, 1825 metų dekabristų sukilimo ir kitų įvykių.⁵⁷⁰ Etninio tapatumo ženklai interjere Apšvietos laikotarpiu buvo būdingi daugeliui Europos valstybių. Istoriniai, politiniai įvykiai, Apšvietos laikotarpio estetinės pažiūros, pasaulėžiūros ypatumai XIX a. viduryje galutinai subrandino ir *rusiškąjį stilių* (rus. *русский стиль*) architektūroje, kuris XIX a. paskutiniajame dešimtmetyje buvo pripažintas valstybiniu (132 il.). Pasirenkamų formų simbolika, racionaliai komponuojama eklektika peraugo į konkrečią, oficialią architektūrinės stilistikos teoriją, kurios pagalba buvo deklaruojamas rusiškumas arba priklausomybė rusų tautai. Nacionalinio savitumo deklaravimui architektūroje ir mene buvo sąmoningai pasirinkta atgaivinti bizantiškos architektūros formas, tokiu būdu „nurodant rusiškos kultūros skirtingumą nuo Vakarų Europos: rusiškasis-bizantiškasis stilius (rus. *русско-византийский стиль*) tuo pačiu pabrėžė reikšmingą ir ypatingą kilmę iš antikinės kultūros (Bizantija – Naujoji Graikija, Bizantijos sostinė Konstantinopolis – antroji Roma).“⁵⁷¹

⁵⁶⁹ Lietuvos statistikos metraštis. 1937 m. T. 10. Kaunas: Spindulys, 1938, p. 15: remiantis oficialiais gyventojų surašymo duomenimis, 1937 m. rusų Lietuvoje gyveno 2,35 %.

⁵⁷⁰ Кириченко, Евгения, Ивановна. Романтизм и историзм в Русской архитектуре XIX века. In: *Архнаследство*, Москва: 1988, с. 137-138.

⁵⁷¹ Кириченко, Евгения, Ивановна. *Русский стиль. Поиски выражения национальной самобытности. Народность и национальность. Традиции древнерусского и народного искусства в русском искусстве XVIII–начала XX века*: [Альбом], Москва: Галарт, 1997, с. 420.

Vėliau Rusijoje atsiradusi secesija (rus. modernas), nors laikytas iš esmės naujuoju stiliumi ir nauja architektūrinė sistema, daugeliu atvejų tęsė rusiško stiliaus formas ir dekorą, ypač viduramžiškos medinės ir bizantiškos architektūros tradicijas bei rusiško liaudies meno, medžio drožinių ir tekstilės marginimo raštų tradiciją. Asimetrinė elementų kompozicija, stilizacija, ritmika, formų lakoniškumas XX a. pradžioje buvo traktuojami naujai, pagal laikotarpiui būdingą dekoratyvumo principą, tačiau išliko romantizuotas atsigręžimas į Viduramžiais naudotas rusų sakralinės ir liaudies architektūros formas, cerkvėms būdingą puošnumą interjeruose – gausius medžio drožinius, rusų liaudies pasakų ir sakmių motyvais nutapytus paveikslus ir sienų tapybą. Rusiškojo stiliaus ir secesijos idėjų derinys rusų autorių menotyros leidiniuose vadinamas *neorusiškuoju stiliumi* (rus. *неорусский стиль*).⁵⁷²

Neorusiškas stilius turėjo istoriškai susiklosčiusias sąlygas ir tarpukario Lietuvoje. Siekiant rekonstruoti rusiško tautiškumo sampratą interjere, reikia atkreipti dėmesį į antikinės architektūros, bizantiškus elementus (bizantiškiems interjerams būdingas turtingas puošnumas ir skirtingų raštų gausa), rusų liaudies amatus, medžio drožinius⁵⁷³, kaimiškos rusiškos tekstilės marginimo raštus, ornamentinę sieninę tapybą. Rusiško tautiškumo sampratai įtaką darė ir senovinių liturginių knygų grafika, ornamentika ir iliustracijos, turinčios daug sąsajų su rusų liaudies medžio drožiniais ir tekstilės raštais. Ypač didelė liturginių knygų įtaka buvo Lietuvos sentikių kasdienybės kultūrai. Čia sekama ne tik skelbiamu Dievo Žodžiu, bet, remiantis jose pavaizduotomis iliustracijomis, formuojami cerkvių ir namų interjerai, organizuojama buitis ir visas kasdieninis gyvenimas. Pamaldų knygas Lietuvos sentikiai namuose laiko pačioje garbingiausioje namų vietoje – „gerajame“ kampe, ant stalelio (spintelės), būtinai po ikonomis. Virš jų kartais pakabinamas puošnus rankomis austas arba siuvinėtas, nėriniais puoštas rankšluostis. Ši tradicija išlikusi iki šių dienų, taigi neabejotinai buvo gyva ir tarpukario laikotarpiu.⁵⁷⁴

Iki 1800 metų prabangiai įrengti rusų gyvenamieji ir visuomeniniai interjerai atitiko Europai būdingas stilistikas ir formas. Tačiau su rusiškojo stiliaus atsiradimu buvo sąmoningai pabrėžiamas kultūrinis skirtumas tarp Rusijos ir Vakarų Europos. Pastatų išorėje rusiškumas deklaruojamas Europos tautoms nebūdingais svogūniniais kupolais, kokošnikais, statininiais stogais⁵⁷⁵. Interjere jis atspindėtas pleištinės formos arkomis, pasaginėmis arkomis, sodriai išmargintomis plokštumomis, rusiškais etniniais ornamentais drožinėtais bufetais, spintomis,

⁵⁷² Ibid, c. 420.

⁵⁷³ Mediniams rusiško stiliaus baldams, interjero aksesuarams būdinga drožinėtos ornamentikos gausa: stambūs ir smulkūs daugiaeiliai zigagai; dantukai; rombiukai; trikampiukai; šešiakampės ir aštuoniakampės žvaigždutės; apskritų skylių juostos; trijuosčių, keturjuosčių pynių motyvai ir t. t.

⁵⁷⁴ Morozova, Novikovas, Potašenko, op. cit., p. 48-73.

⁵⁷⁵ Statininis stogas – ankstyvojoje rusų architektūroje horizontalaus cilindro formos medinis stogas, kurio viršus susmailėja. In: Harris, op. cit., p. 57.

užuolaidomis ir jų karnizais, tautiniais rankšluosčiais, medžio drožiniais, rožių žiedais ištaipytais sieniniais laikrodžiais ir kitomis rusiško interjero detalėmis.⁵⁷⁶ Tiriant išlikusią secesijos (moderno) laikotarpio Rusijos interjerų ikonografinę medžiagą nustatyta, jog rusiškas tautinis stilius buvo deklaruojamas keliais būdais: pirmasis buvo oficialus ir pripažintas, jis nuodugniai aprašytas J. Kiričenko darbuose.⁵⁷⁷ Tai atsigręžimas į antikos architektūrą, Bizantijos laikotarpį, Viduramžių cerkvių architektūros formas bei rusų liaudies meno, tekstilės ir rusiškų pasakų-pasakėčių motyvus.⁵⁷⁸ Antrasis – tai orientacija į Rytus, ypač Kaukazo ir Azijos kraštų kultūrą⁵⁷⁹ (133 il.). Abiem atvejais rusiškam stiliui būdinga įvairių detalių ir ornamentikos gausa.⁵⁸⁰

XIX–XX a. sandūroje rusiškumas vėl tampa madingas, jį jungiant su tarptautine secesija (modernu), interjere dargi „susigrąžinami“ europietiški neobaroko stilistikos baldai, veidrodžiai ir paveikslai, užuolaidų, draperijų kabinimo maniera, šviestuvų formos ir t. t. Charakteringu rusiško ir europietiško stilių jungimo pavyzdžiu galėtų būti teoretiko, architekto Gavrilos Baranovskio (Гавриил Барановский, 1860–1920) namai – Vila Arfa (Harppulinna), Kellomaky vietovėje, netoliese Baltijos jūros (šiuo metu Komarovo, St. Peterburgas, pastatas neišlikęs)⁵⁸¹ (134 il.). Žymaus rusų architekto namuose oficialiai pripažinti rusiško stiliaus elementai vartojami kukliai, jie matomi tik užuolaidų tekstilės raštuose valgomajame bei kitose patalpose. Kambariai apstatyti neobarokinių formų baldais, o lubose, laiptų turėklų dekore, kaip ir pastato išorėje, dominuoja secesijai būdinga asimetrija, grakštumas ir linijų dinamika. *Rusiško stiliaus* baldais ir drožinėtomis interjero detalėmis, iš jo paties sudarytos architektūros enciklopedijos,⁵⁸² autorius asmeniškai nesinaudojo.

⁵⁷⁶ Барановский, Гавриил Васильевич. *Архитектурная энциклопедия второй половины XIX века*, Т. 7. Детали. С. Петербург.: Редакция журнала „Строитель“, 1904, с. 299; с. 307.

⁵⁷⁷ Кириченко, 1997, op. cit.

⁵⁷⁸ Pvz., namus *neorusiškame stiliuje* projektavo architektas iš Jaroslavlio N. I. Pozdejev'as. Vieni žinomiausių yra 1893 m. pastatyti pirklio N. V. Igumnovo namai Maskvoje, kur šiuo metu įsikūrusi Prancūzijos atstovybė. In: Васильев, Александр, *Русский интерьер в старинных фотографиях*, Москва: Слово, 2008, с. 318-321; XVII a. rusiškų interjerų tradicija moderniai interpretuojama Valstybinio banko interjeruose Nižnij Novgorode, foto: M. Dmitrijevas 1914 m. Ibid, с. 322-323. Privatus gyvenamasis namas Sokolnikuose. Ibid, с. 324-325. Taip pat kiti atvejai.

⁵⁷⁹ Tokių atvejų būta Maskvoje bei kituose didžiuosiuose imperijos miestuose, ypač Kaukazo teritorijoje. Pvz., Rusų armijos generolo P. N. Šatilovo namai Tbilisyje, Bariatinskaja g. 8, XX a. pirmasis deš. Anot. A. Vasiljevo, šie namai primena persiškų rankų darbo kilimų parodą. Taip vadinamoje „Persiškoje svetainėje“ sienos, baldai ir grindys užklotos masyviais kilimais, apkantuotais sodriais kutais. Kutais apkantuotos ir minkštų baldų apačios, daugybė margų pagalvių ant sofų, ant grindų „išmėtytos“ pagalvės-pufai, kilimų fone iškabinėta kaukazietiškų ginklų kolekcija. Didieji stalai užkloti storomis, kutais ir virvelėmis puoštomis staltiesėmis, maži aštuoniakampiai smulkiai raižyto medžio stalieliai su apvaliais stalviršiais-padėklais. Ant jų išdėlioti įvairūs rytietiški, sidabruoti, variniai indai. XX a. pirmasis deš. Fotografijos publikuotos albume: Васильев, Александр, *Русский интерьер в старинных фотографиях*, Москва: Слово, 2008, с. 188-193.

⁵⁸⁰ Ibid, publikuotos istorinės fotografijos su rusiškais tarpukario interjeriais įvairiose užsienio valstybėse.

⁵⁸¹ Vila Arfa (Harppulinna), Kellomaky [žiūrėta 2013-09-15]. Prieiga per internetą:

<http://abravorus.livejournal.com/297139.html>

⁵⁸² Барановский, Гавриил Васильевич. *Архитектурная энциклопедия второй половины XIX века*, Т. 7. Детали. С. Петербург.: Редакция журнала „Строитель“, 1904.

Rekomendacijų dėl rusiško stiliaus naudojimo architektūroje ir interjere bandė laikytis daugelis statytojų ir architektų, dirbusių Lietuvos gubernijoje. Ryškiausiai tai liudija medinių pastatų drožiniai. Pavyzdžiui, medinio Vyžuonėlių (Blagodat) dvaro, netoli Utenos⁵⁸³, kaip ir Markučių dvaro (šiuo metu literatūrinis Aleksandro Puškino muziejus Vilniuje), projektinėje dokumentacijoje išlikę daug medžio drožinių raštų ir kompozicijų, atitinkančių oficialųjį rusišką stilių,⁵⁸⁴ suformuluotą XIX a. antroje pusėje Ivano Ropeto (Иван Павлович Ропет) ir Viktoro Gartmano (Виктор Александрович Гартман) pastatų bei interjero pavyzdžių projektuose.⁵⁸⁵ Literatūrinio A. Puškino muziejaus ekspozicijoje išsaugotas rusiškam stiliui būdingas dargi sienų, lubų, užuolaidų ir baldų apmušalų margumas. Tarpukario fotografijose užfiksuota, kad minkštų baldų apačios buvo aprėmintos storais, ilgais kutais. Jais užbaigiami rusiškais raštais margintų užuolaidų parišimai, pagalvių kampai, volelių suraukimai ir t. t. Patalpų apdailos margumą papildė daugybė fotografijų, portretų ovaliuose ir stačiakampiuose rėmeliuose, grupuojamų ant sienų, daugybė knygų⁵⁸⁶ (135 il.). Ant sienų netelpantys portretai rikiuojami ant darbo stalo ir mažų stalelių. Gausu smulkių skulptūrėlių, lėkštelių, vazelių, kitų brangių asmeninių daiktų. Visą šį daiktų, formų ir spalvų mišinį patalpoje, rusų tautos skonio polinkį į eklektiką, Aleksandras Vasiljevas vadina „rusiškuoju jaukumu“ (rus. *русский уют*). Namų jaukumo atmosferą kuria įvairūs rytietiški, kaukazietiški kilimai, sofų ir fotelių atramos, pridengtos baltomis nėrinuotomis servetėlėmis, virš jų – paveikslai, paveikslėliai, gyvos gėlės (palmės, fikusai, nendrės), knygos, albumai, romantiški interjero „niekučiai“. Anot A. Vasiljevo, ši interjero atmosfera Rusijoje buvo vertinama visais laikais.⁵⁸⁷ Remiantis 1932 metų aprašymu, panašiai turėjo atrodyti ir Lietuvos gubernatoriaus Piotro Veriovkino gyvenamasis interjeras Vyžuonėlių (Blagodat) dvare, netoli Utenos. Vienas svarbesnių ir dažnesnių akcentų interjere – asmeninės ir tautos praeities reliktai ir vaizdai. Praeitis reprezentuojama ne tik portretais, bet ir krašto peizažais – miestų, miestelių ir pastatų vaizdais. P. Veriovkino namuose „dideliame erdviam kambaryje nuo sienų sužiūra grafų, kunigaikščių ir didžiūnų atvaizdai [...] Ant sienos kabo jo tėvo spalvotas portretas, greta motina ir paskui visa eilė prosenelių margomis uniformomis, senoviškais keistais garsiais vardais. Daugybė atvaizdų iš jo paties gyvenimo seka vienas paskui kitą: čia jis jaunutis berniukas, Vilniaus gimnazijos moksleivis, čia pažų korpuso kariūnas, čia Preobraženskoje gvardijos pulko karininkas, čia jis su caru Nikolajumi Antruoju prie vieno stalo, medžioklėje, draugijoje. Visi tie portretai,

⁵⁸³ Architekto N. Melnikovo braižytas Vyžuonėlių („Blagodat“) dvaro gyvenamojo namo projektas. 1905 m. LNM RS. F. 19, b. 1904.

⁵⁸⁴ *Buvusios Markučių dvaro sodybos statinių puošybai skirtų projektų kolekcija iš Literatūrinio Aleksandro Puškino muziejaus rinkinių*. LDM, virtuali paroda [žiūrėta 2013-10-05]. Prieiga per internetą: http://www.muzejai.lt/vilnius/Markuciu_dvaro_puosyba.htm

⁵⁸⁵ Майорова, Наталия. *По страницам журнала „Мотивы русской архитектуры“*. [из Альбома архитектурных рисунков, художники: В. А. Гартман, И. П. Ропет и другие / под редакцией А. Рейнбота 1873–1880 г.] Москва: Белый Город. 2012.

⁵⁸⁶ *Puškino muziejus Vilniuje*. Fotografija XX a. ketvirtasis deš. LNB RS. F. 145, b. 124.

⁵⁸⁷ Васильев, Александр. *Русский интерьер в старинных фотографиях*. Москва: Слово, 2008, с. 245.

atvaizdai – tai praeitis, kuri niekad nesugriš.⁵⁸⁸ Be peizažų, portretų, nuotraukų, ant sienų kaboją rytietiškai kilimai, namus puošė neobarokiniai ir bydermejerio stiliaus minkšti baldai (rus. *кутовая мебель*).

Po bolševikų perversmo 1917 metais, puošnumo ir prabangos nebeliko, tačiau polinkis į eklektiką, ypač gyvenamojoje aplinkoje, išliko. Bolševikų prezidiumo kėdės buvo *neorusiško stiliaus*. Aukštos, caro sostą primenančios kėdės (visos vienodo aukščio) buvo skirtos salės prezidiumo nariams. Pleištiškosios arkos⁵⁸⁹ formą atkartojanti atkaltė pagaminta neorusiškame stiliuje, atramos smailumas puoštas trilape viršūnėle.⁵⁹⁰ Privačios Vladimiro Lenino (1870–1924) svetainės sienos buvo vienspalvės, be apmušalų ir be paveikslų, tačiau patalpa apstatyta dvarams būdingais bydermejerio stiliaus baldais, grupuojamais su pintomis kėdėmis.⁵⁹¹ Išliko nemažai ketvirto dešimtmečio patalpų fotografijų ir autentiškų gyventojų prisiminimų, liudijančių, kaip visiškai atsitiktinai, po revoliucinių socialinių pertvarų, vienoje erdvėje atsiradavo architektūriškai ir stilistiškai nesuderinti interjero elementai.⁵⁹² Pavyzdžiui, reprezentacinėse sovietinės Rusijos patalpose, kuriose buvo priimami garbūs Magnitogorsko statybų projektuotojai iš Vakarų Europos, patalpų apdaila buvo secesinė, židinytis ir baldai – neorusiško stiliaus, užuolaidos margintos rusiškais gėlių raštais.⁵⁹³

Rusų emigrantai, tarpukariu gyvenantys Vakarų Europos valstybėse ir Amerikoje, stengėsi išsaugoti savo tautinį tapatumą. Jiems būdinga kultūrinė sintezė su vakarietiškais stiliais. Rusiškas stilius buvo jungiamas su modernizmu ir *art deco*. Tačiau esminės rusiško stiliaus dominantės neabejotinai išliko. Tai – visapusiška, išpūdį daranti gausa: raštų ir piešinių margumas, ryškios ir sodrios spalvos, monumentalios sieninės tapybos rusiškų pasakų motyvais, rusiškais geometriniais ornamentais ir rožės žiedų raštais margintos užuolaidos, draperijos, masyvūs kutai ir t. t.⁵⁹⁴ (136 il.).

Rusijos emigrantai, išvykę į įvairius pasaulio kraštus, rusiško stiliaus sampratą papildė naujais elementais: privačiose gyvenamosiose patalpose etninis tapatumas pradedamas deklaruoti

⁵⁸⁸ Giedraitis, K. Gubernatorius, kurio bloguoju nemini. In: *Bangos*, Nr. 33, 1932, p. 833-834.

⁵⁸⁹ Pleištiškoji arka – pleišto formos arka, sudaryta iš dvigubo lenkimo, S raidės formos kreivių. In: Harris, op. cit., p. 361.

⁵⁹⁰ Vladimiras Leninas. Fotokopija, Nr. 121989994. Prieiga per internetą:

<http://www.delcampe.net/page/item/id.121989994,var.Russia-Vladimir-Lenin-refoto.language.E.html> [žiūrėta 2012-08-18].

⁵⁹¹ Vladimiras Leninas. Fotokopija, Nr. 121989859. Prieiga per internetą:

<http://www.delcampe.net/page/item/id.121989859,var.Russia-Vladimir-Lenin-refoto.language.E.html> [žiūrėta 2012-08-18].

⁵⁹² *Коммунальная страна в фотографиях и воспоминаниях* / Составитель Е. Лаврентьева, Москва: Этерна, 2009.

⁵⁹³ Ross, Wolfe. *The Charnel House: From Bauhaus to Beinhause*. 2011, lapkritis [žiūrėta 2012-08-08]. Prieiga per internetą: <http://rosswolfe.wordpress.com/2011/11/22/the-graveyard-of-utopia-soviet-urbanism-and-the-fate-of-the-international-avant-garde/>. Vokiečių modernizmo atstovas Bruno Taut gyveno ir dirbo Tarybų Sąjungoje 1932–1933 metais, kartu su juo austrų architektė Grete Schütte-Lihotzky, Ernst May ir kiti.

⁵⁹⁴ Darbo autorės komentaras, remiantis tarpukario laikotarpio fotografijomis, publikuotomis A. Vasiljevo albume: Restoranas „Rusiškas lokys“ (rus. *Русский медведь*) 1930 m. Miami Beach, JAV; Rusiškas restoranas „Jar“ (rus. *Яр*) 1930 m. Chicago, JAV. In: Васильев, op. cit., c. 400-403.

ne brangiai kainuojančia sienine tapyba, ne rusiško stiliaus drožinėtais baldais, bet pavieniais, simbolinę prasmę turinčiais daiktais. Pavyzdžiui, įvairiais Rusijos imperatorių portretais, karūnavimo atvaizdais, Aleksandro II-jo, Aleksandro III-iojo portretais, poriniais nužudytųjų Nikolajaus II-jo ir jo žmonos Aleksandros Fedorovnos atvaizdais. Būtinai svečių kambario atributas – *samovaras*⁵⁹⁵, ant sienų kartais kabinamos vėliavos – carinės Rusijos vėliava ir valstybės, kurioje gyvenama vėliava, dideli kaukazietiški kilimai, gausybė ikonų: įvairios Išganytojo atvaizdo versijos, Švč. Dievo Motinos paveikslai, angelų ir Šventųjų atvaizdai, kitais atvejais – patriotiniai carinės Rusijos laikotarpio plakatai bei su Rusijos istorija susiję antikvariniai daiktai.⁵⁹⁶

Atskleisti rusiškos tapatybės elementai gali būti laikomi tik teorine rusiško tapatumo interjere išraiška. Lietuvoje įgyvendintuose projektuose rusiška tapatybė reprezentuojama kukliau: ornamentika kuklesnė, margumas saikingesnis. Oficialus, daug įdirbio reikalaujantis ir brangiai kainuojantis rusiškas stilius labiau buvo būdingas stačiatikių, naujaapeigininkų aplinkai. Tuo tarpu Lietuvos sentikių patalpoms būdingas kuklumas, taupumas, utilitari, lakoniška, tamsiai ruda medinė apdaila, religinės tradicijos įtakotas liturginių knygų saugojimas namuose bei atitinkama tvarka dėstomos ikonos. Dailininkės Antonidos Kazlauskaitės (1914–1993) šeimos albume yra išlikusių fotografijų su tarpukario Kauno sentikių bendruomenės gyvenamąja aplinka. Pasiturinčios tarpukario kauniečių šeimos interjero vaizdai ir šeimos narių prisiminimai liudija Lietuvos sentikiams būdingą kuklumą, estetinio skonio supanašėjimą su etninių lietuvių ir Lietuvos žydų gyvenamąja aplinka. A. Kazlauskaitės dukterų Liudmilos Arcimavičienės ir Livijos Skurichinos prisiminimuose išliko medinis aptinkuotas dviejų aukštų namas Molėtų gatvėje, Kaune. Pirmajame aukšte buvo prieškambaris, virtuvė, salonas, valgomasis ir miegamasis. Antro aukšto planavimas toks pat, kaip ir pirmojo, name buvo vonia, įvestas vanduo, telefonas. Kambariai aukšti, 3 metrų aukščio, sienos dažytos. Salono plotas buvo 20 kv. m, virtuvė – 11 kv. m. Iš kilmingų dvarininkų Lipnickių giminės kilusi namo savininkė Olga Lipnickaitė-Kazlauskienė nenorėjo tapetų, bijojo, kad blakės neišsiveistų. Salone stovėjo didelis apvalus stalas su 12 kėdžių. Kėdės buvo ažuolinės, sunkios, dengtos žalios ir rudos spalvos aksomu. Kampe buvo pastatyta tokiu pat aksomu apsiūta sofa, kurios atlošų galuose – ažuolinės liūto galvos. Už sofos ant sienos kabėjo gobelenas, vaizduojantis rytietiško turgaus sceną, kupranugariais jojančius pirklius. Salone taip pat stovėjo didelis veidrodis – triumò⁵⁹⁷, kampuose – keli nedideli, siuvinėtomis staltiesėmis uždengti staliukai. Ant sienų buvo daug paveikslų, ant staliukų – porcelianinių skulptūrėlių. Vazonuose augo

⁵⁹⁵ Samovaras – rusiškas masyvus virdulys.

⁵⁹⁶ Darbo autorės komentarai, remiantis tarpukario laikotarpio fotografijomis, publikuotomis A. Vasiljevo albume: Grafo Bobrynskio butas Paryžiuje, 1930 m. In: Васильев, op. cit., c. 396-399.

Rusiška svetainė emigrantų bute Paryžiuje, 1930–1940 m., In: Васильев, op. cit., c. 403.

⁵⁹⁷ Triumò (pranc. trumeau) – siauras, aukštas pastatomas tarp langų arba tarp durų veidrodis.

aukšti, beveik lubas siekiantys fikusiai.⁵⁹⁸ Priešingai lietuvių inteligentų namuose pamėgtam muzikos instrumentui pianinui, Kazlauskų šeimos namuose labiau buvo vertinama gitara. Salono sienas puošiantis monumentalus orientalinės tematikos gobelenas atitiko teorines Rytų ir Vakarų sintezės idėjas (137 il.). Remiantis minėtais L. Arcimavičienės ir L. Skurichinos prisiminimais, šeimos fotografijomis, A. Kazlauskaitės vaikams medinę lovytę, dekoruotą gulgės, gaidelio ir kitų paukščių profiliais, medinį supamą „kiškį“ ir „arkliuką“ lietuvių tautiniame stiliuje buvo pagaminęs Jonas Prapuolenis.⁵⁹⁹

Tarpukario Lietuvoje gyvenusiems rusams, kaip ir Lietuvos žydams, buvo būdingas lojalumas valstybei. Tai patvirtina įžymių žmonių biografijos, jų nuopelnai Lietuvos kultūrai. Privačioje aplinkoje šis lojalumas reiškiamas atskiromis lietuviškumo citatomis: valstybės simbolikos, lietuviškos ornamentikos naudojimu, kaimiška tekstile, medžio drožiniais.⁶⁰⁰ Piotro Veriovkino dvare kaboją A. Žmuidzinavičiaus paveikslas, „kuriame viesulu skrenda Vytis, o toli horizonte dangus raudonuoja. Saulės vienas kampas užklysta ir krinta kaip tik ant paties paveikslu, ir Vytis, rodos, atgyja [...]“.⁶⁰¹ Lietuviškas tautinis stilius buvo kuriamas panašiais principais kaip ir *neorusiškas stilius* – atsigręžta į Viduramžių laikotarpį, naudoti liaudies meno, tekstilės raštai, ypatingai populiarūs medžio drožiniai. Tačiau mūsų krašte iš visų praeities stilių pasirinktas barokas. Daugeliu aspektų Lietuvą atstovaujančio tautinio stiliaus samprata tapo priimtina didžiąjai daliai Lietuvoje gyvenančių rusų.

Rusų gyvenamuose ir reprezentaciniuose visuomeniniuose interjeruose pastebimas polinkis atkartoti cerkvėms būdingą puošnumą, elementų gausą, dekoro dinamiką, formų kaitą, puošnius metalinius ir krištolo sietynus, sieninius šviestuvus, sieninę tapybą, monumentalių matmenų paveikslus, vaizduojančius istorinius siužetus. Būdingas Šventųjų paveikslų, ikonų puošimas, virš jų kabinant draperiją iš tautinio austo, siuvinėto, nėriniais puošto rankšluosčio, fone įkomponuojamas kilimas, ornamentuota tekstilė. Tai leidžia manyti, jog praktiškai rusiška grožio ir estetikos samprata interjere išreikšta kiek kitaip nei rusiško stiliaus teoretikų darbuose. Tarpukario Lietuvoje rusiškos bizantiškos architektūros kryptis pakeičiama klasicizmo architektūra. Akademiniuo neoklasicizmo kryptį Lietuvoje formavo architektai, baigę mokslus Sankt Peterburge.

Lyginant Lietuvoje gyvenusių tautinių mažumų ir etninių lietuvių interjero tautiškumo sampratas, galima matyti keletą bendrų nuostatų. Pirma, tiek lietuviai, tiek Lietuvos žydai, tiek rusai mėgo baroką. Lietuviams barokas siejosi su bažnyčių architektūra, rusai baroką siejo su

⁵⁹⁸ Antonidos Kazlauskaitės tėvo, Simono Kazlausko, brolis buvo sentikių Šv. Nikolajaus Stebukladario cerkvės popas tėvas Nikolajus. *Tarpukario fotonuotraukos iš Antonidos Kazlauskaitės (1914–1933) šeimos albumo*. LLBM. Virtuali paroda / Parengė Inga Levickaitė [žiūrėta 2013-11-12]. Prieiga per internetą: http://llbm.lt/parodos/Tarpukario_fotonuotraukos/

⁵⁹⁹ Ibid.

⁶⁰⁰ Tai būdinga buvo ir Kaukaze bei Vidurinės Azijos kraštuose gyvenantiems rusams.

⁶⁰¹ Giedraitis, op. cit., p. 835.

Žiemos rūmais St. Peterburge bei kitų caro rezidencijų pavyzdžiais. Visos trys etninės grupės baroką laikė reprezentaciniu stiliumi, turinčiu sąsajas su europietiška kultūra. Antra, didžiąją dalį Lietuvos gyventojų vienijo bendras potraukis orientalizmui, skirtingiems Rytų kultūros elementams ir menams. Iš visų kūrybinių idėjų skirtingoms tautoms priimtinausia tapo Rytų ir Vakarų sintezė. Ši interjero architektūrinės reprezentacijos tendencija buvo teisinga ir emocine, ir estetinė prasmėmis, todėl skirtingais meniniais lygiais plačiai įgyvendinama tautinio stiliaus interjerų kūryboje.

IŠVADOS

1. Šis darbas – tai pirmasis mėginimas Lietuvos menotyroje plačiau atspindėti tarpukario laikotarpiui būdingas interjero raidos ypatybes, gilinantis į architektūrinės stilstikos formavimo(-si) veiksnius ir priežastis. Remiantis tarpukario filosofo Maurice'o Halbwachs'o (1877–1945) idėja, interjeras nagrinėjamas kaip asmeninės ir kolektyvinės atminties kaupimo bei saugojimo erdvė. Ištyrus tarpukario interjero pavyzdžius, nustatyta, jog interjere galima ne tik kaupti, bet ir sunaikinti arba perkurti atmintį. Nagrinėjamo laikotarpio baigtis Antrojo pasaulinio karo įvykiais argumentuoja, jog iki tol nematytų formų ir naujos stilstikos kūrimo užduotis galėjo turėti ir niekur oficialiai nedeklaruotų, atminties naikinimo-perkūrimo tikslų.

2. Kultūrinio tapatumo paieškos tarpukario Lietuvos interjere vyko skirtingomis kryptimis. Konservatyviai mąstantiems gyventojams buvo artimas *tautinis katalikiškas* interjeras, kur tapatybė reprezentuojama pagal tris kriterijus: katalikybė, lietuviybė ir valstybingumas. Tautinė katalikiškos tapatybės idėja buvo nepopuliari profesionalių architektų darbuose. Mėgėjiškai įrengtose pasaulietinėse patalpose katalikybės idėja liaudiškai interpretuojama, skelbiama netiesiogiai, o per komponavimo, derinimo ir puošybos principus, juos perimant iš medinių kaimo bažnyčių interjerų.

3. Gyvenimą modernizuojančios idėjos skatino žmones atsiriboti nuo konfesinės tapatybės, socialinių ir kultūrinių stereotipų, reklamavo architektūrinės naujoves: universalizmą, regionizmą, federalizmą, taupumą, švaresnio, sveikesnio ir patogesnio gyvenimo siekius. Šie nauji siekiai aprašyti tarpukario grožinėje literatūroje, švietėjiškuose straipsniuose, propagandinėje ir reklaminėje medžiagoje. Tarpukario laikotarpio fotografijos su užfiksuotais visuomeninių organizacijų ir sporto renginiais liudija apie spaudoje neminimą propagandą, kuria buvo siekiama religines apeigas pakeisti sporto, politinių renginių, teatro kultu ir įtvirtinti modernizmo ideologiją. Laikmečiui charakteringa teatralizuotų formų ir kasdieninio gyvenimo sintezė iš esmės pakeitė interjero planavimo pobūdį: dėl naujos ideologijos interjeras ir jo įranga suartėjo su scenovaizdžio menu, kuomet vidaus erdvė reprezentuoja vykstančių įvykių nuotaiką, ją sustiprina specialiai apgalvotas apšvietimas. Erdvės įranga racionaliai suplanuojama iš anksto, maksimaliai pigi, greitai organizuojama, perorganizuojama, patogi, lengvai prižiūrima ir universali.

4. Nustatyta, jog oficialaus valstybinio tautinio stiliaus kūrime daugiausia remtasi Rytų ir Vakarų sintezės idėja. Kompromisinis lietuvių filosofo Stasio Šalkauskio sukurtas *Rytų ir Vakarų sintezės* kultūrinio tapatumo modelis buvo įgyvendintas naujai kuriamoje patalpų ir baldų stilstikoje. Ši kūrybinė idėja atrodė lengvai suprantama ir estetiškai patraukli, elementai komponuojami kultūrinio kontrasto principu – vienoje erdvėje derinant kontroversiškus daiktus ir meno objektus. Vakarietišką kultūrą atstovavo barokinių, *art deco* arba modernizmo formų baldai,

vietinio liaudies meno drožiniai ir kaimo tekstilė, o rytietišką kultūrą – orientinės citatos ir daiktai, retais atvejais, meno kūriniai. Formų įvairovė kūrė turtingumo išpūdį erdvėje, kuris prieštaravo modernizmo ideologijai. *Rytų ir Vakarų sintezės* idėja buvo priimtina ir mėgėjiškai, ir profesionaliai įrengtose patalpose. Ja žavėjosi išsilavinę, lietuviškos kultūros kūrimu „sergantys“ intelektualai. Ryškiausiai *Rytų ir Vakarų sintezės* idėją atstovavo kolekcininko namai ir salono interjeras.

5. Įpročius ir tvarką neigianti – kontrkultūrinė – veikla skatino menininkus kurti bohemos interjerą. Svarbiausias bohemos interjero bruožas – *egzistencialistinė estetika*, kuri po Pirmojo pasaulinio karo plito Europoje kaip nusivylimas tradicinėmis Vakarų civilizacijos vertybėmis. Komponuojant bohemos interjerą atvirai protestuojama prieš reprezentatyvumą, racionalumą, tvarką, prabangą, tradiciją. Taip pat atmetamas akademizmas ir profesionalumas.

6. Interjero įrangos, baldų ir šviestuvų formos, jų mišri stilistika buvo istoriškai determinuoti, tiesiogiai nulemti krašte vyravusio sociokultūrinio konteksto. Lietuvoje prabanga, solidumas ir reprezentatyvumas buvo tapatinami su neostiliais ir pirmiausia su neobaroko kryptimi. Modernizmo formos teoriškai turėjo atpiginti ir unifikuoti patalpų įrangą, tačiau realiai dominavo autorių, vienetinių, individualiai kuriamų daiktų lygmenyje ir buvo brangios. Greta to, didžiąjai daliai krašto gyventojų modernizmo formos buvo nepatrauklios ir nesuprantamos kaip estetinė vertybė. Tuo tarpu naujai kuriami, stilistiškai sintezuoti, išpūdingi tūriai ir nematyti siluetai patiko Lietuvos gyventojams, buvo suprantami kaip gyvenimo naujovė ir kultūrinė pažanga. Šio pobūdžio naujovės įvairiuose interjeruose atsiradavo išimtinai profesionalių menininkų ir architektų dėka. Naujai kuriamo stiliaus interjeras buvo autentiškas ir vienetinis, daug sąsajų turintis su *menu ir amatų* sąjūdžio ideologija.

7. Lietuviško-etninio interjero idėjų ieškota kaimo vietovių namuose, kur iš seno laikytasi tradicijų. Tai nedidelių tarpukario Lietuvos miestelių ir kaimo gyventojų, valstiečių, žemdirbių gyvenamoji aplinka. Etninė kryptis unikali tuo, jog čia randama primityviai atkartota neogotika, neobarokas ir neoklasicizmas, kuomet valstietiškoje buityje naiviai imituojama visuomenės elito gyvenamoji aplinka. Ši mėgėjiška vyravusių architektūros stilių parafrazė – viena originaliausių stilistinių krypčių menine bei tautinio tapatumo prasmėmis.

8. *Tautinis stilius* pripažįstamas valstybiniu, oficialiu. Jis projektuojamas profesionaliai, būdingas ne tik etniniams lietuviams, bet visiems gyventojams visoje valstybės teritorijoje. Lietuviškas tautinis stilius turėjo panašumų su rusiško stiliaus elementais: atsigręžiama į Viduramžių laikotarpį, naudojamas liaudies menas, tekstilės raštai, medžio drožiniai. Skirtumas tas, kad nepriklausomoje Lietuvoje iš visų praeities stilių pasirinktas barokas, dargi Rytų ir Vakarų sintezės idėjos dėka į Lietuvos tautinį stilių įtraukiami estetiškai patraukliausi orientalizmo epizodai. Orientalizmas laikomas naująja, kitų autorių darbuose neminama, tautinio stiliaus kryptimi, kurios panaudojimas buvo iš anksto teoriškai-kultūrologiškai suplanuotas.

9. Lietuvoje gyvenančių tautinių mažumų patalpų vizualius skirtumus formavo: skirtingi konfesiniai veiksniai, kiekvienai tautai skirtingi tekstilės marginimo raštai, nevienodas požiūris į racionalumą ir puošnumą. Iš interjero eliminavus religijos ir liturginius objektus, tautinę tekstilę, liaudies ornamentiką, patalpos suvienodė bendraeuropine neostilių arba modernizmo linkme.

10. Lietuvos žydų patalpoms būdinga racionalumas, apgalvota funkcija, atskirų interjero elementų polichromija, sodrios ir ryškios spalvos, kontrastas, sudėtinga ir dinamiška ornamentika rankdarbiuose, užuolaidose, kilimuose, masyviose apvaliose pagalvėse, staltiesėse; ant sienų kabinami ne tik kilimai, bet ir tradiciniai popieriaus karpiniai, turintys tiesiogines sąsajas su religija, simbolika, Rytų menais ir estetika. Tautai būdingas emocinis intelektas ir religijos nulemtas gyvenimo būdas stipriausiai paveikė litvakų namų aplinkos formavimo principus ir estetika.

11. Lenkiško tapatumo raiška reikalavo griežtai atsiriboti ir nevartoti oficialiai deklaruojamų rusiško stiliaus elementų. Neogotika dar iš anksčiau buvo tapusi lenkiškumo sinonimu ir pagrindiniu elementu. Po Pirmojo pasaulinio karo lenkiško tautiškumo samprata papildė nauju reikalavimu, taip vadinamu *tautiniu tradicionalizmu* (lenk. *narodowy tradycjonalizm*). Dėl to atsižvelgiama į kaimo vietovėse išlikusių rūmų ir dvarų architektūros tradiciją. Tarpukariu laikyta moderniu lenkiškumą sieti su dvarų architektūra, jiems būdinga įranga ir apstatymu. Tautinis tradicionalizmas suprantamas kaip stipriai supaprastintas klasicizmas, būtiniausi bydermejerio stiliaus baldai, lenkų etniniais raštais marginti kilimai ir kukli patalpų apdaila. Taip vadinamas *dvaro stilius* (lenk. *styl dworkowy*) tarpukariu buvo populiarus iš bajorų šeimų kilusių Lietuvos gyventojų namuose.

12. Lietuvos rusų interjere matomas polinkis atkartoti cerkvėms būdingą puošnumą, elementų gausą, dekorą dinamiką, formų kaitą. Būdingas Šventųjų atvaizdų, ikonų puošimas, virš jų kabinant draperiją iš tautinio rankšluosčio, jo fone komponuojant kilimus, ornamentuotą tekstilę. Gyvenamosiose patalpose atsispindėjo rusų tautos polinkis į nuoširdumą, romantizmą, puošnumą ir eklektiką. Rusiško interjero detalių ir formų įvairovėje įprastai atsiranda vietos ir krašto, kuriame gyvenama, etninėms citatoms. Tarpukario Lietuvoje gyvenantiems rusams, kaip ir Lietuvos žydams, būdingas lojalumas valstybei, naudojami Lietuvos valstybingumo simboliai.

13. Tarpukario interjerų vyraujanti tendencija – tautoms vienai nuo kitos skirtis ir atsiskirti – nepasiteisino. Kartu gyvenančios tautos kultūrinės sintezės neišvengė. Skirtingų tautiškumo sampratų įvairovė vystėsi visiems bendra kosmopolitine linkme. Lietuviško tautinio stiliaus teorinė formulė buvo maksimaliai racionali, teisinga ir patraukli skirtingoms estetinėms sampratoms, atstovavo įvairius socialinius sluoksnius bei tuo metu Lietuvoje gyvenančias tautas. Tarpukaris buvo labai trumpas, bet ypatingai reikšmingas etapas, suformavęs šiandien mūsų krašte egzistuojančią kolektyvinę interjero sampratą.

ŠALTINIŲ IR LITERATŪROS SĄRAŠAS

Šaltiniai

1. „Lietuvos“ viešbučio albumas. KTU RS.
2. „Lietuvos“ viešbučio interjero dokumentai: baldų eskizai, schemas, iliustracija, arch. V. Dubeneckis. KAA. F. 156, ap. 1, b. 26.
3. A. Tamošaičio sukurtų metalo dirbinių eskizai. Anastazijos ir Antano Tamošaičių galerija „Židinys“. VDA, ap. 1, b. 204.
4. *Aplinkraščių nuorašai. 1935 m.* LCVA. F. 755, ap. 2, b. 695.
5. *Arch. V. Dubeneckio surinktos iškarpos iš įvairių katalogų. Šviestuvai Steigiamojo Seimo ir Prezidentūros patalpoms.* KAA. F. 156, ap. 1, b. 14.
6. *Architekto N. Melnikovo braižytas Vyžuonėlių („Blagodat“) dvaro gyvenamojo namo projektas.* 1905 m. LNB RS. F. 19, b. 1904.
7. *Aukštieji karo technikos kursai. Kaunas, XX a. 4 deš.* LCVA, A55-P305.
8. *Baldų projektas į Urbšių namus, Donelaičio g. 2a, Kaune,* projektas. Arch. Bronius Elsbergas. LNB RS. F. 13, b. 83.
9. *Banko rūmų detalių eskizai.* 1934 m. LCVA. F. 695, ap. 2, b. 659.
10. *Buhalteriniai dokumentai: atlyginimų už darbus V. Dubeneckiui, J. Levinsonui, M. Songailai suvestinės, sąskaitos ir kt.* KAA. F. 156, ap. 1, b. 31.
11. Dapšauskaitė, Živilė. Magistro baigiamasis darbas: *Spalva ir dekoras Lietuvos gyvenamųjų namų interjere XV–XIX a.* Vadovas dr. Mindaugas Bertašius. Kaunas: VDU, 2010.
12. Daujotaitė, Irena Marija. Pokalbis su darbo autore. Vilnius, LCVA. 2012-11-22.
13. *Dėstytojo V. Banaičio miegamojo baldai.* Dail. Jonas Prapuolenis. Fotografija. LLMA. F. 338, ap. 1, b. 9.
14. Dičkalnytė, Aistė. Magistro baigiamasis darbas: *1900–1940 m. Lietuvos baldininkystės raida: sociokultūriniai ir meniniai aspektai.* Vadovė: doc. dr. Raimonda Simanaitienė. Kaunas: VDU, 2012.
15. *Dingęs pasaulis. Lietuvos žydų tradicinio meno atgarsiai.* Muziejaus ekspozicija VVGŽM / Sud. Aistė Niunkaitė-Račiūnienė.
16. *Dr. Kazio Griniaus kambarys (Mykolo Šleževičiaus bute Laisvės al. 49, prie miesto sodo).* Kaunas. 1921 m. Fotografija. LCVA. A117-P8.
17. Endriukaiitytė, Kristina. Magistro baigiamasis darbas: *Salonų kultūros raiška tarpukario Kauno kultūrinėje terpėje /* Vadovė: prof. dr. Rasutė Žukienė. Kaunas: VDU, 2010.
18. *Etažerė klasės žurnalams sudėti.* Autorius: E. V. LCVA. F. 391, ap. 2, b. 2173, l. 64.

19. Galaunė, Paulius. *Dienoraštis*. Rankraštis, 1980–1981 m. Kazimieros Galaunienės asmeninis archyvas.
20. Galaunė, Paulius. *Pauliaus Galaunės biblioteka*. Rankraštis, užrašytas Kazimieros Galaunienės, 1994 m. Kaunas. Kazimieros Galaunienės asmeninis archyvas.
21. Galaunienė, Kazimiera. Pokalbis su darbo autore. Kaunas, muziejininkės namai, Kanto g., 2010-02-10.
22. Galdikas, Adomas. *Moteris skaito*. XX a. I pusė. Popierius, pastelė. 70 x 40,5. LDM. XX a. pirmosios pusės vaizduojamosios dailės rinkinys. Inv. Nr. T-3065.
23. Galdikas, Adomas. *Natiurmortai*. XX a. 3–4-asis deš. XX a. pirmosios pusės vaizduojamosios dailės rinkinys. LDM: Inv. Nr. T-6974; Inv. Nr. T-7011; Inv. Nr. T-7067; Inv. Nr. T-7541; Inv. Nr. T-10174; Inv. Nr. T-10278.
24. *Gydytojo Geldfano šeimos portretas svetainėje*. Vieکشniai. Fotografija. VVGŽM, VŽM 2215 -1.
25. *Gydytojų pasitarimas medicinos fakultete*, apie 1936 m. Kaunas. Foto M. Smečchauskas. LNM. ATV 14258.
26. *Gyvenamojo namo kambarys. Kupiškėnų „sodas“*, apie 1930 m. Fotografija. LCVA. P-33354.
27. Gyventojų tapatybės dokumentų fondas. KAA. F. 66.
28. Goldbergaitė, Ch. *Prienuų Žydu sinagoga*, rankraštis 1933?. APGN, R-1504.
29. Goldšteinaitė, S. *Žydu ornamentas*. Seminaro darbas. Rankraštis, 1931. APGN, R-1499.
30. Grinblatas, Natanas. *Tapyba žydu sinagogose*. Seminaro darbas. 1933. Mašinraštis, APGN, R-1501.
31. Gudaitis, Antanas. *Pasakojimas apie Pitsburgo (JAV) universiteto lietuvišką kambarį*. Rankraštis 1983 m. Antano Gudaičio šeimos archyvas.
32. Gudaitytė-Kunčiuvienė, Eglė. Pokalbis su darbo autore. Vilnius, Eglės Kunčiuvienės namai, 2012-09-25.
33. Halperinas, F. *Žydu ornamentika*. Darbo vadovas: P. Galaunė. Rankraštis, 1931–1937. APGN, R-1507-b.
34. *House Wachenfel (“Eagle’s Nest“), Berchtesgaden*. Photo album. 1937. Yad Vashem. FA89.
35. *Interjeras su Veneros statulėle*. Tapyba. Fanera, aliejus, 79,5 x 57,5 cm, 1942 m. Marijonas Kulieša (M. Kulesza, 1878–1943). LDM 1 948734. Inv. Nr. T-7289.
36. *Išleistuvių pietūs Karo mokykloje. Aukštoji Panemunė*. 1924 m. Foto A. Šulco. LCVA, A58-P067.
37. *Ivairių profesijų mokesčių mokėtojų bylos*. 1923–1941 m. KAA. F. 209, ap. Nr. 4.

38. *Years of work for the war effort*. 1939 m. Photo Album. Yad Vashem. FA19.
39. *Jono Vailokaičio namai Vienybės a. 8, Kaune*. Arch. Arnas Funkas. Fotografijos 1939 m. Ramutės Vailokaitytės-Backer šeimos archyvas.
40. *Juozapo Montvilos baldų paroda Pranciškonų vienuolyno pastate*. Vilnius. Foto: Leonas Butkovskis. 1909 m. LDM. Inv. Nr. Fi-77.
41. *Juozo Landsbergio gyvenamasis namas Kaune, Kalnų g. 8*. 1926 m. Arch. Vytautas Landsbergis-Žemkalis. LLMA. F. 81, ap. 1, b. 619.
42. Kaplanas, Izraelis. *Altoriai žydų sinagogoje*. Seminaro darbas, rankraštis, 1933. APGN. R-1502.
43. *Kaunas 1924 m. Kauno žydų vaikų namų mokykloje*. 1924 m. Fotografija. VVGŽM. VŽMP 1888 F3.9.
44. *Kaune, Vilijampolėje, Panerių g. 49 rabinų seminarijos Knesset Isroel mūr. 3-ju aukštu pastato projektas*. 1934 m. LCVA. F. 1622, ap. 4, b. 387.
45. *Kauno architektūra*. 1930–1940 m. Fotoalbumas. KVB RS.
46. *Kauno miesto darbo žmonių deputatų tarybos vykdomojo komiteto nutarimai*. KAA. R-292, ap. 1, b. 71.
47. *Kauno Šančių valstybinės gimnazijos rūmų statybos komisijos posėdžių protokolai, inventoriaus ir mokslo priemonių priėmimo aktai, susirašinėjimas su baldų dirbtuvėmis baldų gamybos klausimais*. Kaunas, 1938–1940 m. LCVA. F. 391, ap. 2, b. 2240.
48. *Kauno Šančių valstybinės gimnazijos rūmų statybos techninių sąlygų aprašymas, sutartis su rangovu. Susirašinėjimas su bendrosios revizijos departamentu ir baldų dirbtuvėmis dėl gimnazijos vidaus įrengimo, baldų brėžiniai*. 1937–1938 m. LCVA. F. 391, ap. 2, b. 2214.
49. *Kauno žydų vaikų namų mokykloje. Kaunas, 1924 m.* Fotografija. VVGŽM, VŽMP1888 F3.9.
50. Kondrotaitė, Danutė. Pokalbis su darbo autore. Kaunas, Zikaro namai-muziejus. 2010-04-09.
51. *Konkursinis projektas „Amicus Amico“*. Prezidentūros rūmai Kaune, Parodos / K. Petrausko g. 1939–1940 m. LNM. AKP 541-5.
52. Krestin, Lazar. „*Nauka*“. Fotokopija. VVGŽM. 7335.
53. Kučinskienė, Eglė. *Kauno Karininkų Ramovės reprezentaciniai interjerai: autentiškumas ir vertė*. Magistro baigiamasis darbas. Vadovė: doc. dr. Laima Šinkūnaitė. Kaunas: VDU, 2003.
54. Kunigo, poeto Kazimiero Žitkaus albumas. Fotografijos. KMM. GEK 2-46. F4-29-46.
55. *Lietuviško kambario projektas Pitsburgo universitete*. Dail. Antanas Gudaitis 1932 m. Antano Gudaičio šeimos archyvas.

56. *Lietuviškos pirkios vidus. Laikraščiais iškljuotos kambario sienos. Vieta nenurodyta, apie 1930 m.* Fotografija. LCVA. P-06396.
57. *Lietuvių moterų globos komiteto Kauno vaikų prieglaudos miegamasis.* Kaunas, 1921 m. Fotografija. LCVA. P-22238.
58. *Lietuvos atstovybių Romoje ir Paryžiuje liudijimai-pažymėjimai apie V. Dubeneckio profesines stažuotes užsienyje.* 1919–1931 m. KAA. ap. 1, b. 34.
59. *Lietuvos Bankas.* Albumas. Kaunas. 1930. KVB RS.
60. *Lietuvos Karininkų Ramovės baldai į Prezidento kambarį; braižiniai, tuo reikalu raštai, sutartis su Rodu, priėmimo aktas ir kiti.* 1936. m. LCVA. F. 6, ap. 1, b. 41.
61. *Lietuvos Karininkų Ramovės Prezidento kambario liustra.* 1937–1938 m. LCVA. F. 6, ap. 1, b. 48.
62. *Lietuvos Karininkų Ramovės reprezentaciniuose rūmuose elektros instaliacija, apšvietimui techninės sąlygos, braižiniai.* 1936 m. LCVA. F. 6, ap. 1, b. 25.
63. *Lietuvos Karininkų Ramovės reprezentaciniuose rūmuose lietuviškame charakteryje Prezidento kambario įrengimo darbams atlikti techninės sąlygos, braižiniai, pasiūlymai, sutartis ir kiti tuo reikalu raštai.* 1936–1938 m. LCVA. F. 6, ap. 1, b. 40.
64. *Lietuvos Karininkų Ramovės reprezentaciniuose rūmuose Prezidento kambariui įrengti konkurso ir projektavimo byla.* 1936 m. LCVA. F. 6, ap. 1, b. 39.
65. *Lietuvos Karininkų Ramovės reprezentaciniuose rūmuose skelbtojo konkurso trys premijuoti ir du pirkti projektai Prezidento kambariui įrengti lietuviškame charakteryje.* 1936 m. LCVA. F. 6, ap. 1, b. 47.
66. *Lietuvos Karininkų Ramovės reprezentaciniuose rūmuose Vytauto Didžiojo seklyčioje bronziniams grotams pagaminti pasiūlymai, užsakymai ir kiti tuo reikalu raštai.* 1936 m. LCVA. F. 6, ap. 1, b. 24.
67. *Lietuvos Karininkų Ramovės reprezentacinių rūmų patalpoms liustrų ir kitos elektros armatūros pirkimui pasiūlymai, užsakymai ir kiti tuo reikalu raštai.* 1936–1938 m. LCVA. F. 6, ap. 1, b. 30.
68. *Lietuvos Karininkų Ramovės rūmų statybos įvairių braižinių bei detalių byla.* 1936 m. LCVA. F. 6, ap. 1, b. 19.
69. *Lietuvos Karininkų Ramovės seniūnų tarybos ir valdybos posėdžių protokolai.* 1934–1936 m. LCVA. F. 6, ap. 1, b. 11.
70. *Lietuvos Karininkų Ramovės statomųjų rūmų didžiosios salės apšvietimui liustrų ir brakėtų pristatymo sąlygos, pasiūlymai, užsakymas ir jo vykdymas.* 1936 m. LCVA. F. 6, ap. 1, b. 28.

71. *Lietuvos moterų ir vaikų globėjų draugijos 20-mečio iškilmių prezidiumas. Centre – draugijos pirmininkė L. Raupienė. Kaunas. 1939 m. Fotografija. LCVA. P-16381.*
72. *Lietuvos Prezidentūros reprezentacinė salė. Fotografija. LCVA. P-23882.*
73. *Lietuvos Raudonojo Kryžiaus sanatorija Panemunėje, Kaune. 1932–1935 m. Fotografija. KMM. GEK 122. F4-56.*
74. *Lietuvos Respublikos Prezidentūros interjeras. Iškilmių salė. Kaunas, apie 1928 m. Fotografijos. LCVA. P-23882; P-23883.*
75. *Liudo Truikio namai. Arūno Baltėno 1986 m. fotografijų ciklas. Arūno Baltėno asmeninis archyvas.*
76. *Liudo Truikio namai. Arūno Baltėno 1986 m. fotografijų ciklas. Modernaus meno centras, www.mmcentras.lt.*
77. *Marijono Daujoto šeimos tarpukario fotografijų albumai. Darbėnai, Kretinga, Alytus. Irenos Daujotaitės asmeninis archyvas. Vilnius.*
78. *Marijos ir Juozo Urbšiu buto Kaune ir Prano Mašiotto namo Kaune išlaidos, sąskaitos. 1933–1937 m. LNB RS. F. 15, b. 475.*
79. *Marijos ir Juozo Urbšiu dviejų kambarių įrangos ir apstatymo baldais projektas. Butas name Donelaičio g. 2a, Kaunas. Architektas Bronius Elsbergas. LNB RS. F. 13, b. 83.*
80. *Mažeikaitė-Veselkienė, Aldona. Pokalbis su darbo autore. Vilnius, A. ir A. Tamošaičių galerija „Židinys“. VDA, 2011-09-06.*
81. *Merkienė, Irena Regina. Disertacija Grigiškių bandomojo popieriaus kombinato darbininkų butis ir kultūra 1925–1965. Lietuvos TSR MA Istorijos institutas, 1966.*
82. *Minelgaitė, Justina. Magistro baigiamasis darbas: Tarpukario Kauno bohemos ypatumai. Vadovė: prof. dr. Rasutė Žukienė. Kaunas: VDU, 2010.*
83. *Ministrų kabinetui buto bei baldų perdavimo aktas. 1930 m. LCVA. F. 755, ap. 1, b. 345.*
84. *Movšaitė, Šul. Žydu ornamentika. Darbo vadovas: P. Galaunė. Rankraštis, 1936 m. APGN, R-1505.*
85. *Muziejaus statutas. 1934 m. sąmata. Susirašinėjimas dėl atlyginimo už eksponatus ir kt. 1935 m. LCVA, F. 1764, ap. 1, b. 333.*
86. *Namų kopyltėlė. Fotografija. NKČDM. Grafo Stanislovo Kazimiero Kosakovskio (Stanisław Kazimierz Kossakowski) fotografijų rinkinys. Ta 5208, 1340-So.*
87. *Nežinomų asmenų portretai. Rasta Vilniaus arba Kauno geto teritorijose. Fotografijos. VVGŽM. VŽMP 4945/7 F1.1247.*
88. *Paskutinė paskaita Teologijos fakultete 1926 m. Dvasinė Žemaičių Vyskup. Seminarija. In: Fotografijų albumas, dedikuotas Vyskupui Kazimierui Paltarokui, 25-ųjų metų vyskupavimo jubiliejų švenčiant. 1926–1951 m. LNM, ATV 19833.*

89. *Pauliaus Galaunės prisiminimų dienoraštis: 1981-01-20, antradienis, rankraštis.* Kazimieros Galaunienės asmeninis archyvas, Kaunas, 1981.
90. *Pavyzdžiai iš architektūros žurnalų, interjerų bei reklamos projektų, vokiečių kalba.* KAA. F. 156, ap. 1, b. 51.
91. *Pedagoginiai darbo kursai prad. mok. mokytojams Marijampolėje 1928 m. Pynimo darbai, kursų vedėjas A. Vokietaitis.* Fotografija. LNM. ATV 13320.
92. *Pitsburgo universiteto Lietuviškojo kambario projektas, brėžiniai, eskizai ir kt. medžiaga.* 1934 m. dail. Antanas Gudaitis. LLMA. F. 221, ap. 1, b. 3.
93. *Plechavičių šeimos albumas.* Fotografijos. LCVA. A31.
94. *Prekybos Pramonės ir Amatų rūmai. Eskizai.* Arch. Vytautas Landsbergis-Žemkalnis. 1939 m. LLMA. F. 81, ap. 1, b. 568.
95. *Prekybos, Pramonės ir Amatų rūmai.* Arch. Vytautas Landsbergis-Žemkalnis. 1937 m. LLMA. F. 81, ap. 1, b. 574.
96. *Prekybos, Pramonės ir Amatų rūmai. Darbo brėžiniai. I tomas.* 1937 m. Arch. Vytautas Landsbergis-Žemkalnis. LLMA. F. 81, ap. 1, b. 574.
97. *Prezidentas Kazys Grinius prisiekia Lietuvos Respublikos Seime.* Kaunas, 1926 m. Fotografija. LCVA. P-20685.
98. *Puškinos literatūros muziejus Vilniuje (Markučių dvaras).* Fotografija XX a. ketvirtasis deš. LNB RS. F. 145, b. 124.
99. *Ramovės seniūnų tarybos narių steigiamojo susirinkimo ir valdybos posėdžių protokolai.* 1930–1931 m. LCVA. F. 6, ap. 1, b. 7.
100. *Raseinių skyriaus banko namų statybos byla.* LCVA. F. 755, ap. 2, b. 661.
101. *Seimo (buv. Gimnazijos) rūmų projektavimo dokumentai: brėžiniai, projektai, eskizai, aiškinamasis raštas, šviestuvų, liftų pavyzdžiai iš katalogų.* Architektas V. Dubneckis. KAA. F. 156, ap. 1, b. 14.
102. *Siuvinėtas kilimėlis ant sienos, natūralios spalvos linas, vario spalvos aksominis apvadas.* Pauliaus Račiūno 2012 m. nuotrauka. VVGŽM. Inv. Nr. VŽM-7878.
103. *Sofijos Čiurlionienės namas Kaune, pastatytas 1935 m. Projektas. Eskizai.* Arch. Vytautas Landsbergis-Žemkalnis. LLMA. F. 81, ap. 1, b. 652.
104. *Souvenir of Berchtesgaden.* Photo Album. 1937. Yad Vashem. FA91.
105. *Spintelė.* B. Buračo fotografija, XX a. 4 deš. LCVA. P-17673.
106. *Statybos inspekcijos braižybos stalo brėžinys.* Autorius: Inž. E.V. LCVA. F. 1622, ap. 7, b. 262.
107. *Stražas, A. Sinagogų ornamentika. Istorinė apžvalga.* Rankraštis, 1937 m. APGN, R-1506.

108. *Šaulių sąjungos įkūrėjo Vlado Putvinskio kambarys Grauzikuose*. Šiaulių apskr., apie 1930 m. LCVA. A30-P13.
109. *Šiaulių miesto savivaldybės ligoninės operacijų kambarys*. Šiauliai, apie 1924 m. Fotografija. LCVA. A14-P166.
110. Štokaitė, Ševa. *Jurbarko Žydų sinagoga*. Seminaro darbas. Rankraštis, 1933 m. APGN, R-1500.
111. Švobskaitė, Mina; Zingeris, Icikas. *Panevėžio žydų sinagoga*. Darbo vadovas: P. Galaunė, rankraštis, 1931–1937 m. APGN. R-1508.
112. Tamošaitis, Antanas. *Prisiminimai apie Paulių Galaunę*. Rankraštis. A. ir A. Tamošaičių galerija „Židinys“. VDA. ap. 1, b. 57.
113. Telšių rabinų seminarijos prirengiamojo skyriaus namo patvirtintas projektas. 1934 m. LCVA. F. 1622, ap. 4, b. 385.
114. *Tyrimų laboratorija Kaune. Darbo brėžiniai*. 1933–1934 m. Arch. Vytautas Landsbergis-Žemkalnis. LLMA. F. 81, ap. 1, b. 563.
115. Ukmergės gimnazijos interjeras, grindys, mozaika, dail. Bernardas Bučas. Ukmergė, 1938 m. Fotografija. LCVA. 0-017830.
116. Unės Babickaitės fotografijos, foto negatyvai. Linos Brogaitės-Kažemėkienės asmeninis archyvas. Kaunas.
117. *V. Dubeneckio piešiniai ir eskizai*. LLNM. AKP-638.
118. *V. Dubeneckio piešiniai ir eskizai*. LNM. AKP-334.
119. *V. Dubeneckio piešiniai ir eskizai*. LNM. AKP-637.
120. Vailokaitytė-Backer, Ramutė. Laiškai darbo autorei. 2011, rugsėjis–spalis.
121. *Vieksniečių grupinis portretas prie vaišių stalo*. 1934–1940 m. *Vieksniai*. VVGŽM. VŽM 2242, F 580, F2. 200.
122. *Vilna. Poland. Boys in a group photograph with sports equipment. Prewar*. Fotografija. Yad Vashem. Nr. 4068/131.
123. *Vytauto Didžiojo karininkų kursai*. Alytus, apie 1930 m. Fotografija. LCVA. A67-P054.
124. *Vytauto Didžiojo minėjimo komiteto iškilmingas posėdis*. Šiauliai, 1930 m. Fotografija. LCVA. A14-P424.
125. *Vytauto Landsbergio darbų fotonuotraukos*. LLMA. F. 81, ap. 1, b. 1452.
126. *Vytauto Landsbergio darbų fotonuotraukos*. LLMA. F. 81, ap. 1, b. 1451.
127. *Vladimiras Dubeneckis. Eskizai, piešiniai*. LNM. AKP-638.
128. *Vlodo Daumanto bibliotekos bei meno rinkinių apžiūros aktas*. 1937 m. APGN. R-745.
129. *Žemės Ūkio Rūmų bibliotekos knyga apie Švedijos liaudies meno ir amatų išdirbinių sąjungos parodas*. 1930-10-14. LNB RS, PR1212-40.

130. *Žydu mokyklos klasė*. Kaunas. Fotografija. LCVA. A81-P148.
131. Минкевичюс, Йонас. *Композиционные основы синтеза архитектуры и монументального декоративного искусства в современном интерьере Литвы*. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата архитектуры. Каунас: Каунасский Политехнический институт, 1967.

Publikuoti šaltiniai

132. 1924–1926 m. *Lietuvių statistikos metraštis*. I-oji laida. Kaunas, 1926.
133. A. P. Ka ir kaip galima nupinti. In: *Amatininkas*. Nr. 33, 1937, p. 330-331.
134. *Architettura*. Rivista del sindacato nazionale fascista architetti, 1935-Gennaio-13, fascicolo 1. 1935.
135. *Arkady*. Nr. 3, 1936.
136. Babickaitė-Graičiūnienė, Unė. *Laiškai. Amžininkų atsiminimai* / Sud.: L. Broga, R. Brogienė. Vilnius: Aidai, 2005.
137. Bagdonavičius, Gerardas. Baldai, stiliai, amžiai. In: *Amatininkas*. Nr. 11, 1938, p. 167.
138. Bagdonavičius, Gerardas. *Tapyba, grafika, dizainas, fotografija*. Katalogas / Sud.: A. Jovaišaitė, O. Stripinienė, V. Šiukščenė. Šiauliai: ŠAM, 2011.
139. *Bet antgalvio*. In: *Krivulė*. Nr. 6, 1923, p. 21-23.
140. Bragūnaitis, J. Kampinės sofas. In: *Amatininkas*. Nr. 3, 1939, p. 46.
141. *Bsamimai*. VVGŽM. Pauliaus Račiūno 2009 m. nuotrauka. In: Niunkaitė-Račiūnienė, Aistė. *Lietuvos žydu tradicinio meno ir simbolių pasaulis*. Vilnius: VVGŽM, 2011, p. 95.
142. Būbelis, L. *Jaunasis dailidė arba staliams visokių baldų išdirbimo vadovėlis su 200 paveikslų*. Šiauliai: knygynas „Lietuva“, 1928.
143. *Chrystallerie und Beleuchtungskörper. Moderne Christallusters*, 1928.
144. Čerbulėnas, Klemensas. *Kaimo skrynios Užnemunėje*. Kaunas, 1941.
145. Čiurlionytė-Zubovienė, Danutė. *Patekėjo saulė. Antroji knyga. Atsiminimai apie Motiną*. Kaunas: Santara, 2007.
146. Dankšas, Pranas. Buto įrengimas. Grindys. In: *Amatininkas*. Nr. 10, 1937, p. 156-157.
147. Dankšas, Pranas. Kaip išpinti lendrėmis sėdynes ir kitus daiktus. In: *Amatininkas*. Nr. 4, 1937, p. 44.
148. Dankšas, Pranas. *Stalių amato vadovėlis. Amatų mokykloms ir staliams*. Kaunas: Švietimo Ministerijos knygų leidimo komisijos leidinys. Nr. 152, 1931.
149. Dauguvietytė, Galina. *Perpetuum mobile*. Atsiminimai / Sud. I. Liutkevičienė. Vilnius: Tyto Alba, 2002.

150. Dažytojai – buto kultūros nešėjai. Su dažytojų-dekoratorių kursų vedėju pasikalbėjus. Interviu su dėstytojais dail. Antanu Gudaičiu, inž. Juozu Valentukoniu ir dail. Viktoru Vizgirda. In: *Amatininkas*. Nr. 10. 1937, p. 145-147.
151. Dobužinskis, Mstislavas (1875–1957). *Senoji Lietuva*. Katalogas / Sud. R. Budrys. Vilnius: LDM. 2007.
152. Dobužinskis, Mstislavas. Dar dėl lietuviško stiliaus. In: *Naujoji Romuva*. Nr. 37-38, 1938, p. 698-699.
153. Dobužinskis, Mstislavas. Dėl lietuviško stiliaus. In: *Naujoji Romuva*. Nr. 33-34, 1938, p. 641-643.
154. Dobužinskis, Mstislavas. Kelios mintys apie tautinio meno kelius. In: *Naujoji Romuva*. Nr. 23, 1932, p. 529-530.
155. Dobužinskis, Mstislavas. Kelios mintys apie tautinio meno kelius. In: *Naujoji Romuva*. Nr. 24, 1932, p. 554-555.
156. Dubeneckis, Vladimiras. Apie mūsų architektūrą. In: *Baras*. Nr. 1, 1925, p. 89-95.
157. E. T. Moderniškas namų papuošimas. In: *Naujoji Romuva*. Nr. 1, 1931, p. 26.
158. Egzomas, G. [Paulius Galaunė]. Kaip slepiami ir gabenami iš Lietuvos kultūros turtai. In: *Lietuva*. Nr. 182, p. 2.
159. Egzomas, G. [Paulius Galaunė]. Pasirūpinkime kultūros turtų likučiais. In: *Krašto balsas*. Nr. 19, p. 2-3.
160. Frankel Giza, *The Art of the Jewish Paper-cut*. Israel: Modan. 1982.
161. Gaigalaitė-Beleckienė, Ona. Kvietęs mus į spalvų odisėją. Iš atsiminimų apie Adomą Galdiką. In: *Fontanas. Žaliakalnio kultūros almanachas*. Nr. 1, 2009, p. 86-89.
162. Galaunė, Paulius. Faktai ir idėjos. Trečiasis Naujosios Romuvos klubo posėdis: P. Galaunės paskaita „Lietuvių tautos dvasia mūsų mene“. In: *Naujoji Romuva*. Nr. 145, 1933, p. 810.
163. Galaunė, Paulius. Kauno bažnyčios. In: *Lietuvos aidas*. Nr. 69, 1934, p. 9.
164. Galaunė, Paulius. *Lietuvių liaudies menas. Jo meninių formų plėtojimosi pagrindai*. 1930 m. Vilnius: Mokslas, 1988.
165. Galaunė, Paulius. *Muziejaininko novelės. Atsiminimai*. Vilnius: Vaga, 1967.
166. Giedraitis, K. Gubernatorius, kurio bloguoju nemini. In: *Bangos*. Nr. 33, 1932, p. 833-834.
167. Glemžaitė, Mikalina. Mūsų tautiškieji rankdarbiai. In: *Jaunoji karta*. Nr. 16, 1937, p. 323-324.
168. Glemžaitė, Mikalina. Mūsų tautiškieji rankdarbiai. In: *Jaunoji karta*. Nr. 22, 1937, p. 446-448.
169. Glemžaitė, Mikalina. Mūsų tautiškieji rankdarbiai. In: *Jaunoji karta*. Nr. 25, 1937, p. 514-515.

170. Glemžaitė, Mikalina. Mūsų tautiškieji rankdarbiai. In: *Jaunoji karta*. Nr. 30, 1937, p. 623-625.
171. Gräff, Werner. *Innenräume*. Verlag Dr. Fr. Stuttgart: Wedekind & Co, 1928.
172. *Grafių Kosakovskių albumas*: Katalogas / Sud. ir teksto autorė E. Lukaševičiūtė, Kaunas: NČDM, 2004.
173. Halbwachs, Maurice. La mémoire collective et l'espace. In: *La mémoire collective*. Paris: Presses Universitaires de France, 1950, p. 83-105.
174. Holme C., G., *Decorative Art. The Studio Year Book*. USA: New York, 1939.
175. *Innenraume. Herausgegeben vom Deutschen werkbund*. Stuttgart: Acad. Verlag. Dr. Fr. Wedekind & Co. 1927.
176. Inž. B. Ramovės rūmai. In: *Kardas*. Nr. 8, 1937, p. 187-192.
177. Irrgang, Christin; Kern, Ingolf. *Bauhaus Taschenbuch 5: The Bauhaus building in Dessau* / Photo: N. Brade. Leipzig: Spector Books, 2014.
178. Ivinskis, Zenonas. Lietuvių kultūros problemos. In: (*Aidai*, 1949, Nr. 22, p. 17-23.) *Kultūra ir istorija. Kultūros fenomenas* / Sud. V. Berenis. Vilnius: Gervelė, 1996, p. 175-194.
179. Ivinskis, Zenonas. Lietuvių kultūros tarpiniai. In: (*Aidai*, 1949, Nr. 33) *Kultūra ir istorija. Kultūros fenomenas* / Sud. V. Berenis. Vilnius: Gervelė, 1996, p. 195-210.
180. Jaroševičius, Antanas. *Lietuvių Kryžiai*. Vilnius: Lietuvių Dailės Draugijos leidinys. 1912.
181. Jonuškaitė, Vincė. In: *Balys Sruoga mūsų prisiminimuose* / Sud. V. Sruogienė. Vilnius, 1996.
182. Kačinskienė, K., Mažeikienė, O. *XVI–XX a. pr. apšvietimo priemonės*. Katalogas / Atsakingas red. A. Jankevičienė, Vilnius: LTSR Istorijos ir etnografijos muziejus, 1980.
183. Kaunas nuo XI iki XIX a. pradžios. In: *Naujas žodis*. Nr. 23-24, 1930, p. 8-15.
184. Keliuotis, Juozas. Gyvenimo vingiuose. Juozas Keliuotis apie Faustą Kiršą. In: *XXI amžius*. Nr. 78, 2007, p. 10.
185. Keliuotis, Juozas. *Mano autobiografija. Atsiminimai*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2003.
186. Keturka, Alfonsas. *Spalva lietuvių liaudies baldų puošyboje: skrynios, kuparai, spintos*. Vilnius: Mokslas, 1987.
187. Koch, Alexander. *Hanbuch Neuzeitlicher Wohnungs kultur*. Darmstadt, 1912.
188. Koch, Alexander. *Handbuch Neuzeitlicher Wohnungs kultur*. Darmstadt. 1920.
189. Koch, Alexander. *Innen Decoration*. Band XLIII. Darmstadt, 1932.
190. Koch, Alexander. *Innen Decoration*. Band XLIV. Darmstadt, 1933.
191. Koch, Alexander. *Innen Decoration*. Band XXII. Darmstadt, 1911.

192. *Lamų ir dacanų krašte*. S. Engelio, keliauninko po Azijos kraštus, ištraukos iš kelionių dienoraščio. In: *Naujas Žodis*. Nr. 3, 1929, p. 4.
193. Lemchenas, Chackelis. Pakruojaus medinė sinagoga. In: *Gimtas kraštas*. Nr. 19-20, 1938, p. 416-421.
194. Lietuviško stiliaus lempos yra skoningas stalo papuošalas. Iliustracija. In: *Amatininkas*. Nr. 17-18, 1939, p. 237.
195. *Lietuviškoji enciklopedija* / Sud. V. Biržiška. T. 4. Kaunas: Spaudos fondas, 1936.
196. *Lietuvių liaudies baldai*. LDM eksponatų katalogas / Sud. A. Mikėnaitė. Vilnius: Lietuvos dailės muziejus, 1992.
197. *Lietuvių statybos ir puošybos pavyzdžių albumas – Album of Examples of Lithuanian Architecture and Ornamentation*. Kaunas: Vidaus Reikalų ministerijos Statybos inspekcijos leidinys, 1925.
198. *Lietuvos Kooperacijos bankas*. Kaunas, 1924.
199. *Lietuvos Respublikos 1932–1933 m. Kauno miesto Valdžios ir Savivaldybės įstaigų, visuomenės veikėjų, pramonės ir prekybos įmonių adresų knyga „Visas Kaunas“*. Kaunas: Spindulys, 1932.
200. *Lietuvos statistikos metraštis*. I-oji laida. 1924–1926 m.
201. *Lietuvos statistikos metraštis*. T. 10, 1937 m. Kaunas: Spindulys, 1938.
202. *Lietuvos Teisingumo ir Seimo rūmų posėdžių salė*. Iliustracija. In: *Ūkininko patarėjas*. Nr. 36, 1936, p. 1.
203. Lietuvos žydų namų interjero fragmentas Vievyje 1923 m. Iliustracija In: Suganas Odilė. *Atminties mozaika*. (iš prancūzų kalbos vertė O. R. Meškutė: *Mosaïque ou reconstitution d'une memoire*, Paris: 2000) Vilnius: VVGŽM. 2007, p. 43.
204. Loos, Adolf. *Ornament and Crime*. 1908 / Selected by A. Opel; translation by M. Mitchell. California: Ariadne Press, 1998.
205. Lubiński, P. M. Nowa Architektura Polska. In: *Arkady*. Nr. 1, 1936, p. 36-41.
206. M. Hofmekleris – sukaktvininkas. In: *Bangos*. Nr. 32, 1932, p. 820.
207. *M. K. Čiurlionies galerija 1925-XII-13–1930. Penkerių metų darbo apyskaita* / Sud. P. Galaunė. Kaunas: M. K. Čiurlionies galerijos leidinys. Nr. 7, 1931.
208. Maceina, Antanas. Tauta ir valstybė. In: *Raštai*. T. 12, Vilnius: Margi raštai, 2007, p. 52-62.
209. Maginskas, Aleksas. Vailokaičiai mirė – tegyvuoja literatūra ir menas. In: *Tiesa*. Nr.60, 1940, p. 60.
210. Margaitis, A. Butas ir baldai. In: *Amatininkas*. Nr. 13-14, 1937, p. 200.
211. Minelga, Bronius. Lietuvos gyvenamųjų butų tyrinėjimai. In: *Kova su džiova*. Nr. 15, 1940, p. 16-23.

212. Mirinauskas, K. *Pynimas*, Kaunas: Jaunųjų ūkininkų sąjungos leidinys, 1939.
213. Modernizmo baldai. Panevėžio amatų mokyklos mokinio Br. Adomaičio valgomojo kambario apstatymo projektas „Valgomojo kambario apstatymas“. In: *Amatininkas*. Nr. 14-15. 1938, p. 217.
214. Mūsų tikslai. In: *Apžvalga*. Nr. 1, 1935, p. 1.
215. Nagevičius, Vladas. Naujieji Karininkų Ramovės rūmai – gražus mūsų praeities ir ateities derintojas. In: *Lietuvos aidas*. Nr. 177, 1937, p. 3.
216. Naujoji lietuvių kalbos programa žydų mokyklose. In: *Apžvalga*. Nr. 1. 1937, p. 3.
217. *Neužmirštamasis Vaidžantas. Atsiminimai, esė, laiškai* / Sud. A. Pakėnas. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2009.
218. Orintaitė, Petronėlė. *Ką laumės lėmė. Liepalotų medynuose*. Prisiminimai. Vilnius: Vaga, 2001.
219. *Pasvalio moterų saulių rankdarbių kampelis*. Fotografija. 1938 08 03. LCVA. A48-P420.
220. *Petras Rimša pasakoja* / Sud. J. Rimantas. Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1964.
221. *Pieno ir gyvulių ūkis*. Nr. 3, 1938.
222. *Pirmoji Lietuvių Dailės Paroda Vilniuje*. 1906-12-27 / 1907-01-9. Parodos katalogas. Vilnius, 1906.
223. Pynimas. Ką ir kaip galima nupinti. In: *Amatininkas*. Nr. 23, 1937, p. 330-331.
224. Pranevičius, H. Kam pirkti iš užsienio? Patys gaminkime stalo lempas. In: *Amatininkas*. Nr. 22, 1937, p. 316.
225. *Prekybos, Pramonės ir Amatų Rūmai*. Fotografijų albumas. Kaunas, 1938.
226. Prunskis, Juozas. Knygų aistros apimtas vyras. Nuostabūs spaudos ir meno rinkiniai. In: *Draugas*. Nr. 196, 1971, p. 3.
227. Rupeikaitė, Vereta. F. Vizbaro pilaitės princesė (Interviu su Lidija Graudinaite-Kuodiene). In: *Kauno diena*, 2013-05-26, p. 8.
228. Santvaras, Stasys. Dvaras, į kurį mes nebegrįžom. Prisiminimai apie Borisą Melngailį. In: (*Dirva*. Nr. 18–Nr. 30, 1966) *Žiemgala*. Nr. 1, 2001, p. 29-33.
229. Selvafolta, Ornella. Art Deco. In: *Furniture from Roccoco to Art Deco* / A. Boidi Sassone, E. Cozzi, A. Disertoni, etc. Koeln: Taschen, 2000, p. 704-770.
230. Skipitis, Rapolas. Atsiminimai. In: *Balys Sruoga mūsų prisiminimuose* / Sud. V. Sruogienė. Vilnius, 1996.
231. *Sodžiaus menas*. Nr. 3: Liaudies meno dirbinių raštai. Kaunas: Lietuvos Žemės Ūkio rūmai, 1934.
232. Standartiniai miegamojo baldai. Iliustracija. In: *Amatininkas*. Nr. 4, 1937, p. 42.

233. Stasiulis, S. Kombinuotos spintos. In: *Amatininkas*. Nr. 80, 1940, p. 125.
234. Stravinskas, A.; Sakalauskas, M. *Lietuvių liaudies menas*. T. 3. *Mažoji architektūra*. Vilnius: Vaga, 1992.
235. Suganas, Odilė. *Atminties mozaika / Iš prancūzų kalbos vertė O. R. Meškutė (Mosaïque ou reconstitution d'une memoire*, Paris: 2000) Vilnius: VVGŽM, 2007.
236. Sutkus, Antanas. *Vilkolakio teatras. Atsiminimų knyga*. Vilnius: Vaga, 1969.
237. Šalčius, Matas. Iš kelionės po 25 kraštus. Kelionių išpūdžiai. In: *Laiko Žodis*. Nr. 1, 1933, p. 3.
238. Šalčiuvienė-Gustaitytė, Antanina. Iš kelionės po žemines Afriką. In: *Naujas Žodis*. Nr. 18, 1929, p. 6-7.
239. *Šventasis Raštas / Senąjį Tetamentą iš hebrajų, aramėjų ir graikų kalbų vertė A. Rubšys*; Vilnius: Katalikų Pasaulio leidiniai, 2011.
240. Švipaitė, Bronė. *Pažvelgęs į namus šeimininkę pažinsi*. Kaunas, 1930.
241. Švipas, Vladas. Kultūringo gyvenimo formos. In: *Naujas žodis*. Nr. 9, 1929, p. 6-7.
242. *Taip turėtų atrodyti pas gerą šeimininkę seklyčia*. Iliustracija. In: *Moteris*. Nr. 10, 1937, p. 13.
243. Tamošaitienė, Anastazija. Kaišytiniai kilimai. In: *Šeimininkė*. Nr. 28, 1938, p. 211.
244. Tamošaitienė, Anastazija. *Mūsų rankdarbiai*. Kaunas: Naujoji Vaidilutė. 1939.
245. Tamošaitis, Antanas. *Austiniai kilimai*. Kaunas: Žemės Ūkio Rūmai, 1935.
246. Tamošaitis, Antanas. Kilimai. Jų istorija ir pritaikymas. In: *Amatininkas*. Nr. 1, 1937, p. 9-10.
247. Tamošaitis, Antanas. *Staltiesės*. Kaunas: Žemės Ūkio Rūmai, 1935.
248. Tarabilda, P. *Rericho paktas ir taikos vėliava*. Kaunas: prof. M. K. Rericho draugijos Lietuvoje leidinys. 1936-12-04, 1936.
249. *Thonet*. Katalogas. Warsaw, 1930. KVB RS.
250. Vaidelys, Jonas. Amatų knygos. In: *Amatininkas*. Nr. 44, 1936, p. 4.
251. Vaidelys, Jonas. Lietuviškų kilimų paroda. In: *Amatininkas*. Nr. 5, 1937, p. 74.
252. Valentukonis, Juozas. Celiuliozos klijai, kleisteris ir makulatūra. In: *Amatininkas*. Nr. 5, 1939, p. 68-70.
253. Valentukonis, Juozas. Natūrali medžiaga ar imitacija moderniškame bute. In: *Amatininkas*. Nr. 1, 1937, p. 10-11.
254. Valentukonis, Juozas. Sienoms dekoruoti techniškosios priemonės. In: *Amatininkas*. Nr. 9, 1937, p. 135-136.
255. Valentukonis, Juozas. Tapetai ir tapetavimas. *Amatininkas*. Nr. 26, 1936, p. 3-4.
256. *Valgomojo kambario apstatymas*. In: *Amatininkas*. Nr. 14-15, 1938, p. 217.

257. Vienoj žymiausių Kaune J. Tallat-Kelpšienės fotografijos ateljė ruošia valdžios įstaigų užsakytus Respublikos Prezidento portretus. Ilustracija. In: *Naujas žodis*. Nr. 1, 1929, p. 23.
258. Vienožinskis, Justinas. *Straipsniai, dokumentai, laiškai, amžininkų atsiminimai* / Sud. I. Kostkevičiūtė. Vilnius: Vaga, 1970.
259. Vydūnas. Raštai. T. 3. *Filosofijos eseistika ir publicistika* / Sud. V. Bagdonavičius. Vilnius: Mintis, 1992.
260. *Vytautas Landsbergis-Žemkalnis. Iš atminties ekrano* / Sud. V. Landsbergis, Vilnius: Versus Aureus, 2009.
261. *Vytauto Didžiojo gotiškojo stiliaus seklyčia naujuosiuose Karininkų Ramovės rūmuose*. Foto Smečechausko. In: *Kardas*. Nr. 9, 1937, p. 207.
262. *Vytauto Didžiojo mirties 500 metų sukaktuvėms paminėti albumas* / Sud.: H. Serafinas, prisidėjo Vl. Čekauskas; nuotraukos B. Mirbacho, J. Duko. Kaunas: Spindulio spaustuvė. 1933.
263. *Wnętrze sklepu „ARW“*. [„Artystyczne Rękodzieło Wsi”] *Widok z góry, proj. Czesław Knothe, 1935*. „Atgimusios Lenkijos stilius“ parduotuvėje „ARV“, vaizdas iš 2-jo aukšto. Interjero projektas, perspektyvinis vaizdas. *Arch. Cz. Knothe. Arkady*. Nr. 1, 1936, p. 17.
264. *Wnętrze sklepu „Len wileński”, Warszawa, proj. Jan Kurzątkowski, 1935*. Foto. In: *Arkady*. Nr. 3, 1936, p. 173.
265. *XVII–XX a. I p. baldai*. Muziejaus eksponatų katalogas / Sud. O. Mažeikienė. Vilnius: LTSR Istorijos ir etnografijos muziejaus leidinys, 1986.
266. *XVI–XX a. pradžios apšvietimo priemonės*. Katalogas / Sud.: K. Kačinskienė, O. Mažeikienė. Atsakingas red. A. Jankevičienė. Vilnius: LTSR Istorijos ir Etnografijos muziejus, 1980.
267. *XXVII Knygos mėgėjų metraštis*. T. 1, T. 2, Kaunas, Vilnius, 2004.
268. Žalud, Vaclav. *Įvairių baldų pavyzdžių katalogas*. Kaunas, 1935.
269. Žmuidzinavičius, Antanas. *Paletė ir gyvenimas*. Prisiminimų knyga. Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1961.
270. Барановский, Гавриил Васильевич. *Архитектурная энциклопедия второй половины XIX века*, T. 7. Детали. С. Петербург: Редакция журнала „Строитель“, 1904.
271. Васильев, Александр. *Русский интерьер в старинных фотографиях*. Москва: Слово, 2008.
272. *Коммунальная страна в фотографиях и воспоминаниях* / Составитель Е. Лаврентьева, Москва: Этерна, 2009.

273. Майорова, Наталия. *По страницам журнала „Мотивы русской архитектуры“*. [из Альбома архитектурных рисунков, художники: В. А. Гартман, И. П. Ропет и другие / под редакцией А. Рейнбота 1873–1880 г.] Москва: Белый Город. 2012.

Literatūra

274. *Acta Academiae Artium Vilnensis*. T. 55: *Lietuvos dvarai: kultūros paveldo tyrinėjimai* / Sud.: A. Andriulytė, R. Butvilaitė. Vilnius: VDA, 2009.
275. Aleksandravičius, Alvydas; Atkočiūnienė, Vilma; Raupelienė, Asta. Tautinio paveldo produktų išsaugojimo ir gamybos plėtros svarba kaimo darniai plėtrai. In: *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*. Nr. 2, 2008, p. 228-233.
276. Andrijauskas, Antanas; Černevičiūtė, Jūratė; Gaižutis, Algirdas ir kt. *Estetikos enciklopedija* / Sud. J. Mureika. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2010
277. *Ansis Cirulis. Saules pagalmos* / Edited by R. Rinka. Ryga: Neputns. 2008.
278. Antinienė, Dalia. Asmens tautinio tapatumo tapsmas. Sociopsichologinės šio proceso interpretacijos. In: *Sociologija*. Nr. 2. Politikos sociologija ir identiteto problemos, Vilnius: Vilniaus universitetas, 2002, p. 100-107.
279. Assmann, Aleida. *Cultural Memory and Western Civilization*. Cambridge, New York: Cambridge University Press, 2011.
280. Assmann, Aleida. Transformations between history and memory. Collective memory – a spurious notion? In: *Social Research*. Vol. 75, Nr. 1. *Collective Memory and collective Identity*, 2008, p. 49-72.
281. Assmann, Jan. *Religion and Cultural Memory: ten studies* / Translated by R. Livingstone. Stanford, California: Stanford University Press. 2006.
282. Atamukas, Solomonas. *Lietuvos žydų kelias*, Vilnius: Alma littera, 2007.
283. Bagdonavičius, Vaelovas. Vydūnas: lietuviškasis neovedantizmo variantas. In: *Rytai Vakaram komparatyvistinės studijos*. T. 4. / Sud. A. Andrijauskas. 2005, p. 464-477.
284. Berger, Stefan. Introduction. In: *Making Sense of History*. Vol. 11: *Narrating the Nation: Representation in History, Media and the Arts* / Edited by: S. Berger, L. Eriksonas, A. Mycock. New York. Oxford: Berghahn Books. 2011, p. 1-17 p.
285. Bourdieu, Pierre. *Distinction. A Social Critique of the Judgement of Taste* / Translated by R. Nice. Massachusetts: Harward University Press, 1984.
286. Brandišauskas, Valentinas. Lietuvos žydų turto likimas Antrojo pasaulinio karo metais. In: *Žydų kultūros paveldas Lietuvoje*, Vilnius: Savastis, 2005, p. 21-58.
287. Braziūnienė, Alma. *Bibliofilija kaip asmenybės raiška. Kazio Varnelio biblioteka*, Vilnius: Lietuvos Nacionalinis muziejus; Vilniaus universitetas, 2008.

288. Braziūnienė, Alma. Kūrybinė bibliofilijos erdvė Lietuvos Respublikoje (1930–1940). In: *Knygotyra*. T. 48. 2007, p. 149-171.
289. Buchanan, Ian. *Dictionary of Critical Theory*. New York: Oxford University Press, 2010.
290. Buivydas, Rimantas. XX a. architektūra: iracionalizmas. In: *Archiforma*. Nr. 2, 1992, p. 71-77.
291. Bumblauskas, Alfredas. Lietuva tarp Rytų ir Vakarų? In: *Senosios Lietuvos istorija. 1009–1795*. Vilnius: R. Paknio leidykla, 2005, p. 126-127.
292. Celms, Valdis. *Baltų raštai ir ženklai: baltų pasaulio modelis, struktūra, vaizdiniai, simboliai* / Iš latvių kalbos vertė D. E. Irbytė. Vilnius: Mintis, 2010.
293. Cieškaitė-Brėdikienė, Laimutė. *Dizaino raida nuo Morriso iki Morrisono*. Vilnius: VDA leidykla, 2008.
294. Clarke, Michael. *The Concise Oxford Dictionary of Art Terms*. Oxford university Press, 2010.
295. Clifford, James. *Kultūros problema. XX a. etnografija, literatūra ir menas* / Vertimas: Vitalijus Šarkovas. Vilnius: Rašytojų sąjungos leidykla, 2006.
296. Clifford, James. *The Predicament of Culture. Twentieth-Century Ethnography, Literature and Art*. USA: Harvard University Press, 2002.
297. Čerbulėnas, Klemensas. *Jonas Prapuolenis*. Vilnius: Vaga, 1970.
298. Čerbulėnas, Klemensas. Liaudies namo interjero tradiciniai komponentai iki XX a. vidurio. In: *Architektūros istorijos paminklai*. T. 10: Architektūros paminklų interjerų restauravimas ir pritaikymas. Vilnius: Mokslas. 1987, p. 6-14.
299. Daniliauskas, Antanas. *Lietuvos miesto gyventojų materialinė kultūra XX a.* Vilnius: Lietuvos TSR Mokslų Akademija Istorijos Institutas. Mokslas, 1978.
300. De Fusco, Renato. *Le Corbusier, Designer: Furniture, 1929*. Barron's Educational Series, 1977.
301. De Jean, Joan. Rooms of their own: Literary Salons in seventeenth century France. In: *The Cambridge History of Literary Criticism*. Vol. 3: *The Renaissance* / Edited by Glyn P. Norton. UK: Cambridge University Press. 2001, p. 378-383.
302. Delanty, Gerard. Europos išradimas: Idėja, tapatumas, realybė. 6 skyrius. In: *Europa oriento veidrodyje* / Iš anglų kalbos vertė A. Samalavičius. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2002, p. 118-157.
303. Dobkevičius, Kazimieras. Restauratoriai Kauno Karininkų Ramovėje. Vytauto Didžiojo menėje atgyja Jono Mackevičiaus paveiksłai. In: *XXI amžius*. Nr. 92, 2005, p. 9.
304. Drezdner, Chaim, Vital. Meilė Talmudui. In: *Lietuvos žydai 1918–1940. Prarasto pasaulio aidas* / Sud. Y. Plasseraud, H. Minczeles, Vilnius: Baltos lankos, 2000, p. 199 - 205.

305. *Dvaras modernėjančioje Lietuvoje: XIX a. antra pusė–XX a. pirmą pusė*. Straipsnių rinkinys, parengtas pranešimų, skaitytų mokslo konferencijoje, vykusioje 2004 m. lapkričio 19 d. Lietuvos istorijos institute, pagrindu. / Sud.: G. Jankevičiūtė, D. Mačiulis. Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno institutas; Kultūros paveldo departamentas prie Kultūros ministerijos, 2005.
306. Eidintas, Alfonsas. *Antanas Smetona ir jo aplinka*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2012.
307. Eisenhofer, Stefan. Wolf, Norbert. *African Art*. Koeln: Tachen, 2010.
308. Endriukaitytė, Kristina. Gyvas miestas, arba tarpukario Kauno salonų kultūra. In: *Kauno istorijos metraštis*. T. 10, Kaunas: VDU, 2009, p. 133-155.
309. Fiell, Charlotte & Peter. *1000 Lights. 1878–1959*. Vol. 1. London: Tachen, 2005.
310. Friese, Heidrun. Identity. Desire, Name and Difference. In: *Making Sense of History*. Vol. 2: *Identities: Time, Difference and Boundaries* / Edited by H. Friese, A. Assmann. New York. Oxford: Berghahn Books. 2002. p. 17-27.
311. Fromm, Erich. *To have or to Be?* New York: Continuum, 2007.
312. *Furniture from Rococo to Art Deco*. By Adriana, Boidi Sassone; Elizabetta Cozzi, Andrea Disertoni. Koeln: Taschen.com, 2000.
313. Galaunienė, Kazimiera. *Adelės ir Pauliaus Galaunių namai*. Ekspozicijos vadovas. Kaunas: NČDM, 1996.
314. Gibbs, Jenny. *Curtains and Drapes. History, Design, Inspiration*. London: Cassel, 1994.
315. Grinius, Jonas. Visuomenės įtaka ir stilius (skyrus B. IV:) In: *Grožis ir menas* / Sud. V. Valiušaitis. Vilnius: Mintis, 2002, p. 175-205.
316. Hall, Stuart. The work of Representation. In: *Representation: Cultural representations and Signifying Practices* / Edited by S. Hall. London: Sage Publications, 1997.
317. Harris, Cyril, M. *Architektūros istorijos žodynas anglų–lietuvių kalbomis*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2007.
318. Hundert, Gershon David. *Lenkijos ir Lietuvos žydai aštuonioliktame amžiuje. Naujųjų laikų genealogija*. Vilnius: Eugrimas, 2006.
319. Imbrasaitė, Sigutė. Maironio salonai. In: *Namas, kuriame gyvenu*. Nr. 9, 1999, p. 25-27.
320. Ivanovas, Bernaras. *Tautiškumo beiškant Antano Smetonos Lietuvoje*. Vilnius: Versus Aureus, 2005.
321. Jakubavičienė, Ingrida. Vokiečiai Lietuvos ūkyje XX a. 3–4 dešimtmečiais. In: *Lituanica*. T. 57. Nr. 4, 2011, p. 405-424.
322. Jankevičiūtė, Giedrė. *Art deco ir jo apraiškos XX a. trečiojo ir ketvirtojo dešimtmečių Lietuvos dailėje*. In: *Žmogus ir aplinka XX a. Lietuvos dailėje*. 101, 1992, p. 63-101.

323. Jankevičiūtė, Giedrė. *Art deco ir Lietuva*. In: *Krantai*. Nr. 6, 1991, p. 48-55.
324. Jankevičiūtė, Giedrė. *Art Deco Lietuvoje*. Parodos katalogas. Kaunas: NČDM, 1998.
325. Jankevičiūtė, Giedrė. *Dailė ir valstybė. Dailės Gyvenimas Lietuvos Respublikoje 1918–1940*. Kaunas: NČDM, 2003.
326. Jankevičiūtė, Giedrė. Dailė kaip politikos kalba. Lietuva 1918–1940. In: *Menotyra*. Nr. 2, 2002, p. 46-55.
327. Jankevičiūtė, Giedrė. *Lietuvos grafika 1918–1940*. Vilnius: E. Karpavičiaus leidykla. 2008.
328. Jankevičiūtė, Giedrė. Neoromantinės pasaulėžiūros atspindžiai ir požiūris į dvarą tarpukario Lietuvoje. In: *Dvaras modernėjančioje Lietuvoje: XIX a. antra pusė–XX a. pirma pusė: Straipsnių rinkinys, parengtas pranešimų, skaitytų mokslo konferencijoje, vykusioje 2004 m. lapkričio 19 d. Lietuvos istorijos institute, pagrindu.* / Sud.: G. Jankevičiūtė, D. Mačiulis. Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno institutas; Kultūros paveldo departamentas prie Kultūros ministerijos, 2005, p. 107-118.
329. Kairiukštytė-Jaciniienė, Halina. Kraičių skrynių dekoravimas. In: *Dailėtyra*. Vilnius: Vaga, 1981, p. 271-285.
330. Karvelis, Ugnė. Įvairiautė Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kultūra, 1251–1772. In: *Lietuvos žydai 1918–1940. Prarasto pasaulio aidas* / Sud.: Y. Plasseraud, H. Minczeles. Vilnius: Baltos lankos, 2000, p. 37-69.
331. Kastanauskaitė, Laima. *Lietuvos inteligentija masonų ir paramasoniškose organizacijose (1918–1940)*. Vilnius: Vaga, 2008.
332. Katz, Dovid. *Lithuanian Jewish Culture*. Vilnius: Baltos lankos, 2010.
333. *Kauno Architektūra* / Red. kol: A. Jankevičienė, V. Levandauskas, A. Miškinis, J. Minkevičius. Vilnius: Mokslas, 1991.
334. Kavolis, Vytautas. *Kultūros dirbtuvės*. Vilnius: Baltos lankos, 1996.
335. Keturka, Alfonsas. *Spalva lietuvių liaudies baldų puošyboje: skrynios, kuparai, spintos*. Vilnius: Mokslas, 1987.
336. Kostrzyńska-Miłosz, Anna. *Polskie meble 1918–1939. Forma – Funkcja – Technika*. Warszawa: Instytut Sztuki Polskiej Akademii Nauk, 2005.
337. Krassowski, Witold. Problemy architektury polskiej między trzecią ćwiercią XVIII wieku a drugą XX wieku / The Problems of Polish Architecture of the Period From Third Quarter of the 18th Century to the Second Quarter of the 20th Century. In: *Architektura*. Nr. 11-12. 1978, s. 44-97.
338. Kulikauskienė, Vida. Pirklių interjeras. In: *Dieveniškės* / Sud.: V. Barauskienė, V. Milius. Vilnius: Vaga, 1968, p. 112-124.
339. Kuzmickas, Vincas. *Kazys Binkis. Gyvenimas ir kūryba*. Kaunas: Šviesa, 1985.

340. Laučkaitė, Laima. *Vilniaus dailė XX a. pradžioje*, Vilnius: Baltos lankos, 2002.
341. Lempertienė, Larisa. Tradicinis žydų kalendorius ir šventės. In: *Žydai Lietuvoje: istorija, kultūra, paveldas*. / Sud.: L. Lempertienė, J. Šiaučiūnaitė-Verbickienė. Vilnius: R. Paknio leidykla, 2009, p. 157-167.
342. Levandauskas, Vytautas. Architektūros studijų šaltiniai Vilniaus universitete XIX amžiuje. In: *Urbanistika ir architektūra*. T. 22, Nr. 1, 1998, p. 4-10.
343. Levin, Dov. Beviltiška kova. In: *Lietuvos žydai 1918–1940. Prarasto pasaulio aidas*. Vilnius: Baltos lankos. / Sud.: Y. Plasseraud, H. Minczeles. 2000, p. 187-196.
344. *Lietuvos architektūros istorija. Nuo seniausių laikų iki XVII a. vidurio*. T. 1 / Redkol.: J. Minkevičius ir kt. Vilnius: Mokslas, 1987.
345. Lukšionytė, Nijolė. Romantizmo laikotarpio architektūra. In: *Lietuvos architektūros istorija*. T. 3: *Nuo XIX a. II-jo dešimtmečio iki 1918* / Redkol.: N. Lukšionytė-Tolvaišienė ir kt. Vilnius: Savastis, 2000, p. 10-18.
346. Lukšionytė-Tolvaišienė, Nijolė. Kauno pastatai. In: *Žydų kultūros paveldas Lietuvoje* / Sud.: A. Jomantas. Vilnius: Savastis, 2005, p. 71-90.
347. Lukšionytė-Tolvaišienė, Nijolė. Modernas ir kitos XX a. pradžios kryptys. In: *Lietuvos architektūros istorija*. T. 3: *Nuo XIX a. antrojo dešimtmečio iki 1918 m.* / Redkol.: N. Lukšionytė-Tolvaišienė ir kt. Vilnius: Kultūros paveldo centras. Savastis, 2000, p. 409-469.
348. Mačiulis, Algimantas. *Dailė architektūroje*. Vilnius: VDA, 2003.
349. Mačiulis, Algimantas. Tautinės architektūros paieškos (1919–1944). In: *Urbanistika ir architektūra*. Vilnius: Technika. T. 22, Nr. 4, 1998, p. 154-159.
350. Megill, Allan. Historical Representation, Identity, Allegiance. In: *Narrating the Nation: Representation in History, Media and the Arts* / Edited by S. Berger, L. Eriksonas, A. Mycock. New York. Oxford: Berghahn Books. 2011, p. 19-34.
351. Miller, David. *Politinės minties enciklopedija*. Vilnius: Mintis, 2005.
352. Minelgaitė, Justina. Tarpukario Kauno bohemos ypatumai. In: *Kauno istorijos metraštis*, T. 12. Kaunas: VDU, 2012, p. 109-154.
353. Mirinauskas, Kazys. *Viskas iš vytelių*, Vilnius: Mokslas, 1992.
354. Mordechai, Zalkinas. Litvakai. In: *Žydai Lietuvoje. Istorija, kultūra, paveldas* / Sud.: L. Lempertienė, J. Šiaučiūnaitė-Verbickienė. Vilnius: R. Paknio leidykla, 2009, p. 153-155.
355. Morozova, Nadežda; Novikovas, Jurijus; Potašenko Grigorijus. *Lietuvos sentikiai*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2011.
356. Mulevičiūtė, Jolita. *Modernizmo link. Dailės gyvenimas Lietuvos Respublikoje 1918–1940*, Kaunas: NČDM, 2001.

357. Niunkaitė-Račiūnienė, Aistė. *Lietuvos žydų tradicinio meno ir simbolių pasaulis*. Vilnius: VVGŽM, 2011.
358. Norman, Davies. Tenebrae. Užtemimo apgaubta Europa 1914–1945. In: *Europa. Istorija*. (1996) Vilnius: Vaga, 2008, p. 897-1046.
359. Pakštalis, Arvydas. Bohemos gyvenimo atspindžiai XX a. ketvirto dešimtmečio Kaune. In: *Kauno istorijos metraštis*, T. 9. Kaunas: VDU, 2008, p. 235-245.
360. Paplauskienė, Virginija. *Juozo Tumo-Vaižganto memorialinis butas-muziejus*. Ekpozicijos vadovas. Kaunas: Maironio lietuvių literatūros muziejus, 1997.
361. Petrusis, Vaidas. Architektūros idėjos tarpukaryje. 1. Politika ir tautiškas. In: *Archiforma*, T. 41. Nr. 1, 2008, p. 84-88.
362. Petrusis, Vaidas. Architektūros politikos apraiškos Lietuvos tarpukario (1918–1940 m.) periodikoje: tarp reprezentacijos ir socialinio teisingumo. In: *Urbanistika ir architektūra*, T. 33. Nr. 2. Vilnius: VGTU, 2009, p. 126-134.
363. Petrusis, Vaidas. Erdvinės lietuvių tautinio stiliaus politikos projekcijos 1918–1939 m. In: *Meno istorija ir kritika*, T. 4: *Menas ir tapatumas*. Kaunas: VDU. 2008, p. 35-48.
364. Pile, John. *A History of Interior Design*. London: Wiley, 2005.
365. Plasseraud, Yves. Žinia iš sunaikinto pasaulio. In: *Lietuvos žydai 1918–1940. Prarasto pasaulio aidas / Sud.: Y. Plasseraud, H. Minczeles*, Vilnius: Baltos lankos, 2000, p. 13-16.
366. Polis, Algimantas. Lietuvos atstovybės užsienyje. Straipsnių ciklas. In: *Statyba ir architektūra*, Nr. 1; Nr. 2; Nr. 3; Nr. 4; Nr. 5; Nr. 6; Nr. 7; Nr. 8; Nr. 9, 1991.
367. Preišegalavičienė, Lina. Tautinė reprezentacija Vladimiro Dubeneckio Steigiamojo Seimo interjere (1924). In: *Mokslas – Lietuvos ateitis*, T. 3. Nr. 3. Vilnius: VGTU. 2011, p. 115-123.
368. Preišegalavičienė, Lina. Tautinio stiliaus paieškos Vladimiro Dubeneckio visuomeniniuose interjeruose. In: *Urbanistika ir architektūra*. T. 34. Nr. 3. Vilnius: VGTU, 2010, p. 161-172.
369. Preišegalavičienė, Lina. The Interaction of Memory and the Interior in the Interwar Kaunas Living Spaces (1918–1940). In: *Meno istorija ir kritika / Art History and Criticism*. Kaunas: VDU. 2011, p. 111-130.
370. Radzevičiūtė, Undinė. *Triumfo vartų semantika*. In: *Dailė. Lietuvos dailė Europiniame kontekste*. Vilnius: VDA, T. 5, 1995, p. 78-89.
371. Reinfuss, Roman. *Meblarstwo Ludowe w Polsce*. Warszawa: Polska Akademia Nauk, 1977.
372. Rice, Charles. *The Emergence of the Interior. Architecture. Modernity. Domesticity*. London and New York: Routledge, 2007.

373. Ruibienė, Jonė Rasa. Liudo Truikio ir Marijonos Rakauskaitės memorialinis muziejus. Pasitinkančių dievų buveinė. In: *Liudui Truikiui – 100*. Straipsnių rinkinys / Sud. R. Racėnaitė. Kaunas: NČDM, 2005, p. 106-116.
374. Said, Edward W. *Orientalizmas / Vertimas į lietuvių kalbą*: V. Davoliūtė, K. Seibutis. Vilnius: Apostrofa, 2006.
375. Sakalauskas, Tomas. *Liudas Truikys. Scenos alchemikas*. Vilnius: Vaga, 2005.
376. Sarnitz, August, *Adolf Loos. 1870–1933. Architect, Cultural Critic, Dandy*. Cologne: Tachen, 2003.
377. Savukynas, Virginijus. *Istorija ir mitologija: tapatybės raiškos XVII–XIX amžiaus Lietuvoje*. Vilnius: Viešosios politikos strategijų centras, 2012.
378. *Secular interiors: Idea, Decor, Design / Pasaulietiniai interjerai: idėja, dekoras, dizainas*. Tarptautinės mokslinės konferencijos tezės. Vilniaus dailės akademijos Dailėtyros, dailės tyrimų ir sklaidos institutas / Org. Dalia Klajumienė, Vilnius. 2013 m. gegužės 9-10 d.
379. Sembach, Klaus Jurgen. *Art Nouveau. The Modern style's first steps*. Tachen, 2002.
380. Shadur Joseph, Shadur Yehudit. *Traditional Jewish Papercuts*. London: University Press of New England, 2002.
381. Sidaravičius, Jonas. *Gerardas Bagdonavičius*. Vilnius: Vaga, 1977.
382. *Sinagogues in Lithuania*. Katalogas. T. 1: A–M / Sud.: G. Mickūnaitė, V. Levin. Vilnius: VDA, 2010.
383. *Sinagogues in Lithuania*. Katalogas. T. 2: N–Ž / Sud.: G. Mickūnaitė ir V. Levin. Vilnius: VDA leidykla, 2012.
384. Skrupskelis, Kęstutis. *Ateities draugai. Ateitininkų istorija (iki 1940 m.)*. Vilnius: Naujasis Židinys-Aidai. Lietuvių Katalikų mokslo akademija, 2010.
385. Snitkuvienė, Aldona. *Lietuva ir Senovės Egiptas XVI a. pab.–XXI a. pradž. Keliautojų, kolekcininkų ir mokslininkų pėdsakais*. Kaunas: NČDM, 2011.
386. Snitkuvienė, Aldona. Senovės Egiptas Radvilų giminės istorijoje bei Rinkiniuose. In: *Menotyra*. Nr. 16, 1988, p. 95-109.
387. Suganas, Odilė. Kasdieninis miestas ir štetlas. In : *Lietuvos žydai 1918–1940. Prarasto pasaulio aidas / Sud.: Y. Plasseraud, H. Minczeles*, 2000, p. 71-94.
388. Sverdiolas, Arūnas. *Kultūra lietuvių filosofų akiratyje*. Vilnius: Apostrofa, 2012.
389. Sverdiolas, Arūnas. *Kultūros filosofija Lietuvoje*. Vilnius: Mintis, 1983.
390. Svinhufvud, Leena. Handwoven fabrics by the Yard: Unveiling the Modern Design Industry of the Interwar Period. In: *Scandinavian Design: Alternative Histories / Edit. by K. Fallan*. London-New York: Berg, 2012.

391. Šatavičiūtė, Lijana. Antano Tamošaičio tautinio stiliaus koncepcija. In: *Menotyra*, T. 17, Nr. 2. Vilnius: Lietuvos Mokslų akademijos leidykla, 2001, p. 81-85.
392. Šatavičiūtė, Lijana. Dailininkas ar amatininkas? Menininkas ir dailių amatų sąjūdis tarpukario Lietuvoje. In: *Kultūrologija*, T. 15, 2007, p. 244-272.
393. Šatavičiūtė, Lijana. Modernaus būsto idėja tarpukario Lietuvoje: tarp funkcionalizmo ir tautinio romantizmo. In: *Menotyra*. Vilnius: Lietuvos Mokslų akademijos leidykla, T. 18, Nr. 4, 2011, p. 275-290.
394. Šatavičiūtė, Lijana. Patriotiškumo ženklai XX a. pirmosios pusės kasdienybės kultūroje In: *Menotyra*, T. 16, Nr. 3-4, 2009, p. 117-129.
395. Šatavičiūtė, Lijana. Stiliaus varžtuose: tautinės tapatybės paieškos tarpukario namų pramonės dirbiniuose. In: *Menotyra*. Vilnius: Lietuvos Mokslų akademijos leidykla. T. 14, Nr. 2, 2007, p. 20-31.
396. Šatavičiūtė, Lijana. Tautinio stiliaus stereotipai tarpukario Lietuvos interjeruose. In: *Menotyra*, T. 18, Nr. 3, Vilnius: Lietuvos Mokslų akademijos leidykla. 2002, p. 51-57.
397. Šatavičiūtė-Natalevičienė, Lijana. *Antanas Tamošaitis. Gyvenimo ir kūrybos kelias*. Vilnius: VDA leidykla, 2003.
398. Širkaitė, Jolanta. *Dailininkė Sofija Romerienė*. Vilnius; Kultūros, filosofijos ir meno institutas, 2005.
399. Škiudienė, Rita. Lietuvos banko baldai. In: *Menotyra*, T. 36, 2004, p. 50-55.
400. *Tarptautinių žodžių žodynas* / Sud.: A. Bendorienė, V. Bogušienė, E. Dagytė ir kt. Vilnius: Alma littera. 2008.
401. Valaitė, Alantė. XIX a. antros pusės–XX a. pirmos pusės sietynų gamyba pramoninėse Europos dirbtuvėse ir jų paveldas Lietuvoje. In: *Acta Academiae Artium Vilnensis*, T. 61: *Tekstai apie dizainą: lietuviški ir tarptautiniai kontekstai* / Sud. K. Jakaitė, 2011, p. 63-74.
402. Vodzinskis, Marcinas. Socialinis ir kultūrinis bendruomenės modernėjimas. In: *Žydai Lietuvoje. Istorija, kultūra, paveldas* / Sud.: L. Lempertienė, J. Šiaučiūnaitė-Verbickienė. Vilnius: R. Paknio leidykla, 2009, p. 131-133.
403. Will, Kristof. *Die Korbflechterei. Schoenheit und Reichtum eines alten handwerks*. München, 1978.
404. Zetterlund, Christina. Just Decoration? Ideology and Design in Early-Twentieth-Century Sweden. In: *Scandinavian Design: Alternative Histories* / Edit. by K. Fallan. London-New York: Berg, 2012.
405. Žemaitytė, Zita. *Adomas Varnas*. Vilnius: Baltos lankos, 1998.
406. Žemaitytė, Zita. *Paulius Galaunė*. Vilnius: Vaga, 1988.

407. Дубовский, Владимир Михайлович; Логинов, Василий Васильевич. *Плетение из ивового прута*. Москва: Лесная промышленность, 1990.
408. Захарчук-Чугай, Раиса Владимировна. *Семья Шкрыбляков* [Альбом]. Киев: Мистецтво, 1979.
409. Кириченко, Евгения, Ивановна. Романтизм и историзм в русской архитектуре XIX века. In: *Арх наследство*, Москва: 1988.
410. Кириченко, Евгения, Ивановна. *Русский стиль. Поиски выражения национальной самобытности. Народность и национальность. Традиции древнерусского и народного искусства в русском искусстве XVIII–начала XX века*: [Альбом]. Москва: Галарт, 1997.
411. Тарасенко, Вячеслав Михайлович; Петрова, Алла Ивановна. *Конструирование и производство плетной мебели*. Москва: Лесная промышленность, 1989.
412. Хазанова, Вигдария. *Клубная жизнь 1917–1941*. Москва, 2000.

Internetiniai šaltiniai

413. Barber, Edvin Atlee. *Tulip Ware of the Pennsylvania German Potters. An historical sketch on the art of slip-decoration in the United States*. Philadelphia: The Pennsylvania Museum and School of Industrial Art. 1903. [žiūrėta 2011-01-11]. Prieiga per internetą: https://archive.org/details/ost-art-tulip_ware_of_the_pennsylvania_german_po
414. *Buvusios Markučių dvaro sodybos statinių puošybai skirtų projektų kolekcija iš Literatūrinio Aleksandro Puškino muziejaus rinkinių*. Virtuali paroda [žiūrėta 2013-10-05]. Prieiga per internetą: http://www.muziejai.lt/vilnius/Markuciu_dvaro_puosyba.htm
415. Davetian, Benet. *The Hystory and meaning of Salons* [žiūrėta 2012-02-11]. Prieiga per internetą: <http://www.bdavetian.com/salonthistory.html>
416. *Fortunato Depero museum* [žiūrėta 2012-06-17]. Prieiga per internetą: <http://www.designboom.com/weblog/cat/8/view/5247/fortunato-depero-museum.html>
417. Krestin, Lazar (1868–1938). „*Chassidic man learning*“. Aliejinė tapyba 23.5 x 18.5, Vienna, c. 1900 [žiūrėta 2013-09-21]. Prieiga per internetą: http://www.liveauctioneers.com/item/20264368_a-large-painting-by-lazar-krestin-18681938-probably
418. *Lavater and Lessing Visit Moses Mendelssohn*. 1856 m. Moritz Daniel Oppenheim (Germany, 1800-1882). Aliejinė tapyba ant drobės. In: Magnes museum, Berlin. No. 75.18. [žiūrėta 2013-09-21]. Prieiga per internetą: <http://www.flickr.com/photos/magnesmuseum/4402841084/sizes/l/in/photostream/>

419. Petrusis, Vaidas. *Lietuvos Banko rūmai Mažeikiuose Adresas: Mažeikių r. sav., Mažeikių m., Laisvės g.9 / P. Vileišio g. 4.* [žiūrėta 2013-02-14]. Prieiga per internetą: <http://www.autc.lt/Public/HeritageObject.aspx?id=1163&ss=istorizmas&type=2>
420. *Rericho paktas ir pasaulio taikos vėliava* [žiūrėta 2012-01-21]. Prieiga per internetą: http://www.rerich.lt/agni/lt/rerichai/rericho_paktas/rericho_paktas.html
421. Rokiškio krašto muziejaus ekspozicijos fragmentas – buvęs dvaro valgomasis kambarys. Nuotrauka iš RKM archyvo [žiūrėta 2013-09-22]. <http://www.museums.lt/zurnalas/siniokiene.htm>
422. *Sienu gležnojumi Rigas Pilis. Agrakaja Valsts prezidenta edamistaba.* Fotografija 1942 m. Latvijos nacionalinė biblioteka. Inv. Nr. R0201. 25-45a. [žiūrėta 2013-02-14]. Prieiga per internetą: <http://zudusilatvija.lv/objects/object/17107/>
423. *Šventųjų istorijos lietuvių liaudies mene.* Paroda 2009-03-24 / 2009-04-12. Parodos kuratorė Regina Tamašiūnaitė. ŠAM [žiūrėta 2013-10-01]. Prieiga per internetą: <http://www.ausrosmuziejus.lt/Parodos-renginiai/Parodu-renginiu-archyvas/Paroda-Sventuju-istorijos-lietuviu-liaudies-mene>
424. *Tarpukario fotonuotraukos iš Antonidos Kazlauskaitės (1914–1933) šeimos albumo.* LLBM. Virtuali paroda / Sud. Inga Levickaitė. LLBM [žiūrėta 2013-11-12]. Prieiga per internetą: http://llbm.lt/parodos/Tarpukario_fotonuotraukos/
425. *Tautinės mažumos Lietuvos laikinojoje sostinėje.* Virtuali paroda / Sud. Nijolė Ambraškienė. KAA [žiūrėta 2012-10-12]. Prieiga per internetą: http://www.archyvai.lt/lt/kaa_virtualios-parodos/tautines-mazumos-laikinojoje-sostineje.html
426. *The History of the Riga Castle.* Prieiga per internetą: http://www.president.lv/pk/content/?cat_id=11&lng=en
427. *Thonet - a Pioneer of Furniture History.* Frankenberg / Eder. 2011 [žiūrėta 2013-02-11]. Prieiga per internetą: <http://www.thonet.de/en/history-of-a-furniture-brand.html>
428. *Thonet No 18 Bentwood Cafe Chair* [žiūrėta 2013-02-11]. Prieiga per internetą: <http://www.thonet.co.nz/no-18-bentwood-cafe-chair>
429. *Tristan Tzara. Biography, DADAism & Poetry* [žiūrėta 2012-06-14]. Prieiga per internetą: <http://www.arthistoryarchive.com/arthistory/dada/Tristan-Tzara.html>
430. Valgomasis kambarys. Arch. G. V. Baranovskij, Kellomaki, vila Arfa, Harppulina. Nuotrauka iki 1920 m. [žiūrėta 2013-09-15] Prieiga per internetą: <http://abravorus.livejournal.com/297139.html>

431. Vladimiras Leninas. Fotokopija, nr. 121989859 [žiūrėta 2012-08-18]. Prieiga per internetą: <http://www.delcampe.net/page/item/id.121989859,var.Russia-Vladimir-Lenin-refoto.language.E.html>
432. *Zakopanės stiliaus* (lenk. *Styl Zakopiański*) muziejaus interjeras. Podhalės regionas [žiūrėta 2013-09-22]. <http://www.klubpodroznikow.com/relacje/polska-inne-miejsca/1070-muzeum-stylu-zakopiaskiego>

ILIUSTRACIJŲ SĄRAŠAS

- 1 il. Ateitininkų salės interjeras. Iliustracija „Lietuvos pienininkų ir Kontrolasistentų Draugijos narių 1938.III.5 d. suvažiavimo dalyviai“. In: *Pieno ir gyvulių ūkis*. Nr. 3. 1938. p. 118.
- 2 il. Antalieptės mokyklos interjeras. Fotografija *Antalieptės mokyklos moksleiviai pamokos metu. Mokytoja demonstruoja prietaisus*. XX a. 3-ias dešimtmetis. KMM. GEK 2-46. F4-29-46. Kazimiero Žitkaus albumas.
- 3 il. Unės Babickaitės miegamasis. Kaunas, 1936–1940 m. Foto negatyvas. Linos Brogaitės-Kažemėkienės asmeninis archyvas.
- 4 il. Steigiamojo Seimo prezidiumas. 1926 m. Fotografija. LCVA P-20685.
- 5 il. Vytauto Didžiojo minėjimo komiteto iškilmingas posėdis Šiauliuose, 1930 m. Fotografija. LCVA. A14-P424.
- 6 il. Išleistuvių pietūs Karo mokykloje. Kaunas, Aukštoji Panemunė. A. Šulco 1924 m. nuotrauka. LCVA, A58-P067.
- 7 il. Aukštieji karo technikos kursai. Kaunas (data nenurodyta). Fotografija. LCVA, A55-P305.
- 8 il. Antano Smetonos darbo kabinetas. Iliustracija „*Tautos vadas Antanas Smetona poilsio metu*“. In: *Vytauto Didžiojo mirties 500 metų sukaktuvėms paminėti albumas*. Paruošė H. Serafinas, prisidėjo Vl. Čekauskas. Nuotr. B. Mirbacho, J. Duko. Kaunas: Spindulio spaustuvė, 1933, p. 334.
- 9 il. Konkursinis projektas „Amicus Amico“. Prezidentūros rūmai Kaune, Parodos / K. Petrausko g. 1939-1940 m. LNM. AKP 541-5.
- 10 il. Etninių baldų pavyzdžiai. In: *Lietuvių statybos ir puošybos pavyzdžių albumas / Album of Examples of Lithuanian Architecture and Ornamentation*. Kaunas: Vidaus Reikalų ministerijos Statybos inspekcijos leidinys, 1925, p. 44.

- 11 il. Liudo Truikio namuose. Kaunas, Fryko g. Šiuo metu Liudo Truikio ir Marijonos Rakauskaitės namai-muziejus, Nacionalinio M. K. Čiurlionio dailės muziejaus filialas. Arūno Baltėno 1986 m. nuotrauka. In: *Modernaus meno centras*. www.mmcentras.lt
- 12 il. Karininkų Ramovė. Prezidento kambario stalas su *rūtos* motyvo intarsijomis. 1936 m. *Gerardas Bagdonavičius. Lietuviško stiliaus prezidento kambario baldai*. LCVA. F. 1, ap. 1. b. 41, l. 10.
- 13 il. Karininkų Ramovė. Prezidento kambario išklotinė su židiniu, grindų ir lubų apdailos planai. Arch. Stasys Kudokas. LCVA. F. 6, ap. 1. b. 40. l. 8
- 14 il. *Lietuvių statybos ir puošybos pavyzdžių albumas / Album of Examples of Lithuanian Architecture and Ornamentation*. Kaunas: Vidaus Reikalų ministerijos Statybos inspekcijos leidinys, 1925, p. 61.
- 15 il. Žydų mokyklos klasė. Kaunas. Siena dekoruota *lelijos* ornamentais. LCVA. A81-P148.
- 16 il. Vlodo Daumanto namai, tuometinis adresas – Donelaičio g. 31-4, Kaune. (Šiuo metu namo Nr. 67.) NČDM. 42(23).
- 17 il. Antano ir Anastazijos Tamošaičių namų sienos išklotinė. A. ir A. Tamošaičių galerija „Židinys“. VDA, ap. 1, b. 201, l. 11.
- 18 il. Antano ir Anastazijos Tamošaičių namų svetainės sienos išklotinė liudija kolekcininkų namams būdingą daiktų išdėliojimo ritmiką ir tvarkingumą. A. ir A. Tamošaičių galerija „Židinys“. VDA, ap. 1, b. 201, l. 2.
- 19 il. Dr. Kazio Griniaus kambarys, Mykolo Šleževičiaus bute Laisvės al. 49, prie Miesto sodo. Kaunas, 1921 m. LCVA, A117-P8.
- 20 il. Unės Babickaitės-Graičiūnienės (Une Baye, 1897–1961) ir Vytauto Andriaus Graičiūno (1898–1952) namai Kaune, Vaižganto gatvėje Nr. 12-7. (Šiuo metu Nr. 14-7.) Fotonegatyvas. Linos Brogaitės-Kažemėkienės asmeninis archyvas.
- 21 il. Tytuvėnų dvaro valgomasis 1938 m. (nuotrauka iš asmeninio A. Romerio archyvo) In: Širkaitė, Jolanta. *Dailininkė Sofija Romerienė*, Vilnius; Kultūros, filosofijos ir meno institutas. 2005, p. 82, 46 il.
- 22 il. Teatras „Vilkolakis“, Kaunas. Olgos Dubeneckienės tapytas pano ant sienos – Vilkolakio vaidilos Balio Sruogos portretas. 1919 m. In: Sutkus, Antanas. *Vilkolakio teatras. Atsiminimų knyga*. Vilnius: Vaga, 1969, il. p. 48-49.
- 23 il. Rūkomasis kambarys restorane „Metropolis“. KTU RS.
- 24 il. Lova. Vieta nenurodyta. XX a. 4 deš. Balio Buračo nuotr. LCVA. P-17674.
- 25 il. Formų ir dekoro paprastinimo, geometrizzavimo pavyzdys etniniuose balduose. *Spintelė. Vieta nenurodyta. XX a. 4 deš.* Balio Buračo nuotr. LCVA. P-17673.

- 26 il. Etniniai baldai Tristan'o Tzara'os (Samuel'is Rosenstock'as-Rosenstein'as. 1896–1963) didžiajame salone, arch. Adolf Loos'as. 1926 m. Fotografuota iki 1931 m. In: Sarnitz, August, *Adolf Loos. 1870–1933. Architect, Cultural Critic, Dandy*. Cologne: Tachen. 2003, p. 63.
- 27 il. Etniniai baldai Adolf'o Hitler'io gyvenamajame kambaryje. „House Wachenfeld“ arba „Eagle's Nest“, Berchtesgaden, Vokietija. Apie 1937 m. Yad Vashem. FA91/5.
- 28 il. Neogotikiniai paneliai, „suauge“ su mediniais suolais, Vytauto Didžiojo seklyčia Karininkų Ramovėje Kaune, arch. Jonas Kovalskis, pagamino dail. Jonas Prapuolenis. 1936 m. In: *Kardas*, 1937, Nr. 8, p. 191.
- 29 il. Neobaroko motyvais dekoruota spinta ir kėdė. Spintos drabužiams ir kėdės eskizas, arch. Vladimiras Dubeneckis. LNM. AKP-638, l. 9.
- 30 il. Puošnus bufetas, kėdė bei stalelis Nepriklausomybės akto signataro Jono Vailokaičio valgomajame kambaryje, arch. Arnas Funkas. Fotografija iš Ramutės Vailokaitytės-Backer šeimos archyvo.
- 31 il. Neobarokiniai minkšti baldai Nepriklausomybės akto signataro Jono Vailokaičio namų svetainėje Vienybės a. 8, Kaune, arch. Arnas Funkas. Fotografija iš Ramutės Vailokaitytės-Backer šeimos archyvo.
- 32 il. Pinta sofa. In: *Amatininkas*. Nr. 23, 1937, p. 330.
- 33 il. Neoampyro kėdės ir stalai. Prezidento kambariui įrengti konkursinis projektas „Bijūnas“. Dail. Bernardas Bučas. 1937 m. LCVA. F. 6, ap. 1, b. 47, p. 41.
- 34 il. Austrų baldininko Michael'io Thonet'o (1796–1871) sukurtos kėdės, tarpukariu Lietuvoje vadinamos „vieniškomis“. LCVA, F. 391. ap. 2, b.2240, l. 108.
- 35 il. „Vieniškų“ kėdžių dekoravimo pavyzdžiai secesiniais ornamentais. Thonet'o baldų katalogas, *Thonet*. Warsaw, 1930, p. 6. KVB RS.
- 36 il. Interjeras su Veneros statulėle. Tapyba. Fanera, aliejus, h/pl. – 79,5 x 57,5 cm Marijonas Kulieša. 1942. LDM 1 948734.
- 37 il. Prieškambario spinta Prekybos, Pramonės ir Amatų rūmams. Arch. Vytautas Landsbergis-Žemkalnis. Braižė Alg. Prapuolenis. Spintos reikalų vedėjo bute. LLMA. F. 81, ap. 1, b. 574, l. 33.
- 38 il. Sieninės lentynos, kombinuotos su sienine spinta J. Jablonskytės-Petkevičienės vaikų kambariuose. Kaunas, arch. Vytautas Landsbergis-Žemkalnis. L. Preišegalavičienės 2010 m. nuotrauka.
- 39 il. Sieninės lentynos po laiptais iš pirmo į antrą aukštą J. Jablonskytės-Petkevičienės namuose. Tarpukariu ir karo metais po lentynomis stovėjo sofa, o durų vieta buvo užpildyta išimamomis lentynomis (Antrojo pasaulinio karo metais už šių durų buvo įrengta slėptuvė

- žydų vaikams), Kaunas, arch. Vytautas Landsbergis-Žemkalnis. L. Preišegalavičienės 2010 m. nuotrauka.
- 40 il. Indauja. Kombinuoti baldai, arch. Vytautas Landsbergis-Žemkalnis. Juozo Landsbergio gyvenamasis namas Kaune, Kalnų g. 8. Pastatytas 1926. LLMA. F. 81, ap. 1, b. 619, l. 83.
- 41 il. Kušetės su spintele projektas Urbšiams, arch. Bronius Elsbergas. LNB RS. F. 13, b. 83, l. 8.
- 42 il. Muralio kirpyklos baldai, arch. Arnas Funkas. Muralio kirpykla, moterų skyrius. Fotografijų albumas *Kauno architektūra 1930–1940*. KVB RS.
- 43 il. Dėstytojo V. Banaičio miegamojo baldai. 2 sofos (viena jų sofa-lova), apvalus staliukas, 2 krėslai, 2 maži suoleliai, 2 sieninės spintos, karnizai užuolaidoms, sietynas. Beržas, ažuolas 1936 m. dail. Jonas Prapuolenis. LLMA. F. 338, ap. 1, b. 9, l. 1.
- 44 il. Modernizmo sofa. *Kampinės sofos suteikia jaukumo. J. Bragūnaitis. Uždara sofa*. In: *Amatininkas*. Nr. 3, 1939, p. 46.
- 45 il. Integruota sieninė spinta gydytojo kabinete. Gyd. Vytauto Juškio namuose Vaižganto gatvėje, Kaune, arch. Nikolajus Mačiulskis. L. Preišegalavičienės 2009 m. nuotrauka.
- 46 il. Viengungio kambario baldai, arch. Arnas Funkas. Fotografijų albumas *Kauno architektūra 1930–1940*. In: Fotoalbumas. KVB RS.
- 47 il. Svečių kambarys Aleksandro Iljinienės name, arch. Arnas Funkas. In: Fotografijų albumas *Kauno architektūra 1930–1940*. KVB RS.
- 48 il. Darbo stalas vaikų kambaryje J. Jablonskytės-Petkevičienės namuose. Kaunas, arch. Vytautas Landsbergis-Žemkalnis. L. Preišegalavičienės 2010 m. nuotrauka.
- 49 il. Lietuvių moterų globos komiteto Kauno vaikų prieglaudos miegamasis. Kaunas, 1921 m. Fotografija. LCVA. P-22238.
- 50 il. Kauno Meno mokyklos darbatalis grafikos studijoje, arch. Vladimiras Dubeneckis. XX a. Trečias dešimtmetis. Fotografija. A. ir A. Tamošaičių galerija „Židinyš“. VDA, ap. 1, b. 940, l. 1.
- 51 il. Vytauto Didžiojo universiteto, medicinos fakulteto auditorijos baldai, arch. Vladimiras Dubeneckis. *Gydytojų pasitarimas medicinos fakultete apie 1936 m. I-oje eilėje vidury Indrašius, 2-oje eilėje iš dešinės Nasvytis*. Foto M. Smečechauskas. LNM. ATV 14258.
- 52 il. Tipiniai suolai Lietuvos mokyklose. *Pedagoginiai darbo kursai prad. Mok. mok. Marijampolėje 1928 m. Pynimo darbai. Dėstyt. Dementijevienė (stovi tarp suolu), kursų vedėjas A. Vokietaitis*. LNM. ATV 13320.
- 53 il. Steigiamojo Seimo posėdžių salės suolo vaizdas iš šono, arch. Vladimiras Dubeneckis. KAA. F. 156, ap. 1, b. 14, l. 63.
- 54 il. Aukštosios karo mokyklos auditorijos baldai. *Vytauto Didžiojo karininkų kursai, apie 1930*. LCVA. A67-P054.

- 55 il. Standartiniai miegamojo baldai. In: *Amatininkas*. Nr. 4, 1937, p. 42.
- 56 il. Šiaulių miesto savivaldybės ligoninės operacijų kambarys. Šiauliai, apie 1924 m. LCVA. A14-P166.
- 57 il. Ligoninių tipo metalinės lovos gyvenamosiose patalpose. Šiaulių sąjungos įkūrėjo Vlodo Putvinskio kambarys Graužikuose, Šiaulių apskr., apie 1930 m. LCVA. A30-P13.
- 58 il. Metaliniai ligoninių tipo baldai modernizmo interjere. Arch. Mies van der Rohe, Berlynas. 1928 m. In: Gräff, Werner. *Innenräume*. Verlag Dr. Fr. Stuttgart: Wedekind & Co. 1928, p. 99, il. 153.
- 59 il. Pinti foteliai derinami su standartiniais sanatorijos baldais. *Lietuvos Raudonojo Kryžiaus sanatorija Panemunėje, Kaune. K. Dudėnas su draugais*. 1932–1935 m. KMM. GEK 122. F4-56.
- 60 il. Pintas fotelis. *Lietuvos moterų ir vaikų globėjų draugijos 20-mečio iškilmių prezidiumas. Centre – draugijos pirmininkė L. Raupienė*. Kaunas, 1939 m. LCVA. P-16381.
- 61 il. Naujai kuriamų formų bufetas, arch. Vladimiras Dubeneckis. LNM. AKP 638-6.
- 62 il. Neoklasicistiniai minkštasuoliai, kombinuoti su stalais, Panevėžio banko operacijų salėje. Pagaminti ir išlikę iki dabar. 1931 m. Arch. Mykolas Songaila. LCVA F. 755, ap. 2, b. 659, l. 231.
- 63 il. Knygų spinta. *Sukomp. P. Dankšos, padirbo Kaišiadorių stalių mokyklos mokiniai*. In: Dankšas, Pranas. *Stalių amato vadovėlis. Amatų mokykloms ir staliams*. Kaunas: Šviet. Ministerijos knygų leidimo komisijos leidinys. Nr. 152, 1931, p. 208.
- 64 il. *Inkrustuota spintelė iš vietinių spalvotų medžiagų: juodojo ažuolo, skirpsto ir klevo. Sukomponavo ir padirbo P. Dankšas*. In: Dankšas, Pranas. *Stalių amato vadovėlis. Amatų mokykloms ir staliams*. Kaunas: Šviet. Ministerijos knygų leidimo komisijos leidinys. Nr. 152, 1931, p. 210.
- 65 il. Kėdė ir stalas, žuvies ornamento intarsija. Fotografija. In: Fortunato Depero museum. Table and chair by fortunato depero, fish inlay, 1938 m. [žiūrėta 2012-06-17]. Prieiga per internetą: <http://www.designboom.com/design/fortunato-depero-museum/>
- 66 il. Fotelis Kauno Rotušės posėdžių salei, dail. Gerardas Bagdonavičius. Kat poz. 3309. In: *Gerardas Bagdonavičius*. Šiauliai: ŠAM. 2011, il. 265, p. 270.
- 67 il. Intarsijos piešinių eskizai kėdės atramai dekoruoti. Kėdė Prezidento svetainėje, Karininkų Ramovė, Kaunas. 1937 m. Dail. Gerardas Bagdonavičius. LCVA, F. 6, ap. 1, b. 41, l. 6.
- 68 il. Valgomojo kėdė, dail. Gerardas Bagdonavičius. Kat. poz. 3391. In: *Gerardas Bagdonavičius*. Šiauliai: ŠAM. 2011, il. 258, p. 263.
- 69 il. Italų futuristo Fortunato Depero (1892–1960) kėdžių piešiniai (1922–1924). Piešinių saugotojas: Galleria Museo Depero, Rovereto, Italija; Iliustracija iš knygos: Selvafolta,

- Ornella. *Art Deco*. In: *Furniture from Rococo to Art Deco* / Boidi Sassone, Adriana; Cozzi, Elizabetta; Disertoni, Andrea. Koeln: Taschen. 2000, p. 718.
- 70 il. Valstybės teatro minkštasuoliai, II-jo aukšto antrasis fojė, arch. Vytautas Landsbergis-Žemkalnis. LLMA, F. 81, ap. 1, b. 1452, l. 109.
- 71 il. Alaus baro interjeras. Prekybos, Pramonės ir Amatų rūmai, arch. Vytautas Landsbergis-Žemkalnis. *Prekybos Pramonės ir Amatų rūmai. Eskizai*. 1939 m. LLMA. F. 81, ap. 1, b. 568, l. 16.
- 72 il. Alaus baro interjeras, arch. Vytautas Landsbergis-Žemkalnis. Prekybos, Pramonės ir Amatų rūmai. Eskizai. 1939 m. LLMA. F. 81, ap. 1, b. 568, l. 16.
- 73 il. Kėdžių ir stalelio projektas, arch. Jonas Kovalskis. *Lietuvos Karininkų Ramovės reprezentaciniuose rūmuose Prezidento kambariui įrengti konkurso dalyvio, slapyvardė „Žvaigždė“, projektas*. LCVA. F. 6, ap. 1, b. 47, l. 21.
- 74 il. Pitsburgo universiteto lietuviškos auditorijos baldų projektas 1934 m. dail. Antanas Gudaitis. LLMA. F. 221, ap. 1, b. 3.
- 75 il. Metalinis fotelis, dail. Antanas Tamošaitis. A. ir A. Tamošaičių Galerija „Židinys“. VDA, ap. 1, b. 204, l. 106.
- 76 il. Metalinis fotelis, dail. Antanas Tamošaitis. A. ir A. Tamošaičių Galerija „Židinys“. VDA, ap. 1, b. 204, l. 128.
- 77 il. Krištolinis sietynas. Lietuvos Prezidentūros reprezentacinė salė. Renovacijos arch. Vladimiras Dubeneckis. Fotografija. LCVA. P-23882.
- 78 il. Krištoliniai sietynai. Prekybos, Pramonės ir Amatų Rūmų posėdžių salėje, arch. Vytautas Landsbergis-Žemkalnis. Iliustracija. In: *Prekybos, Pramonės ir Amatų Rūmai*. Kaunas. 1938, p. 13.
- 79 il. Secesinis kandelibras. Pakabinamo šviestuvo projektas. Arch. Vladimiras Dubeneckis. LNM. AKP 638-36.
- 80 il. Pakabinamo šviestuvo projektas. Arch. Vladimiras Dubeneckis. LNM. AKP 638-35.
- 81 il. Stalinio šviestuvo projektas. Arch. Vladimiras Dubeneckis. LNM. AKP 638-38.
- 82 il. Arch. V. Dubeneckio surinktos iškarpos iš šviestuvų katalogų. Šviestuvai Steigiamojo Seimo ir Prezidentūros patalpoms. KAA. F. 156. ap. 1, b. 14. l. 99-100.
- 83 il. Karininkų Ramovės Didžiosios salės karnizo stiklai. *Lietuvos Karininkų Ramovės rūmų statybos įvairių braižinių bei detalių byla*. LCVA. F. 6, ap. 1, b. 19. l. 22.
- 84 il. Įvairių patalpų šviestuvų eskizai Lietuvos Karininkų Ramovėje. LCVA. F. 6, ap. 1, b. 30. l. 36.
- 85 il. Kėdainių ir Šančių gimnazijų šviestuvai. LCVA. F. 391, ap. 2, b. 2214, l. 22.
- 86 il. Tautinio stiliaus staliniai šviestuvai. Iliustracija. In: *Amatininkas*, Nr. 17-18, 1939, p. 237.

- 87 il. Tautinio stiliaus stalinių šviestuvų eskizai. Dail. Antanas Tamošaitis. A. ir A. Tamošaičių Galerija „Židinys“. VDA, ap. 1, b. 204, l. 89.
- 88 il. Tautinio stiliaus stalinių šviestuvų eskizai, dail. Antanas Tamošaitis. A. ir A. Tamošaičių Galerija „Židinys“. VDA, ap. 1, b. 204, l. 80-82.
- 89 il. Lietuvos Karininkų Ramovės Prezidento kambario sieniniai bra šviestuvai. Komplekte buvo 8 vnt., arch. Stasys Kudokas, LCVA. F. 6, ap. 1, b. 48. l. 2.
- 90 il. Pakabinamas medinis kandelabras Lietuvos Karininkų Ramovės Prezidento kambario konkursiniame projekte „Beržas“, dail. Antanas Gudaitis 1937 m. LCVA. F. 6, ap. 1. b. 47, l. 31.
- 91 il. Pakabinamas tekstilinis šviestuvai, pasigamintas namų sąlygomis. Alytus, 1928 m. Irenos Dajotaitės asmeninis archyvas.
- 92 il. Lietuvišku audiniu uždengtas pastatomo toršero gaubtas. 1929 metais J. Prapuolenio sukurtas moters kambario komplektas. LLMA. F. 338, ap. 1, b. 4, l. 1.
- 93 il. Geometriniais raštais margintas linoleumas. Juozo Zikaro namuose-muziejuje iki šiol išlikęs autentiškas linoleumas. NČDM filialas Kaune. L. Preišegalavičienės 2009 m. nuotrauka.
- 94 il. Iki šiol išlikusiems tarpukario kilimams būdinga ryškios spalvos. M. ir K. Petrauskų lietuvių muzikos muziejus, nuolatinė ekspozicija. L. Preišegalavičienės 2009 m. nuotrauka.
- 95 il. Kilimo projektas. Dail. Antanas Tamošaitis. A. ir A. Tamošaičių galerija „Židinys“. VDA, ap. 1, b. 138.
- 96 il. Mozaikinės grindys. Ukmergės gimnazijos interjeras, holas; grindys – mozaika, dail. Bernardas Bučas. Ukmergė, 1938 m. Fotografija. LCVA. 0-017830.
- 97 il. Lietuvos Banko Tauragės filialo operacijų salės grindų marginimo raštas, arch. Mykolas Songaila. Eskizas. LCVA. F. 755, ap. 2, b. 695, l. 123.
- 98 il. Juostinės, dryžinės arba štabinės medinės grindys. Dankšas, Pranas. Iliustracija. In: *Stalių amato vadovėlis. Amatų mokykloms ir staliams*. Kaunas: Šviet. Ministerijos knygų leidimo komisijos leidinys. Nr. 161, 1931, p. 71.
- 99 il. Teraco grindys. Dr. Kazio Griniaus vardo Kovai su tuberkulioze sanatorijoje Panemunėje, Kaune. L. Preišegalavičienės 2012 m. nuotrauka.
- 100 il. Sienų dekoravimas *purškimo technika*, tarpukariu laikytas ypatingai moderniu. Alytus. 1934 m. Fotografija. L. Preišegalavičienės asmeninis archyvas.
- 101 il. *Stambaus audinio pamėgdžiojimo* technika – tarpukariu plačiai naudota sienos plotą dengiant pilnai arba užpildant sienų panelius. In: *Moteris*. Nr. 10, 1937, p. 172.
- 102 il. Skaityklos patalpos iškljuotos tapetais kaip ir dauguma reprezentacinių patalpų Vytauto Didžiojo karininkų kursų patalpose, apie 1930 m. Fotografija. LCVA. A67-P050.

- 103 il. Sienų klijavimas tautiniais audiniais, arch. Arnas Funkas. Vailokaičių šeimos namai. Vienybės a. 8, Kaunas. Fotografija iš albumo *Kauno architektūra 1930–1940*. KVB RS.
- 104 il. Neobarokinėje manieroje drapiruotos langų, durų ir praėjimo angų užuolaidos. Fotografija. LCVA. P-25665.
- 105 il. Žemesnio socialinio sluoksnio gyventojai mieste ir kaime išlaikė tradiciją langus puošti karpiniais. Gyvenamasis kambarys. Karpiniai ant langų, virš valgomojo stalo – šiaudinis „sodas“. Kupiškis, 1930–1940 m. Fotografija. LCVA. P-33354.
- 106 il. Įvairiais tautiniais raštais primargintos staltiesės, kuriomis mėgėjiškai puošiami gyvenamieji interjerai. Pasvalio moterų šaulių rankdarbių kampelis. 1938 m. Fotografija. LCVA. A48-P420.
- 107 il. Valgomojo kambario langams ir durims užuolaidos. Iliustracija. In: *Jaunoji karta*. Nr. 25, 1937, p. 515.
- 108 il. Etninis interjeras apie 1930 m. Fotografija. LCVA, P-06396.
- 109 il. Neogotikiniai krėslai, Vytauto Didžiojo seklyčia Karininkų Ramovėje Kaune, arch. Jonas Kovalskis, pagamino dail. Jonas Prapuolenis. 1936 m. Fotonegatyvas. In: VAA. AFM-283-2.
- 110 il. Prezidento kambario projektas, pateiktas konkursui slapyvardžiu „Anga“. Arch. Aleksandras Gordevičius. 1936 m. LCVA. F. 6, ap. 1, b. 47, l. 1.
- 111 il. Lietuviško kambario projektas Pitsburgo universitete. Dail. Antanas Gudaitis 1932 m. Antano Gudaičio šeimos archyvas.
- 112 il. Tautiniame stiliuje įrengtas Prezidento kambarys, Kauno Karininkų Ramovė. Arch. Stasys Kudokas, baldų dail. Gerardas Bagdonavičius. 1937 m. Iliustracija. In: *Kardas*. Nr. 9, 1937, p. 203.
- 113 il. Tautinio stiliaus interjeruose komponuojamos rytietiškams interjerams būdingos medžio ažūro sienutės ir pertvaros. Iliustracija. In: Gerardas Bagdonavičius. Katalogas. Šiauliai: ŠAM, 2011, p. 237, il. 19.
- 114 il. Tautinio stiliaus interjeruose komponuojamos rytietiškams interjerams būdingos medžio ažūro sienutės ir pertvaros. Iliustracija. In: *Prekybos, Pramonės ir Amatų rūmai*. Albumas. Kaunas: 1938, p. 10.
- 115 il. Aleksandros Iljinienės buto holas, Donelaičio g. Kaunas. Arch. Arnas Funkas. Kaunas, Donelaičio g. Fotografija. In: *Kauno architektūra 1930–1940*. Fotoalbumas. KVB RS.
- 116 il. Aliejinė tapyba ant drobės. 1856 m. *Lavater and Lessing Visit Moses Mendelssohn*. Moritz Daniel Oppenheim (Germany, 1800–1882) Magnes museum, Berlin. No. 75. 18. [žiūrėta 2013-09-21]. Prieiga per internetą:
<http://www.flickr.com/photos/magnesmuseum/4402841084/sizes/l/in/photostream/>

- 117 il. Kauno žydų vaikų namų mokyklos interjeras. Kaunas, 1924 m. Fotografija. VVGŽM, VŽMP 1888 F3.9.
- 118 il. Rašytojas Davidas Liackovičius (David Umru 1910–1941) su šeimos nariais apie 1930 m. Butrimonys. Iliustracija. Suganas Odilė. *Atminties mozaika* (iš prancūzų kalbos vertė Ona Rima Meškutė: *Mosaïque ou reconstitution d'une memoire*, Paris: 2000). Vilnius: Valstybinis Vilniaus Gaono žydų muziejus, 2007, p. 50.
- 119 il. Gydytojo Geldfano šeimos portretas svetainėje (gydytojas – pirmas iš kairės). Vieکشniai. Fotografija. VVGŽM. VŽM 2215 -1.
- 120 il. Amuletas (karpinys), saugantis kūdikį ir jo motiną, 20,5 x 16 cm, su Psalmės 121 tekstu, jis tradiciškai kabinamas ant visų keturių kambario sienų. Iliustracija. Frankel Giza, *The Art of the Jewish Paper-cut*. Israel: Modan 1982, p. 81.
- 121 il. Dekoratyvūs langų karpiniai, atitinkantys langų stiklo matmenis (šiuo atveju: 21 x 17 cm). Iliustracija. In: Frankel Giza, *The Art of the Jewish Paper-cut*. Israel: Modan, 1982, p. 122.
- 122 il. Mezuzos ir mezuzos dėžutė. VVGŽM. Pauliaus Račiūno 2011 m. nuotrauka. In: Niunkaitė–Račiūnienė, Aistė. *Lietuvos žydų tradicinio meno ir simbolių pasaulis*. Vilnius: Valstybinis Vilniaus Gaono žydų muziejus, 2011, p. 88.
- 123 il. Kaldintas keturšakis reguliuojamo aukščio šviestuvai. Iliustracija. In: Galaunė, Paulius. *Lietuvių liaudies menas. Jo meninių formų plėtojimosi pagrindai*. 1930. Vilnius: Mokslas, 1988, p. 220.
- 124 il. Chanukija. Iliustracija. In: *XVI–XX a. pr. apšvietimo priemonės*. Katalogas / Sud.: K. Kačinskienė, O. Mažeikienė. Vilnius: LTSR Istorijos ir Etnografijos muziejaus leidinys. 1980, pav. 125/127.
- 125 il. Bsamimai, VVGŽM. Pauliaus Račiūno 2009 m. nuotrauka. In: Niunkaitė–Račiūnienė, Aistė. *Lietuvos žydų tradicinio meno ir simbolių pasaulis*. Vilnius: Valstybinis Vilniaus Gaono žydų muziejus, 2011, p. 95.
- 126 il. Siuvinėtas kilimėlis ant sienos, natūralios spalvos linas, vario spalvos aksominis apvadas. VVGŽM. Ekspozicija VŽM-7878. Pauliaus Račiūno 2012 m. nuotrauka.
- 127 il. Lietuvos žydų namų interjero fragmentas Vievėje, 1923 m. Iliustracija. In: Suganas Odilė. *Atminties mozaika* (iš prancūzų kalbos vertė Ona Rima Meškutė: *Mosaïque ou reconstitution d'une memoire*, Paris: 2000). Vilnius: Valstybinis Vilniaus Gaono žydų muziejus. 2007, p. 43.
- 128 il. Rokiškio dvaro interjeras, įrengtas *Zakopanės stiliuje* (lenk. *Styl Zakopiański*). Rokiškio krašto muziejaus ekspozicijos fragmentas – buvęs dvaro valgomasis kambarys. Nuotr. iš RKM archyvo, in: <http://www.museums.lt/zurnalas/siniokiene.htm> [žiūrėta 2013-09-22].

- 129 il. *Zakopanės stiliaus* (lenk. *Styl Zakopiański*) muziejaus interjeras. Podhalės regionas. <http://www.klubpodroznikow.com/relacje/polska-inne-miejsca/1070-muzeum-stylu-zakopiaskiego> [žiūrėta 2013-09-22].
- 130 il. Tytuvėnų dvaro interjero fragmentas 1934 m. Piešinys. In: *Dobužinskis, Mstislavas (1875–1957). Senoji Lietuva*. Katalogas / Sud. R. Budrys. Vilnius: Lietuvos Dailės muziejus. 2007, p. 36.
- 131 il. „Atgimusios Lenkijos stilius“ parduotuvėje „ARV“, vaizdas iš 2-jo aukšto. Projektas. Arch. Cz. Knothe. In: *Arkady*, Nr. 1, 1936, s. 17.
- 132 il. Rusiško stiliaus interjero detalės: sietynas, durys, drožinėti baldai. In: Майорова, Наталия. *По страницам журнала „Мотивы русской архитектуры“*. [из Альбома архитектурных рисунков, художники: В. А. Гартман, И. П. Ропет и другие / под редакцией А. Рейнбота 1873–1880 г.] Москва: Белый Город. 2012, с. 222-253.
- 133 il. Rusų armijos generolo P. N. Šatilovo namai Tbilisyje, XX a. I-as deš. (Fotografija iš Andrejaus Korliakovo asmeninio rinkinio) Pliustracija. In: Васильев, Александр, *Русский интерьер в старинных фотографиях*, Москва: Слово, 2008, с. 191.
- 134 il. Valgomasis. Arch. G. V. Baranovskij, Kellomaki, vila Arfa, Harppulina. Fotografuota iki 1920 m. [žiūrėta 2013-09-15]. Prieiga per internetą: <http://abravorus.livejournal.com/297139.html>
- 135 il. A. Puškino literatūros muziejus (Markučių dvaras). Fotografija, 1935–1940 m. LNB RS. F. 145, b. 124.
- 136 il. Rusijos emigrantų restoranas „Rusiškas lokys“ (rus. *Русский медведь*) 1930 m. JAV. (Fotografija iš A. Vasiljevo asmeninio rinkinio) Pliustracija. In: Васильев, Александр, *Русский интерьер в старинных фотографиях*, Москва: Слово, 2008, p. 400.
- 137 il. *Tarpukario fotonuotraukos iš Antonidos Kazlauskaitės (1914–1933) šeimos albumo*. Virtuali paroda. Parengė Inga Levickaitė. LLBM. Prieiga per internetą: http://llbm.lt/parodos/Tarpukario_fotonuotraukos/ [žiūrėta 2013-11-12]

SANTRUMPOS

APGN – Adelės ir Pauliaus Galaunių namai.

KAA – Kauno apskrities archyvas.

KMM – Kauno miesto muziejus.

KTU – Kauno technologijos universitetas.

KTU RS – Kauno technologijos universiteto Retų spaudinių skyrius.

KVB RS – Kauno apskrities viešosios bibliotekos Senųjų ir retų spaudinių skyrius.

LDM – Lietuvos dailės muziejus.

LLBM – Lietuvos liaudies buities muziejus.

LNB RS – Lietuvos nacionalinės M. Mažvydo bibliotekos Retų knygų ir rankraščių skyrius.

LNМ – Lietuvos Nacionalinis muziejus.

LTMKM – Lietuvos teatro, muzikos ir kino muziejus.

MAB RS – Mokslų akademijos bibliotekos retų spaudinių ir rankraščių skyriai.

MLLM – Maironio lietuvių literatūros muziejus.

NČDM – Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus.

RKM – Rokiškio krašto muziejus.

ŠAM – Šiaulių „Aušros“ muziejus.

VAA – Vilniaus apskrities archyvas.

VDA – Vilniaus Dailės akademija.

VDKM – Vytauto Didžiojo karo muziejus.

VDU – Vytauto Didžiojo universitetas.

VVGŽM – Valstybinis Vilniaus Gaono žydų muziejus.

ŽAM – Žemaičių muziejus „Alka“.

ILIUSTRACIJOS

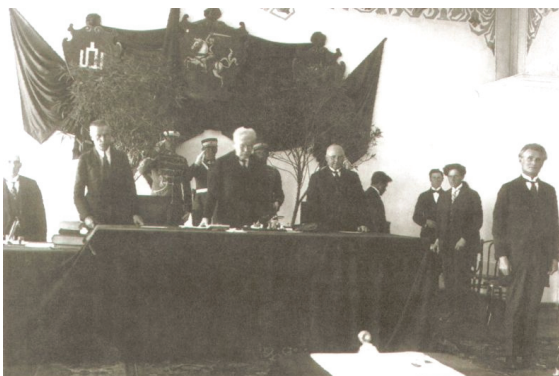
1 il. Ateitininkų salės interjeras. Kaunas. 1938 m. In: *Pieno ir gyvulių ūkis*. Nr. 3. 1938. p. 118.

2 il. Antalieptės mokyklos interjeras. Fotografija. XX a. 3-ias dešimtmetis. KMM.

3 il. Unės Babickaitės miegamasis, 1936–1940 m. Kaunas. Foto negatyvas. Linos Brogaitės-Kažemėkienės asmeninis archyvas.

4 il. Steigiamoji Seimo prezidiumas posėdžių salėje. 1926 m. Kaunas. Fotografija. LCVA.

5 il. Vytauto Didžiojo minėjimo komiteto iškilmingas posėdis. Šiauliai. 1930 m. Fotografija. LCVA.

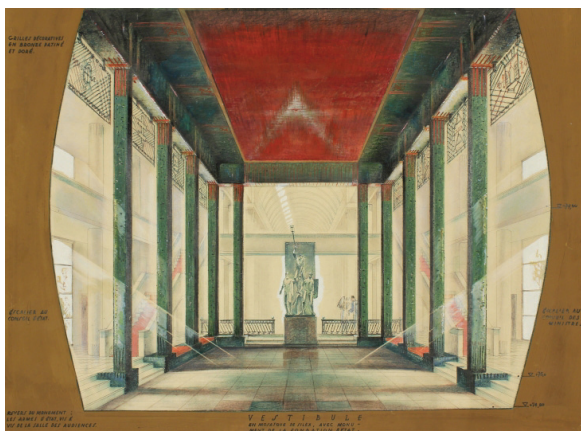
6 il. Iškilmingas salės papuošimas ąžuolo lapų girliandomis ir kaspinais. Karo mokykla, Aukštoji Panemunė, 1924 m. A. Šulco nuotrauka. LCVA.

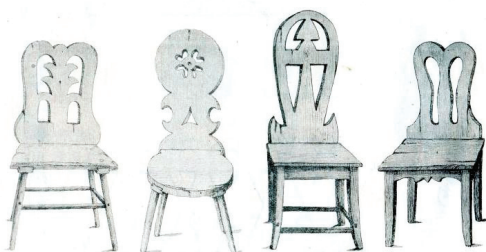
7 il. Salės dekoravimas Antano Smetonos ir Vytauto Didžiojo portretais, biustu, medaliais, aušinių draperijomis ir gėlėmis. Aukštieji karo technikos kursai. Kaunas, (data nenurodyta). Fotografija. LCVA.

8 il. Antano Smetonos kabinetas. In: *Vytauto Didžiojo mirties 500 metų sukaktuvėms paminėti albumas*. / Sud. H. Serafinas, Vl. Čekauskas. Nuotr. B. Mirbacho, J. Duko. Kaunas. Spindulio spaustuvė, 1933, p. 334.

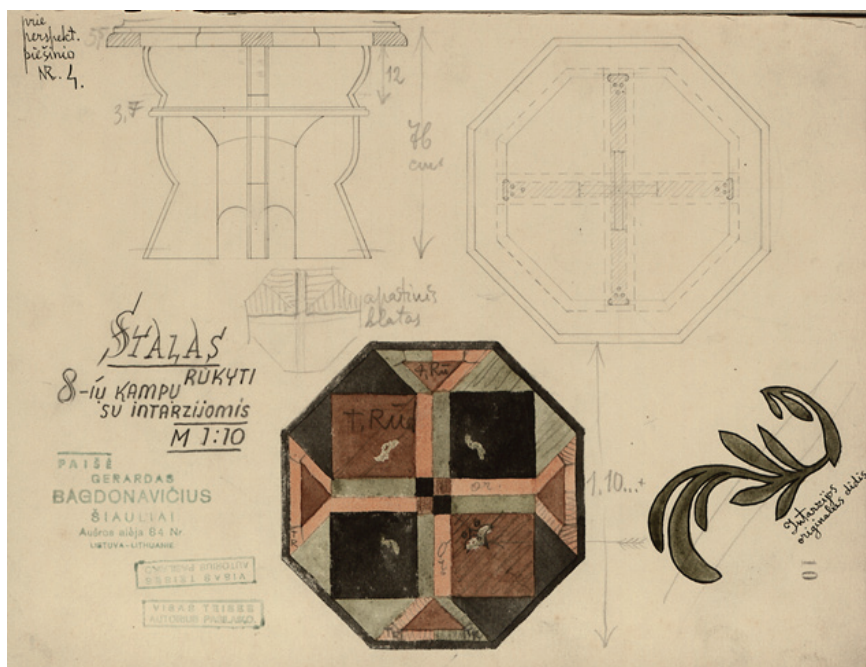
9 il. Konkursinis projektas „Amicus Amico“. Prezidentūros rūmai Kaune, Parodos / K. Petrausko g. 1939–1940 m. LNM.

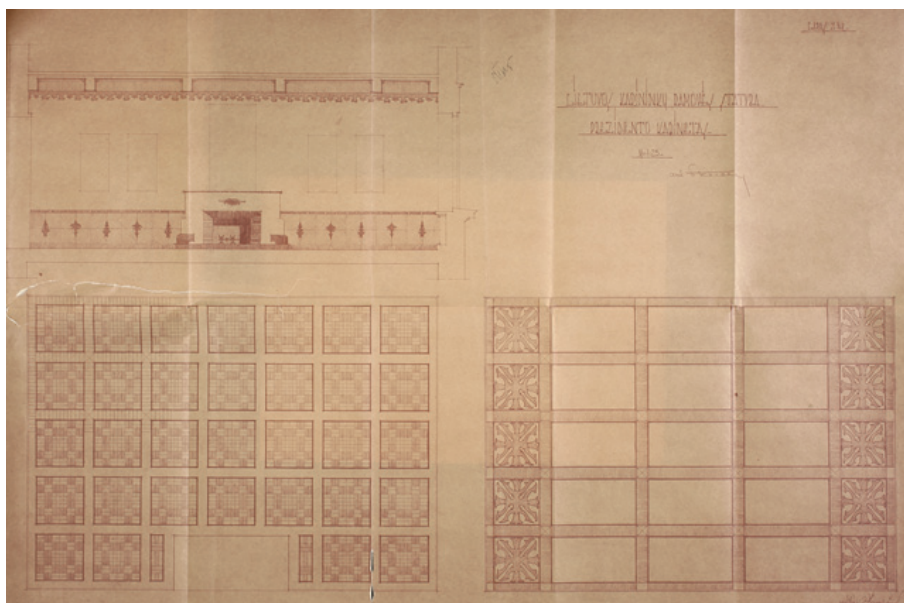
10 il. Etninių baldų pavyzdžiai. In: *Lietuvių statybos ir puošybos pavyzdžių albumas – Album of Examples of Lithuanian Architecture and Ornamentation*. Kaunas: Vidaus Reikalų ministerijos Statybos inspekcijos leidinys, 1925, p. 44.

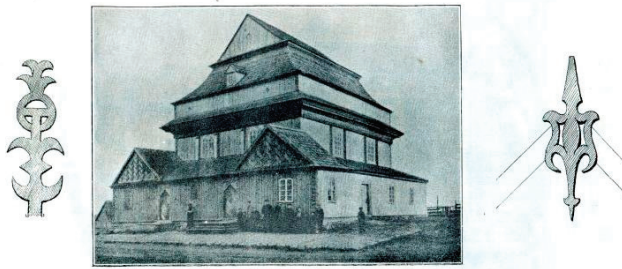
11 il. Liudo Truikio namuose. Kaunas, Fryko g. Šiuo metu Liudo Truikio ir Marijonos Rakauskaitės namai-muziejus, NČDM. Arūno Baltėno 1986 m. nuotrauka. In: *Modernaus meno centras*. www.mmcentras.lt

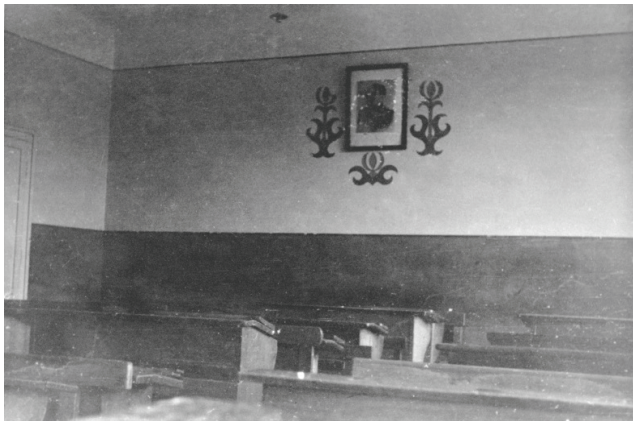
12 il. Karininkų Ramovė. Prezidento kambario stalas su *rūtos* motyvo intarsijomis. 1936 m. Dail. Gerardas Bagdonavičius. Lietuviško stiliaus prezidento kambario baldai. LCVA.

13 il. Karininkų Ramovė. Prezidento kambario išklotinė su židiniu, grindų ir lubų apdailos planai, 1936 m. Arch. Stasys Kudokas. LCVA.

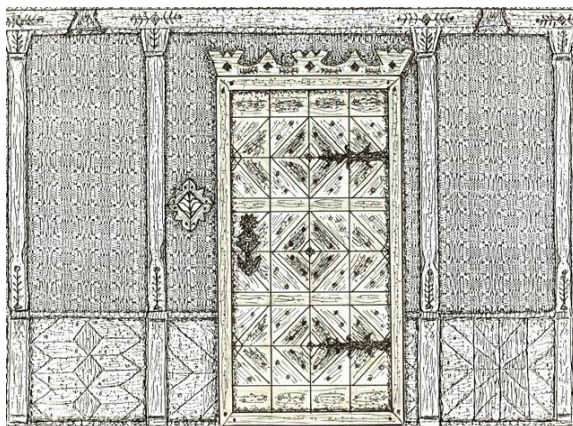
14 il. Sinagoga. In: *Lietuvių statybos ir puošybos pavyzdžių albumas – Album of Examples of Lithuanian Architecture and Ornamentation*. Kaunas: Vidaus Reikalų ministerijos Statybos inspekcijos leidinys, 1925, p. 61.

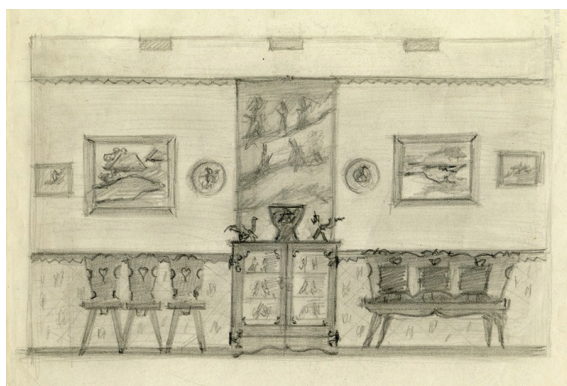
15 il. Žydų mokyklos klasė. Kaunas. Sieną dekoruota *lelijos* ornamentais. LCVA.

16 il. Vlado Daumanto namai, tuometinis adresas – Donelaičio g. 31-4, Kaune. (Šiuo metu namo Nr. 67). NČDM.

17 il. Antano ir Anastazijos Tamošaičių namų sienos išklotinė. A. ir A. Tamošaičių galerija „Židinyš“. VDA.

18 il. Antano ir Anastazijos Tamošaičių namų svetainės sienos išklotinė liudija kolekcininkų namams būdingą daiktų išdėliojimo ritmiką ir tvarkingumą. A. ir A. Tamošaičių galerija „Židinyš“. VDA.

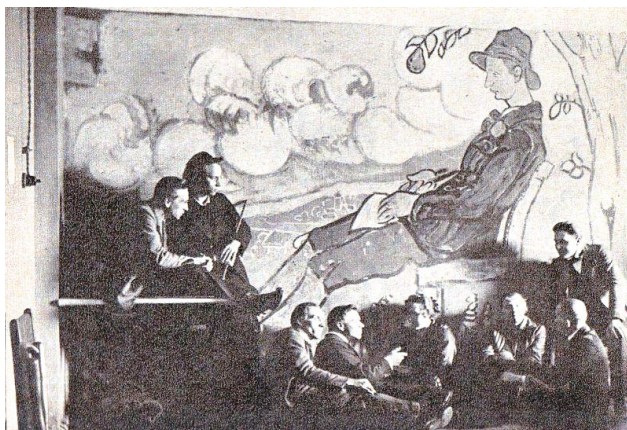
19 il. Dr. Kazio Griniaus kambarys, Mykolo Šleževičiaus bute Laisvės al. 49, prie Miesto sodo. Kaunas, 1921 m. LCVA.

20 il. Unės Babickaitės-Graičiūnienės (Une Baye, 1897–1961) ir Vytauto Andriaus Graičiūno (1898–1952) namai Kaune, Vaižganto gatvėje Nr. 12-7. (Šiuo metu Nr. 14-7.) Fotonegatyvas. Linos Brogaitės-Kažemėkienės asmeninis archyvas.

21 il. Tytuvėnų dvaro valgomasis 1938 m. (nuotrauka iš asmeninio A. Romerio archyvo)
In: Širkaitė, Jolanta. *Dailininkė Sofija Romerienė*, p. 82. 46 il.

22 il. Teatras „Vilkolakis“, Kaunas. Olgos Dubeneckienės tapytas pano ant sienos – Vilkolakio vaidilos Balio Sruogos portretas. 1919 m. In: Sutkus, Antanas. *Vilkolakio teatras. Atsiminimų knyga*. Vilnius: Vaga, 1969, il. tarp p. 48-49.

23 il. Rūkomasis kambarys restorane „Metropolis“. KTU RS.

24 il. Lova. Vieta nenurodyta. XX a. 4 deš. Balio Buračo nuotr. LCVA.

25 il. Formų ir dekoro paprastinimo, geometrizaravimo pavyzdys etniniuose balduose. *Spintelė*. Vieta nenurodyta. XX a. 4 deš. Balio Buračo nuotr. LCVA.

26 il. Etniniai baldai Tristan'o Tzara'os didžiajame salone, arch. Adolf Loos'as. 1926 m. Fotografuota iki 1931 m. In: Sarnitz, August. *Adolf Loos. 1870–1933. Architect, Cultural Critic, Dandy*. Cologne: Tachen. 2003, p. 63.

27 il. Etniniai baldai Adolf'o Hitlerio gyvenamajame kambaryje. „House Wachenfeld“ arba „Eagle's Nest“, Berchtesgaden, Vokietija. Apie 1937 m. Yad Vashem.

28 il. Neogotikiniai paneliai, „suauge“ su mediniais suolais, Vytauto Didžiojo seklyčia Karininkų Ramovėje Kaune, arch. Jonas Kovalskis, pagamino dail. Jonas Prapuolenis. 1936. In: *Kardas*, 1937, Nr. 8, p. 191.

29 il. Neobaroko motyvais dekoruota spinta ir kėdė. Spintos drabužiams ir kėdės eskizas, arch. Vladimiras Dubeneckis. LNM.

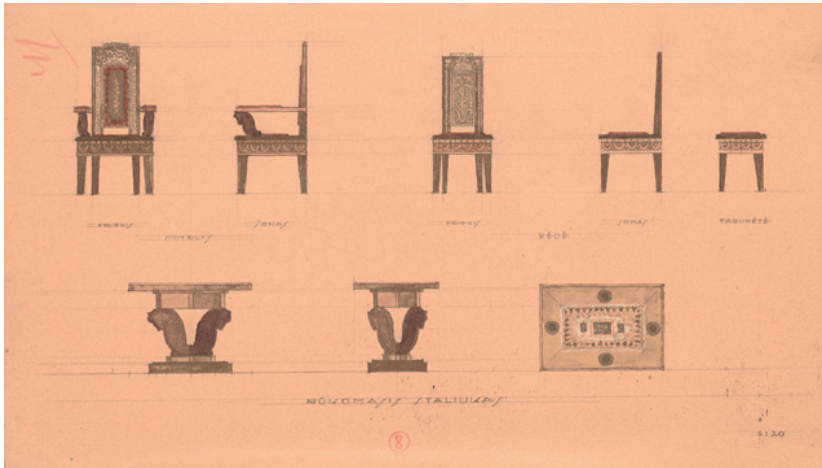
30 il. Puošnus bufetas, kėdė bei stalielis Nepriklausomybės akto signataro Jono Vailokaičio valgomajame kambaryje, Vienybės a. 8, Kaune, arch. Arnas Funkas. Fotografija. Ramutės Vailokaitytės-Backer šeimos archyvas.

31 il. Neobarokiniai minkšti baldai Nepriklausomybės akto signataro Jono Vailokaičio namų svetainėje, Vienybės a. 8, Kaune, arch. Arnas Funkas. Fotografija. Ramutės Vailokaitytės-Backer šeimos archyvas.

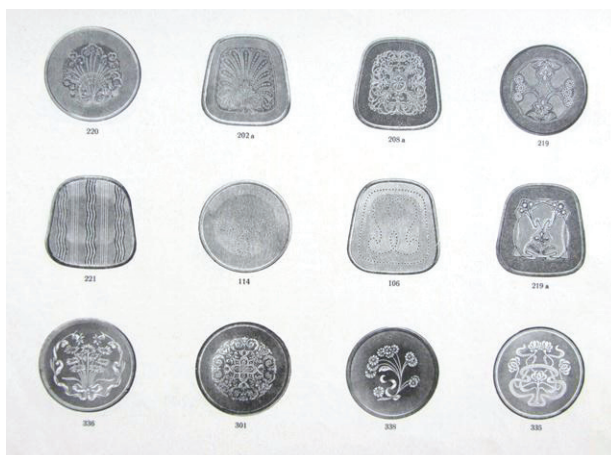
32 il. Pinta sofa. In: *Amatininkas*. Nr. 23, 1937, p. 330.

33 il. Neoampyro kėdės ir stalai. Prezidento kambariui įrengti konkursinis projektas „Bijūnas“, dail. Bernardas Bučas. 1937 m. LCVA.

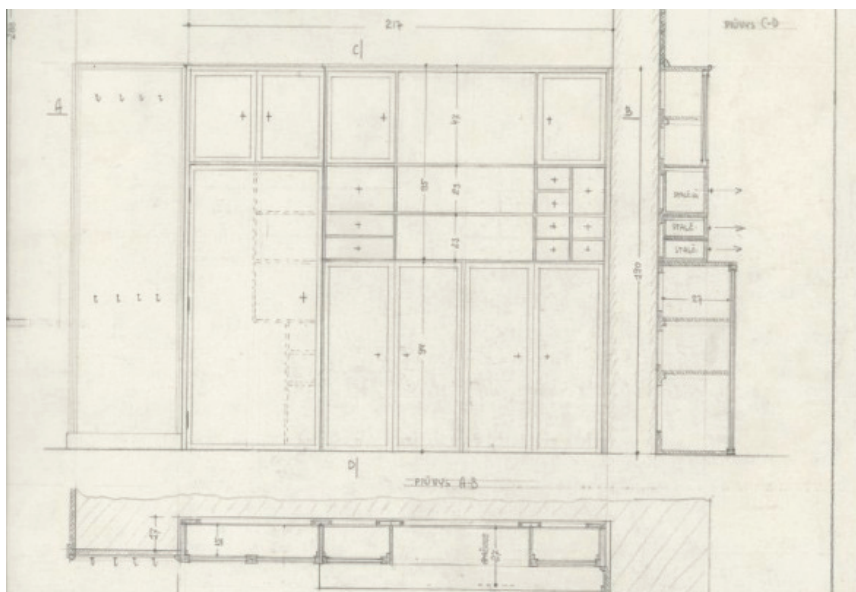
34 il. Austrių baldininko Michael'io Thonet'o (1796–1871) sukurtos kėdės, tarpukariu Lietuvoje vadinamos „vieniškėmis“. LCVA.

35 il. „Vieniškų“ kėdžių dekoravimo pavyzdžiai secesiniais ornamentais. Thonet'o baldų katalogas, *Thonet*. Warsaw, 1930, p. 6. KVB RS.

36 il. Interjeras su Veneros statulėle. Tapyba. Fanera, aliejus, h 79,5 x 57,5 cm, Marijonas Kulieša, 1942 m. LDM.

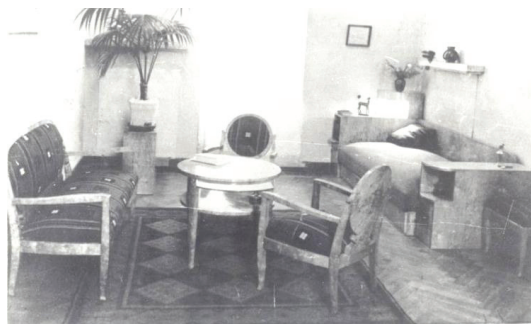
37 il. Prieškambario spinta Prekybos, Pramonės ir Amatų rūmams Arch. Vytautas Landsbergis-Žemkalnis. Braižė Alg. Prapuolenis. Spintos reikalų vedėjo bute. LLMA.

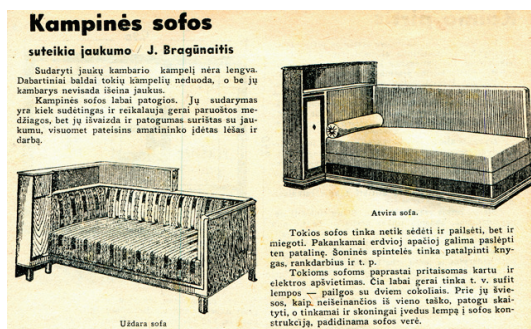
38 il. Sieninės lentynos, kombinuotos su sienine spinta, Julijos Jablonskytės-Petkevičienės vaikų kambariuose. Kaunas, arch. Vytautas Landsbergis-Žemkalnis. L. Preišegalavičienės 2010 m. nuotrauka.

39 il. Sieninės lentynos po laiptais iš pirmo į antrą aukštą, Julijos Jablonskytės-Petkevičienės namuose. Tarpukariu ir karo metais po lentynomis stovėjo sofa, o durų vieta buvo užpildyta lentynomis. Arch. Vytautas Landsbergis-Žemkalnis. L. Preišegalavičienės 2010 m. nuotrauka.

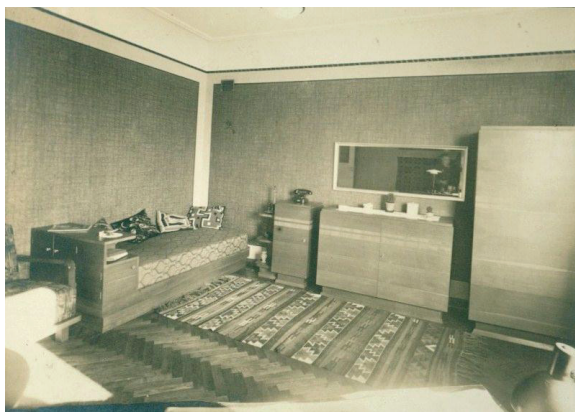
43 il. Dėstytojo V. Banaičio miegamojo baldai. 2 sofas (viena jų sofa-lova), apvalus staliukas, 2 krėslai, 2 maži suoleliai, 2 sieninės spintos, karnizai užuolaidoms, sietynas. Beržas, ąžuolas 1936 m. dail. Jonas Prapuolenis. LLMA.

44 il. Modernizmo sofas. *Kampinės sofas suteikia jaukumo.* J. Bragūnaitis. In: *Amatininkas*. Nr. 3, 1939, p. 46.

45 il. Integruota sieninė spinta gydytojo kabinete. Gyd. Vytauto Juškio namuose Vaižganto gatvėje, Kaune, arch. Nikolajus Mačiulskis. L. Preišegalavičienės 2009 m. nuotrauka.

46 il. Viengungio kambario baldai, arch. Arnas Funkas. In: Fotografijų albumas *Kauno architektūra 1930–1940*. KVB RS.

47 il. Svečių kambarys Aleksandros Iljinienės name, arch. Arnas Funkas. In: Fotografijų albumas *Kauno architektūra 1930–1940*. KVB RS.

48 il. Darbo stalas vaikų kambaryje, Julijos Jablonskytės-Petkevičienės namuose. Kaunas, arch. Vytautas Landsbergis-Žemkalnis. L. Preišegalavičienės 2010 m. nuotrauka.

49 il. Lietuvių moterų globos komiteto Kauno vaikų prieglaudos miegamasis. Kaunas, 1921 m. Fotografija. LCVA.

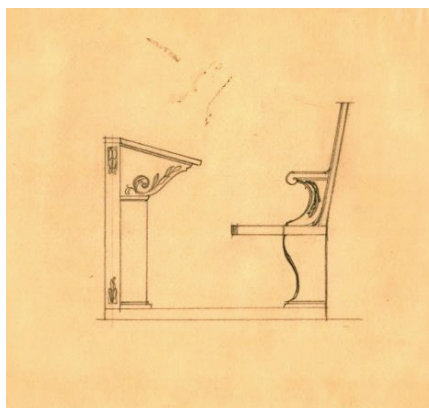
50 il. Kauno Meno mokyklos darbastalis grafikos studijoje, arch. Vladimiras Dubneckis. XX a. Trečias dešimtmetis. Fotografija. A. ir A. Tamošaičių galerija „Židinys“. VDA.

51 il. Vytauto Didžiojo universiteto, medicinos fakulteto auditorijos baldai, arch. Vladimiras Dubneckis. *Gydytojų pasitarimas medicinos fakultete apie 1936 m. 1-oje eilėje vidury Indrašius, 2-oje eilėje iš dešinės Nasvytis. M. Smečchausko nuotrauka. LNM.*

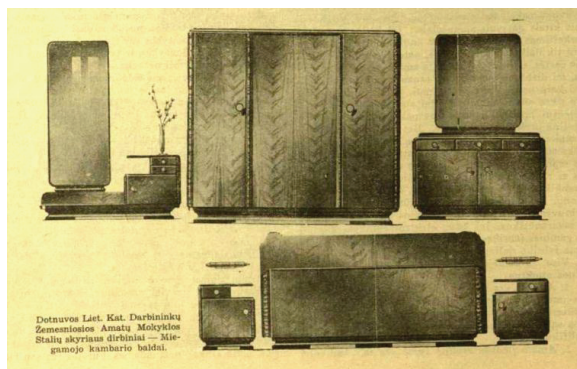
52 il. Tipiniai suolai Lietuvos mokyklose. *Pedagoginiai darbo kursai prad. Mok. mok. Marijampolėje 1928 m. Pynimo darbai. Dėstyt. Dementijevienė (stovi tarp suolu), kursų vedėjas A. Vokietaitis.* LNM.

53 il. Steigiamojo Seimo posėdžių salės suolo vaizdas iš šono, arch. Vladimiras Dubeneckis. KAA.

54 il. Aukštosios karo mokyklos auditorijos baldai. *Vytauto Didžiojo karininkų kursai, apie 1930 m.* LCVA.

55 il. Standartiniai miegamojo baldai. In: *Amatininkas*. Nr. 4, 1937, p. 42.

56 il. Šiaulių miesto savivaldybės ligoninės operacijų kambarys. Šiauliai, apie 1924 m. LCVA.

57 il. Ligoninių tipo metalinės lovos gyvenamosiose patalpose. Šaulių sąjungos įkūrėjo Vlodo Putvinskio kambarys Graužikuose. Šiaulių apskr., apie 1930 m. LCVA.

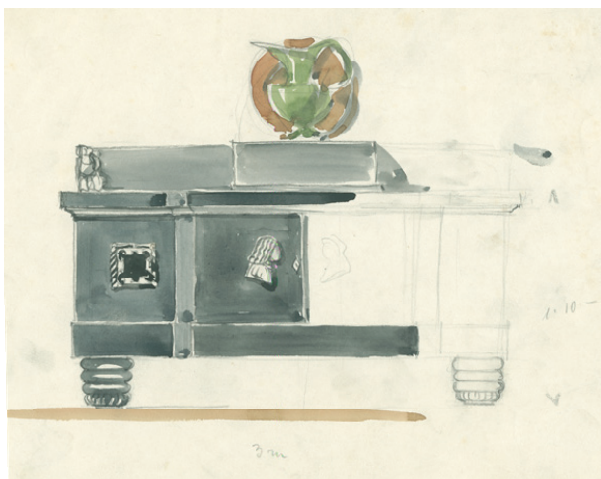
58 il. Metaliniai ligoninių tipo baldai modernizmo interjere. Arch. Mies van der Rohe, Berlynas. 1928 m. In: Gräff, Werner. *Innenräume*. Verlag Dr. Fr. Stuttgart: Wedekind & Co. 1928, p. 99, il. 153.

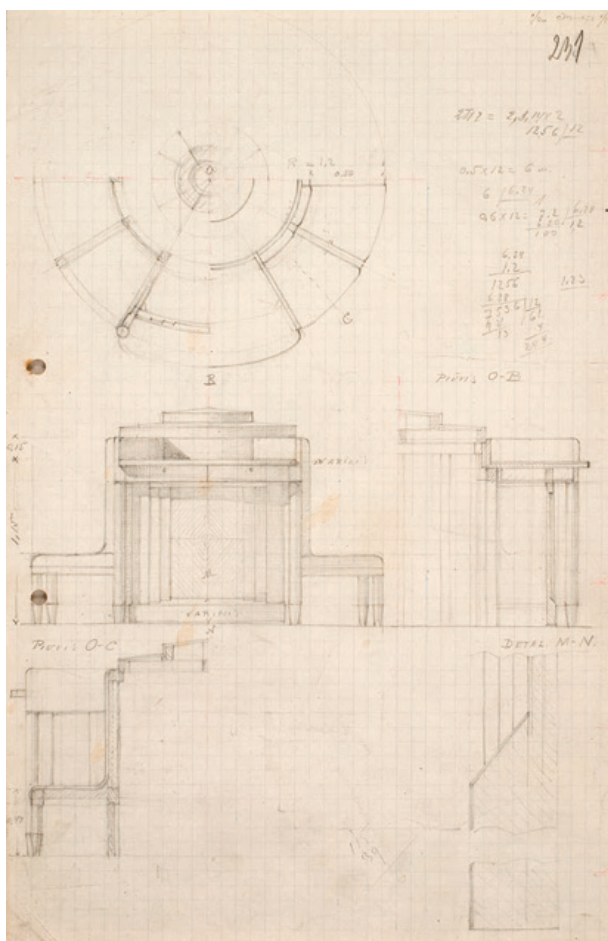
59 il. Pinti foteliai derinami su standartiniais sanatorijos baldais. *Lietuvos Raudonojo Kryžiaus sanatorija Panemunėje, Kaune. K. Dudėnas su draugais. 1932–1935 m. KMM.*

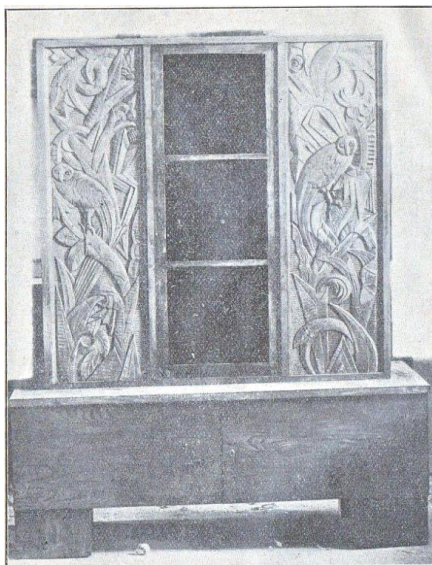
60 il. Pintas fotelis. *Lietuvos moterų ir vaikų globėjų draugijos 20-mečio iškilnių prezidentumas. Kaumas, 1939 m. LCVA.*

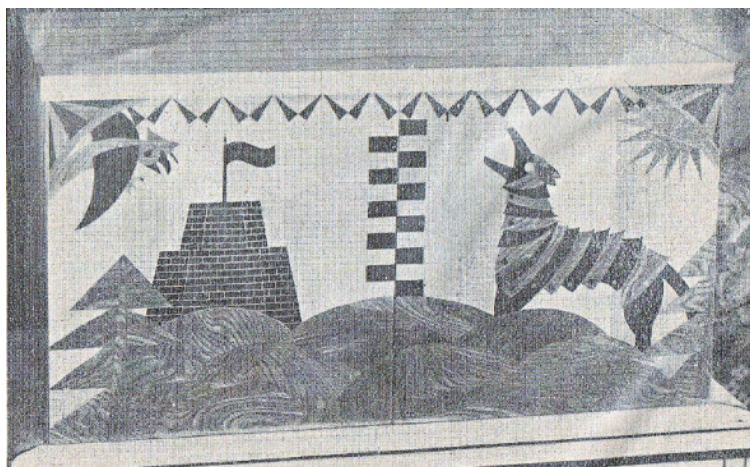
61 il. Naujai kuriamų formų bufetas, arch. Vladimiras Dubeneckis. LNM.

62 il. Neoklasicistiniai minkštasuoliai, kombinuoti su stalais, Panevėžio banko operacijų salėje. Pagaminti ir išlikę iki dabar. 1931 m. Arch. Mykolas Songaila. LCVA.

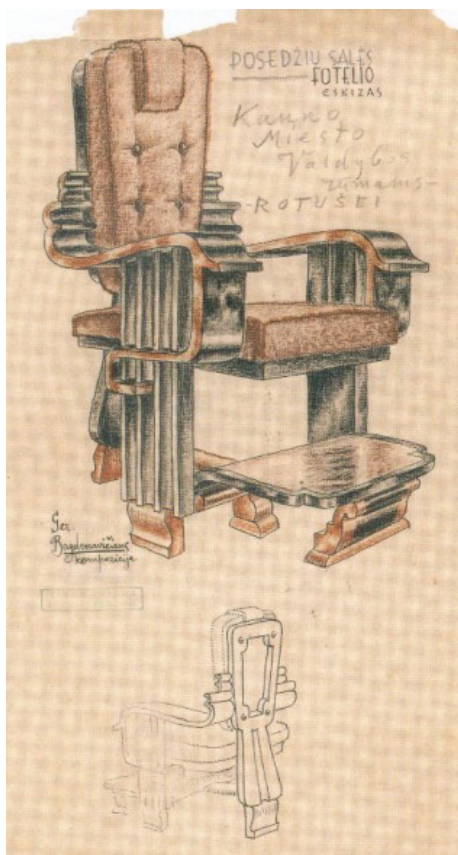
63 il. Knygų spinta. *Sukomp. P. Dankšos, padirbo Kaišiadorių stalių mokyklos mokiniai.*
In: Dankšas, Pranas. *Stalių amato vadovėlis. Amatų mokykloms ir staliams.* 1931.
Kaunas: Šviet. Ministerijos knygų leidimo komisijos leidinys. Nr. 152, p. 208.

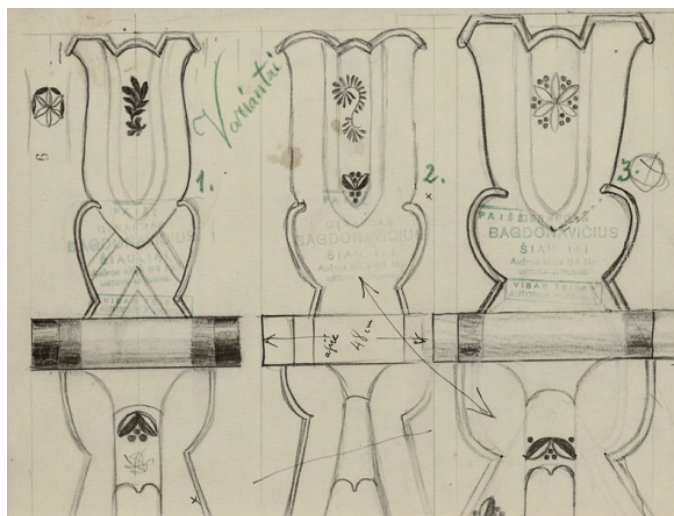
64 il. *Inkrustuota spintelė iš vietinių spalvotų medžiagų: juodojo ažuolo, skirpsto ir klevo.*
Sukomponavo ir padirbo P. Dankšas. In: Dankšas, Pranas. *Stalių amato vadovėlis.*
Amatų mokykloms ir staliams. 1931 m. Kaunas: Šviet. Ministerijos knygų leidimo
komisijos leidinys. Nr. 152, p. 210.

65 il. Kėdė ir stalas, žuvies ornamento intarsija. Fotografija. In: Fortunato Depero museum. [žiūrėta 2012-06-17]. Prieiga per internetą: <http://www.designboom.com/design/fortunato-depero-museum-table-and-chair-by-fortunato-depero-fish-inlay-1938>.

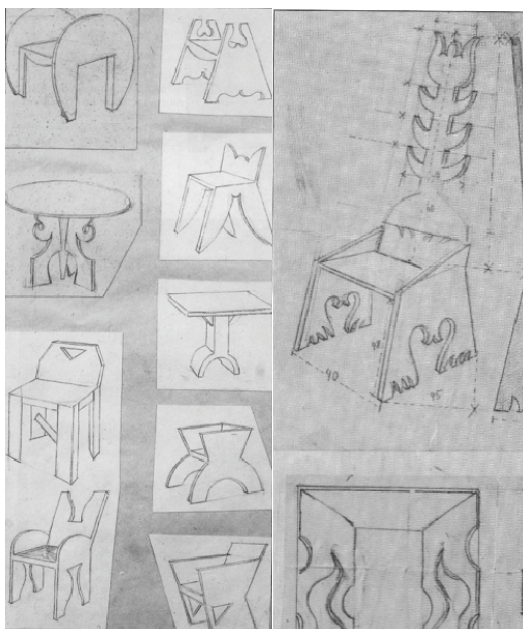
66 il. Fotelis Kauno Rotušės posėdžių salei, dail. Gerardas Bagdonavičius. ŠAM, kat. poz. 3309. In: *Gerardas Bagdonavičius*, 2011, il. 265, p. 270.

67 il. Intarsijos piešinių eskizai kėdės atramai dekoruoti. Kėdė Prezidento svetainėje, Karininkų Ramovė, Kaunas. 1937 m. Dail. Gerardas Bagdonavičius. LCVA.

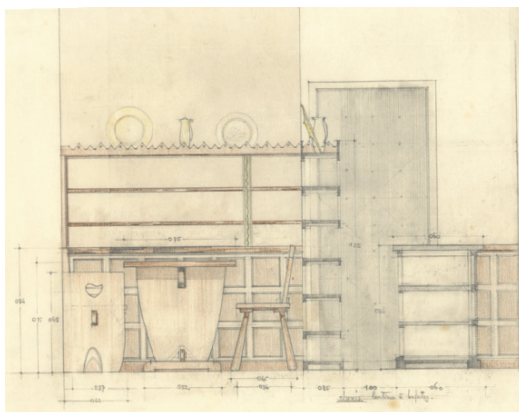
68 il. Valgomojo kėdė, dail. Gerardas Bagdonavičius. ŠAM. Kat. poz. 3391. In: *Gerardas Bagdonavičius*. 2011, il. 258, p. 263.

69 il. Italų futuristo Fortunato Depero (1892–1960) kėdžių piešiniai, 1922–1924 m. Piešinių saugotojas: Galleria Museo Depero, Rovereto, Italija. In: Selvafolta, Ornella. *Art Deco. Furniture from Rococo to Art Deco*. Koeln: Taschen. 2000, p. 718.

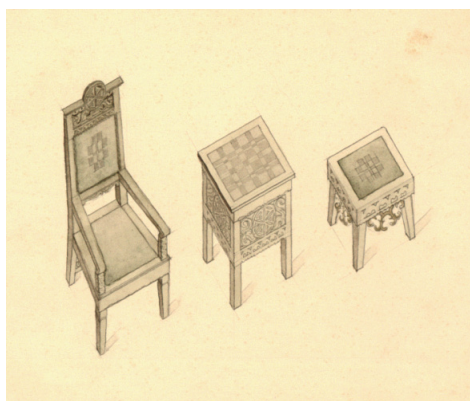
70 il. Valstybės teatro minkštasuoliai, II-jo aukšto antrasis fojė, arch. Vytautas Landsbergis-Žemkalnis. LLMA.

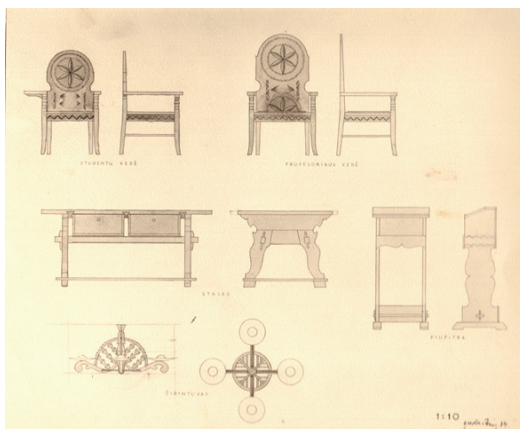
71 il. Alaus baro interjeras. Prekybos, Pramonės ir Amatų rūmai, arch. Vytautas Landsbergis-Žemkalnis. *Prekybos, Pramonės ir Amatų rūmai. Eskizai.* 1939 m. LLMA.

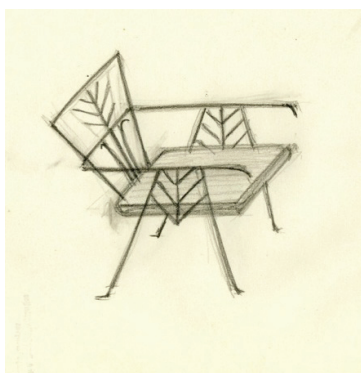
72 il. Alaus baro interjeras, arch. Vytautas Landsbergis-Žemkalnis. Prekybos, Pramonės ir Amatų rūmai. Eskizai. 1939 m. LLMA.

73 il. Kėdžių ir stalielio projektas, arch. Jonas Kovalskis. *Lietuvos Karininkų Ramovės reprezentaciniuose rūmuose Prezidento kambariui įrengti konkurso dalyvio, slapyvardė „Žvaigždė“, projektas.* LCVA.

74 il. Pitsburgo universiteto lietuviškos auditorijos baldų projektas 1934 m. dail. Antanas Gudaitis. LLMA.

75 il. Metalinis fotelis, dail. Antanas Tamošaitis. A. ir A. Tamošaičių Galerija „Židinys“. VDA.

76 il. Metalinis fotelis, dail. Antanas Tamošaitis. A. ir A. Tamošaičių Galerija „Židinys“. VDA.

77 il. Krištolinis sietynas. Lietuvos Prezidentūros reprezentacinė salė. Renovacijos arch. Vladimiras Dubeneckis. Fotografija. LCVA.

78 il. Krištoliniai sietynai. In: Prekybos, Pramonės ir Amatų Rūmų posėdžių salėje, arch. Vytautas Landsbergis-Žemkalnis. *Prekybos, Pramonės ir Amatų Rūmai*. Kaunas. 1938, p. 13.

79 il. Secesinis kandeliabras. Pakabinamo šviestuvo projektas. Arch. Vladimiras Dubneckis. LNM.

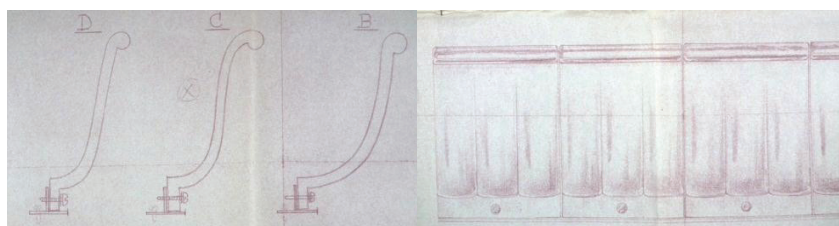
80 il. Pakabinamo šviestuvo projektas. Arch. Vladimiras Dubneckis. LNM.

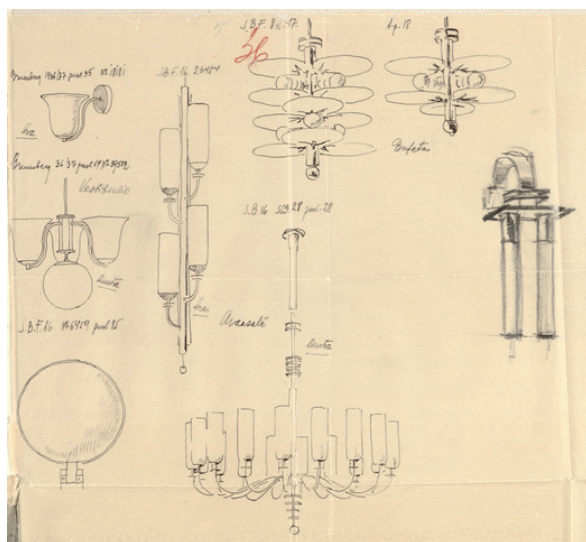
81 il. Stalinio šviestuvo projektas. Arch. Vladimiras Dubneckis. LNM.

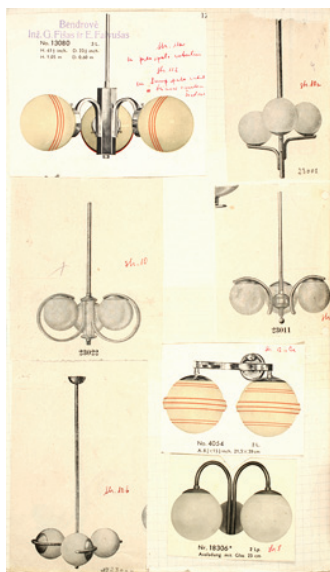
82 il. Arch. V. Dubeneckio surinktos iškarpos iš šviestuvų katalogų. Šviestuvai Steigiamojo Seimo ir Prezidentūros patalpoms. KAA.

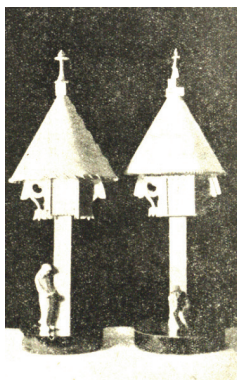
83 il. Karininkų Ramovės Didžiosios salės karnizo stiklai. Lietuvos Karininkų Ramovės rūmų statybos įvairių braižinių bei detalių byla. LCVA.

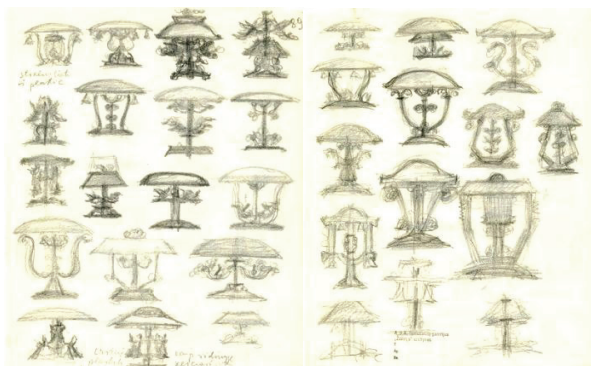
84 il. Įvairių patalpų šviestuvų eskizai Lietuvos Karininkų Ramovėje. LCVA.

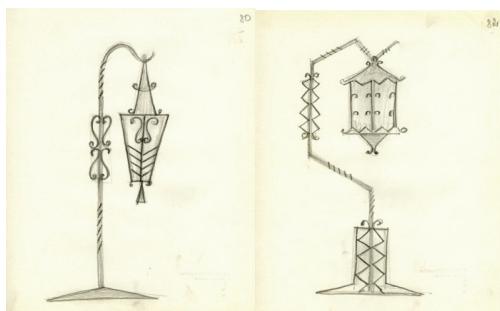
85 il. Kėdainių ir Šančių gimnazijų šviestuvai. LCVA.

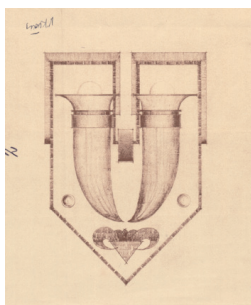
86 il. Tautinio stiliaus staliniai šviestuvai. Iliustracija. In: *Amatininkas*, Nr. 17-18, 1939, p. 237.

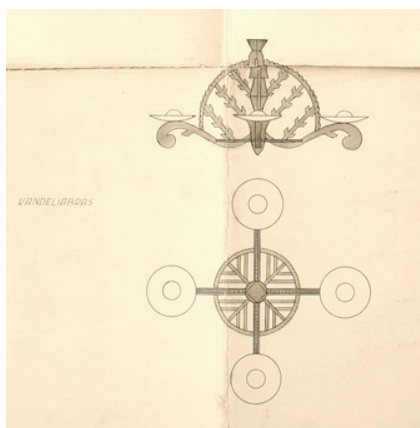
87 il. Tautinio stiliaus stalinių šviestuvų eskizai. Dail. Antanas Tamošaitis. A. ir A. Tamošaičių Galerija „Židinys“. VDA.

88 il. Tautinio stiliaus stalinių šviestuvų eskizai, dail. Antanas Tamošaitis. A. ir A. Tamošaičių Galerija „Židinys“. VDA.

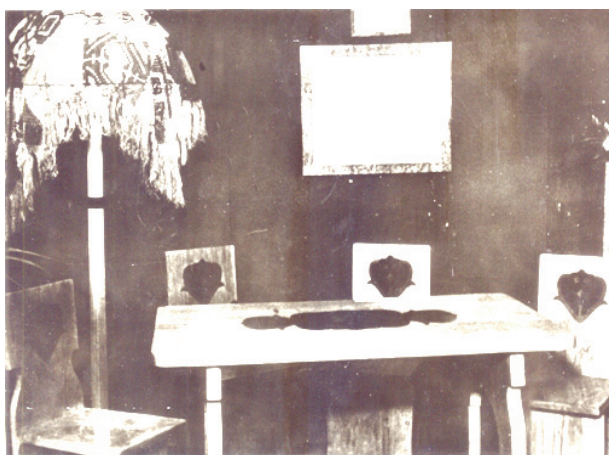
89 il. Lietuvos Karininkų Ramovės Prezidento kambario sieniniai bra šviestuvai. Komplekte buvo 8 vnt., arch. Stasys Kudokas, LCVA.

90 il. Pakabinamas medinis kandeliabras Lietuvos Karininkų Ramovės Prezidento kambario konkursiniame projekte „Beržas“, dail. Antanas Gudaitis 1937 m. LCVA.

91 il. Pakabinamas tekstilinis šviestuvas, pasigamintas namų sąlygomis. Alytus, 1928 m. Irenos Dajotaitės asmeninis archyvas.

92 il. Lietuvišku audiniu uždengtas pastatomo toršero gaubtas. 1929 metais J. Prapuolenio sukurtas moters kambario komplektas. LLMA.

93 il. Geometriniais raštais margintas linoleumas. Juozo Zikaro namuose-muziejuje iki šiol išlikęs autentiškas linoleumas. NČDM. L. Preišegalavičienės 2009 m. nuotrauka.

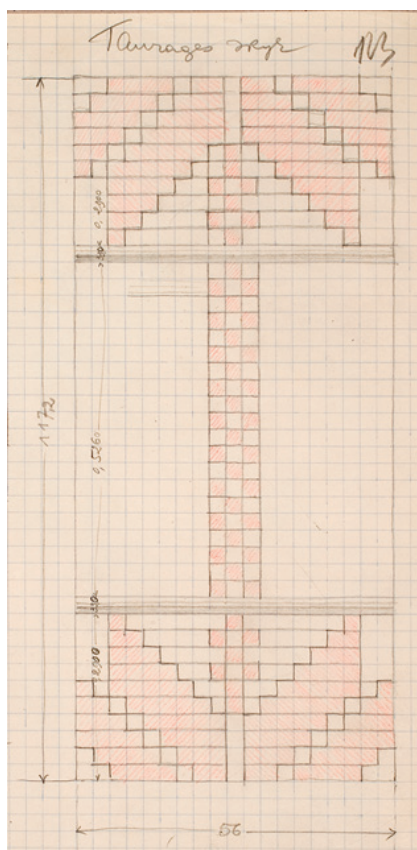
94 il. Iki šiol išlikusiems tarpukario kilimams būdinga ryškios spalvos. M. ir K. Petrauskų lietuvių muzikos muziejus, nuolatinė ekspozicija. KMM. L. Preišegalavičienės 2009 m. nuotrauka.

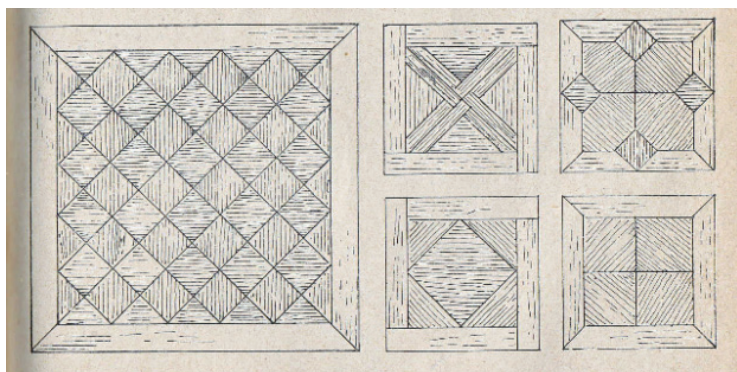
95 il. Kilimo projektas. Dail. Antanas Tamošaitis. A ir A. Tamošaičių galerija „Židinys“. VDA.

96 il. Mozaikinės grindys. Ukmergės gimnazijos interjeras, holas; grindys – mozaika, dail. Bernardas Bučas. Ukmergė, 1938 m. Fotografija. LCVA.

97 il. Lietuvos Banko Tauragės filialo operacijų salės grindų marginimo raštas, arch. Mykolas Songaila. Eskizas. LCVA.

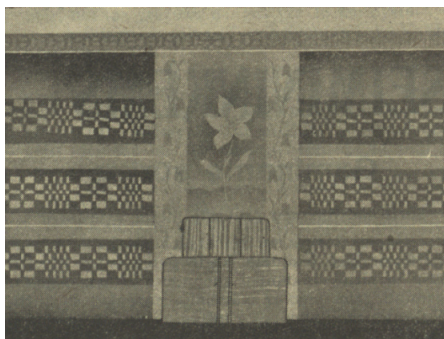
98 il. Juostinės, dryžinės arba štabinės medinės grindys. Dankšas, Pranas. In: *Stalių amato vadovėlis. Amatų mokykloms ir staliams*. Kaunas: Šviet. Ministerijos knygų leidimo komisijos leidinys. Nr. 161, 1931, p. 71.

99 il. Teraco grindys. Dr. Kazio Griniaus vardo Kovai su tuberkulioze sanatorijoje Panemunėje, Kaune. L. Preišegalavičienės 2012 m. nuotrauka.

100 il. Sienų dekoravimas *purškimo technika*, tarpukariu laikytas ypatingai moderniu. Alytus. 1934 m. Fotografija. L. Preišegalavičienės asmeninis archyvas.

101 il. *Stambaus audinio pamėgdžiojimo technika* – tarpukariu plačiai naudota sienos plotą dengiant pilnai arba užpildant sienų panelius. In: *Moteris*. Nr. 10, 1937, p. 172.

102 il. Skaityklos patalpos buvo iškljuotos tapetais kaip ir dauguma reprezentacinių patalpų Vytauto Didžiojo karininkų kursų patalpose, apie 1930 m. Fotografija. LCVA.

103 il. Sienų klijavimas tautiniais audiniais, arch. Arnas Funkas. Vailokaičių šeimos namai. Vienybės a. 8, Kaunas. Fotografija. In: *Kauno architektūra 1930–1940*. KVB RS.

104 il. Neobarokinėje manieroje drapiruotos langų, durų ir praėjimo angų užuolaidos. Fotografija. LCVA.

105 il. Žemesnio socialinio statuso gyventojai mieste ir kaime išlaikė tradiciją langus puošti karpiniais. Gyvenamasis kambarys. Karpiniai ant langų, virš valgomojo stalo – šiaudinis „sodas“. Kupiškis, 1930–1940 m. Fotografija. LCVA.

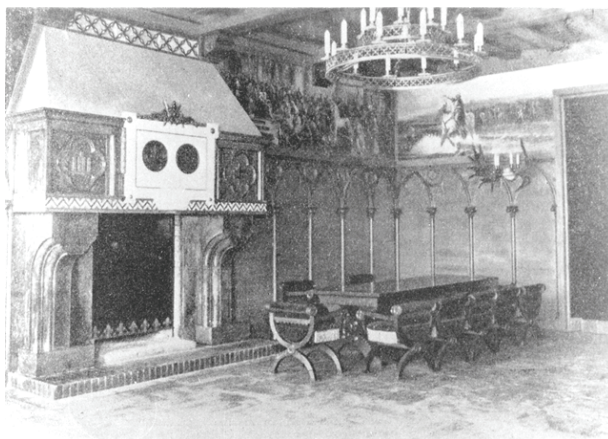
106 il. Įvairiais tautiniais raštais margintos staltiesės, kuriomis puošiami gyvenamieji interjerai. *Pasvalio moterų šaulių rankdarbių kampelis*. 1938 m. Fotografija. LCVA.

107 il. Valgomojo kambario langams ir durims užuolaidos. In: *Jaunoji karta*. Nr. 25, 1937, p. 515.

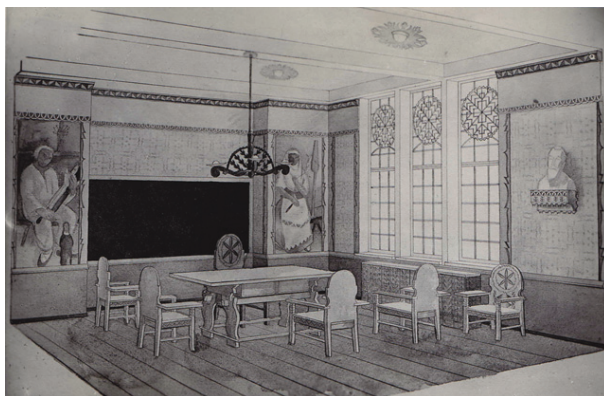
108 il. Etninės krypties interjeras. Įrengta be pagražinimų, raštinės sienos iškljuotos laikraščiais, lentų grindys. Patalpa apstatyta atsitiktiniais, tarpusavyje nederintais būtiniaisiais baldais, apie 1930 m. Fotografija. LCVA.

109 il. Neogotikiniai krėslai. Pagamino dail. Jonas Prapuolenis. Vytauto Didžiojo seklyčios Karininkų Ramovėje Kaune, arch. Jonas Kovalskis, 1936. Fotonegatyvas. VAA.

110 il. Prezidento kambario projektas, pateiktas konkursui slapyvardžiu „Anga“. Arch. Aleksandras Gordevičius. 1936 m. LCVA.

111 il. Lietuviško kambario projektas Pitsburgo universitete. Dail. Antanas Gudaitis 1930–1934 m. A. Gudaičio šeimos archyvas.

112 il. Tautiniame stiliuje įrengtas Prezidento kambarys, Kauno Karininkų Ramovė. Arch. Kudokas, baldų dail. Gerardas Bagdonavičius. 1937 m. In: *Kardas*. Nr. 9. 1937, p. 203.

113 il. Tautinio stiliaus interjeruose komponuojamos rytietiškiems interjerams būdingos medžio ažūro sienutės ir pertvaros. Fotografija G. Bagdonavičiaus namų interjeras. ŠAM. F-FN 8318, In: *Gerardas Bagdonavičius. Kūrinių katalogas*. Šiauliai: ŠAM, 2011, il. 19.

114 il. Tautinio stiliaus interjeruose komponuojamos rytietiškiems interjerams būdingos medžio ažūro sienutės ir pertvaros. In: *Prekybos, Pramonės ir Amatų rūmai*. Albumas. Kaunas: 1938, p. 10.

115 il. Aleksandros Iljinienės buto holas, Donelaičio g. Kaunas. Arch. Arnas Funkas. In: *Kauno architektūra 1930–1940*. Fotoalbumas. KVB RS.

116 il. Mozės Mendelsono gyvenamasis kambarys. Aliejinė tapyba ant drobės. 1856 m. *Lavater and Lessing Visit Moses Mendelssohn*. Moritz Daniel Oppenheim (Germany, 1800–1882) Magnes museum, Berlin. No. 75.18 [žiūrėta 2013-09-21]. Prieiga per internetą:

<http://www.flickr.com/photos/magnesmuseum/4402841084/sizes/l/in/photostream/>

117 il. Kauno žydų vaikų namų mokyklos interjeras. Kaunas, 1924 m. Fotografija. VVGŽM.

118 il. Gobelenas virš sofos. Rašytojas Davidas Liackovičius (David Umru 1910–1941) su šeimos nariais apie 1930 m. Butrimonys. In: Suganas Odilė. *Atminties mozaika* (iš prancūzų kalbos vertė Ona Rima Meškutė: *Mosaïque ou reconstitution d'une memoire*, Paris: 2000). Vilnius: Valstybinis Vilniaus Gaono žydų muziejus. 2007, p. 50.

119 il. Gydytojo Geldfano šeimos portretas svetainėj. Vieکشniai. Fotografija. VVGŽM.

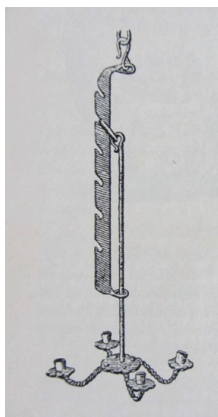
120 il. Amuletas (karpinys), saugantis kūdikį ir jo motiną, 20,5x16 cm, su 121-os Psalmės tekstu, jis tradiciškai kabinamas ant visų keturių kambario sienų. In: Frankel Giza, *The Art of the Jewish Paper-cut*. Israel: Modan 1982, p. 81.

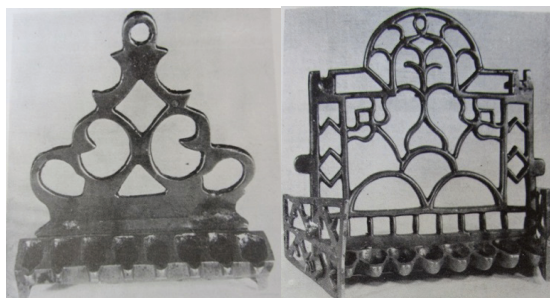
121 il. Dekoratyvūs langų karpiniai, atitinkantys langų stiklo matmenis, šiuo atveju: 21x17 cm. In: Frankel Giza, *The Art of the Jewish Paper-cut*. Israel: Modan, 1982, p. 122.

122 il. Mezuzas ir mezuzos dėžutė. VVGŽM. Pauliaus Račiūno 2011 m. nuotrauka. In: Niunkaitė-Račiūnienė, Aistė. *Lietuvos žydų tradicinio meno ir simbolių pasaulis*. Vilnius: Valstybinis Vilniaus Gaono žydų muziejus, 2011, p. 88.

123 il. Kaldintas keturšakis reguliuojamo aukščio šviestuvas. In: Galaunė, Paulius. *Lietuvių liaudies menas. Jo meninių formų plėtojimosi pagrindai*. 1930. Vilnius: Mokslas, 1988, p. 220.

124 il. Chanukijos. In: *XVI–XX a. pr. apšvietimo priemonės*. Katalogas / Sud.: K. Kačinskienė, O. Mažeikienė. Vilnius: LTSR Istorijos ir Etnografijos muziejus. 1980, pav. 125/127.

125 il. Bsamimai, VVGŽM. Pauliaus Račiūno 2009 m. nuotrauka. In: Niunkaitė-Račiūnienė, Aistė. *Lietuvos žydų tradicinio meno ir simbolių pasaulis*. Vilnius: Valstybinis Vilniaus Gaono žydų muziejus, 2011, p. 95.

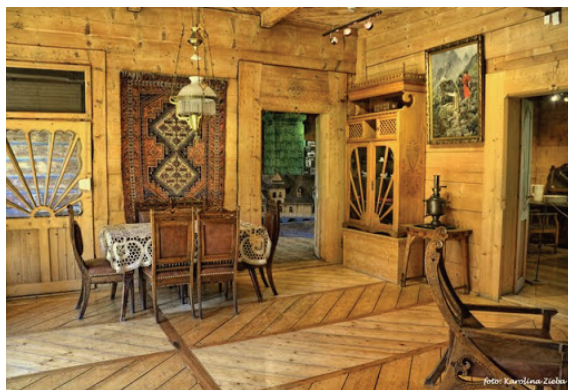
126 il. Siuvinėtas kilimėlis ant sienos, natūralios spalvos linas, vario spalvos aksominis apvadas. VVGŽM. Pauliaus Račiūno 2012 m. nuotrauka.

127 il. Lietuvos žydų gyvenamojo interjero fragmentas Vievyje 1923 m. In: Suganas Odilė. *Atminties mozaika* (iš prancūzų kalbos vertė Ona Rima Meškutė: *Mosaïque ou reconstitution d'une memoire*, Paris: 2000). Vilnius: Valstybinis Vilniaus Gaono žydų muziejus. 2007, p. 43.

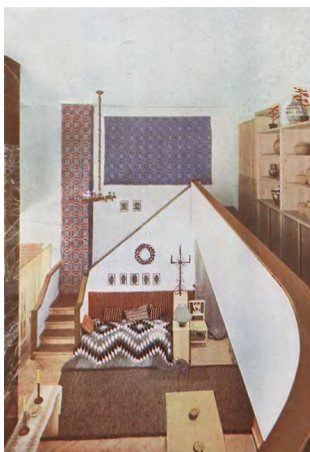
128 il. Rokiškio dvaro interjeras, įrengtas *Zakopanės stiliuje* (lenk. *Styl Zakopiański*). Rokiškio krašto muziejaus ekspozicijos fragmentas – buvęs dvaro valgomasis kambarys. Nuotr. iš RKM archyvo [žiūrėta 2013-09-22]. Prieiga per internetą: <http://www.museums.lt/zurnalas/siniokiene.htm>

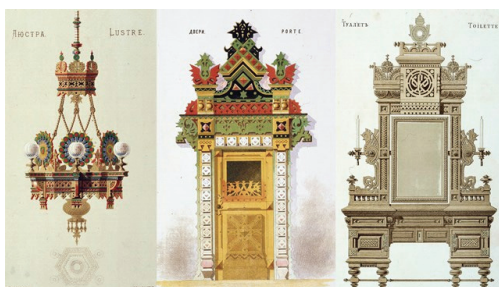
129 il. *Zakopanės stiliaus* (lenk. *Styl Zakopiański*) muziejaus interjeras. Podhalės regionas [žiūrėta 2013-09-22]. Prieiga per internetą: <http://www.klubpodroznikow.com/relacje/polska-inne-miejsc/1070-muzeum-stylu-zakopiaskiego>

130 il. Tytuvėnų dvaro interjero fragmentas 1934 m. In: *Dobužinskis Mstislavas (1875–1957). Senoji Lietuva*. Katalogas / Sud. R. Budrys. Vilnius: LDM. 2007, p. 36.

131 il. Atgimusios Lenkijos stilius parduotuvėje „ARV“, vaizdas iš 2-jo aukšto. Arch. Cz. Knothe. In: *Arkady*, Nr. 1, 1936, s. 17.

132 il. Rusiško stiliaus interjero detalės: sietynas, durys, drožinėti baldai. In: Майорова, Наталия. *По страницам журнала „Мотивы русской архитектуры“*. [из Альбома архитектурных рисунков, художники: В. А. Гартман, И. П. Ропет и другие / под редакцией А. Рейнбота 1873–1880 г.] Москва: Белый Город. 2012, с. 222-253.

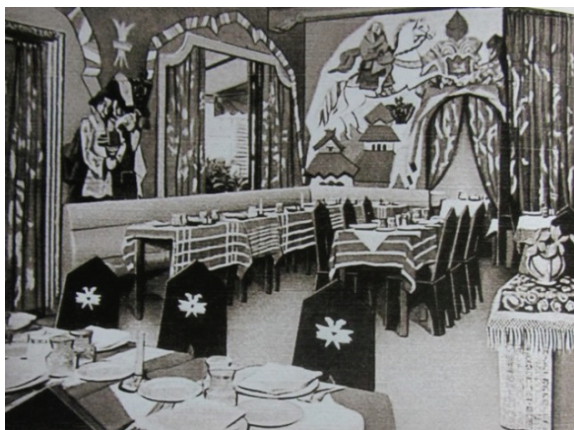
133 il. Rusų armijos generolo namai Tbilisyje, XX a. I –as deš. Taip vadinamoje „Persiškoje svetainėje“ sienos, baldai ir grindys užkloti kilimais. In: Васильев, Александр. *Русский интерьер в старинных фотографиях*, Москва: Слово, 2008, с. 191.

134 il. Valgomasis kambarys. Arch. G. V. Baranovskij, Kellomaki, vila Arfa, Harppulina. Fotografuota iki 1920 m. [žiūrėta 2013-09-15] Prieiga per internetą: <http://abravorus.livejournal.com/297139.html>

135 il. Rusiškame stiliuje įrengtas Markučių dvaro interjeras. 1935–1940 m. LNB RS.

136 il. Rusijos emigrantų restoranas „Rusiškas lokys“ (*Русский медведь*) 1930 m. JAV.
In: Васильев, Александр. *Русский интерьер в старинных фотографиях*,
Москва: Слово, 2008, p. 400.

137 il. *Tarpukario fotonuotraukos iš Antonidos Kazlauskaitės (1914–1933) šeimos albumo.*
Virtuali paroda. Parengė Inga Levickaitė. LLBM [žiūrėta 2013-11-12]. Prieiga per
internetą: http://llbm.lt/parodos/Tarpukario_fotonuotraukos/

Lina PREIŠEGALAVIČIENĖ

**INTERJERAS TARPUKARIO LIETUVOJE:
VEIKSNIAI, FORMOS, TENDENCIJOS (1918–1940 m.)**

Daktaro disertacija

Išleido ir spausdino – Vytauto Didžiojo universiteto bibliotekos Leidybos skyrius
(S. Daukanto g. 27, LT-44249 Kaunas)

Užsakymo Nr. K14-077. Tiražas 15 egz. 2014 09 29.

Nemokamai.